

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
ΒΙΟΙ

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ
ΚΑΙ
ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΜΙΧ. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ 1966

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

ΚΑΙ

ΣΥΜΠΟΣΙΑ

1273

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ
ΚΑΙ
ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΚΑΙ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ
ΚΑΙ
ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Εισαγωγή - Μετάφραση - Σημειώσεις.
ΜΙΧ. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1966

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1966

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ Χαιρώνεια ἦταν μιὰ μικρὴ πολιτεία στὰ σύνορα τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Φωκίδας, κοντὰ στὸν ποταμὸ Κηφισό. Ἐκεῖ, ὅπως ξέρομε ἀπὸ τὴν ἱστορία, τὸ 338 π.Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β' νίκησε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, πὺν ἀναγκάστηκαν τότε νὰ δεχτοῦν τὴν ἡγεμονία τῶν Μακεδόνων στὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ ἡ Χαιρώνεια εἶναι σήμερα γνωστὴ ὄχι μόνο γιατί ἔχει συνδέσει τὸ ὄνομά της μὲ τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γεγονός, μὰ καὶ γιατί ὑπῆρξε ἡ πατρίδα τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ συγγραφέα, πὺν τὰ πολυάριθμα ἔργα του ἐπὶ αἰῶνες ἀπὸ τότε κυκλοφοροῦν σὲ χιλιάδες ἐκδόσεις καὶ διαβάζονται μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση σὲ ὅλες τὶς ἐποχὲς καὶ σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Ἔτσι τὸ ὄνομα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, πὺν πολὺ εἶχε ἀγαπήσει, ἔχει κερδίσει μαζί μὲ τὸ δικό του τὴν ἀθανασία.

Ὁ Πλούταρχος γεννήθηκε τὸ 46 μ.Χ. ἀπὸ εὐποροὺς γονεῖς, πὺν εἶχαν μεγάλη ἐκτίμηση καὶ κοινωνικὴ θέση στὴ μικρὴ πολιτεία ὅπου ζοῦσαν. Ὁ ἴδιος στὰ ἔργα του μᾶς δίνει πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένειά του καὶ γιὰ τὴ ζωὴ του. Ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ προπάππου του, τοῦ Νικάρχου, πὺν ἦταν εὐπορος καὶ εἶχε ἀρετὲς φιλοσοφικὲς καὶ θεολογικὲς γνώσεις. Ἐπίσης συχνὰ μνημονεύει ὁ Πλούταρχος τὸ ὄνομα τοῦ παπποῦ του, τοῦ Λαμπρία, καὶ διηγεῖται πολλὰ εὐχάριστα ἀνέκδοτα πὺν ἄκουσε ἀπ' αὐτόν.

Ὁ πατέρας του, ὁ Αὐτόβουλος, σύμφωνα πάντοτε μὲ ὅσα μᾶς λέει ὁ ἴδιος ὁ Πλούταρχος, ἦταν ἄνθρωπος μὲ πολλὲς ἀρετὲς καὶ

Καταγωγή
τοῦ Πλουτάρχου.
Τὰ παιδικὰ του χρόνια.

ἔδινε σοφὲς συμβουλὲς στὸ παιδί του. Ὁ Πλούταρχος εἶχε δύο μικρότερους ἀδερφούς, τὸν Τίμωνα καὶ τὸν Λαμπρία. Τοὺς ἀναφέρει καὶ αὐτοὺς συχνά, καὶ τὰ λόγια τους δείχνουν ὅτι εἶχαν ἀρκετὴ μόρφωση. Οἱ τρεῖς ἀδερφοὶ ἦταν πολὺ ἀγαπημένοι μεταξύ τους, ὅπως καὶ ὅλα τὰ μέλη στὴν οἰκογένειά τους.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα ἀνατράφηκε ὁ Πλούταρχος καὶ ἔζησε τὰ παιδικὰ καὶ τὰ πρῶτα νεανικά του χρόνια. Ἐκεῖ, στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, ἔλαβε τὴν πρώτη του μόρφωση καὶ κορὴς ἔδειξε τὴν ἀσυγκράτητη φιλομάθειά του. Ἡ μικρὴ ὅμως Χαιρώνεια δὲν εἶχε ἀρκετὲς πηγὲς γιὰ τὸ πνεῦμα του, ποὺ διψοῦσε γιὰ μάθηση. Ἐπρεπε νὰ εὐρύνῃ τὴ μόρφωσή του σὲ μεγαλύτερα πνευματικὰ κέντρα.

Ἡ ἐποχὴ του.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου ἡ μορφή τοῦ κόσμου ἦταν πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη ποὺ εἶχε, ὅταν ἔζησαν οἱ πολὺ ἀρχαῖοτεροὶ ἀπὸ αὐτὸν Ἕλληνες συγγραφεῖς τῆς κλασικῆς ἐποχῆς τοῦ 5. καὶ τοῦ 4. π.Χ. αἰῶνα. Οἱ παλαιότεροὶ ἐκεῖνοι συγγραφεῖς (Ὁσικιδίδης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλάτων, ὁ Δημοσθένης, ὁ Λυσίας κ.ά.) εἶχαν τὴν εὐτυχία νὰ ζοῦν σὲ μιὰν ἐλεύθερη πατρίδα. Ἐβλεπαν νὰ συναγωνίζωνται οἱ ἑλληνικὲς πόλεις σὲ προκοπὴ καὶ σὲ δύναμη καὶ μέσα σ' αὐτὲς αἰσθάνονταν ὅτι ἀνάπνεαν τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὴ τὴν εὐτυχία δὲν τὴν εἶχε ὁ Πλούταρχος. Δύο αἰῶνες πρὶν αὐτὸς γεννηθῆ, ἡ Ἑλλάδα εἶχε ὑποταχθῆ στοὺς Ρωμαίους (146 π.Χ.) Ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία, εἶχε ἀπλωθῆ σὲ ὅλο τὸν τότε γνωστὸ κόσμο. Οἱ μεσογειακὲς χῶρες τῆς Εὐρώπης, ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἡ Συρία, καὶ ἡ Βόρεια Ἀφρικὴ ἀποτελοῦσαν ἓνα ἀπέραντο κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴ Ρώμη.

Καὶ ὅμως τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα δὲν ἔπαψε νὰ ζῆ. Στὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ στὴ Συρία καὶ στὴν Αἴγυπτο, διατηρήθηκε ἡ παράδοση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐξακολουθοῦσε νὰ μένῃ ζωντανὴ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μὲ τὴ μορφή ποὺ τὴ βλέπομε γραμμμένη στὰ ἱερὰ κείμενα τῆς «Κανῆς Διαθήκης». Ἔτσι, μέσα στὸ ἀπέραντο ρωμαϊκὸ κράτος, ἐξακολουθοῦσε νὰ ζῆ ὁ ἑλληνικὸς κόσμος μὲ κέντρο ἀκτινοβόλο τὴν Ἀθήνα. Σ' αὐτὴν ἔρχονταν ἀπὸ ὅλα τὰ ἑλληνικὰ μέρη ὄσοι ἠθελαν νὰ τροφοδοτήσουν τὸ πνεῦμα

τους και να μορφωθοῦν στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἴδιοι θεωροῦσαν ἀπαραίτητο νὰ ἔρθουν στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὴ μόρφωσή τους και νὰ διδαχτοῦν ἀπὸ ἔξοχους ἄντρες. Καί, ἂν ἡ Ρώμη εἶχε γίνει ἐξαιτίας τῶν κατακτήσεών της ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου, στὴν Ἀθήνα εἶχε ἀπομείνει τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ πιὸ ἔνδοξος και πιὸ ἐπίζηλος τίτλος τῆς πρωτεύουσας τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Ὁ Πλούταρχος, λοιπόν, ὅταν στὰ πρῶτα χρόνια τῆς νεανικῆς του ἡλικίας αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ λάβῃ ἀνώτερη μόρφωση, ἤρθε στὴν Ἀθήνα και παρακολούθησε πολλοὺς δασκάλους και πολλὰς ἐπιστῆμες. Τοῦ ἄρεσαν τὰ μαθηματικά, οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες, ἡ ἰατρικὴ, και βλέπομε στὰ ἔργα του ὅτι εἶχε ἀρκετὲς γνώσεις ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες αὐτές. Ἐκεῖνο ὅμως πὸν ἰδιαίτερα τὸν τράβηξε, ἦταν ἡ φιλοσοφία.

Καὶ ἐδύγησε νὰ ἔχῃ δάσκαλό του τὸν Ἀμμώνιο τὸν Ἀλεξανδρέα, πὸν τὸν ἐμύησε σὲ ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, προπάντων ὅμως στὶς πλατωνικὲς θεωρίες. Γιὰ τὸ δάσκαλό του μιλεῖ συχνὰ στὰ ἔργα του μὲ πολλὴ ἀγάπη και ἐκτίμηση. Ἀλλὰ και ὁ Ἀμμώνιος και πολλοὶ ἄλλοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἐπίσης ἐκτίμησαν τὴν ἀξία και τὸ χαρακτήρα τοῦ Πλουτάρχου, πὸν ἀνακηρύχθηκε ἐπίτιμος Ἀθηναῖος πολίτης.

Ἡ δόξα του ὅμως γιὰ μόρφωση ἦταν πάντα ζωηρὴ και ἀνικανοποίητη. Γι' αὐτὸ δὲν περιορίστηκε στὰ ὅσα ἔμαθε στὴν Ἀθήνα. Πῆγε στὴν Ἀλεξάνδρεια ὅπου ὑπῆρχαν λαμπρὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια και πλουσιώτατη βιβλιοθήκη. Ἐκεῖ συμπλήρωσε τὶς φιλοσοφικὲς σπουδές του και παρακολούθησε και μαθήματα φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἀλλὰ και τὴ μητρόπολη τοῦ τότε κόσμου, τὴ Ρώμη, ἐπισκέφτηκε ὁ Πλούταρχος. Εἶχε συμπληρώσει πιὰ τὸν κύκλο τῶν σπουδῶν του και εἶχε γίνει ὁ ἴδιος δάσκαλος τῆς φιλοσοφίας. Ἡ φήμη του εἶχε διαδοθῆ και πολλὰς προσωπικότητες παρακολουθοῦσαν τὰ μαθήματά του και ἔδειχναν τὴν ἐκτίμησή τους στὸ σοφὸ Ἕλληνα. Συνδέθηκε στενὰ μὲ σπουδαίους Ρωμαίους, ἀκόμα και μὲ τὸν αὐτο-

Ἡ μόρφωσή του.

Ἡ δόξα του.

κράτορα Τραϊανό, και ἀπόχτησε τὰ δικαιώματα τοῦ Ρωμαίου πολίτη.

Καμιά ὁμως ἀπὸ τὶς μεγάλες πόλεις ποὺ ἐπισκέφτηκε, οὔτε ἡ Ἀθήνα οὔτε ἡ Ἀλεξάνδρεια οὔτε ἡ Ρώμη, δὲν πῆρε στὴν καρδιά του τὴ θέση ποὺ εἶχε ἡ μικρὴ ἰδιαίτερη πατρίδα του. Αὐτὴν νοσταλγοῦσε σὲ ὅλα του τὰ ταξίδια και ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἐκεῖ πήγαινε, γιὰ νὰ βρεθῆ στὰ γνώριμά του μέρη και στὸν κύκλο τῶν συμπολιτῶν του ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν και τοὺς ἀγαποῦσε. Καὶ ἐκεῖ, στὴ Χαϊρώνεια, ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ πιά, γιὰ νὰ ἀρχίσῃ νὰ γράφῃ τὰ ἔργα ποὺ εἶχε ἤδη σχεδιάσει. Ἐκεῖ νυμφεῖτηκε τὴν ἐνάρετη συμπολίτισσά του Τιμοξένα και ἀπόχτησε τέσσερις γιούς και μιὰ θυγατέρα ποὺ πέθανε πολὺ μικρὴ. Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν του ὑπῆρξε γιὰ τὸν Πλούταρχο μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες φροντίδες του και ἀφιερώθηκε σ' αὐτὴ μαζί μὲ τὴν ἀφοσιωμένη σύζυγό του. Φιλοτάξιδος, ὅπως ἦταν, δὲ σταμάτησε νὰ ταξιδεύῃ κατὰ καιροὺς σὲ διάφορες ἑλληνικὲς πόλεις, στὴν Ἀθήνα, στοὺς Δελφοὺς, στὴν Αἰδηψό, στὴν Ἴσθμια, στὴν Ὀλυμπία, και γνωρίστηκε μὲ σπουδαίους Ἕλληνες ποὺ θαύμαζαν τὴν ἀρετὴ και τὴ σοφία του. Στὸν τόπο ὁμως τῆς μόνιμης διαμονῆς του, στὴν ἀγαπημένη του Χαϊρώνεια, ἐνωθε ὅλη τὴν ἄνεση και ἀνακτοῦσε τὶς δυνάμεις του, γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὴ συγγραφὴ τῶν ἔργων του. Οἱ συμπολίτες του τὸν τίμησαν μὲ πολλὰ ἀξιώματα, ποὺ αὐτὸς τὰ ἀναλάβαινε μὲ προθυμία, ὅχι γιὰ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴ φιλοδοξία του, παρὰ γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὅσο μποροῦσε τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του.

Ὁ βίος του ὑπῆρξε πάντοτε σύμφωνος μὲ τὶς ἠθικὲς θεωρίες του, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πιὸ βασικὴ ἦταν ἡ πίστη του στὴ θεία πρόνοια και στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

Σὲ μεγάλην πιά ἡλικία ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὸ δημόσιο βίον και ἐγινε ἱερέας τοῦ Ἀπόλλωνα ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, περίπου τὸ 126 μ.Χ.

Τὰ ἔργα τοῦ Πλουτάρχου.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλουτάρχου εἶναι ἱστορικὰ και φιλοσοφικά.

Τὰ ἱστορικὰ του ἔργα εἶναι γνωστὰ μὲ τὸν τίτλο « Π α ρ ἄ λ λ η λ ο ι β ί ο ι ». Οἱ Βίοι αὐτοὶ εἶναι βιογραφίες σπουδαίων Ἑλλήνων

καὶ Ρωμαίων καὶ ἀποτελοῦν 23 ζεύγη. Τὸ κάθε ζεῦγος παρουσιάζει ἕναν Ἕλληνα καὶ ἕναν ἀντίστοιχο Ρωμαῖο, πὸν συγκρίνονται μεταξύ τους. Ἔτσι βιογραφοῦνται σοφοὶ νομοθέτες, ἔνδοξοι στρατηγοί, ἔξοχοι πολιτικοὶ καὶ ρήτορες, πὸν εἶναι σχεδὸν ὅλοι πρότυπα καὶ παραδείγματα πρὸς μίμηση. Ἄν κοντὰ σ' αὐτοὺς τοὺς ἐνάρετους ἀνθρώπους παράθεσε καὶ μερικοὺς πὸν ὁ χαρακτήρας τους εἶναι ἀντίθετος, αὐτὸ τὸ ἔκαμε, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, γιὰ νὰ διεγείρῃ, μὲ αὐτὴ τὴν ἀντίθεση, μεγαλύτερη ἀποστροφή πρὸς τὸ κακὸ καὶ μεγαλύτερη ἐκτίμηση γιὰ τὴν ἀρετὴ.

Ἡ ἱστορία λοιπόν, ὅπως τὴ γράφει ὁ Πλούταρχος στοὺς « Βίους » του, δὲν εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ μεθοδικὴ ἔκθεση γεγονότων καὶ καταστάσεων, ὅπως μᾶς τὴν παρουσίασε ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοί. Εἶναι ἕνα μάθημα ἔμπραχτης ἠθικῆς μὲ πλούσια παραδείγματα, γιὰ νὰ τὰ μιμηθοῦμε ἢ γιὰ νὰ τὰ ἀποφύγωμε. Ἄλλο τὸ μάθημα αὐτὸ πὸν δίνουν οἱ βιογραφίαι τοῦ Πλουτάρχου στοὺς ἀναγνώστες του γίνεται μὲ τὸν πιὸ εὐχάριστο τρόπο, γιὰτι εἶναι γεμάτες ἀπὸ ἀνέκδοτα, διηγήσεις, λόγια καὶ πράξεις τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς αὐτῶν πὸν βιογραφοῦνται, ὥστε νὰ τοὺς γνωρίζωμε ὄχι μόνον ὡς ἱστορικὰ πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνθρώπους μέσα στὴν κοινωνία πὸν ἔζησαν.

Γιὰ νὰ γράψῃ τίς βιογραφίαι αὐτὲς ὁ Πλούταρχος, χρησιμοποίησε ἀφθονες πηγές. Εἶχε μελετήσῃ ὅλους τοὺς συγγραφεῖς πὸν ἔγραψαν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν καὶ μᾶς παραθέτει ὀνόματα, συγγράμματα καὶ πληροφορίες πὸν δὲ θὰ γνωρίζαμε σήμερα, ἂν ἔλειπαν τὰ ἔργα τοῦ Πλουτάρχου.

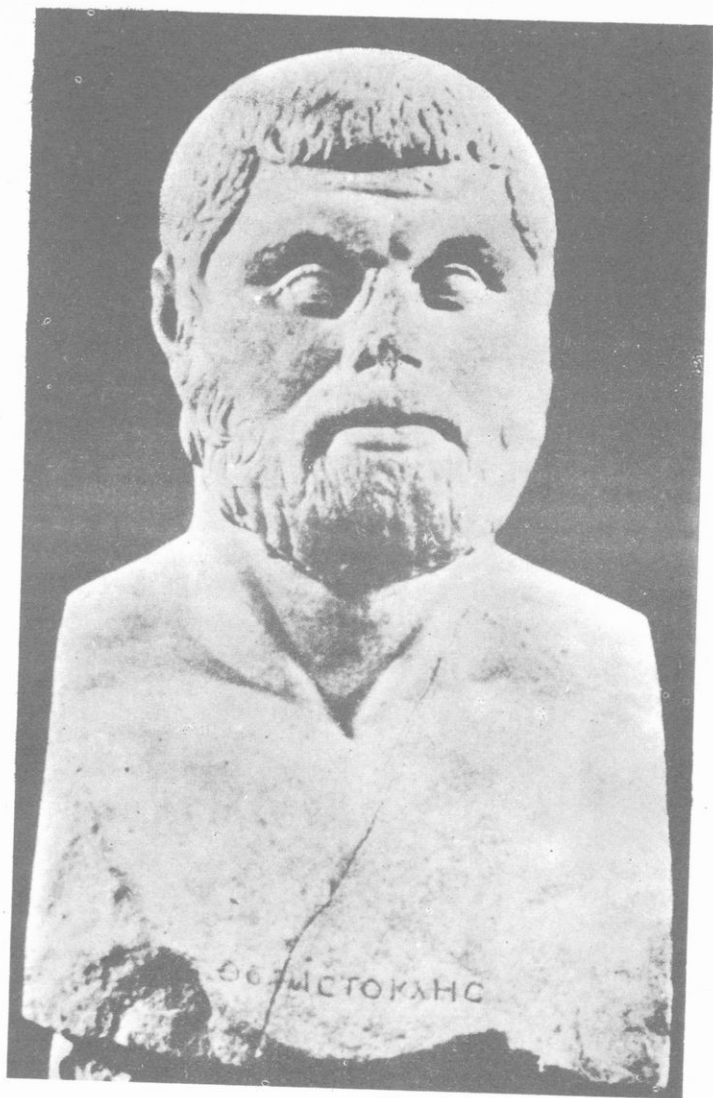
Τὰ « Ἠθικά » ἔργα τοῦ Πλουτάρχου εἶναι συλλογὴ ἀπὸ 83 πραγματεῖες. Οἱ περισσότερες ἐξετάζουν ἠθικὰ ζητήματα. Περιέχονται ὁμως καὶ πολλὲς ἄλλες πὸν ἀσχολοῦνται μὲ διάφορα θέματα, θρησκευτικά, πολιτικά, φιλολογικά, κοινωνικά, ὅπως καὶ μὲ θέματα ἀπὸ τίς φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὴν ὑγιεινὴν. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔγραψε ὁ Πλούταρχος γιὰ τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς του καὶ περιέχουν σοφὲς γνώμες, βαθυστόχαστες παρατηρήσεις ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ καὶ ἰδιωτικὸ βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ δίνουν ὠφέλιμες ὑποδείξεις καὶ συμβουλές. Ἡ προσπάθειά του εἶναι πάντοτε καὶ στίς πραγματεῖες αὐτὲς, ὅπως καὶ στοὺς « Βίους » του, νὰ διδάξῃ τίς ἀρετὲς ἐκεῖνες

πὸ ἐξυψώνουν τὸν ἄνθρωπο καὶ συντελοῦν στήν ἀτομικὴ εὐτυχία καὶ στήν εὐτυχία τῶν κοινωνιῶν.

Γιὰ τοῦτο ὁ Πλούταρχος εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγαπητοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς. Σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες πὸν πέρασαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του ὡς σήμερα τὰ ἔργα του διαβάζονται μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση. Οἱ Βυζαντινοὶ εἶχαν τὰ κείμενα τοῦ Πλουτάρχου στὰ σχολεῖα τους καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τὰ μελετοῦσαν καὶ τὰ ἀγαποῦσαν πολὺ. Στους χρόνους πὸν ἄρχισε στήν Εὐρώπη ἡ Ἀναγέννηση καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὁ Πλούταρχος πῆρε τὴν πρώτη θέση καὶ ἀπὸ τότε τὰ ἔργα του μεταφράστηκαν σὲ ὅλες τὶς γλῶσσες τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Σοφοὶ συγγραφεῖς καὶ λογοτέχνες μιλοῦν γιὰ τὸν Πλούταρχο μὲ θαυμασμό καὶ ἀγάπη.

Στὸ βιβλίον τοῦτο παραθέτονται δύο ἀπὸ τοὺς « Βίους » τοῦ Πλουτάρχου. Εἶναι οἱ βιογραφίαι τοῦ Θεμιστοκλῆ (525 - 461 π.Χ.) καὶ τοῦ Περικλῆ (490 - 429 π.Χ.), πὸν ἔζησαν πέντε αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὸν Πλούταρχο καὶ ἦταν γι' αὐτόν, ὅπως καὶ γιὰ μᾶς, ἔνδοξοι πρόγονοι.

1. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

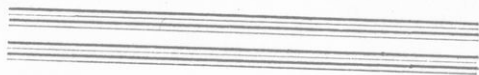

Θεμιστοκλής (525-461 π.Χ.)

‘Ο ιστορικός Θουκυδίδης χαρακτηρίζει με τὰ ακόλουθα λόγια τὴν προσωπικότητα τοῦ Θεμιστοκλῆ :

« ‘Ο Θεμιστοκλῆς εἶχε δείξει ὀλοφάνερα ὅτι ἦταν τρωικισμένος με μιά φυσική εὐφυΐα καὶ ἀπ’ αὐτὴ τὴν ἀποψη ἦταν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἐξαιρετικὰ ἀξιοθαύμαστος· γιατί μόνο με τὴν ἐμφυτη σύνεσή του, χωρίς καθόλου νὰ ἔχη ἀνάγκη νὰ τὴν ἐνισχύσει πρωτύτερα ἢ ἀργότερα με ἰδιαίτερη διδασκαλία, μπορούσε με μιά γρήγορη σκέψη νὰ σχηματίζει τὴν καλύτερη γνώμη γιὰ τὰ παρόντα καὶ νὰ προβλέπη με τὴ μεγαλύτερη ἀκρίβεια γιὰ ὅσα θὰ γίνουν στὸ πιὸ ἀπομακρυσμένο μέλλον. Καθετὶ ποὺ ἐπιχειροῦσε ἦταν ἱκανὸς νὰ τὸ ἐξηγή καὶ στοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε προσωπικὴ πείρα μπορούσε νὰ τὰ κρίνη ἀρκετὰ καλά. Πρόβλεπε καθαρότατα τὴν καλὴ ἢ τὴν κακὴ ἐκβαση μιᾶς ἐνέργειας, ἐνῶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἦταν ἀκόμη ἄδηλο γιὰ τοὺς ἄλλους. Με λίγα λόγια, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς με τὴ φυσική του ἰδιοφυΐα καὶ με ἐλάχιστη προπαρασκευὴ μπορούσε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ κρίνη ἀμέσως καὶ με ἐτοιμότητα τί ἔπρεπε νὰ γίνη κάθε φορά. (Θουκ. Α', 138, 3).

Θ Ε Μ Ι Σ Τ Ο Κ Λ Η Σ

ΚΕΦ. 1

- 1 Θεμιστοκλεί δὲ τὰ μὲν ἐκ γένους ἀμαυρότερα πρὸς δόξαν ὑπῆρχε· πατὴρ γὰρ ἦν Νεοκλέους οὐ τῶν ἄγαν ἐπιφανῶν Ἀθήνησι, Φρεαρρίου τῶν δῆμων ἐκ τῆς Λεωντίδος φυλῆς, νόθος δὲ πρὸς μητρὸς, ὡς λέγουσιν·

« Ἀβρότονον Θρήισσα γυνὴ γένος· ἀλλὰ τεκέσθαι τὸν μέγαν Ἑλλησίν φημι Θεμιστοκλέα. »

- 2 Φανίας μέντοι τὴν μητέρα τοῦ Θεμιστοκλέους οὐ Θραῦτταν, ἀλλὰ Καρίνην, οὐδ' Ἀβρότονον ὄνομα, ἀλλ' Ἐυτέρτην ἀναγράφει. Νεάνθης δὲ καὶ πόλιν αὐτῇ τῆς Καρίας Ἀλικαρνασσὸν προστίθησι. Διότι καὶ τῶν νόθων εἰς Κυνόσαργες συντελούντων — τοῦτο δ' ἐστὶν ἐξωπυλῶν γυμνάσιον Ἡρακλέους, ἐπεὶ κάκεινος οὐκ ἦν γνήσιος ἐν θεοῖς, ἀλλ' ἐνείχετο νοθεία διὰ τὴν μητέρα θνητὴν οὖσαν — ἐπειθέ τινας ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν εὐγεγονότων νεανίσκων καταβαίνοντας εἰς τὸ Κυνόσαργες ἀλείφεσθαι μετ' αὐτοῦ. Καὶ τούτου γενομένου δοκεῖ πανούργως τὸν τῶν νόθων καὶ γνησίων διορισμὸν ἀνελεῖν.
- 4 Ὅτι μέντοι τοῦ Λυκομιδῶν γένους μετείχε, δῆλόν ἐστι· τὸ γὰρ Φλυησι τελεστήριον, ὅπερ ἦν Λυκομιδῶν κοινόν, ἐμπρησθὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτὸς ἐπεσκεύασε καὶ γραφαῖς ἐκόσμησεν, ὡς Σιμωνίδης ἰστόρηκεν.

ΚΕΦ. 2

- 1 Ἔτι δὲ παῖς ὢν ὁμολογεῖται φορᾶς μεστὸς εἶναι, καὶ τῇ μὲν φύσει συνετός, τῇ δὲ προαιρέσει μεγαλοπράγμων καὶ πολιτικός. Ἐν γὰρ ταῖς ἀνέσεσι καὶ σχολαῖς ἀπὸ τῶν μαθημάτων γιγνόμενος οὐκ

Θ Ε Μ Ι Σ Τ Ο Κ Λ Η Σ

ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ (Κεφ. 1 - 2)

Ἡ καταγωγή τοῦ Θεμιστοκλῆ δὲν ἦταν τόσο σημαντικὴ, ὥστε
νὰ συντελέσῃ στὴ δόξα του. Ὁ πατέρας του ὁ Νεοκλῆς, ἓνας ἄση-
μος Ἀθηναῖος, ἀνῆκε στὸ δῆμο τῶν Φρεαρρίων ἀπὸ τὴ Λεωντίδα
φυλὴ· ἐξάλλου ἀπὸ τὴ μητέρα του δὲν ἦταν γνήσιος Ἀθηναῖος (για-
τί ἡ καταγωγὴ τῆς ἦταν ξένη), ὅπως μαρτυροῦν κάποιοι στίχοι :

«Εἶμαι ἢ Ἀβρότονον, ἐγὼ, γυναῖκα ἀπὸ τῆ Θράκη,
μὰ στὴν Ἑλλάδα τὸν τρανὸ Θεμιστοκλῆ ἔχω δώσει.»

Ὁ Φανίας ὅμως γράφει ὅτι ἡ μητέρα τοῦ Θεμιστοκλῆ δὲν ἦταν
ἀπὸ τὴ Θράκη παρὰ ἀπὸ τὴν Καρία καὶ δὲ λεγόταν Ἀβρότονον
παρὰ Εὐτέρπη. Ὁ Νεάνθης μάλιστα προσθέτει τὴ λεπτομέρεια ὅτι
ἡ μητέρα τοῦ Θεμιστοκλῆ ἦταν ἀπὸ τὴν πόλη Ἀλικαρνασσὸ τῆς
Καρίας.

Ὅσοι Ἀθηναῖοι δὲν ἦταν γνήσιοι πολῖτες μαζεύονταν γιὰ νὰ
γυμνάζωνται στὸ Κυνόσαργες, ἓνα γυμναστήριο ἐξω ἀπὸ τὶς πύλες,
ἀφιερωμένο στὸν Ἡρακλῆ, γιὰτὶ καὶ ἐκεῖνος ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς
δὲν ἦταν γνήσιος, ἀλλὰ εἶχε τὸ στίγμα τῆς νοθείας, ἐξαιτίας τῆς
μητέρας του ποὺ ἦταν θνητὴ. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως ἔπεισε μερικοὺς
νέους ἀπὸ καλὲς καὶ γνήσιες ἀθηναϊκὲς οἰκογένειες νὰ κατεβαίνουν
στὸ Κυνόσαργες καὶ νὰ γυμνάζωνται μαζί του. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο
φαίνεται πὼς κατάφερε μὲ πονηρία νὰ ἐξαλείψῃ τὴ διάκριση ἀνάμε-
σα σὲ γνήσιους καὶ μὴ γνήσιους Ἀθηναῖους. Ὅτι ὅμως ὁ Θεμιστο-
κλῆς ἀνῆκε στὸ γένος τῶν Λυκομιδῶν εἶναι φανερό, γιὰτὶ τὸ τελε-
στήριο στὴ Φλυὰ ποὺ ἦταν κοινὴ ιδιοχτησία τῶν Λυκομιδῶν, ὅταν
πυρπολήθηκε ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, αὐτὸς ἔδωσε τὰ ἔξοδα νὰ ἐπι-
σκευαστῇ καὶ νὰ στολιστῇ μὲ ζωγραφιές, ὅπως ἀναφέρει ὁ Σιμωνίδης.

Λέγεται ἀκόμη ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀπὸ παιδὶ ἀκόμη, ἦταν γε-
μάτος ὀρμητικότητας καὶ ὅτι ἀπὸ τὴ φύση εἶχε προικιστῇ μὲ σύνε-
ση, ἢ προαίρεσή του ὅμως τὸν ὠθοῦσε στὶς μεγάλες πράξεις καὶ
στὴν πολιτικὴ. Κατὰ τὶς ὥρες τῆς ἀργίας καὶ ὅταν ἦταν ἐλεύθερος
ἀπὸ τὰ μαθήματά του, δὲν ἔπαιζε οὔτε ἔμενε χωρὶς νὰ κάνῃ τίποτε,

ΚΕΦ. 1

Καταγωγή
τοῦ Θεμιστο-
κλῆ.

ΚΕΦ. 2

Τὰ παιδικὰ
καὶ νεανικὰ
χρόνια.

- ἔπαιζεν οὐδ' ἐρραθύμει καθάπερ οἱ πολλοὶ παῖδες, ἀλλ' εὐρίσκειτο
 2 λόγους τινὰς μελετῶν καὶ συνταττόμενος πρὸς ἑαυτόν. Ἦσαν δ' οἱ
 λόγοι κατηγορία τινὸς ἢ συνηγορία τῶν παιδῶν. Ὁθεν εἰώθει λέγειν
 πρὸς αὐτὸν ὁ διδάσκαλος ὡς « Οὐδὲν ἔσει, παῖ, σὺ μικρὸν, ἀλλὰ μέγα
 3 πάντως ἀγαθὸν ἢ κακόν. » Ἐπεὶ καὶ τῶν παιδεύσεων τὰς μὲν ἠθο-
 ποιοὺς ἢ πρὸς ἡδονὴν τινα καὶ χάριν ἐλευθέριον σπουδαζόμενας ὀκη-
 ρῶς καὶ ἀπροθύμως ἐξεμάνθανε, τῶν δ' εἰς σύνεσιν ἢ πράξιν λεγο-
 4 μένων δῆλος ἦν ὑπερερῶν παρ' ἡλικίαν ὡς τῇ φύσει πιστεύων. Ὁ-
 θεν ὕστερον ἐν ταῖς ἐλευθερίοις καὶ ἀστεταῖς λεγομέναις διατριβαῖς
 ὑπὸ τῶν πεπαιδευθῆαι δοκούντων χλευαζόμενος ἠναγκάζετο φορ-
 τικώτερον ἀμύνεσθαι, λέγων ὅτι λύραν μὲν ἀρμόσασθαι καὶ μεταχει-
 ρίσασθαι ψαλτήριον οὐκ ἐπίσταιτο, πόλιν δὲ μικρὰν καὶ ἄδοξον πα-
 ραλαβῶν ἔνδοξον καὶ μεγάλην ἀπεργάσασθαι.
- 5 Καίτοι Στησίμβροτος Ἀναξαγόρου τε διακοῦσαι τὸν Θεμιστοκλέα
 φησὶ καὶ περὶ Μέλισσον σπουδάσαι τὸν φυσικόν, οὐκ εὖ τῶν χρόνων
 ἀπτόμενος· Περικλεῖ γάρ, ὃς πολὺ νεώτερος ἦν Θεμιστοκλέους, Μέ-
 λισσος μὲν ἀντεστρατήγει πολιορκοῦντι Σαμίους, Ἀναξαγόρας δὲ συν-
 6 διέτριβε. Μᾶλλον οὖν ἂν τις προσέχοι τοῖς Μνησιφίλου τὸν Θεμιστο-
 κλέα τοῦ Φρεααρίου ζηλωτὴν γενέσθαι λέγουσιν, οὔτε ῥήτορος ὄντος
 οὔτε τῶν φυσικῶν κληθέντων φιλοσόφων, ἀλλὰ τὴν τότε καλουμένην
 σοφίαν, οὗσαν δὲ δεινότητα πολιτικὴν καὶ δραστήριον σύνεσιν ἐπιτή-
 δευμα πεποιημένον καὶ διασφύζοντος ὡσπερ αἴρεσιν ἐκ διαδοχῆς ἀπὸ
 Σόλωνος· ἦν οἱ μετὰ ταῦτα δίκανικαῖς μείξαντες τέχναις καὶ μεταγα-
 γόντες ἀπὸ τῶν πράξεων τὴν ἄσκησιν ἐπὶ τοὺς λόγους, σοφισταὶ
 7 προσηγορεύθησαν. Τούτῳ μὲν οὖν ἤδη πολιτευόμενος ἐπλησίαζεν.

ὅπως τὰ περισσότερα παιδιά, παρά τὸν ἔβλεπαν νὰ μελετᾶ καὶ νὰ
 συνθέτῃ ρητορικοὺς λόγους πού τοὺς ἔλεγε στὸν ἑαυτό του. Καὶ εἶ- 2
 χαν οἱ λόγοι αὐτοὶ ὡς θέμα τὴν κατηγορία ἢ τὴν υπεράσπιση ἐνὸς
 ἀπὸ τὰ παιδιά. Γι' αὐτὸ συνήθιζε νὰ τοῦ λέῃ ὁ δάσκαλός του : « Ἐ-
 σύ, παιδί μου, δὲ θὰ γίνῃς καθόλου κάτι μέτριο, παρά ἀσφαλῶς
 κάτι μεγάλο, ἢ καλὸ ἢ κακὸ ». Αὐτὸ φαινόταν καὶ ἀπὸ τὶς σπουδές 3
 του, γιατί ὅσα μαθήματα εἶναι ἀπλῶς ἡθοπλαστικά ἢ διδάσκονται
 γιὰ κάποια εὐχαρίστηση καὶ γιὰ νὰ προσδώσουν τὶς χάρες πού ἀρμό-
 ζουν στοὺς ἐλεύθερους πολίτες, αὐτὰ τὰ μάθαινε μὲ ὀκνηρία καὶ μὲ
 ἀπροθυμία, ἐνῶ ἀπεναντίας ἐκεῖνα πού συντελοῦν στὴ φρόνηση ἢ
 παρακινοῦν πρὸς δράση φαινόταν πῶς τὰ ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ παρά 4
 τὴν ἡλικία του, γιατί πίστευε πῶς ταίριαζαν στὴ φύση του. Γι' αὐ-
 τὸ, ὅταν ἀργότερα στὶς ἀσχολίες πού ἀρμόζουν στοὺς ἐλεύθερους
 πολίτες καὶ στοὺς κατοίκους τῶν πόλεων, ἐκεῖνοι πού νομίζουν πῶς
 εἶναι μορφωμένοι τὸν χλεύαζαν σὰν ἀδέξιο, ἀναγκαζόταν νὰ υπερα-
 σπίζῃ τὸν ἑαυτό του μὲ τρόπο ἀπότομο, λέγοντας πῶς βέβαια δὲν
 ἤξερε νὰ κουρδίζῃ τὴ λύρα καὶ νὰ παίζῃ τὴν κιθάρα, ἤξερε ὅμως
 πῶς μιὰ πόλη πού θὰ τὴν παραλάβῃ μικρὴ καὶ ἄδοξη νὰ τὴν κάμῃ
 ἔνδοξη καὶ μεγάλη.

Ὁ Στησίμβροτος ὅμως λέει πῶς ὁ Θεμιστοκλῆς παρακολούθησε 5
 τὰ μαθήματα τοῦ Ἀναξαγόρα καὶ πῶς ἦταν μαθητὴς τοῦ Μελίσσου
 τοῦ φυσικοῦ, ἀλλὰ δὲν ὑπολογίζει σωστὰ τὶς χρονολογίες· γιατί, ὅταν
 ὁ Περικλῆς, πού ἦταν πολὺ νεώτερος ἀπὸ τὸ Θεμιστοκλῆ, πολιορ-
 κοῦσε τοὺς Σαμίους, ὁ Μέλισσος ἦταν στρατηγὸς τῶν Σαμίων ἀν- 6
 τίπαλός του καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ἦταν φίλος τοῦ Περικλῆ. Περισσό-
 τερο μπορεῖ κανεὶς νὰ πιστεῦῃ ἐκείνους πού λένε ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς
 παρακολούθησε μὲ ζήλο τὸ Μνησίφιλο τὸ Φρεάρριο, πού δὲν ἦταν
 οὔτε ρήτορας οὔτε ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους πού ὀνομάστηκαν φυσικοί,
 παρά εἶχε ὡς ἐπάγγελμα τὴν τότε λεγόμενη σοφία, πού ἦταν πρά-
 γματι πολιτικὴ ἱκανότητα καὶ ἐνεργητικὴ φρόνηση καὶ πού ὁ Μνη-
 σίφιλος τὴ διατήρησε σὰ φιλοσοφικὸ σύστημα κατὰ παράδοση ἀπὸ
 τὸ Σόλωνα· αὐτὴ τὴ σοφία τὴν ἀνακάτεψαν μὲ τέχνες πού ἦταν χρή- 7
 σιμες στὰ δικαστήρια καὶ ἔφεραν τὴν ἀσκησὴ της ἀπὸ τὶς πράξεις
 στὰ λόγια οἱ ὑστερότεροι, πού·γι' αὐτὸ ὀνομάστηκαν σοφιστές. Αὐ-
 τὸν ὅμως τὸν παρακολουθοῦσε κυρίως ἀπὸ τότε πού ἄρχισε ν' ἀνα-
 κατεύεται στὴν πολιτικὴ.

Ἐν δὲ ταῖς πρώταις τῆς νεότητος ὁρμαῖς ἀνώμαλος ἦν καὶ ἀστάθμητος, ἅτε τῇ φύσει καθ' αὐτὴν χρώμενος ἄνευ λόγου καὶ παιδείας ἐπ' ἀμφοτέρω μεγάλας ποιουμένη μεταβολὰς τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ πολλάκις ἐξισταμένη πρὸς τὸ χεῖρον, ὡς ὕστερον αὐτὸς ὁμολογεῖ, καὶ τοὺς τραχυτάτους πώλους ἀρίστους ἵππους γίνεσθαι φάσκων, ὅταν ἦς προσήκει τύχῳσι παιδείας καὶ καταρτύσεως. Ἡ δὲ τούτων ἐξαρτῶσιν ἔνιοι διηγῆματα πλάττοντες, ἀποκήρυξιν μὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θάνατον δὲ τῆς μητρὸς ἐκούσιον ἐπὶ τῇ τοῦ παιδὸς ἀτιμίᾳ περιλύπου γενομένης, δοκεῖ κατεφεῦσθαι· καὶ τοῦναντίον εἰσὶν οἱ λέγοντες ὅτι τοῦ τὰ κοινὰ πράττειν ἀποτρέπων αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐπεδείκνυε πρὸς τῇ θαλάττῃ τὰς παλαιὰς τριήρεις ἐροριμμένας καὶ παρεωραμένας, ὡς δὴ καὶ πρὸς τοὺς δημαγωγοὺς, ὅταν ἄχρηστοὶ γένονται, τῶν πολλῶν ὁμοίως ἐχόντων.

ΚΕΦ. 3

1 Ταχὺ μέντοι καὶ νεανικῶς ἔοικεν ἄφρασθαι τοῦ Θεμιστοκλέους τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ σφόδρα ἢ πρὸς δόξαν ὁρμῇ κρατῆσαι. Δι' ἣν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ πρωτεύειν ἐφιέμενος ἰταμῶς ὑφίστατο τὰς πρὸς τοὺς δυναμένους ἐν τῇ πόλει καὶ πρωτεύοντας ἀπεχθείας, μάλιστα δ' Ἀριστείδην τὸν Λυσιμάχον, τὴν ἐναντίαν αἰεὶ πορευόμενον αὐτῷ. Οὐ μὴν ἀλλ' ἢ τῶν βίων καὶ τῶν τρόπων ἀνομοιότης ἔοικεν ἀξῆσαι τὴν διαφορὰν. Πρῶτος γὰρ ὢν φύσει καὶ καλοκαγαθικός τὸν τρόπον ὁ Ἀριστείδης, καὶ πολιτενόμενος οὐ πρὸς χάριν οὐδὲ πρὸς δόξαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βελτίστου μετὰ ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης, ἠναγκάζετο τῷ Θεμιστοκλεῖ τὸν δῆμον ἐπὶ πολλὰ κινεῖν καὶ μεγάλας ἐπιφέροντι καινοτομίας ἐναντιοῦσθαι πολλάκις, ἐνιστάμενος αὐτῷ πρὸς τὴν αὔξησιν.

Στις πρώτες ὁρμές τῶν νεανικῶν του χρόνων ἦταν παράφορος καὶ ἀσυγκράτητος, γιατί, χωρὶς νὰ ἔχη ὁδηγὸ τῆ λογικῆ καὶ τὴν πειθαρχία, ἀκολουθοῦσε μόνο τῆ φυσικῆ του παρόρμηση, πού ἔφερνε στὶς πράξεις του μεγάλες μεταπτώσεις ἀπὸ τῆ μιὰν ὑπερβολὴ στὴν ἄλλη καὶ πολλὰς φορές τὸν παράσερνε στὸ κακὸ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ὕστερα τὸ ὁμολογοῦσε, λέγοντας ὅτι καὶ τ' ἄγρια πουλάρια γίνονται ἄριστα ἄλογα, ὅταν πάρουν τὴν ἀνατροφή καὶ τὴν ἐξάσκηση πού πρέπει. "Ὅσα ὅμως περιέχονται σὲ διάφορες διηγήσεις 8 πού ἐξαιτίας τῆς διαγωγῆς του αὐτῆς πλάθουν μερικοί, πὼς δηλαδή ὁ πατέρας του τὸν ἀποκήρυξε καὶ πὼς ἡ μητέρα του αὐτοκτόνησε περίλυπη γιὰ τῆ δυσφήμιση αὐτῆ τοῦ παιδιοῦ της, φαίνεται ὅτι εἶναι ὀλότελα ψέματα. Ἀπεναντίας ὑπάρχουν ἄλλοι πού λένε ὅτι ὁ πατέρας του, γιὰ νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸ ν' ἀνακατευτῆ στὴν πολιτικῆ, τοῦ ἔδειχνε τὰ παλαιὰ πολεμικὰ πλοῖα πού ἦταν ριγμένα στὴν παραλία καὶ ἦταν ἐκεῖ παραμελημένα, λέγοντας ὅτι ἔτσι φέρνεται ὁ λαὸς καὶ στοὺς πολιτικούς, ὅταν δὲν τοὺς χρειάζεται πιά.

ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (Κεφ. 3-5)

Ἄλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ πολιτικῆ δράση γρήγορα καὶ ζωηρὰ τράβηξε τὸ Θεμιστοκλῆ καὶ τὸν κυρίεψε σφοδρὸς πόθος γιὰ τῆ δόξα. 1 ΚΕΦ. 3
Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπιθυμοῦσε νὰ εἶναι πρῶτος καὶ ἀντιμετώπιζε μὲ ἀπότομο τρόπο τοὺς ἐχθροὺς του ἐκείνους πού εἶχαν τῆ δύναμη καὶ τὰ πρωτεῖα στὴν πολιτεία, καὶ προπάντων τὸν Ἀριστείδη, τὸ γιὸ τοῦ Λυσιμάχου, πού βάδιζε πάντα δρόμο ἀντίθετο ἀπὸ τὸ δικό του.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀνομοιότητα στῆ ζωὴ καὶ στοὺς τρόπους τοὺς φαίνεται ὅτι μεγάλωσε τῆ μεταξὺ τοὺς ἀντίθεση. Γιατὶ ὁ Ἀριστείδης ἦταν ἀπὸ φύση μαλακὸς καὶ ἀκέραιος στὸ χαρακτήρα καὶ σὰν πολιτικὸς δὲν ἐπιζητοῦσε νὰ γίνῃ ἀρεστός οὔτε νὰ δοξαστῆ, παρὰ εἶχε στὸ νοῦ του πάντα ἐκεῖνο πού θεωροῦσε καλύτερο γιὰ τὸ λαὸ καὶ τὸ ἐπιζητοῦσε μαζί μὲ τὴν ἀσφάλεια καὶ τῆ δικαιοσύνη. "Ἔτσι, ἐπειδὴ ὁ Θεμιστοκλῆς ὠθοῦσε τὸ λαὸ σὲ πολλὰς τολμηρὰς ἐνέργειες καὶ ἐπιζητοῦσε πολλὰς καινοτομίες, ὁ Ἀριστείδης βρισκόταν συχνὰ στὴν ἀνάγκη νὰ τοῦ ἐναντιωθῆ, γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν αὐξηση τῆς πολιτικῆς του δυνάμεως. 3

Ὁ πόθος γιὰ τῆ δόξα.

- 4 Λέγεται γὰρ οὕτω παράφορος πρὸς δόξαν εἶναι καὶ πράξεων μεγάλων ὑπὸ φιλοτιμίας ἐραστής, ὥστε νέος ὢν ἔτι τῆς ἐν Μαραθῶν μάχης πρὸς τοὺς βαρβάρους γενομένης καὶ τῆς Μιλτιάδου στρατηγίας διαβοηθείσης σύννουσ ὀρθᾶσθαι τὰ πολλὰ πρὸς ἑαυτῷ καὶ τὰς νύκτας ἀγρυπνεῖν καὶ τοὺς πότους παραιτεῖσθαι τοὺς σνήθεις, καὶ λέγειν πρὸς τοὺς ἐρωτῶντάς καὶ θαυμάζοντας τὴν περὶ τὸν βίον μεταβολήν, ὡς καθέυδειν αὐτὸν οὐκ ἐψῆ τὸ Μιλτιάδου τρόπαιον. Οἱ
- 5 μὲν γὰρ ἄλλοι πέρας ὄντο τοῦ πολέμου τὴν ἐν Μαραθῶνι τῶν βαρβάρων ἦταν εἶναι, Θεμιστοκλῆς δ' ἀρχὴν μειζόνων ἀγώνων, ἐφ' οὓς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἤλειφε καὶ τὴν πόλιν ἤσκει, πόρωθεν ἤδη προσδοκῶν τὸ μέλλον.

ΚΕΦ. 4

- 1 Καὶ πρῶτον μὲν τὴν Λαυρεωτικὴν πρόσοδον ἀπὸ τῶν ἀγρυρῶν μετὰλλων ἔθος ἐχόντων Ἀθηναίων διανέμεσθαι, μόνος εἰπεῖν ἐτόλμησε παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον, ὡς χρὴ τὴν διανομὴν ἐάσαντας ἐκ τῶν χρημάτων τούτων κατασκευάσασθαι τριήρεις ἐπὶ τὸν πρὸς Αἰγινήτας πόλεμον. Ἦκμαζε γὰρ οὗτος ἐν τῇ Ἑλλάδι μάλιστα, καὶ
- 2 κατεῖχον οἱ νησιῶται πλήθει νεῶν τὴν θάλατταν. Ἦ καὶ ῥᾶον ὁ Θεμιστοκλῆς συνέπεισεν, οὐ Δαρεῖον οὐδὲ Πέρσας — μακρὰν γὰρ ἦσαν οὗτοι καὶ δέος οὐ πᾶν βέβαιον ὡς ἀφιζόμενοι παρεῖχον — ἐπισείων, ἀλλὰ τῇ πρὸς Αἰγινήτας ὀργῇ καὶ φιλονικίᾳ τῶν πολιτῶν ἀποχρη-
- 3 σάμενος εὐκαίρως ἐπὶ τὴν παρασκευὴν. Ἐκατὸν γὰρ ἀπὸ τῶν χρημάτων ἐκείνων ἐποιήθησαν τριήρεις, αἷς καὶ πρὸς Ξέρξην ἐνανμάχησαν.
- 4 Ἐκ δὲ τούτου κατὰ μικρὸν ὑπάγων καὶ καταβιβάζων τὴν πόλιν πρὸς τὴν θάλατταν, ὡς τὰ περὶ μὲν οὐδὲ τοῖς ὁμόροις ἀξιωμαχοὺς ὄντας, τῇ δ' ἀπὸ τῶν νεῶν ἀλκῇ καὶ τοὺς βαρβάρους ἀμύνασθαι

Λέγεται μάλιστα ότι ο Θεμιστοκλής είχε τόσο μανία να απο- 4
 χτήσει δόξα και από τη φιλοδοξία του λαχταρούσε τόσο πολύ τα
 μεγάλα κατορθώματα, ώστε, νέος ακόμη, όταν έγινε στο Μαρα-
 θώνα ή μάχη με τους βαρβάρους και διαφημίστηκε ή στρατηγία
 του Μιλτιάδη, αυτός φαινόταν πολύ σκεπτικός, τις νύχτες έμενε άυ-
 πνος, παράτησε τα συνηθισμένα συμπόσια και σ' εκείνους που τον
 ρωτούσαν με άπορία για την απότομη αυτή μεταβολή της ζωής του
 έλεγε: « Δέ μ' αφήνει να κοιμηθώ ο θρίαμβος του Μιλτιάδη! »

Τότε οι άλλοι νόμιζαν ότι ή συντριβή των βαρβάρων στο Μαρα- 5
 θώνα ήταν το τέλος του πολέμου, ενώ ο Θεμιστοκλής είχε τη γνώ-
 μη ότι ήταν ή αρχή μεγαλύτερων αγώνων, για τους όποιους προε-
 τοίμαζε τον έαυτό του και άσκούσε τους πολίτες, για να ύπερασπι-
 στούν όλόκληρη την Έλλάδα, γιατί από μακριά πρόβλεπε το μέλλον.

Και πρώτα πρώτα, ενώ οι Άθηναίοι είχαν τη συνήθεια να μοι- 1 ΚΕΦ. 4
 ράζωνται μεταξύ τους την πρόσοδο από τα άργυρουρχεία του Λαυ-
 ρείου, μόνος ο Θεμιστοκλής τόλμησε να παρουσιαστή στην έκκλη-
 σία του δήμου και να πη, ότι πρέπει να αφήσουν τη διανομή και με
 τα χρήματα αυτά να κατασκευάσουν πλοία, για να τα χρησιμοποιή-
 σουν στον πόλεμο που είχαν με τους Αίγνητες. Γιατί ο πόλεμος
 αυτός βρισκόταν τότε σε μεγάλη ένταση στην Έλλάδα και οι νησιώ-
 τες (οι Αίγνητες) με το πλήθος των πλοίων τους κυριαρχούσαν
 στη θάλασσα.

Για τουτό ο Θεμιστοκλής πολύ πιο εύκολα έπεισε τους Άθηναί- 2
 ους να συμφωνήσουν με τη γνώμη του, και δέν τους παρουσίασε
 σαν άπειλή ούτε το Δαρείο ούτε τους Πέρσες (γιατί αυτοί ήταν μα-
 κρια και δέν υπήρχε πολύ βέβαιος φόβος πως θα φτάσουν στην Έλ-
 λάδα), παρά έκμεταλλεύτηκε την όργη των Άθηναίων και την
 αντιζηλία τους με τους Αίγνητες, για να τους παρακινήση σε πο-
 λεμική προετοιμασία. Και από τα χρήματα εκείνα κατασκευάστη- 3
 καν εκατό πολεμικά πλοία, που οι Άθηναίοι έπειτα τα χρησιμο-
 ποίησαν για να πολεμήσουν τον Ξέρξη.

Άπό τότε σιγά σιγά παράσυρε τους συμπολίτες του και τους 4
 έπεισε να κατεβούν προς τη θάλασσα, γιατί είχε τη γνώμη ότι με
 τον πεζικό τους στρατό ούτε με τους γείτονες δέν ήταν ίκανοί να
 μάχωνται, ενώ με τη ναυτική τους δύναμη μπορούσαν και τους βαρ-

Ο Θεμιστο-
 κλής για τη
 ναυτική δύνα-
 μη των Άθη-
 ναίων.

καὶ τῆς Ἑλλάδος ἄρχειν δυναμένους, ἀντὶ μονίμων ὀπλιτῶν, ὡς φη-
 σιν ὁ Πλάτων, ναυβάτας καὶ θαλαττίους ἐποίησε, καὶ διαβολὴν καθ'
 ἑαυτοῦ παρέσχεν, ὡς ἄρα Θεμιστοκλῆς τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα τῶν
 5 πολιτῶν παρελόμενος εἰς ὑπηρέσιον καὶ κώπην συνέστειλε τὸν Ἄ-
 θηναίων δῆμον. Ἐπραξε δὲ ταῦτα Μιλτιάδου κρατήσας ἀντιλέγον-
 τος, ὡς ἱστορεῖ Στησίμβροτος. Εἰ μὲν δὴ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ κα-
 θαρὸν τοῦ πολιτεύματος ἔβλαπεν ἢ μὴ ταῦτα πράξας, ἔστω φιλο-
 σοφώτερον ἐπισκοπεῖν ὅτι δ' ἢ τότε σωτηρία τοῖς Ἑλλησιν ἐκ τῆς
 θαλάττης ὑπῆρξε καὶ τὴν Ἀθηναίων πόλιν αἴθις ἀνέστησαν αἱ τρι-
 6 ἴρεις ἐκεῖναι, τὰ τ' ἄλλα καὶ Ξέρξης αὐτὸς ἐμαρτύρησε. Τῆς γὰρ
 περσικῆς δυνάμεως ἀθραύστου διαμενούσης ἔφυγε μετὰ τὴν τῶν νεῶν
 ἦτταν ὡς οὐκ ὦν ἀξιόμαχος, καὶ Μαρόδιον ἐμποδὸν εἶναι τοῖς Ἑλ-
 λησι τῆς διώξεως μᾶλλον ἢ δουλωσόμενον αὐτοὺς ὡς ἐμοὶ δοκεῖ
 κατέλιπεν.

ΚΕΦ. 5

1 Σύντονον δ' αὐτὸν γεγονέναι χρηματιστὴν οἱ μὲν τινές φασι δι'
 ἐλευθεριότητα· καὶ γὰρ φιλοθύτην ὄντα καὶ λαμπρὸν ἐν ταῖς περὶ
 τοὺς ξένους δαπάναις ἀφθόνου δεῖσθαι χορηγίας· οἱ δὲ τοῦναντίον
 γλισχρότητα πολλὴν καὶ μικρολογίαν κατηγοροῦσιν, ὡς καὶ τὰ πεμ-
 2 πόμενα τῶν ἐδωδύμων πωλοῦντος. Ἐπεὶ δὲ Διφιλίδης ὁ ἱπποτρό-
 φος αἰτηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ πῶλον οὐκ ἔδωκεν, ἠπειλήσεν τὴν οἰκίαν αὐ-
 τοῦ ταχὺ ποιήσειν δούρειον ἵππον, αἰνιξάμενος ἐγκλήματα συγγενι-
 κά καὶ δίκας τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς οἰκείους τινὰς ταράξειν.

3 Τῇ δὲ φιλοτιμίᾳ πάντας ὑπερέβαλεν, ὥστ' ἔτι μὲν ὢν νέος καὶ
 ἀφανῆς Ἐπικλέα τὸν ἐξ Ἐρμιόνης κιθαριστὴν σπουδαζόμενον ὑπὸ
 τῶν Ἀθηναίων ἐκλιπαρῆσαι μελετᾶν παρ' αὐτῷ, φιλοτιμούμενος

βάρους να αποκρούσουν και να αποκτήσουν την ήγεμονία στην Έλλάδα. Γι' αυτό τους 'Αθηναίους που ήταν ως τότε *μόνιμοι οπλίτες* τους έκαμε, καθώς λέει ο Πλάτων, ναυτικούς και θαλασσιούς και έδωσε άφορμή να τόν κατηγορήσουν πώς τάχα ο Θεμιστοκλής άφαιρεσε τὸ δόρυ και τὴν άσπίδα από τους συμπολίτες του και περιόρισε τὸ δῆμο τῶν 'Αθηναίων στὸν πάγκο τοῦ ναύτη καὶ στὸ κουπί. Καὶ τὰ κατάφερε αὐτὰ κατανικώντας τις αντίρρήσεις τοῦ Μιλτιάδη, ὅπως βεβαιώνει ο Στησίμβροτος. Τώρα, ἂν με αὐτὰ που έκαμε, έβλαψε ἢ ὄχι τὴν τελειότητα καὶ τὴ γνησιότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, αὐτὸ ἄς τὸ εξετάσουν οἱ φιλόσοφοι. 'Αλλὰ ὅτι ἡ σωτηρία τότε τῶν 'Ελλήνων ὀφείλεται στὴ θάλασσα, καὶ τὰ πολεμικὰ ἐκεῖνα πλοῖα ἀνόρθωσαν πάλι τῶν πόλη τῶν 'Αθηναίων, αὐτὸ καὶ πολλὰ ἄλλα τὸ μαρτυροῦν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης τὸ ἐπιβεβαίωσε. Γιατί, μολονότι ἡ πεζικὴ του δύναμη ἔμενε ἀκόμη ἀνέπαφη, 5 αὐτὸς ἔφυγε μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν πλοίων του, βλέποντας ὅτι δὲν εἶναι πιὰ ἱκανὸς νὰ πολεμήσει, καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου ἄφησε τὸ Μαρδόνιο στὴν 'Ελλάδα, περισσότερο γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς 'Ελληνες νὰ τὸν καταδιώξουν, παρὰ γιὰ νὰ τοὺς ὑποδουλώσῃ.

Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Θεμιστοκλής ζητοῦσε με ἐπιμονὴ νὰ μαζεῦν χρήματα, γιὰτὶ ἤθελε νὰ ξοδεύῃ γενναϊδῶρα· καὶ πράγματι, ἐπειδὴ πολὺ τοῦ ἄρεσε νὰ προσφέρῃ πλούσιες θυσίαι καὶ ἀγαποῦσε τὴ μεγαλοπρέπεια ὅταν δαπανοῦσε γιὰ τοὺς ξένους, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἄφθονα μέσα. "Άλλοι ὅμως, ἀντίθετα, τὸν κατηγοροῦν γιὰ φιλαργυρία καὶ μικροπρέπεια καὶ λένε πὼς ἔφτανε στὸ σημεῖο νὰ πουλῆ καὶ αὐτὰ τὰ τρόφιμα ποὺ τοῦ ἔστελναν γιὰ δῶρα. 'Αναφέρουν 2 μάλιστα πὼς, ὅταν ὁ Διφιλίδης, ὁ ἵπποτρόφος, δὲν τοῦ ἔδωσε ἕνα πουλάρι ποὺ τοῦ ζήτησε, ὁ Θεμιστοκλής τὸν ἀπειλήσε ὅτι γρήγορα θὰ κάμῃ τὸ σπίτι του «δούρειον ἵππον», δίνοντας σκεπαστὰ νὰ καταλάβῃ πὼς θὰ ξεσήκωνε ἐναντίον του κατηγορίες συγγενῶν του καὶ δίκες με ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ του.

Στὴ φιλοδοξία ὅλους τοὺς ξεπέρασε. "Όταν ἦταν ἀκόμη νέος καὶ 3 ἄσημος, παρακάλεσε θερμὰ τὸν 'Επικλῆ ἀπὸ τὴν 'Ερμιόνη, ποὺ δίδασκε μουσικὴ καὶ πολὺ τὸν ἐκτιμοῦσαν οἱ 'Αθηναῖοι, νὰ δίνῃ τὰ μαθήματά του στὸ σπίτι του, γιὰτὶ εἶχε τὴ φιλοδοξία νὰ ζητοῦν τὸ

1 ΚΕΦ. 5

Χαρακτηριστικά ανέκδοτα.

4 πολλοὺς τὴν οἰκίαν ζητεῖν καὶ φοιτᾶν πρὸς αὐτόν. Εἰς δ' Ὀλυμπίαν ἐλθὼν καὶ διαμιλλώμενος τῷ Κίμωνι περὶ δεῖπνα καὶ σκηρὰς καὶ τὴν ἄλλην λαμπρότητα καὶ παρασκευὴν, οὐκ ἤρρεσκε τοῖς Ἕλλησιν. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ ὄντι νέῳ καὶ ἀπ' οἰκίας μεγάλης ὄντο δεῖν τὰ τοιαῦτα συγχωρεῖν· ὁ δὲ μήπω γνώριμος γεγνηώς, ἀλλὰ δοκῶν ἐξ οὐχ ὑπαρχόντων καὶ παρ' ἀξίαν ἐπαίρεσθαι, προσωφλίσκανεν ἀλαζονείαν. Ἐνίκησε δὲ καὶ χορηγῶν τραγωδοῖς, μεγάλην ἤδη τότε σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἀγῶνος ἔχοντας, καὶ πίνακα τῆς νίκης ἀνέθηκε τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχοντα· « Θεμιστοκλῆς Φρεάρριος ἐχορήγει, Φρόνιχος ἐδίδασκεν, Ἀδείμαντος ἤραχεν. »

6 Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς ἐνῆρμοitte, τοῦτο μὲν ἐκάστου τῶν πολιτῶν τοῦνομα λέγων ἀπὸ στόματος, τοῦτο δὲ κριτὴν ἀσφαλῆ περὶ τὰ συμβόλαια παρέχων ἑαυτόν, ὥς που καὶ πρὸς Σιμωνίδην τὸν Κεῖιον εἶπεῖν, αἰτούμενόν τι τῶν οὐ μετρίων παρ' αὐτοῦ στρατηγούτος, ὥς οὐτ' ἐκείνος ἂν γένοιτο ποιητῆς ἀγαθὸς ἄδων παρὰ μέλος
7 οὐτ' αὐτὸς ἀστείος ἄρχων παρὰ νόμον χαριζόμενος. Πάλιν δὲ ποτε τὸν Σιμωνίδην ἐπισκώπτων ἔλεγε νοῦν οὐκ ἔχειν, Κορινθίους μὲν λαιδοροῦντα μεγάλην οἰκοῦντας πόλιν, αὐτοῦ δὲ ποιούμενος εἰκόνας οὕτως ὄντος αἰσχροῦ τὴν ὄψιν. Αὐξόμενος δὲ καὶ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκων, τέλος κατεστασίασε καὶ μετέστησεν ἐξοστρακισθέντα τὸν Ἀριστείδην.

ΚΕΦ. 6

1 Ἦδη δὲ τοῦ Μήδου καταβαίνοντος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τῶν Ἀθηναίων βουλευομένων περὶ στρατηγοῦ, τοὺς μὲν ἄλλους ἐκόντας ἐκστηναί τῆς στρατηγίας λέγουσιν ἐκπεπληγμένους τὸν κίνδυνον,

σπίτι του πολλοὶ καὶ νὰ συχνάζουν σ' αὐτόν. Ἐπίσης λένε πῶς ὁ 4
 Θεμιστοκλῆς, ὅταν ἤρθε κάποτε στὴν Ὀλυμπία καὶ βάλθηκε νὰ ξε-
 περάση τὸν Κίμωνα στὴν πολυτέλεια τῶν δειπνῶν καὶ τῶν σικηγῶν
 καὶ στὴν ἄλλη λαμπρότητα καὶ ἐπίδειξη, προκάλεσε τὴ δυσαρέσκεια
 τῶν Ἑλλήνων. Γιατὶ στὸν Κίμωνα ποὺ ἦταν νέος καὶ ἀπὸ μεγάλο
 σπίτι, νόμιζαν ὅτι ἔπρεπε νὰ τοῦ συγχωροῦν τέτοιες πολυτέλειες·
 ἀλλὰ ὁ Θεμιστοκλῆς ποὺ δὲν εἶχε γίνει ἀκόμη γνωστὸς καὶ φαινό-
 ταν νὰ περηφανεύεται γιὰ πράγματα ποὺ δὲν εἶχε καὶ ποὺ ἦταν
 ἀνώτερα ἀπὸ τις δυνάμεις του, κατακρίθηκε γιὰ ἀλαζονεία. Ἐπίσης 5
 κέρδισε τὴ νίκη ὡς χορηγὸς σὲ μιὰ παράσταση τραγωδίας τότε ποὺ
 ὁ διαγωνισμὸς τῶν τραγωδιῶν εἶχε πιά μεγάλη σημασία καὶ καθέ-
 νας φιλοδοξοῦσε νὰ νικήσῃ. Ἀφιέρωσε μάλιστα καὶ μιὰν εἰκόνα γι'
 ἀνάμνηση τῆς νίκης του μὲ τέτοια ἐπιγραφή: «Ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ
 Φρεάρριος ἦταν ὁ χορηγός, Φρόνιχος ἦταν ὁ ποιητής, Ἀδείμαντος
 ὁ ἐπώνυμος ἄρχοντας».

Καὶ ὅμως ἄρεσε στὸν πολὺν κόσμο, γιατί καὶ τοῦ καθενὸς ἀπὸ 6
 τοὺς συμπολίτες του θυμόταν τὸ ὄνομά του καὶ τὸν προσφωνοῦ-
 σε μὲ αὐτὸ καὶ ἀκόμη γιατί φαινόταν κριτὴς ἀμερόληπτος στὶς ἰδιω-
 τικὲς τους διαφορὲς. Ἐτῶι κάποτε καὶ στὸ Σιμωνίδῃ ἀπὸ τὴν Κέα,
 ποὺ ζητοῦσε ἀπὸ τὸ Θεμιστοκλῆ, ὅταν ἦταν στρατηγός, κάτι ὄχι
 σωστό, λέγεται πῶς τοῦ εἶπε: «Οὐτ' ἐσὺ θὰ ἦσιν καλὸς ποιη-
 τῆς, ἂν τραγουδοῦσες παράφωνα, οὐτ' ἐγὼ καλὸς ἄρχοντας, ἂν ἔκα-
 να χατίρια παράνομα». Καὶ ἄλλη φορὰ πάλι περιπαίζοντας τὸ Σι- 7
 μωνίδῃ τοῦ ἔλεγε πῶς δὲν ἔχει μυαλὸ νὰ κακολογῇ τοὺς Κορινθίους
 ποὺ ἔχουν μιὰ μεγάλη πόλη καὶ νὰ βάζῃ νὰ τοῦ κάνουν τὴν εἰκόνα
 του, ἐνῶ εἶναι τόσο ἄσχημος.

Τέλος, ὅταν μεγάλωσε ἡ πολιτικὴ του δύναμη καὶ κέρδισε τὴν
 εὐνοια τοῦ λαοῦ, κατόρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ κόμμα του καὶ ἀπο-
 μάκρυνε τὸν Ἀριστείδῃ μὲ τὸ νόμο τοῦ ἐξοστρακισμοῦ.

ΣΤΟ ΑΡΤΕΜΙΣΙΟ (Κεφ 6-8)

Ὅταν οἱ Μῆδοι κατέβαιναν στὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι σκέ- 1
 φτονταν ποῖον νὰ ὀρίσουν στρατηγὸ, λένε πῶς ὅλοι οἱ ἄλλοι μόνου
 τους παραιτήθηκαν ἀπὸ τὴ στρατηγία, γιατί εἶχαν τρομάξει μπρο-
 στά στὸν κίνδυνον, καὶ μόνο ὁ Ἐπικύδης, ὁ γιὸς τοῦ Εὐφημίδῃ, ποὺ

ΚΕΦ. 6

Μπροστὰ στὸν
κίνδυνον τῶν
Μήδων.

- Ἐπικύδην δὲ τὸν Εὐφημίδου, δημαγωγὸν ὄντα δεινὸν μὲν εἰπεῖν, μα-
 λακὸν δὲ τῇ ψυχῇ καὶ χρημάτων ἥττονα, τῆς ἀρχῆς ἐφίεσθαι καὶ
 2 κρατήσῃν ἐπίδοξον εἶναι τῇ χειροτονίᾳ. Τὸν οὖν Θεμιστοκλέα δει-
 σαντα μὴ τὰ πράγματα διαφθαρεῖν παντάπασι τῆς ἡγεμονίας εἰς
 ἐκεῖνον ἐμπεσοῦσης, χρήμασι τὴν φιλοτιμίαν ἐξωνήσασθαι παρὰ τοῦ
 3 Ἐπικύδου. Ἐπαιεῖται δ' αὐτοῦ καὶ τὸ περὶ τὸν δίγλωσσον ἔρ-
 γον ἐν τοῖς πεμφθεῖσιν ὑπὸ βασιλέως ἐπὶ γῆς καὶ ὕδατος αἴτησιν.
 4 Ἐομνήεα γὰρ ὄντα συλλαβῶν διὰ ψηφίσματος ἀπέκτεινεν, ὅτι φω-
 νὴν Ἑλληνίδα βαρβάροις προστάγμασιν ἐτόλμησε χρῆσαι. Ἔτι δὲ
 καὶ τὸ περὶ Ἄρθμιον τὸν Ζελεΐτην Θεμιστοκλέους γὰρ εἰπόντος
 καὶ τοῦτον εἰς τοὺς ἀτίμους καὶ παῖδας αὐτοῦ καὶ γένος ἐνέγραψαν,
 5 ὅτι τὸν ἐκ Μήδων χρυσὸν εἰς τοὺς Ἑλλήνας ἐκόμισε. Μέγιστον δὲ
 πάντων τὸ καταλῦσαι τοὺς Ἑλληνικοὺς πολέμους καὶ διαλλάξαι τὰς
 πόλεις ἀλλήλαις, πείσαντα τὰς ἔχθρας διὰ τὸν πόλεμον ἀναβαλέσθαι
 πρὸς ὃ καὶ Χεΐλειον τὸν Ἀρκάδα μάλιστα συναγωνίσασθαι λέγουσι.

ΚΕΦ. 7

- 1 Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχήν, εὐθὺς μὲν ἐπεχείρει τοὺς πολίτας
 ἐμβιβάζειν εἰς τὰς τριήρεις, καὶ τὴν πόλιν ἔπειθεν ἐκλιπόντας ὡς
 προσωτάτω τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾶν τῷ βαρβάρῳ κατὰ θάλατταν.
 2 Ἐνισταμένον δὲ πολλῶν ἐξήγαγε πολλὴν στρατιάν εἰς τὰ Τέμπη
 μετὰ Λακεδαιμονίων, ὡς αὐτόθι προκινδυνεύσων τῆς Θεσσαλίας οὐ-
 πω τότε μηδίζειν δοκούσης· ἐπεὶ δ' ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν ἄπρακτοι
 καὶ Θεσσαλῶν βασιλεῖ προσγενομένων ἐμήδιζε τὰ μέχρι Βοιωτίας,
 μᾶλλον ἤδη τῷ Θεμιστοκλεῖ προσεῖχον οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τῆς θα-
 λάττης, καὶ πέμπεται μετὰ νεῶν ἐπ' Ἀρτεμίσιον τὰ στενὰ φυλάξων.

Ήταν πολιτικός ικανός στη ρητορική, μα λιγόψυχος και εύκολα μπορούσε να εξαγοραστή με χρήμα, επιθυμούσε να αναλάβη την αρχηγία και είχε την πιθανότητα να επικρατήσει κατά την εκλογή. Τότε ο Θεμιστοκλής φοβήθηκε ολοκληρωτική καταστροφή, αν η αρχηγία ανατεθῆ σ' εκείνον και λένε ότι μπροστά σ' αυτό τον κίνδυνο αγόρασε με χρήματα από τον Έπικύδη τῆ φιλοδοξία του (για τῆ στρατηγία).

Πολλοί ἐπαινοῦν καὶ αὐτὸ πού ἔκαμε στὸ διερμηγέα πού ἦταν μαζί μ' ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἔστειλε ὁ βασιλιάς, γιὰ νὰ ζητήσουν «*χῶμα καὶ νερό*». Δηλαδή, ἔπιασε τὸ διερμηγέα καὶ μὲ ψήφισμα τὸν καταδίκασε σὲ θάνατο, γιὰτὶ τόλμησε νὰ δανείσῃ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα σὲ βαρβαρικές προσταγές. Ἄκόμη ἐπαινοῦν καὶ αὐτὸ πού ἔκαμε στὸν Ἄρθμιο τὸ Ζελείτη μὲ πρόταση τοῦ Θεμιστοκλή καὶ αὐτὸν καὶ τὰ παιδιά του καὶ τοὺς ἀπογόνους του τοὺς ἔγραψαν στὸν κατάλογο τῶν «*ἀτιμασμένων*» πολιτῶν, γιὰτὶ ἔφερε χρυσάφι ἀπὸ τοὺς Μήδους στοὺς Ἕλληνας.

Ἄλλὰ τὸ πιὸ ἀξιόλογο ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Θεμιστοκλή εἶναι ὅτι κατάργησε τοὺς ἑλληνικοὺς πολέμους καὶ συμφιλίωσε τίς πόλεις μεταξύ τους, πείθοντας τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀναβάλουν τίς ἔχθρες τοὺς ἐξαιτίας τοῦ πολέμου τῶν Περσῶν. Σ' αὐτὸ λένε ὅτι πολὺ τὸν βοήθησε καὶ ὁ Χεῖλεος ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία.

Ὅταν πῆρε στὰ χέρια του τὴν ἀρχηγία ὁ Θεμιστοκλής, ἀμέσως ἄρχισε νὰ ἐπιβιβάξῃ τοὺς πολίτες στὰ πλοῖα καὶ προσπαθοῦσε νὰ τοὺς πείσῃ νὰ ἀφήσουν τὴν πόλη καὶ νὰ πᾶνε ὅσο γίνεται πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς βαρβάρους στὴ θάλασσα. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἦταν ἀντίθετοι στὸ σχέδιο τοῦτο, ὀδήγησε πολυάριθμο στράτευμα στὰ *Τέμπε* μαζί μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἀγωνιστῆ ἐκεῖ γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς Θεσσαλίας, πού τότε δὲ φαινόταν ἀκόμη νὰ κλινῆ πρὸς τὸ μέρος τῶν Μήδων. Ἀλλὰ γύρισαν ἀπ' ἐκεῖ χωρὶς καμιὰν ἐπιτυχία. Στὸ μεταξὺ οἱ Θεσσαλοὶ προσχώρησαν στὸ βασιλιά τῶν Περσῶν καὶ μαζί μ' αὐτοὺς πῆγαν μὲ τὸ μέρος τῶν Μήδων ὅλες οἱ πόλεις ὡς τῆ Βοιωτία. Ἀπὸ τότε πιά οἱ Ἀθηναῖοι ἄρχισαν νὰ δίνουν μεγαλύτερη προσοχὴ στὴ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλή γιὰ τὴ θάλασσα καὶ τὸν στέλνουν μαζί μὲ πλοῖα στὸ Ἄρτεμισιο, γιὰ νὰ φυλάξῃ τὰ στενά.

ΚΕΦ. 7

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος στὸ Ἄρτεμισιο.

- 3 Ἐνθα δὴ τῶν μὲν Ἑλλήνων Εὐρυβιάδην καὶ Λακεδαιμονίους ἠγείσθαι κελευόντων, τῶν δ' Ἀθηναίων, ὅτι πλήθει τῶν νεῶν σύμπαντας ὁμοῦ τι τοὺς ἄλλους ὑπερέβαλλον, οὐκ ἀξιούντων ἐτέροις ἔπεσθαι, συνιδὼν τὸν κίνδυνον ὁ Θεμιστοκλῆς αὐτὸς τε τὴν ἀρχὴν τῷ Εὐρυβιάδῃ παρήκε καὶ κατεπράνε τοὺς Ἀθηναίους, ὑπισχνόμενος, ἂν ἄνδρες ἀγαθοὶ γένωνται πρὸς τὸν πόλεμον, ἐκόντας αὐ-
- 4 τοῖς παρέξειν εἰς τὰ λοιπὰ πειθόμενους τοὺς Ἕλληνας. Διὸ καὶ δοκεῖ τῆς σωτηρίας αἰτιώτατος γενέσθαι τῇ Ἑλλάδι καὶ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους προαγαγεῖν εἰς δόξαν, ὡς ἀνδρεία μὲν τῶν πολεμίων, εὐγνωμοσύνη δὲ τῶν συμμάχων περιγενομένους.
- 5 Ἐπεὶ δὲ ταῖς Ἀφεταιῖς τοῦ βαρβαρικοῦ στόλου προσμείξαντος, ἐκπλαγεὶς ὁ Εὐρυβιάδης τῶν κατὰ στόμα νεῶν τὸ πλῆθος, ἄλλας δὲ πνυθανόμενος διακοσίας ὑπὲρ Σκιάθου κύκλῳ περιπλεῖν, ἐβούλετο τὴν ταχίστην εἴσω τῆς Ἑλλάδος κομισθεὶς ἄφασθαι Πελοποννήσου καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν ταῖς ναυσὶ προσπεριβαλέσθαι, παντάπασιν ἀπρόσμαχον ἠγούμενος τὴν κατὰ θάλατταν ἀλκὴν βασιλέως, δεῖσαντες οἱ Εὐβοεῖς μὴ σφᾶς οἱ Ἕλληνες πρόονται, κρύφα τῷ Θεμιστοκλεῖ διελέγοντο, Πελάγοντα μετὰ χρημάτων πολλῶν πέμψαν-
- 6 τες. Ἄ λαβὼν ἐκεῖνος, ὡς Ἡρόδοτος ἰστορεῖ, τοῖς περὶ τὸν Εὐρυβιάδην ἔδωκεν. Ἐναντιουμένου δ' αὐτῷ μάλιστα τῶν πολιτῶν Ἀρχιτέλους, ὃς ἦν μὲν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς νεῶς τριηραρχος, οὐκ ἔχων δὲ χρήματα τοῖς ναύταις χορηγεῖν ἔσπευδεν ἀποπλεῦσαι, παρώξυνεν ἔτι μᾶλλον ὁ Θεμιστοκλῆς τοὺς τριηρίτας ἐπ' αὐτόν, ὥστε τὸ δεῖ-
- 7 πνον ἀρπάσαι συνδραμόντας. Τοῦ δ' Ἀρχιτέλους ἀθυμοῦντος ἐπὶ τούτῳ καὶ βαρέως φέροντος, εἰσέπεμψεν ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸς αὐτὸν ἐν κίστῃ δεῖπνον ἄρτων καὶ κρεῶν, ὑποθεὶς κάτω τάλαντον ἀργυρίου καὶ κελεύσας αὐτόν τε δειπνεῖν ἐν τῷ παρόντι καὶ μεθ' ἡμέραν

Ἐκεῖ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ζητοῦσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἀρχηγία 3
 τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὁ Εὐρυβιάδης καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐνῶ ἀντί-
 θετα οἱ Ἀθηναῖοι, ποὺ ὑπερετεροῦσαν στὸ πλῆθος τῶν πλοίων σχεδὸν
 ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνες μαζί, δὲν τὸ θεωροῦσαν σωστὸ νὰ ἀκο-
 λουθοῦν ἄλλους. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως, ἐπειδὴ κατάλαβε τὸν κίν-
 δυνο, καὶ ὁ ἴδιος παραχώρησε τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου στὸν Εὐρυ-
 βιάδῃ καὶ καθησύχαζε τοὺς Ἀθηναίους δίνοντας τὴν ὑπόσχεση ὅτι,
 ἂν φανοῦν γενναῖοι στὸν πόλεμο, θὰ κάμῃ τοὺς Ἕλληνες νὰ πει-
 θωνταὶ σ' αὐτοὺς θεληματικὰ στὸ μέλλον. Γι' αὐτὸ κυρίως ὁ Θεμι- 4
 στοκλῆς μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ πρωτεργάτης τῆς σωτηρίας τῶν
 Ἑλλήνων καὶ μὲ αὐτὸ προπάντων κατόρθωσε νὰ ἀποχτήσουν οἱ Ἀ-
 θηναῖοι τὴ φήμη ὅτι νίκησαν τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὴν ἀντρεία τους καὶ
 τοὺς συμμάχους μὲ τὴ φρόνησή τους.

Στὸ μεταξὺ, ὅταν ὁ βαρβαρικός στόλος ἀγκυροβόλησε στὶς Ἀ- 5
 φετές, ὁ Εὐρυβιάδης τρόμαξε ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πλοίων ποὺ ἔβλε-
 πε ἀπέναντί του. Καί, ἐπειδὴ εἶχε τὴν πληροφορία ὅτι ἄλλα διακό-
 σια πλοῖα ἔπλεαν σ' ἀνοιχτὰ γύρω ἀπὸ τὴ Σκίαθο, ἤθελε νὰ ἔρ-
 θη ὅσο μποροῦσε πιὸ γρήγορα στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα, νὰ προσορ-
 μιستῆ στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ περιφρουρήσῃ τὸν πεζικὸ στρατὸ
 μὲ τὰ πλοῖα του, γιατί νόμιζε πῶς ἡ ναυτικὴ δύναμη τῶν Περσῶν
 ἦταν ἀκατανίκητη. Τότε οἱ Εὐβοεῖς, ἐπειδὴ φοβήθηκαν μήπως οἱ
 Ἕλληνες τοὺς ἐγκαταλείψουν, ἦρθαν κρυφὰ σὲ συνεννόηση μὲ τὸ
 Θεμιστοκλῆ καὶ ἔστειλαν κάποιον Πελάγοντα μὲ πολλὰ χρήματα
 νὰ συναντηθῆ μαζί του. Τὰ χρήματα αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς τὰ πῆ- 6
 ρε, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος στὴν ἱστορία του, καὶ τὰ ἔδωσε
 σὲ ἀνθρώπους τοῦ Εὐρυβιάδῃ.

Ἐπειδὴ ὅμως ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους πιὸ ἐπίμονα ἐναντιω-
 νόταν στὰ σχέδιά του ὁ Ἀρχιτέλης, ποὺ ἦταν τριήραρχος στὸ ἰε-
 ρὸ πλοῖο καὶ ἐτοιμαζόταν νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐκεῖ, γιατί δὲν εἶχε χρή-
 ματα νὰ δώσῃ στοὺς ναῦτες του, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐρέθειζε ἀκόμη πε-
 ρισσότερο τὴν ὀργὴ τῶν ναυτῶν ἐναντίον του, ὡς τὸ σημεῖο ποὺ
 νὰ τρέξουν ὅλοι μαζί καὶ νὰ τοῦ ἀρπάξουν τὸ δεῖπνο του. Καὶ τῆ 7
 στιγμῇ αὐτῇ ποὺ ὁ Ἀρχιτέλης ἦταν στενοχωρημένος καὶ ἀγαναχτι-
 σμένος ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἔγινε, τοῦ ἔστειλε ὁ Θεμιστοκλῆς μέσα σ' ἓνα
 καλάθι, ψωμί καὶ κρέας γιὰ δεῖπνο, βάζοντας κάτω ἀπ' αὐτὰ ἓνα
 ἀσημένιο τάλαντο καὶ τοῦ παράγγειλε νὰ δειπνήσῃ γιὰ τὴν ὥρα,

ἐπιμεληθῆναι τῶν τριηριτῶν· εἰ δὲ μή, καταβόησειν αὐτοῦ πρὸς τοὺς παρόντας ὡς ἔχοντος ἀργύριον παρὰ τῶν πολεμίων. Ταῦτα μὲν οὖν Φανίας ὁ Λέσβιος εἶρηκεν.

ΚΕΦ. 8

- 1 Αἰ δὲ γενόμεναι τότε πρὸς τὰς τῶν βαρβάρων ναῦς περὶ τὰ στενὰ μάχαι κρίσιν μὲν εἰς τὰ ὅλα μεγάλην οὐκ ἐποίησαν, τῇ δὲ πείρᾳ μέγιστα τοὺς Ἕλληνας ὤνησαν, ὑπὸ τῶν ἔργων παρὰ τοὺς κινδύνους διδαχθέντας ὡς οὔτε πλήθη νεῶν οὔτε κόσμοι καὶ λαμπρότητες ἐπισήμων οὔτε κραναὶ κομπόδεις ἢ βάρβαροι παιᾶνες ἔχουσί τι δεινὸν ἀνδράσιν ἐπισταμένοις εἰς χεῖρας ἰέναι καὶ μάχεσθαι τολμῶσιν, ἀλλὰ δεῖ τῶν τοιούτων καταφρονοῦντας ἐπ' αὐτὰ τὰ σώ-
- 2 ματα φέρεσθαι καὶ πρὸς ἐκεῖνα διαγωνίζεσθαι συμπλακέντας. Ὁ δὲ καὶ Πίνδαρος οὐ κακῶς ἔοικε συνιδὼν ἐπὶ τῆς ἐπ' Ἀρτεμισίῳ μάχης εἰπεῖν·

« Ὅθι παῖδες Ἀθηναίων ἐβάλλοντο φαεινὰν
κρηπίδ' ἐλευθερίας· »

- 3 ἀρχὴ γὰρ ὄντως τοῦ νικᾶν τὸ θαρρεῖν. Ἔστι δὲ τῆς Εὐβοίας τὸ Ἀρτεμίσιον ὑπὲρ τὴν Ἑστίαιαν αἰγιαλὸς εἰς βορέαν ἀναπεπταμένος, ἀνταίρει δ' αὐτῷ μάλιστα τῆς ὑπὸ Φιλοκτῆτη γενομένης χώρας Ὀ-
- 4 λιζῶν. Ἐχει δὲ ναὸν οὐ μέγαν Ἀρτέμιδος ἐπὶ κλησιν Προσηφᾶς, καὶ δένδρα περὶ αὐτὸν πέφυκε καὶ στήλαι κύκλω λίθου λευκοῦ πεπήγασιν· ὁ δὲ λίθος τῇ χειρὶ τριβόμενος καὶ χροᾶν καὶ ὄσμην κροκίζουσιν
- 5 ἀναδίδωσιν. Ἐν μῆ δὲ τῶν στηλῶν ἐλεγείον ἦν τότε γεγραμμένον·

« Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεᾶς Ἀσίας ἀπὸ χώρας
παῖδες Ἀθηναίων τῷδέ ποτ' ἐν πελάγει
ναυμαχίᾳ δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατὸς ὤλετο Μήδων,
σήματα ταῦτ' ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμιδι. »

- 6 Δείκνυται δὲ τῆς ἀκτῆς τόπος ἐν πολλῇ τῇ περίῃ θινὴ κόνιν τεφρώ-

καὶ τὴν ἄλλη μέρα νὰ φροντίσῃ γιὰ τοὺς ναῦτες του, εἰδάλλως θὰ φωνάξῃ δυνατὰ νὰ τὸ ἀκούσουν ὅλοι ὅσοι ἦταν ἐκεῖ, πὼς τάχα πῆ-
ρε χρήματα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Αὐτὰ λέει ὁ Φανίας ἀπὸ τῆ Λέσβο.

Οἱ ναυμαχίες ποὺ ἔγιναν τότε ἐναντίον τῶν βαρβαρικῶν πλοίων 1
γύρω ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Ἄρτεμισίου δὲν εἶχαν βέβαια μεγάλη σημα-
σία γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἐκβαση τοῦ πολέμου, ὠφέλησαν ὅμως πάρα
πολύ τοὺς Ἕλληνας, γιατί μὲ τὴν πείρα ποὺ ἀπόκτησαν ἐκεῖ διδά-
χτηκαν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, κοντὰ στὸν κίνδυνο, ὅτι οὔτε ὁ με-
γάλος ἀριθμὸς τῶν πλοίων οὔτε οἱ στολισμοὶ καὶ τὰ λαμπρὰ ἐμ-
βλήματα τοὺς οὔτε οἱ ἀλαζονικὲς κραυγὲς ἢ τὰ πολεμικὰ ἐμβατή-
ρια τῶν βαρβάρων μποροῦν νὰ προξενήσουν κανένα φόβο σὲ ἄντρες
ποὺ ξέρουν νὰ ἔρχονται στὰ χέρια καὶ ποὺ ἔχουν τὴν τόλμη νὰ μά-
χωνται, ἀλλὰ ὅτι πρέπει νὰ καταφρονοῦν ὅλ' αὐτὰ, νὰ ὀρμοῦν πρὸς
τοὺς ἐχθρούς καὶ νὰ ἀγωνίζονται μ' αὐτοὺς σῶμα μὲ σῶμα. Αὐτὸ 2
καὶ ὁ Πίνδαρος φαίνεται πὼς τὸ κατάλαβε καλὰ καὶ εἶπε γιὰ τὴ
ναυμαχία στὸ Ἄρτεμισιο :

« Ἐκεῖ τὰ παλικάρια τῆς Ἀθήνας στήσανε
λαμπρὰ τῆς λευτεριᾶς θεμέλια. »

Τὸ Ἄρτεμισιο τοῦτο εἶναι ἓνας γιάλδος τῆς Εὐβοίας παραπάνω 3
ἀπὸ τὴν Ἰστιαία, ἀνοιχτὸς στὸ βοριά, καὶ ἀπέναντί του ὑψώνεται
ἡ πόλη Ὀλιζώνα, στὴ χώρα ποὺ ἦταν ἄλλοτε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξου-
σία τοῦ Φιλοκτῆτη. Στὸ Ἄρτεμισιο ὑπάρχει καὶ ἓνας μικρὸς ναὸς 4
ἀφιερωμένος στὴν Ἄρτεμη τὴν Προσηῶα, ὅπως ὀνομάζεται ἐκεῖ,
καὶ γύρω ἀπ' αὐτὸν εἶναι φυτεμένα δέντρα καὶ ἔχουν στηθῆ ὀλόγυ-
ρά του στῆλες ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο· τὸ μάρμαρο αὐτό, ὅταν τριφτῆ
μὲ τὸ χέρι, ἀναδίνει καὶ χρῶμα καὶ μυρωδιὰ ζαφορᾶς. Σὲ μιὰν ἀπὸ 5
τις στῆλες ἦταν γραμμένο αὐτὸ τὸ ἔλεγειο :

« Γένη βαρβάρων πολλὰ ἤρθανε κάποτε, λαοὶ τῆς Ἀσίας,
μὰ ὅλους στὴ θάλασσα αὐτὴ δάμασαν τ' ἄξια παιδιά
ποὺ ἔστειλέ τότε ἡ Ἀθήνα· καί, σὰν πιά συντρίψαν τοὺς Μήδους,
στῆσαν στὴν Ἄρτεμη αὐτά, σήματα αἰώνια λαμπρά. »

Καὶ δεῖχνουν ἀκόμη καὶ σήμερα ἐκεῖ ἓνα παραλιακὸ μέρος ποὺ 6
ἔχει ὀλόγυρα πολλὴ ἀμμουδιὰ καὶ ἀναδίνει ἀπὸ τὸ βάθος σκόνη στα-

ΚΕΦ. 8

Οἱ ναυμαχίες
στὸ Ἄρτεμι-
σιο.

δη καὶ μέλαιναν ἐκ βάθους ἀναδιδούς, ὥσπερ πυρίκανστον, ἐν ᾧ τὰ ναυάγια καὶ <τοὺς> νεκροὺς καῦσαι δοκοῦσι.

ΚΕΦ. 9

- 1 Τῶν μέντοι <τὰ> περὶ Θερμοπύλας εἰς τὸ Ἄρτεμίσιον ἀπαγγελλόντων πυθόμενοι, Λεωνίδα τε κεῖσθαι καὶ κρατεῖν Ξέρξην τῶν κατὰ γῆν παρόδων, εἶσω τῆς Ἑλλάδος ἀνεκομίζοντο, τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ πᾶσι τεταγμένων δι' ἀρετὴν καὶ μέγα τοῖς πεπραγμένοις
- 2 φρονούντων. Παραπλέων δὲ τὴν χώραν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἥπερ κατάρσεις ἀναγκαίας καὶ καταφυγὰς εἴωρα τοῖς πολεμίοις, ἐνεχάρατε κατὰ τῶν λίθων ἐπιφανῆ γράμματα, τοὺς μὲν εὐρίσκων ἀπὸ τύχης, τοὺς δ' αὐτὸς ἰστάς περὶ τὰ ναυλόγια καὶ τὰς ὑδροείας, ἐπισκῆπτων Ἰωσι διὰ τῶν γραμμάτων, εἰ μὲν οἷόν τε, μετατάξασθαι πρὸς αὐτοὺς πατέρας ὄντας καὶ προκινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας, εἰ δὲ μή, κακοῦν τὸ βαρβαρικὸν ἐν ταῖς μάχαις καὶ συνταράττειν. Ταῦτα δ' ἤλιπεν ἢ μεταστήσειν τοὺς Ἰωνας ἢ ταράξειν ὑποτοτέρους τοὺς βαρβάρους γενομένους.
- 3 Ξέρξου δὲ διὰ τῆς Δωρίδος ἄνωθεν ἐμβαλόντος εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὰ τῶν Φωκῶν ἄστη πυρπολοῦντος, οὐ προσήμυναν οἱ Ἕλληνες, καίπερ τῶν Ἀθηναίων δεομένων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀπαντῆσαι πρὸ τῆς Ἀττικῆς, ὥσπερ αὐτοὶ κατὰ θάλατταν ἐπ' Ἄρτεμίσιον ἐβοήθησαν. Μηδενὸς δ' ὑπακούοντος αὐτοῖς, ἀλλὰ τῆς Πελοποννήσου περιεχομένων καὶ πᾶσαν ἐντὸς Ἰσθμοῦ τὴν δύναμιν ὠρμημένων συνάγειν, καὶ διατειχιζόντων τὸν Ἰσθμὸν εἰς θάλατταν ἐκ θαλάττης, ἅμα μὲν ὀργὴ τῆς προδοσίας εἶχε τοὺς Ἀθηναίους, ἅμα
- 5 δὲ δυσθυμία καὶ κατήφεια μεμονωμένους. Μάχεσθαι μὲν γὰρ οὐ διανοοῦντο μυριάσι στρατοῦ τοςαύταις· ὁ δ' ἦν μόνον ἀναγκαῖον ἐν

χτερή και μαύρη, σά να είχε βγῆ ἀπὸ πυρκαϊά, και ὅπου πιστεύουν πὼς οἱ Ἕλληνες εἶχαν κάψει τὰ ναύγια και τοὺς νεκρούς.

ΜΕΤΑ ΤΟ ΑΡΤΕΜΙΣΙΟ (Κεφ. 9-10)

Ὅταν ὅμως οἱ Ἕλληνες πού ἦταν στὸ Ἄρτεμισιο ἔμαθαν ἀπὸ ἀγγελιοφόρους ὅσα ἔγιναν στὶς Θερμοπύλες, ὅτι δηλαδή ὁ Λεωνίδας ἔπεσε και ὅτι ὁ Ξέρξης εἶχε κυριέψει τὶς διαβάσεις στὴν ξηρά, ἔφυγαν γιὰ νὰ γυρίσουν στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, και οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν πάρει ἐξαιτίας τῆς ἀντρείας τοὺς θέση σὰν ὀπισθοφυλακὴ ὄλου τοῦ στόλου, περήφανοι γιὰ τὰ κατορθώματά τους. Ὁ Θεμιστοκλῆς περνώντας μὲ τὸ στόλο του κοντὰ στὴ στεριά σὲ ὅσα μέρη ἔβλεπε ὅπου χωρὶς ἄλλο θ' ἀγκυροβολοῦσαν οἱ ἐχθροὶ ἢ θὰ πῆγαιναν νὰ κρυφτοῦν, ἔβαζε νὰ σκαλίζουν ἐπάνω στὶς πέτρες ἐπιγραφές πού νὰ τὶς βλέπουν ὅλοι και ἄλλες ἀπὸ τὶς πέτρες αὐτὲς ἔτυχε νὰ βρίσκωνται ἐκεῖ σὲ κατάλληλη θέση, ἄλλες ὁ ἴδιος τὶς ἔστηνε ὀλόγυρα στοὺς ὄρους και σὲ τοποθεσίες μὲ πηγὲς νεροῦ. Μὲ τὶς ἐπιγραφές αὐτὲς ἐξόρκιζε τοὺς Ἴωνες πού ἦταν στὸ στρατὸ τῶν Περσῶν, ἂν μποροῦσαν, νὰ αὐτομολήσουν σ' αὐτούς, πού ἦταν πατέρες τους και κινδυνεύουν γιὰ τὴν ἐλευθερία ἐκείνων, εἰδάλλως νὰ προξενοῦν βλάβη και ἀναταραχὴ στὸ βαρβαρικὸ στρατεύμα κατὰ τὴ διάρκεια τῶν μαχῶν. Και εἶχε τὴν ἐλπίδα πὼς αὐτὰ ἢ θὰ κάμουν τοὺς Ἴωνες νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος τους ἢ θὰ τοὺς ἔφερναν σὲ ταραχὴ, γιὰτὶ θὰ γίνονταν περισσότερο ὑποπτοὶ στοὺς βαρβάρους.

Καί, ὅταν ὁ Ξέρξης περνώντας τὴ Δωρίδα μπῆκε ἀπὸ τὸ πάνω μέρος στὴ Φωκίδα και πυρπολοῦσε τὶς πόλεις τῆς χώρας αὐτῆς, οἱ Ἕλληνες δὲν πῆγαν πρὸς βοήθειά τους, ἂν και οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς παρακαλοῦσαν νὰ τρέξουν στὴ Βοιωτία και νὰ συναντήσουν τοὺς βαρβάρους ἐκεῖ, προασπίζοντας τὴν Ἀττικὴ, ὅπως αὐτοὶ τοὺς βοήθησαν κατὰ θάλασσα στὸ Ἄρτεμισιο. Κανεὶς ὅμως δὲν ἄκουε τὶς παρακλήσεις τῶν Ἀθηναίων, παρὰ ὅλοι εἶχαν προσκολληθῆ στὴν Πελοπόννησο· βιάζονταν νὰ συναθροίσουν ὅλη τὴ δύναμή τους μέσα στὸν Ἴσθμό και ἔχτιζαν ἐκεῖ τεῖχος ἀπὸ τὴ μιὰ θάλασσα στὴν ἄλλη. Ἡ προδοσία αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων ἐξόργισε τοὺς Ἀθηναίους και τοὺς ἔπιασε λύπη και μελαγχολία, γιὰτὶ εἶχαν μείνει μόνοι. Βέβαια, δὲν μαροῦσαν οὔτε νὰ τὸ διανοηθοῦν πὼς θὰ πολεμοῦσαν μὲ τόσες μυριάδες στρατοῦ. Ἐκεῖνο μόνο πού κατ' ἀνάγκη ἔπρεπε νὰ

1 ΚΕΦ. 9

Ἡ ἀναχώρηση τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ Ἄρτεμισιο.

2

3

4

5

τῷ παρόντι, τὴν πόλιν ἀφέντας ἐμφῦναι ταῖς ναυσίν, [ὅπερ] οἱ πολλοὶ χαλεπῶς ἤκουον, ὡς μήτε νίκης δεόμενοι μήτε σωτηρίαν ἐπιστάμενοι θεῶν ἱερὰ καὶ πατέρων ἡρώα προῖεμένων.

ΚΕΦ. 10

- 1 Ἔνθα δὴ Θεμιστοκλῆς ἀπορῶν τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς προσάγεσθαι τὸ πλῆθος, ὡσπερ ἐν τραγωδίᾳ μηχανὴν ἄρας, σημεῖα δαιμόνια καὶ χρησμούς ἐπῆγεν αὐτοῖς· σημεῖον μὲν λαμβάνων τὸ τοῦ δράκοντος, ὃς ἀφανῆς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκ τοῦ σηκοῦ δο-
- 2 κεῖ γενέσθαι· καὶ τὰς καθ' ἡμέραν αὐτῷ προτιθεμένας ἀπαρχὰς εὐρίσκοντες ἀφανίστους οἱ ἱερεῖς ἐξήγγελλον εἰς τοὺς πολλούς, τοῦ Θεμιστοκλέους λόγον διδόντος, ὡς ἀπολέλοιπε τὴν πόλιν ἢ θεὸς ὑφη-
- 3 γουμένη πρὸς τὴν θάλατταν αὐτοῖς. Τῷ δὲ χρησμῶ πάλιν ἐδημαγώγει, λέγων μηδὲν ἄλλο δηλοῦσθαι ξύλινον τεῖχος ἢ τὰς ναῦς· διὸ καὶ τὴν Σαλαμίνα θείαν, οὐχὶ δεινὴν οὐδὲ σχετλίαν ἀνακαλεῖν τὸν θεόν, ὡς εὐτυχήματος μεγάλου τοῖς Ἑλλήσιν ἐπώνυμον ἐσομένην.
- 4 Κρατήσας δὲ τῇ γνώμῃ ψήφισμα γράφει, τὴν μὲν πόλιν παρακαταθέσθαι τῇ Ἀθηναίᾳ τῇ Ἀθηνῶν μεδεούσῃ, τοὺς δ' ἐν ἡλικίᾳ πάντας ἐμβαίνειν εἰς τὰς τριήρεις, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας καὶ ἀνδράποδα
- 5 σφάζειν ἕκαστον ὡς ἂν δύνηται. Κυρωθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων ὑπεξέθεντο γενεὰς καὶ γυναῖκας εἰς Τροιζήνα, φιλοτίμως πάντων τῶν Τροιζηνίων ὑποδεχομένων· καὶ γὰρ τρέφειν ἐψηφίσαντο δημοσίᾳ, δύο ὀβολοὺς ἑκάστῳ διδόντες, καὶ τῆς ὀπώρας λαμβάνειν ἐξεῖναι τοὺς παῖδας πανταχόθεν, ἔτι δ' ὑπὲρ αὐτῶν διδασκάλους τελεῖν μισθούς. Τὸ δὲ ψήφισμα Νικαγόρας ἔγραψεν.

- 6 Οὐκ ὄντων δὲ δημοσίων χρημάτων τοῖς Ἀθηναίοις, Ἀριστοτέλης μὲν φησι τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν πορίσασαν ὀκτώ δρα-
- Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κάμουν σ' αὐτὴ τὴν περίστασι ἦταν νὰ ἀφήσουν τὴν πόλη τους καὶ νὰ μείνουν προσκολλημένοι στὰ πλοῖα τους. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων τὸ ἄκουε αὐτὸ μὲ ἀγανάκτηση, γιατί οὔτε τὴ νίκη θὰ τὴ χρειάζονταν οὔτε τὴ σωτηρία θὰ τὴν καταλάβαιναν, ἂν παρατοῦσαν τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν καὶ τοὺς τάφους τῶν πατέρων.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπειδὴ δὲν μπορούσε μὲ ἀνθρώπινους συλλογισμοὺς νὰ φέρῃ μὲ τὸ μέρος του τὸ πλῆθος, ἔβγαλε στὴ μέση ἓνα τέχνασμα, ὅπως γίνεται σὲ παράστασι τραγωδίας· σκέφτηκε δηλαδὴ νὰ τοὺς παρουσιάσῃ σημεῖα ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ μαντεῖες. Πῆρε γιὰ θεϊκὸ σημάδι αὐτὸ πού ἔγινε τὶς μέρες ἐκεῖνες μὲ τὸ δράκοντα, πού, ὅπως λένε, ἔξαφανίστηκε ἀπὸ τὸ ναό. Καί, ἐπειδὴ τὶς προσφορὲς πού τοῦ παράθεταν κάθε μέρα τὶς ἔβρισκαν ἄθικτες, οἱ ἱερεῖς τὸ ἀνακοίνωναν στὸ λαό, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔδινε τὴν ἐξήγηση, πὼς ἡ θεὰ παράτησε τὴν Ἀθήνα καὶ ἔτσι ἔδειχνε στοὺς Ἀθηναίους τὸ δρόμο πρὸς τὴ θάλασσα. Ἐπίσης καὶ μὲ τὸ χρησμὸ προσπαθοῦσε νὰ τραβήξῃ τὸ λαό, λέγοντας πὼς τὸ « ξύλινο τεῖχος » δὲ φανέρωνε τίποτε ἄλλο παρὰ τὰ πλοῖα. Γιὰ τοῦτο καὶ τὴ Σαλαμίνα ὁ θεὸς στὸ χρησμὸ του τὴν ὀνομάζει « εὐλογημένη » καὶ ὄχι φοβερὴ οὔτε καταραμένη, γιατί ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ ὄνομά της σὲ μιὰ μεγάλη εὐτυχία τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ ὅταν ὑπερίσχυσε ἡ γνώμη του, ὑποβάλλει στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου τὴν πρότασι : νὰ ἐμπιστευτοῦν τὴν πόλη στὴν Ἀθηναῖα πού εἶναι προστάτισσά της, καὶ ὅλοι ὅσοι ἔχουν τὴ στρατευσίμη ἡλικία νὰμποῦν στὰ πλοῖα καὶ νὰ προσπαθῇ ὁ καθένας μὲ ὅποιον τρόπομπορεῖ νὰ διασώσῃ τὰ παιδιά, τὶς γυναῖκες καὶ τοὺς δούλους. Ὅταν ἡ πρότασι αὐτὴ ἐγκρίθηκε, οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἔφεραν γι' ἀσφάλεια τὰ παιδιά καὶ τὶς γυναῖκες τους στὴν Τροιζήνα, ὅπου οἱ κάτοικοι τὰ δέχονταν μὲ μεγάλη προθυμία. Ἀποφάσισαν μάλιστα νὰ ἀναλάβουν τὴ διατροφή τους μὲ δημόσια ἔξοδα, δίνοντας κάθε μέρα δύο ὀβολοὺς στὸν καθένα, καὶ νὰ ἐπιτρέπουν στὰ παιδιά νὰ παίρνουν ὀπωρικά ἀπὸ παντοῦ, καὶ ἀκόμη νὰ πληρώνουν γι' αὐτὰ μιστοὺς σὲ δασκάλους. Τὴν πρότασι αὐτὴ τὴν εἶχε κάμει ὁ Νικαγόρας. Καὶ ἐπειδὴ τὸ δημόσιον ταμεῖο τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶχε χρήματα, ἡ βουλή τοῦ Ἀρείου Πάγου, καθὼς λέει ὁ Ἀριστοτέλης, ἔδωσε σὲ κάθε στρατευμένο πολίτη ὀκτὼ δραχμές·

1 ΚΕΦ. 10

*Οἱ Ἀθηναῖοι
ἀφήνουν τὴν
πόλη.*

2

3

4

5

6

χμὰς ἐκάστω τῶν στρατευομένων αἰτιωτάτην γενέσθαι τοῦ πληρω-
 θῆναι τὰς τριήρεις, Κλειδήμος δὲ καὶ τοῦτο τοῦ Θεμιστοκλέους ποι-
 7 εῖται στρατήγημα. Καταβαινόντων γὰρ εἰς Πειραιᾶ τῶν Ἀθηναίων,
 φησὶν ἀπολέσθαι τὸ Γοργόνειον ἀπὸ τῆς θεοῦ τοῦ ἀγάλματος· τὸν
 οὖν Θεμιστοκλέα προσποιούμενον ζητεῖν καὶ διερευνώμενον ἅπαντα
 χρημάτων ἀνευρίσκειν πλῆθος ἐν ταῖς ἀποσκευαῖς ἀποκεκρυμμένον,
 ὧν εἰς μέσον κομισθέντων εὐπορῆσαι τοὺς ἐμβαίνοντας εἰς τὰς ναῦς
 8 ἐφοδίων. Ἐκπλεούσης δὲ τῆς πόλεως τοῖς μὲν οἶκτον τὸ θέαμα, τοῖς
 δὲ θαῦμα τῆς τόλμης παρεῖχε, γενεὰς μὲν ἄλλη προπεμπόντων, αὐ-
 τῶν δ' ἀκάμπτων πρὸς οἰμωγὰς καὶ δάκρυα γονέων καὶ περιβολὰς
 9 διαπερώντων εἰς τὴν νῆσον. Καίτοι πολὺν μὲν οἱ διὰ γῆρας ὑπολει-
 πόμενοι τῶν πολιτῶν ἔλεον εἶχον· ἦν δέ τις καὶ ἀπὸ τῶν ἡμέρων
 καὶ συντρόφων ζῶων ἐπικλῶσα γλυκθυμία, μετ' ὠρυγῆς καὶ πόθου
 10 συμπαραθεόντων ἐμβαίνουσι τοῖς ἐαυτῶν τροφεῦσιν. Ἐν οἷς ἱστο-
 ρεῖται κύνων Ξανθίππου τοῦ Περικλέους πατρὸς οὐκ ἀνασχόμενος
 τὴν ἀπ' αὐτοῦ μόνωσιν ἐναλέσθαι τῇ θαλάττῃ καὶ τῇ τριήρει πα-
 ρανηχόμενος ἐκπεσεῖν εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ λιποθυμήσας ἀποθα-
 νεῖν ἐδθῆς· οὗ καὶ τὸ δεικνύμενον ἄχρι νῦν καὶ καλούμενον Κυνὸς
 σῆμα τάφον εἶναι λέγουσι.

ΚΕΦ. 11

1 Ταῦτά τε δὴ μεγάλα τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ τοὺς πολίτας αἰ-
 σθόμενος ποθοῦντας Ἀριστείδην καὶ δεδιότας μὴ δι' ὀργὴν τῷ βαρ-
 βάρῳ προσθεῖς ἐαυτὸν ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος — ἐξω-
 στρακιστο γὰρ πρὸ τοῦ πολέμου καταστασιασθεῖς ὑπὸ Θεμιστο-
 κλέους — γράφει ψήφισμα, τοῖς ἐπὶ χρόνῳ μεθεστῶσιν ἐξεῖναι κα-

αὐτὸ ἔγινε ἢ κυριότερη ἀφορμὴ νὰ γεμίσουν μὲ πληρώματα τὰ πλοῖα.
 Ὁ Κλείδημος ὅμως νομίζει πὼς καὶ τοῦτο ἦταν τέχνασμα τοῦ Θε-
 μιστοκλῆ. Λέει δηλαδή ὅτι, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι κατέβαιναν στὸν Πει- 7
 ραιά, χάθηκε τὸ κεφάλι τῆς Γοργόνας ἀπὸ τὸ ἀγαλμα τῆς θεᾶς
 Ἀθηνᾶς· ὁ Θεμιστοκλῆς τότε κάνοντας πὼς τὸ ἀναζητεῖ καὶ ψά-
 χνοντας μὲ ἐπιμονὴ ὄλα, βρίσκει μέσα στὶς ἀποσκευὲς πολλὰ χρή-
 ματα κρυμμένα, ποὺ δόθηκαν σὲ κοινὴ χρῆση καὶ ἔτσι ὅσοι μπῆκαν
 στὰ πλοῖα εἶχαν ἀφθονα ἐφόδια.

Τὸ θέαμα τῶν πολιτῶν ποὺ ἔμπαιναν στὰ καράβια καὶ ἔφευγαν, 8
 σὲ ἄλλους προκαλοῦσε θλίψη καὶ σὲ ἄλλους θαυμασμὸ γιὰ τὴν τόλ-
 μη τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ποὺ ἔστελναν κατευδώνοντας τὶς οἰκο-
 γενεῖές τους μακριά, σὲ ἄλλο μέρος, ἐνῶ αὐτοὶ, ἄκαμπτοι στὶς οἰ-
 μωγές καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὰ ἀγκαλιάσματα τῶν γονιῶν τους, τρα-
 βοῦσαν ἀντίκρυ, πρὸς τὸ νησί. Ὅμως καὶ οἱ πολῖτες ποὺ ἐξαιτίας 9
 τῶν γηρατειῶν τους ἀπόμειναν στὴν πόλη προκαλοῦσαν λύπη με-
 γάλῃ. Ἀκόμη μιὰ γλυκιὰ συμπάθεια ποὺ ράγιζε τὴν καρδιά ἐνω-
 θε κανεὶς γιὰ τὰ ἡμέρα σπιτικά ζῶα, ποὺ μὲ φωνές καὶ μὲ λαχτάρια
 ἔτρεχαν ἀκολουθώντας τὰ ἀφεντικά τους σὰν ἔμπαιναν στὰ πλοῖα.
 Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ἀναφέρεται στὶς διηγῆσεις καὶ ὁ σκύλος ποὺ εἶχε 10
 ὁ Ξάνθιππος, ὁ πατέρας τοῦ Περικλῆ, ποὺ μὴ βαστώντας νὰ χω-
 ριστῆ ἀπ' αὐτὸν πήδησε μέσα στὴ θάλασσα καὶ κολυμπώντας πλάι
 στὸ πλοῖο βγῆκε ἔξω στὴ Σαλαμίνα καὶ μ' ἐξαντλημένες τὶς δυνά-
 μεις του ξεψύχησε ἀμέσως· τάφος δικός του λένε πὼς εἶναι ἐκεῖνο
 ποὺ δείχνεται ὡς σήμερα καὶ ὀνομάζεται « Κυνὸς σῆμα ».

ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ (Κεφ. 11 - 15)

Βέβαια, αὐτὲς οἱ πράξεις τοῦ Θεμιστοκλῆ εἶναι μεγάλες. Ἀλλὰ 1
 εἶναι καὶ ἄλλες ἀκόμη. Ἐπειδὴ κατάλαβε ὅτι οἱ πολῖτες ἤθελαν ἐπί-
 μονα τὸν Ἀριστείδη καὶ εἶχαν τὸ φόβο μήπως αὐτὸς ἐρεθισμένος
 ἀπὸ τὴν ὀργή του προσχωρήσῃ στοὺς βαρβάρους καὶ βλάβῃ τὰ ἐλ-
 ληνικά συμφέροντα (γιατί, ὅπως εἶπαμε, εἶχε ἐξοστραμιστῆ πρὶν
 ἀπὸ τὸν πόλεμο, κυνηγημένος γιὰ κομματικούς λόγους ἀπὸ τὸ Θε-
 μιστοκλῆ) ὑποβάλλει ἔγγραφη πρόταση στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου
 νὰ ἐπιτραπῆ σὲ ὅσους ἔχουν ἀπομακρυνθῆ γιὰ ὀρισμένο χρόνον,
 νὰ ἐπιστρέψουν, γιὰ νὰ πράττουν καὶ νὰ συμβουλευοῦν καὶ αὐτοὶ

ΚΕΦ. 11

Πολεμικὸ
 συμβούλιο
 τῶν Ἑλλήνων.

τελθοῦσι πράττειν καὶ λέγειν τὰ βέλτιστα τῇ Ἑλλάδι μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν.

- 2 Εὐρυβιάδου δὲ τὴν μὲν ἡγεμονίαν τῶν νεῶν ἔχοντας διὰ τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, μαλακοῦ δὲ περὶ τὸν κίνδυνον ὄντος, αἶρειν δὲ βουλομένον καὶ πλεῖν ἐπὶ τὸν Ἴσθμόν, ὅπου καὶ τὸ πεζὸν ἦθροιστο τῶν Πελοποννησίων, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντέλεγεν· ὅτε καὶ τὰ μνημονεύο-
- 3 μενα λεχθῆναι φασί. Τοῦ γὰρ Εὐρυβιάδου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος· « ὦ Θεμιστόκλεις, ἐν τοῖς ἀγῶσι τοὺς προεξανισταμένους ῥαπίζουσι », « Ναὶ » εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς, « ἀλλὰ τοὺς ἀπολειφθέντας οὐ στεφανοῦσιν ». Ἐπαραμένον δὲ τὴν βακτηρίαν ὡς πατάξοντος, ὁ Θεμιστο-
- 4 κλῆς ἔφη· « Πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ ». Θαυμάσαντος δὲ τὴν προ- ὄτητα τοῦ Εὐρυβιάδου καὶ λέγειν κελεύσαντος, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς
- 5 ἀνῆγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν λόγον. Εἰπόντος δὲ τινος ὡς ἀνὴρ ἄπολις οὐκ ὀρθῶς διδάσκει τοὺς ἔχοντας ἐγκαταλιπεῖν καὶ προέσθαι τὰς πατρίδας, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιστρέψας τὸν λόγον· « Ἡμεῖς τοι » εἶπεν « ὦ μοχθηρέ, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τεῖχη καταλελοίπαμεν, οὐκ ἀξιοῦντες ἀψύχον ἔνεκα δουλεύειν, πόλις δ' ἡμῖν ἐστὶ μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων, αἱ διακόσμαι τριήρεις, αἱ νῦν μὲν ὑμῖν παρεστᾶσι βοηθοὶ σφίζεσθαι δι' αὐτῶν βουλομένοις, εἰ δ' ἄπιτε δεύτερον ἡμᾶς προδόντες, αὐτίκα πεύσεται τις Ἑλλήνων Ἀθηναίους καὶ πόλιν ἐλευθέραν καὶ
- 6 χώραν οὐ χεῖρονα κεκτημένους ἢς ἀπέβαλον ». Ταῦτα τοῦ Θεμιστοκλέους εἰπόντος, ἔννοια καὶ δέος ἔσχε τὸν Εὐρυβιάδην τῶν Ἀθηναίων, μὴ σφᾶς ἀπολείποντες οἴχονται. Τοῦ δ' Ἐρετριέως περρωμένου τι λέγειν πρὸς αὐτόν, « Ἥ γὰρ » ἔφη « καὶ ὑμῖν περὶ πολέμου τίς ἐστὶ λόγος, οἳ καθάπερ αἱ τευθίδες μάχαιραν μὲν ἔχετε, καρδίαν δ' οὐκ ἔχετε ; »

ΚΕΦ. 12

- 1 Λέγεται δ' ὑπὸ τινων τὸν μὲν Θεμιστοκλέα περὶ τούτων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ἄνωθεν τῆς νεῶς διαλέγεσθαι, γλαῦκα δ' ὀφθῆναι διαπετομένην ἐπὶ δεξιᾷς τῶν νεῶν καὶ τοῖς καρχησίοις ἐπικα-

μαζί με τούς άλλους πολίτες ὅ,τι κρίνουν καλύτερο γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ὅταν ὁ Εὐρυβιάδης, πού χάρη στὸ μεγάλο κύρος τῆς Σπάρτης εἶχε τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου, πού ἦταν ὅμως ἄνθρωπος ἀτολμος μπροστὰ στὸν κίνδυνο, ἤθελε νὰ ξεκινήσουν καὶ νὰ τραβήξουν πρὸς τὸν Ἴσθμό, ὅπου εἶχε συγκεντρωθῆ καὶ τὸ πεζικὸ τῶν Πελοποννησίων, ὁ Θεμιστοκλῆς διατύπωσε ἀντίρρηση. Καὶ τότε λένε πὼς εἰπώθηκαν τὰ περιφρήματα ἐκεῖνα λόγια πού μνημονεύονται ὡς σήμερα. Δηλαδή, ὅταν ὁ Εὐρυβιάδης τοῦ εἶπε « Θεμιστοκλῆ, στοὺς ἀγῶνες, ὅσους ξεκινοῦν ἔμπρὸς ἀπὸ τὴν ὥρα τους τοὺς ραβδίζου », « ναί » ἀποκρίθηκε ὁ Θεμιστοκλῆς, « ἀλλὰ ὅσους μένουν πίσω δὲν τοὺς στεφανώνουν ». Καὶ μόλις ἐκεῖνος σήκωσε τὸ ραβδί του γιὰ νὰ τὸν χτυπήσῃ, ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ λέει : « Χτύπησέ με, μὰ ἄκουσέ με ! » Καὶ ὅταν ὁ Εὐρυβιάδης θαυμάζοντας τὴν ἀταραξία τοῦ Θεμιστοκλῆ, τοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ μιλήσῃ, αὐτὸς προσπάθησε πάλι νὰ τὸν φέρῃ στὴν ἀποψή του. Ἄλλὰ κάποιος εἶπε τότε πὼς ἓνας ἄνθρωπος χωρὶς πατρίδα δὲν εἶναι σωστὸ νὰ συμβουλευῆ ἐκείνους πού ἔχουν πατρίδες νὰ τίς ἐγκαταλείβουν καὶ νὰ ἀδιαφορήσουν γι' αὐτές. Σ' αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀντιστρέφοντας τὸ συλλογισμό, ἀποκρίθηκε : « Ἐμεῖς βέβαια, καημένε, τὰ σπίτια μας καὶ τὰ τείχη μας τὰ ἔχομε ἀφήσει, γιατί θαρροῦμε πὼς δὲν ἀξίζει νὰ γίνωμε δοῦλοι γι' ἄψυχα πράματα· πάντως ὅμως ἐμεῖς ἔχομε τὴν πιδὸ μεγάλη ἀπ' ὅλες τίς ἑλληνικὲς πατρίδες : τὰ διακόσια πολεμικὰ πλοῖα πού βρίσκονται ἐδῶ ἔτοιμα νὰ σᾶς βοηθήσουν, ἂν θέλετε νὰ σωθῆτε μὲ αὐτά· μὰ, ἂν μᾶς προδώσετε γιὰ δεύτερη φορὰ καὶ φύγετε ἀπ' ἐδῶ, ἀμέσως θὰ μάθῃ ὁ κάθε Ἕλληνας ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔχουν καὶ πατρίδα ἐλεύθερη καὶ χώρα ὅχι κατώτερη ἀπὸ ἐκείνη πού ἔχασαν ». Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ ἔβαλαν σ' ἔγνοια καὶ τρόμαξαν τὸν Εὐρυβιάδη, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἀφήσουν καὶ φύγουν. Καί, σὰν ὁ στρατηγὸς τῶν Ἑρετριῶν δοκίμασε κάτι νὰ πῆ, ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ λέει : « Πῶς ; μιλάτε γιὰ πόλεμο κι ἐσεῖς πού, σὰν τὰ καλὰ μάρια, μαχαίρι ἔχετε, μὰ καρδιά δὲν ἔχετε : »

Λένε μερικοὶ πὼς τὴν ὥρα πού μιλοῦσε ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπὸ τὸ κατάστρομα τοῦ πλοίου του γι' αὐτὰ πού συζητήθηκαν, φάνηκε ἔξαφνα μιὰ κουκουβάγια πού πέταξε ἀπὸ τὴ δεξιὰ μεριὰ τῶν πλοίων καὶ κάθισε στὴν ἄκρη τῶν καταρτιῶν· τοῦτο ἀκόμη περισ-

1 ΚΕΦ. 12

Στρατήγημα
τοῦ Θεμιστο-
κλῆ. Ἡ φιλο-

θίζουσαν· διὸ δὴ καὶ μάλιστα προσέθεντο τῇ γνώμῃ καὶ παρεσκευά-
 2 ζοντο ναυμαχίησόντες. Ἄλλ' ἐπεὶ τῶν πολεμίων ὃ τε στόλος τῇ Ἀτ-
 τικῇ κατὰ τὸ Φαληρικὸν προσφερόμενος τοὺς πέριξ ἀπέκρουσεν αἰ-
 γιालούς, αὐτὸς τε βασιλεὺς μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ καταβάς ἐπὶ
 τὴν θάλατταν ἄθρους ὄφθη, τῶν δυνάμεων ὁμοῦ γενομένων, ἐξερ-
 ρύησαν οἱ τοῦ Θεμιστοκλέους λόγοι τῶν Ἑλλήνων, καὶ πάλιν ἐπά-
 3 πταινον οἱ Πελοποννήσιοι πρὸς τὸν Ἴσθμόν, εἴ τις ἄλλο τι λέγοι
 χαλεπαίνοντες· ἐδόκει δὴ τῆς νυκτὸς ἀποχωρεῖν, καὶ παρηγγέλλετο
 4 πλοῦς τοῖς κυβερνήταις· ἔνθα δὴ βαρέως φέρων ὁ Θεμιστοκλῆς εἰ
 τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν στενῶν προέμενοι βοήθειαν οἱ Ἕλληνας
 διαλυθήσονται κατὰ πόλεις, ἐβουλεύετο καὶ συνετίθει τὴν περὶ τὸν
 5 Σίκινον πραγματείαν. Ἦν δὲ τῷ μὲν γένει Πέρσης ὁ Σίκινος, αἰ-
 χμάλωτος, εὐνοῦς δὲ τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ παι-
 दाγωγός. Ὄν ἐκπέμπει πρὸς τὸν Ξέρξην κρύφα, κελεύσας λέγειν ὅτι
 Θεμιστοκλῆς ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς αἰρούμενος τὰ βασιλέως
 ἐξαγγέλλει πρῶτος αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ἀποδιδράσκοντας, καὶ δια-
 κελεύεται μὴ παρεῖναι φυγεῖν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐν ᾧ ταράττονται τῶν
 6 πεζῶν χωρὶς ὄντες ἐπιθέσθαι καὶ διαφθεῖραι τὴν ναυτικὴν δύναμιν.
 Ταῦτα δ' ὁ Ξέρξης ὡς ἀπ' εὐνοίας λελεγμένα δεξάμενος, ἤσθη καὶ
 εὐθὺς ἐξέφερε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῶν νεῶν τὰς μὲν ἄλλας πληροῦν
 καθ' ἡσυχίαν, διακοσίαις δ' ἀναχθέντας ἤδη περιβαλέσθαι τὸν πό-
 ρον ἐν κύκλῳ πάντα καὶ διαζῶσαι τὰς νήσους, ὅπως ἐκφύγοι μηδεὶς
 7 τῶν πολεμίων. Τούτων δὲ πραττομένων Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου
 πρῶτος αἰσθόμενος ἦκεν ἐπὶ τὴν σκηρὴν τοῦ Θεμιστοκλέους, οὐκ
 ὦν φίλος, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκεῖνον ἐξωστρακισμένος ὥσπερ εἴρηται·
 8 προελθόντι δὲ τῷ Θεμιστοκλεῖ φράζει τὴν κύκλωσιν. Ὁ δὲ τὴν τ'
 9 ἄλλην καλοκαγαθίαν τοῦ ἀνδρὸς εἰδὼς καὶ τῆς τότε παρουσίας ἀγά-

σότερο ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀποδεχτοῦν τὴ γνώμη του, καὶ ἐτοιμάζονταν νὰ ναυμαχήσουν. Ἀλλὰ, ὅταν ὁ στόλος τῶν ἐχθρῶν φάνηκε στὴν Ἀττικὴ καὶ πλέοντας πρὸς τὸ λιμάνι τοῦ Φαλήρου σκέπασε τ' ἀκρογιάλια ὀλόγυρα καὶ ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς μὲ τὸ πεζικὸ του κατέβηκε στὴ θάλασσα καὶ τὸν εἶδαν μὲ συγκεντρωμένο τὸ στρατό του, γιατί ὅλες οἱ δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ μαζεύτηκαν σ' ἓνα μέρος, τότε πιά σβήστηκαν ἀπὸ τὸ μυαλὸ τῶν Ἑλλήνων τὰ λόγια τοῦ Θεμιστοκλῆ. Οἱ Πελοποννήσιοι ἔστρεψαν πάλι τὰ βλέμματά τους μὲ ἀνησυχία πρὸς τὸν Ἴσθμὸ καὶ θύμωσαν, ἂν κανένας τοὺς ἔκανε ἄλλη πρόταση· ἔτσι ἀποφάσισαν νὰ φύγουν τὴ νύχτα καὶ δόθηκε διαταγὴ στοὺς κυβερνήτες γιὰ τὸ ξεκίνημα τῶν πλοίων. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ ὁ Θεμιστοκλῆς, καταλυπημένος ἀπὸ τὴ σκέψη ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ τοὺς προσφέρουν ὁ τόπος καὶ τὰ στενά, ἔμελλαν νὰ σκορπιστοῦν στὶς πόλεις τους, σκέφτηκε καὶ σχεδίασε τὸ περίφημο τέχνασμα μὲ τὸ Σίκινο. Ὁ Σίκινος αὐτὸς ἦταν περσικῆς καταγωγῆς, αἰχμάλωτος πολέμου, μὰ ἀφοσιωμένος στὸ Θεμιστοκλῆ καὶ παιδαγωγὸς τῶν παιδιῶν του. Τὸν ἔστειλε λοιπὸν κρυφὰ στὸν Ξέρξη καὶ τοῦ ἔδωσε διαταγὴ νὰ πῆ ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, προτιμᾷ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ βασιλιᾶ καὶ γι' αὐτὸ σπεύδει νὰ τοῦ κάμῃ γνωστὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες σκέφτονται νὰ φύγουν κρυφὰ καὶ τὸν προτρέπει νὰ μὴν τοὺς ἀφήσῃ νὰ φύγουν, παρὰ τὴ στιγμὴ ποὺ βρίσκονται σὲ ἀταξία καὶ εἶναι χωρὶς τὸ πεζικὸ τους, νὰ ἐπιτεθῆ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴ ναυτικὴ τους δύναμη. Ὁ Ξέρξης ποὺ πίστεψε πὼς αὐτὰ τοῦ τὰ ἔλεγε ἄνθρωπος ποὺ τὸν ἀγαπᾷ, εὐχαριστήθηκε καὶ ἀμέσως ἔδωσε διαταγὴ στοὺς πλοιάρχους τὰ ἄλλα πλοῖα νὰ τὰ ἐτοιμάσουν μὲ ἡσυχία, ἀλλὰ μὲ διακόσια νὰ ξεκινήσουν ἀμέσως, γιὰ νὰ περικυκλώσουν ὅλο τὸ πέραμα γύρω γύρω καὶ νὰ περιζώσουν τὰ κοντινὰ νησιά, ὥστε νὰ μὴν ξεφύγῃ κανένας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του.

Τὴν ὥρα ποὺ γίνονταν αὐτὰ, ὁ Ἀριστείδης, ὁ γιὸς τοῦ Λυσιμάχου, ποὺ πρῶτος τὰ κατάλαβε, ἦρθε στὴ σκηνὴ τοῦ Θεμιστοκλῆ, μολονότι δὲν τὰ εἶχε καλὰ μαζί του, καὶ μάλιστα ἐξαίτιας του εἶχε ἔξοστρακιστῆ, καθὼς ἔχομε πεῖ· καὶ μόλις ὁ Θεμιστοκλῆς βγῆκε ἀπὸ τὴ σκηνὴ καὶ παρουσιάστηκε μπροστά του, ὁ Ἀριστείδης τοῦ λέει ὅτι ὁ στόλος ἔχει περικυκλωθῆ. Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε ποὺ ἤξερε καὶ ἀπὸ ἄλλες περιστάσεις τὴν τιμιότητα τοῦ Ἀριστείδη καὶ χάρηκε

πατρία τοῦ
Ἀριστείδη.

μενος λέγει τὰ περὶ τὸν Σίκινον αὐτῷ καὶ παρεκάλει τῶν Ἑλλήνων
 συνεπιλαμβάνεσθαι καὶ συμπροθυμεῖσθαι πίστιν ἔχοντα μᾶλλον,
 8 ὅπως ἐν τοῖς στενοῖς ναυμαχήσωσιν. Ὁ μὲν οὖν Ἀριστείδης ἐπαι-
 νέσας τὸν Θεμιστοκλέα τοὺς ἄλλους ἐπήει στρατηγούς καὶ τριηράρ-
 χους ἐπὶ τὴν μάχην παροξύνων. Ἔτι δ' ὁμοῦ ἀπιστούντων ἐφάνη
 Τενεδία τριήρης αὐτόμολος, ἧς ἐνανάρχει Παναίτιος, ἀπαγγέλλουσα
 τὴν κύκλωσιν, ὥστε καὶ θυμῷ τοὺς Ἑλληνας ὁρμηῆσαι μετὰ τῆς
 ἀνάγκης πρὸς τὸν κίνδυνον.

ΚΕΦ. 13

1 Ἄμα δ' ἡμέρα Ξέρξης μὲν ἄνω καθῆστο τὸν στόλον ἐποπτεύων
 καὶ τὴν παράταξιν, ὡς μὲν Φανόδημός φησιν ὑπὲρ τὸ Ἡράκλειον,
 ἢ βραχεῖ πόρῳ διεύρογεται τῆς Ἀττικῆς ἢ νῆσος, ὡς δ' Ἀκεστόδω-
 ρος ἐν μεθορίᾳ τῆς Μεγαρίδος ὑπὲρ τῶν καλουμένων Κεράτων, χρυ-
 σοῦν δίφρον θέμενος καὶ γραμματεῖς πολλοὺς παραστησάμενος, ὧν
 ἕργον ἦν ἀπογράφεσθαι τὰ κατὰ τὴν μάχην πραττόμενα.

ΚΕΦ. 14

1 Περὶ δὲ τοῦ πλήθους τῶν βαρβαρικῶν νεῶν Αἰσχύλος ὁ ποιητῆς
 ὡς ἂν εἰδὼς καὶ διαβεβαιούμενος ἐν τραγωδίᾳ Πέρσαις λέγει ταῦτα·

« Ξέρξη δέ, καὶ γὰρ οἶδα, χιλιάς μὲν ἦν
 ὧν ἦγε πλῆθος· αἱ δ' ὑπέροκοποι τάχει
 ἑκατὸν δις ἦσαν ἑπτὰ θ'· ὧδ' ἔχει λόγος. »

2 Τῶν δ' Ἀττικῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τὸ πλῆθος οὐσῶν ἐκάστη
 τοὺς ἀπὸ καταστροφῆς μαχομένους ὀκτωκαίδεκα εἶχεν, ὧν το-
 ξόται τέσσαρες ἦσαν, οἱ λοιποὶ δ' ὀπλίται.

3 Δοκεῖ δ' οὐχ ἦττον εἶναι τὸν καιρὸν ὁ Θεμιστοκλῆς ἢ τὸν τόπον
 συνιδῶν καὶ φυλάξας, μὴ πρότερον ἀντιπρόφρους καταστήσαι ταῖς
 βαρβαρικαῖς τὰς τριήρεις ἢ τὴν εἰωθυῖαν ὥραν παραγενέσθαι, τὸ

τώρα για την παρουσία του, τοῦ φανερώνει ὅσα ἔγιναν μὲ τὸ Σίκινο καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ γιὰ νὰ συκρατήσουν τοὺς Ἕλληνες καὶ νὰ ἐνώσῃ τὶς προσπάθειές του καὶ αὐτὸς πού οἱ Ἕλληνες τοῦ εἶχαν περισσότερη ἐμπιστοσύνη, γιὰ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ ναυμαχήσουν στὰ στενά. Ὁ Ἀριστείδης ἐπαίνεσε τότε τὸ Θεμιστοκλῆ, καὶ πῆγε ἀμέσως στοὺς ἄλλους στρατηγούς καὶ πλοιάρχους, παρακινώντας τους νὰ πάρουν μέρος στὴ ναυμαχία. Ἐνῶ ὅμως ἐκεῖνοι δυσπιστοῦσαν ἀκόμη, φάνηκε ἔξαφνα ἓνα πολεμικὸ πλοῖο ἀπὸ τὴν Τένεδο πού αὐτομολοῦσε ἀπὸ τοὺς Πέρσες μὲ καύαρχο τὸν Παναίτιο καὶ ἔφερε τὴν εἶδηση ὅτι βρίσκονται κυκλωμένοι. Τότε πιά ἐξοργισμένοι οἱ Ἕλληνες ἀναγκάστηκαν νὰ ριχτοῦν στὸν κίνδυνο.

8

Μόλις ξημέρωσε, ὁ Ξέρξης κάθισε πάνω σ' ἓνα ὕψωμα, γιὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸ στόλο καὶ τὴν παράταξή του. Αὐτὸ τὸ ὕψωμα, ὅπως λέει ὁ Φανόδημος, βρισκόταν πιὸ πάνω ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ, ἐκεῖ ὅπου τὸ νησί τῆς Σαλαμίνας χωρίζεται μ' ἓνα μικρὸ πέραμα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ· ὁ Ἀκαστόδωρος ὅμως νομίζει πὼς ἦταν στὰ μεθόρια τῆς Μεγαρίδας, πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν τοποθεσία πού λέγεται « Κέρατα ». Ἐκεῖ ὁ Ξέρξης ἔστησε ἓνα χρυσὸ θρόνο γιὰ νὰ κάθεται καὶ τοποθέτησε κοντὰ του πολλοὺς γραμματικούς, γιὰ νὰ καταγράφουν ὅσα θὰ γίνονταν κατὰ τὴ ναυμαχία.

1 ΚΕΦ. 13

Προετοιμασίες γιὰ τὴ ναυμαχία.

Γιὰ τὸ πλῆθος τῶν βαρβαρικῶν πλοίων ὁ Αἰσχύλος ὁ ποιητῆς, σὰν ἄνθρωπος πού ξέρεῖ καὶ μπορεῖ νὰ μιλή μὲ βεβαιότητα, λέει στοὺς « Πέρσες », τὴν περιφρημὴ τραγωδία του, αὐτά :

1 ΚΕΦ. 14

Ἡ ναυμαχία ἀρχίζει.

« Χίλια ἦταν τὰ καράβια πού ὀδηγοῦσε ὁ Ξέρξης· αὐτὸ καλὰ τὸ ξέρω· τὰ γοργόδρομά του ἦταν διακόσια ἑφτά· νὰ αὐτὴ εἶν' ἡ ἀναλογία ».

Τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων ἦταν ὅλο ὅλο ἑκατὸν ὀγδόντα καὶ καθένα εἶχε δεκαοχτὼ πολεμιστὲς τοῦ καταστρώματος· ἀπ' αὐτοὺς τέσσερεις ἦταν τοξότες καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλίτες.

2

Φαίνεται πὼς ὁ Θεμιστοκλῆς ἔλαβε ὑπόψη του καὶ τὴν κατάλληλη ὥρα, ὄχι μόνον τὸν κατάλληλο τόπο τῆς μάχης· γι' αὐτὸ καιροφυλάχησε καὶ δὲν τοποθέτησε τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀντιμέτωπα στὰ βαρβαρικά, πρὶν ἔρθῃ ἡ συνηθισμένη ὥρα πού φυσάει πάντα ἀπὸ τὸ

3

πνεῦμα λαμπρὸν ἐκ πελάγους αἰεὶ καὶ κῦμα διὰ τῶν στενωῶν κατά-
 γουσαν· ὁ τὰς μὲν Ἑλληνικὰς οὐκ ἔβλαπτε ναῦς ἀλιτενεῖς οὐσας
 καὶ ταπεινότερας, τὰς δὲ βαρβαρικὰς ταῖς τε πρῦμαις ἀνεστῶσας
 καὶ τοῖς καταστρώμασιν ὑφορόφους καὶ βαρείας ἐπιφερομένας ἔσφαλ-
 λε προσπίπτον καὶ παρεδίδου πλαγίας τοῖς Ἑλλησιν ὀξέως προσφε-
 ρομένοις καὶ τῷ Θεμιστοκλεῖ προσέχουσιν ὡς ὀρῶντι μάλιστα τὸ
 συμφέρον· ὅθεν κατ' ἐκεῖνον ὁ Ξέρξου ναύαρχος Ἀριαμένης ναῦν
 ἔχων μεγάλην ὥσπερ ἀπὸ τείχους ἐτόξευε καὶ ἠκόντιζεν, ἀνηρ ἀγα-
 θὸς ὢν καὶ τῶν βασιλέως ἀδελφῶν πολὺν κράτιστος καὶ δικαιοτά-
 4 τος. Τοῦτον μὲν οὖν Ἀμεινίας ὁ Δεκελεὺς καὶ Σωκλῆς ὁ Παλληρεὺς
 ὁμοῦ πλέοντες, ὡς αἱ νῆες ἀντίπρωροι προσπεσοῦσαι καὶ συνερεῖ-
 σασαι τοῖς χαλκώμασιν ἐνεσχέθησαν, ἐπιβαίοντα τῆς αὐτῶν τριή-
 ρους ὑποστάντες καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες εἰς τὴν θάλατταν ἐξέ-
 βαλον· καὶ τὸ σῶμα μετὰ τῶν ἄλλων διαφερόμενον ναυαγίων Ἀρτε-
 μισία γνωρίσασα πρὸς Ξέρξην ἀνήγγεκεν.

ΚΕΦ. 15

- 1 Ἐν δὲ τούτῳ τοῦ ἀγῶνος ὄντος φῶς μὲν ἐκλάμψαι μέγα λέ-
 γουσιν Ἐλευσινόθεν, ἦχον δὲ καὶ φωνὴν τὸ Θριάσιον κατέχειν πε-
 δίον ἄχρι θαλάττης, ὡς ἀνθρώπων ὁμοῦ πολλῶν τὸν μυστικὸν ἐξα-
 γόντων Ἰακχον. Ἐκ δὲ τοῦ πλήθους τῶν φθεγγομένων κατὰ μικρὸν
 ἀπὸ γῆς ἀναφερόμενον νέφος ἔδοξεν αἰθῆς ὑπονοστεῖν καὶ κατασκή-
 2 πτειν εἰς τὰς τριήρεις. Ἐτεροὶ δὲ φαντάσματα καὶ εἰδῶλα καθορᾶν
 ἔδοξαν ἐνόπλων ἀνδρῶν ἀπ' Αἰγίνης τὰς χεῖρας ἀνεχόντων πρὸ τῶν
 Ἑλληνικῶν τριήρων· οὐδ' εἶκαζον Αἰακίδας εἶναι παρακεκλημένους
 εὐχαῖς πρὸ τῆς μάχης ἐπὶ τὴν βοήθειαν.
 3 Πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει ναῦν Λυκομήδης, ἀνηρ Ἀθηναῖος
 τριηραρχῶν, ἧς τὰ παράσημα περικόψας ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι Δα-

πέλαγος σφοδρὸς ἄνεμος ποὺ περνώντας ἀπὸ τὰ στενὰ ξεσηκώνει τὰ κύματα. Ὁ δυνατὸς αὐτὸς ἄνεμος τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα δὲν τὰ πείραζε, γιατί ἦταν χαμηλὰ καὶ μικρότερα, τὰ βαρβαρικά ὅμως ποὺ εἶχαν τὶς πρύμνες σηκωμένες καὶ ψηλὰ τὰ καταστρώματα καὶ ἀπὸ τὸ βάρος τους δύσκολα μποροῦσαν νὰ κινηθοῦν, τὰ ξεμάκραινε ἀπὸ τὸ δρόμο τους, ὅπως ἔπεφτε πάνω τους, καὶ τὰ ἔφερνε στὰ πλευρὰ τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ὀρμοῦσαν μὲ δύναμη καὶ ἔστρεφαν ὅλη τὴν προσοχή τους στὸ Θεμιστοκλῆ, γιατί ἤξεραν ὅτι αὐτὸς περισσότερο ἀπ' ὅλους βλέπει ποῦ εἶναι τὸ συμφέρο τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλωστε ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ Θεμιστοκλῆ ὁ ναύαρχος τοῦ Ξέρξη Ἄριαμένης ἀπὸ τὸ μεγάλο πλοῖο του τόξευε καὶ ἀκόντιζε σὰν ἀπὸ κανένα τεῖχος· αὐτὸς ὁ Ἄριαμένης ἦταν ἄντρας γενναῖος καὶ ἀπὸ τοὺς ἀδερφούς τοῦ βασιλιᾶ ὁ πιὸ δυνατὸς καὶ ὁ πιὸ δίκαιος. Ἐπάνω σ' αὐτὸν ὀρμοῦν ὁ Ἀμεινίας ἀπὸ τὴ Δεκέλεια καὶ ὁ Σωκλῆς ἀπὸ τὴν Παλλήνη ποὺ ἔπλεαν μαζὶ στὸ ἴδιο πλοῖο καὶ χτυποῦν τὸ πλοῖο τοῦ Ἄριαμένη. Καὶ ὅπως τὰ δύο πλοῖα ἔπεφταν πλώρη μὲ πλώρη τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο, συγκρούστηκαν, καὶ βρέθηκαν μπλεγμένα τὰ χάλκινα ἔμβολά τους. Τότε ὁ Ἄριαμένης προσπαθεῖ νὰ κατεβῆ στὸ πλοῖο τους, ἀλλὰ ἐκεῖνοι τοῦ ἀντιτάχτηκαν καὶ χτυπώντας μὲ τὰ δόρατα τὸν ἔριξαν στὴ θάλασσα· καὶ τὸ σῶμα του ποὺ τὸ παράσερναν τὰ κύματα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ναυάγια τὸ ἀναγνώρισε ἡ Ἀρτεμισία καὶ τὸ ἀνέβασε στὸν Ξέρξη.

Σ' αὐτὴ τὴ στιγμή τῆς ναυμαχίας λάμψη μεγάλη λένε πὼς ἄστραψε ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἐλευσίνας καὶ ἦχος καὶ φωνὴ γέμισε τὸ Θριάσιο κάμφο ὡς τὴ θάλασσα, σὰν ἄνθρωποι πολλοὶ μαζὶ νὰ συνόδευαν σὲ λιτανεῖα τὸν μυστικὸ Ἰακχο. Καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ποὺ φώναζαν φάνηκε νὰ σηκώνεται λίγο λίγο ἀπὸ τὴ γῆ πρὸς τὰ πάνω ἓνα σύννεφο σκόνη, νὰ γυρίζη ἔπειτα στὴ θάλασσα καὶ νὰ πέφτῃ ἀπὸτομα πάνω στὰ πλοῖα. Ἄλλοι θαρροῦσαν πὼς ἔβλεπαν καθαρὰ φαντάσματα καὶ εἰδῶλα ἀντρῶν ὀπλισμένων ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Αἴγινας, ποὺ ὕψωναν τὰ χέρια ἔμπρὸς ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα. Καὶ συμπεραῖναν πὼς αὐτοὶ ἦταν οἱ Αἰακίδες, ποὺ τοὺς εἶχαν παρακαλέσει μ' εὐχὲς πρὶν ἀπὸ τὴ ναυμαχία νὰ ἔρθουν βοηθοί.

Πρῶτος ὁ Λυκομήδης ὁ Ἀθηναῖος τριήραρχος, κυριεύει ἐχθρικό πλοῖο καί, ἀφοῦ ἔκοψε τὰ ἐμβλήματα του, τὰ ἀφιέρωσε στὸ δα-

1 ΚΕΦ. 15

ἽΟ θριάμβος.

2

3

4 φρηφόρω Φλυήσιν. Οἱ δ' ἄλλοι τοῖς βαρβάροις ἐξισούμενοι τὸ πλήθος ἐν στενῷ κατὰ μέρος προσφερομένους καὶ περιπίπτοντας ἀλλήλοισι ἐτρέφαντο μέχρι δείλης ἀντισχόντας, ὥσπερ εἶρηκε Σιμωνίδης, τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ περιβόητον ἀράμενοι νίκην, ἥς οὐθ' Ἑλλησιν οὔτε βαρβάροις ἐνάλιον ἔργον εἶργασται λαμπρότερον, ἀνδρεία μὲν καὶ προθυμία κοινῇ τῶν ναυμαχησάντων, γνώμη δὲ καὶ δεινότητι τῇ Θεμιστοκλέους.

ΚΕΦ. 16

1 Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν Ξέρξης μὲν ἔτι θυμομαχῶν πρὸς τὴν ἀπότην ἐπεχείρει διὰ χωμάτων ἐπάγειν τὸ πεζὸν εἰς Σαλαμίνα
 2 τοῖς Ἑλλησιν, ἐμφράξας τὸν διὰ μέσου πόρον. Θεμιστοκλῆς δ' ἀποπειρώμενος Ἀριστείδου λόγῳ γνώμην ἐποιεῖτο λύειν τὸ ζεῦγμα ταῖς ναυσὶν ἐπιπλεύσαντας εἰς Ἑλλάσποντον, « ὅπως » ἔφη « τὴν Ἀ-
 3 σίαν ἐν τῇ Εὐρώπῃ λάβωμεν ». Δυσχεραίνοντος δὲ τοῦ Ἀριστείδου καὶ λέγοντος ὅτι « νῦν μὲν τρυφῶντι τῷ βαρβάρῳ πεπολεμήκαμεν, ἐὰν δὲ κατακλείσωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ καταστήσωμεν εἰς ἀνάγκην ὑπὸ δέους ἄνδρα τηλικούτων δυνάμεων κύριον, οὐκέτι καθήμενος ὑπὸ σκιάδι χροσῆ θεάσεται τὴν μάχην ἐφ' ἡσυχίας, ἀλλὰ πάντα τολμῶν καὶ πᾶσιν αὐτὸς παρὼν διὰ τὸν κίνδυνον ἐπανορθώσε-
 4 ται τὰ παρείμενα καὶ βουλευσεται βέλτιον ὑπὲρ τῶν ὄλων· οὐ τὴν οὔσαν οὖν » ἔφη « δεῖ γέφυραν, ὧ Θεμιστοκλείς, ἡμᾶς ἀναιρεῖν, ἀλλ' ἐτέραν εἴπερ οἷόν τε προσκατασκευάσαντας ἐκβαλεῖν διὰ τάχους τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς Εὐρώπης »· « Οὐκοῦν » εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς « εἰ δοκεῖ ταῦτα συμφέρεῖν, ὥρα σκοπεῖν καὶ μηχανᾶσθαι πάντας ἡμᾶς ὅπως ἀπαλλαγῆσεται τὴν ταχίστην ἐκ τῆς Ἑλλάδος.»

φνηφόρο Ἀπόλλωνα στή Φλυά. Τέλος οἱ ἄλλοι Ἕλληνες πού πολε- 4
 μοῦσαν μὲ ἴσες πάντοτε δυνάμεις — γιὰ τὴν οἱ βάρβαροι ἐξαιτίας τοῦ
 στενοῦ ἔρχονταν λίγοι λίγοι κάθε φορά καὶ χτυπιόνταν μεταξύ τους —
 κατόρθωσαν νὰ τρέψουν σὲ φυγὴ τὰ περσικὰ πλοῖα πού ἀντιστάθη-
 καν ὡς τὸ βράδυ. Ἔτσι, ὅπως λέει ὁ Σιμωνίδης, οἱ Ἕλληνες κέρδι-
 σαν τὴν ὠραία καὶ περὶφημη ἐκείνη νίκη, πού λαμπρότερο ἀπ' αὐτὴν
 κανένα ἄλλο κατόρθωμα στή θάλασσα δὲν ἔχει γίνεи οὔτε ἀπὸ τοὺς
 Ἕλληνες οὔτε ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Καὶ τὴ νίκη αὐτὴ τὴν κέρδι-
 σαν μὲ τὴν ἀντρεία καὶ τὴν κοινὴ προθυμία ὅλων τῶν Ἑλλήνων πού
 πῆραν μέρος στή ναυμαχία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν
 ἱκανότητα τοῦ Θεμιστοκλῆ.

ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ (Κεφ. 16 - 18)

Μετὰ τὴ ναυμαχία ὁ Ξέρξης, ἐνῶ ἀκόμη ἔβραζε ἀπὸ θυμὸ γιὰ 1
 τὴν ἀποτυχία του, σκέφτηκε νὰ γεμίσει μὲ χῶματα καὶ νὰ φράξῃ
 τὸ ἐνδιάμεσο στενό, γιὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ περσικὸ του στὴ Σαλαμίνα
 ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος θέλοντας 2
 νὰ δοκιμάσῃ τὸν Ἀριστείδη, τοῦ ἔλεγε πῶς ἔχει τὴ γνώμη νὰ πᾶ-
 νε μὲ τὰ πλοῖα τοὺς στὸν Ἑλλήσποντο καὶ νὰ διαλύσουν τὴ γέφυ-
 ρα πού εἶχε στήσει ἐκεῖ ὁ Ξέρξης, « γιὰ νὰ μπορέσωμε ἔτσι », ἔλε-
 γε, « νὰ πιάσωμε τὴν Ἀσία μέσα στὴν Εὐρώπη ». Ἀλλὰ ὁ Ἀρι-
 στείδης ἀρνήθηκε νὰ δεχτῆ τέτοια πρόταση καὶ τοῦ λέει : « Ὡς τῶ 3
 ρα ἔχομε πολεμήσει ἓνα βάρβαρο πού εἶχε ὅλες του τίς ἀνέσεις, μὰ,
 ἂν τὸν ἀποκλείσωμε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὸ φόβο τὸν φέρωμε σὲ
 κατὰστασὴ ἀνάγκης, ἓναν ἄνθρωπο πού εἶναι κύριος τόσο μεγάλων
 δυνάμεων, τότε δὲ θὰ κἀθεται πιά κάτω ἀπὸ χρυσοῦφαντῆ σκηπῆ
 νὰ βλέπῃ τὴ μάχη ἤσυχα, ἀλλὰ τολμώντας τὰ πάντα καὶ σὲ ὅλα πα-
 ρῶν ὁ ἴδιος ἐξαιτίας τοῦ κινδύνου πού τὸν ἀπειλεῖ, θὰ προσπαθήσῃ
 νὰ ξανακερδίσει ὅλα τὰ χαμένα καὶ θὰ σκεφθῆ νὰ κάμῃ ὅ,τι μπορεῖ
 καλύτερο πολεμώντας ὅλα γιὰ ὅλα.» Καὶ πρόσθεσε ὁ Ἀριστείδης : 4
 « Λοιπόν, Θεμιστοκλῆ, ὄχι νὰ καταστρέψωμε τὴ γέφυρα πού ὑπάρ-
 χει, παρὰ καὶ ἄλλη ἀκόμη, ἂν μποροῦμε, πρέμει ἐμεῖς νὰ κατασκευά-
 σωμε, γιὰ νὰ διώξωμε τὸ γρηγορότερο αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν
 Εὐρώπη ». « Λοιπόν », εἶπε ὁ Θεμιστοκλῆς, « ἂν νομίζεις πῶς αὐ-
 τὰ μᾶς συμφέρουν, εἶναι καιρὸς νὰ σκεφτοῦμε καὶ νὰ βροῦμε τὸν
 τρόπο πῶς θὰ φύγῃ μιὰ ὥρα ἀρχύτερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. »

ΚΕΦ. 16

Ὁ Ξέρξης
 φεύγει.

- 5 Ἐπει δὲ ταῦτ' ἔδοξεν, ἔπεμπέ τινα τῶν βασιλικῶν εὐνούχων ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνευρῶν Ἀρνάκην ὀνόματι, φράζειν βασιλεῖ κελεύσας ὅτι τοῖς μὲν Ἑλλήσι δέδοκται τῷ ναυτικῷ κερρατηκότας ἀναπλεῖν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐπὶ τὸ ζεῦγμα καὶ λύειν τὴν γέφυραν, Θεμιστοκλῆς δὲ κηδόμενος βασιλέως παραινεῖ σπεύδειν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ [θάλατταν] καὶ περαιοῦσθαι, μέχρις αὐτὸς ἐμποιεῖ τινὰς διατριβὰς τοῖς συμμάχοις καὶ μελλήσεις πρὸς τὴν δίωξιν. Ταῦθ' ὁ βάρβαρος ἀκούσας καὶ γενόμενος περίφοβος διὰ τάχους ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν. Καὶ πείραν ἢ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου φρόνησις ἐν Μαρδονίῳ παρέσχεν, εἶγε πολλοστημορίῳ τῆς Ξέρξου δυνάμεως διαγωνισάμενοι Πλαταιᾶσιν εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον κατέστησαν.

ΚΕΦ. 17

- 1 Πόλεων μὲν οὖν τὴν Αἰγινητῶν ἀριστεῦσαί φησιν Ἡρόδοτος, Θεμιστοκλεῖ δὲ καίπερ ἄκοντες ὑπὸ φθόνου τὸ πρωτεῖον ἀπέδωσαν
2 ἅπαντες. Ἐπει γὰρ ἀναχωρήσαντες εἰς τὸν Ἴσθμὸν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὴν ψῆφον ἔφερον οἱ στρατηγοί, πρῶτον μὲν ἕκαστος αὐτὸν ἀπέφαινεν ἀρετῇ, δεῦτερον δὲ μεθ' αὐτὸν Θεμιστοκλέα. Λακεδαιμόνιοι δ' εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὸν καταγαγόντες Εὐρουβιάδῃ μὲν ἀνδρείας, ἐκείνῳ δὲ σοφίας ἀριστεῖον ἔδωσαν θαλλοῦ στέφανον, καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἀρμάτων τὸ πρωτεῖον ἔδωκον καὶ τριακοσίους τῶν
3 νέων πομποὺς ἄχρι τῶν ὄρων συνεξέπεμψαν. Λέγεται δ' Ὀλυμπίων τῶν ἐξῆς ἀγομένων καὶ παρελθόντος εἰς τὸ στάδιον τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀμελήσαντας τῶν ἀγωνιστῶν τοὺς παρόντας ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκεῖνον θεᾶσθαι καὶ τοῖς ξένοις ἐπιδεικνύνειν ἅμα θαυμάζοντας καὶ κροτοῦντας, ὥστε καὶ αὐτὸν ἡσθέντα πρὸς τοὺς φίλους ὁμολογῆσαι τὸν καρπὸν ἀπέχειν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αὐτῷ πονηθέντων.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἀποφάσισαν αὐτά, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔστειλε ἓναν ἀπὸ 5
 τοὺς βασιλικούς ἀκολούθους πρὸς τὸν βρῆκαν ἀνάμεσα στοὺς αἰχμα-
 λώτους, τὸν Ἀρνάκη, ὅπως ὀνομαζόταν, καὶ τοῦ ἔδωσε διαταγὴ
 νὰ πῆ στὸ βασιλιά ὅτι οἱ Ἕλληνες πρὸς ἔχουν νικήσει μὲ τὸ
 ναυτικὸ τους ἀποφάσισαν νὰ τραβήξουν ἐπάνω, πρὸς τὸν Ἑλλησπον-
 το, ἐκεῖ ὅπου ἔκαμε τὴ σύνδεση, καὶ νὰ διαλύσουν τὴ γέφυρα, ὁ
 Θεμιστοκλῆς ὅμως πρὸς γνοιάζεται γιὰ τὸ βασιλιά, τὸν συμβουλεύ-
 ει νὰ πάρῃ γρήγορα δρόμο πρὸς τὴ δική του θάλασσα καὶ νὰ περά-
 σῃ ἀπέναντι στὴν Ἀσία, ἐνὸς αὐτὸς θὰ ἔφερνε μὲ τρόπο χρονοτρι-
 βῆς στοὺς συμμάχους καὶ θ' ἀργοποροῦσε τὴν καταδίωξη. Ὅταν 6
 ἄκουσε αὐτὰ ὁ Ξέρξης, φοβήθηκε πολὺ καὶ ἐτοιμάσθηκε γρήγορα νὰ
 φύγῃ.

Καὶ ἡ φρόνηση τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ Ἀριστείδη ἀποδείχτη-
 κε στὴ μάχη μὲ τὸ *Μαρδόνιο*, ὅπου οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ πολέμησαν
 μ' ἓνα ἐλάχιστο μέρος τῶν δυνάμεων τοῦ Ξέρξη στὴ Πλαταιάς,
 βρέθηκαν στὸν ἔσχατο κίνδυνο.

Ἀπὸ τίς (ἑλληνικῆς) πόλεις, λέει ὁ Ἡρόδοτος, διακρίθηκε στὴν 1 **ΚΕΦ. 17**
 ἀντρεία ἡ Αἰγίνα, ἀλλὰ στὸ Θεμιστοκλῆ ὄλοι, ἂν καὶ ἀπὸ φθόνο δὲν 2
 τὸ ἤθελαν, ἔδωσαν τὴν πρώτη θέση. Ἔτσι, ὅταν πῆγαν στὸν Ἴσθμὸ 3
 καὶ ἐκεῖ ψήφισαν οἱ στρατηγοὶ παίρνοντας τὴν ψῆφο τους ἀπὸ τὸ
 βωμὸ τοῦ θεοῦ, πρῶτον ἀνακήρυττε καθένας τὸν ἑαυτὸ του στὴν
 ἀντρεία, ἀλλὰ δευτέρον ἀμέσως ὕστερα τὸ Θεμιστοκλῆ. Οἱ Λακε-
 δαιμόνιοι ἐπίσης, ὅταν τὸν ὑποδέχτηκαν στὴ Σπάρτη, ἔδωσαν στὸν
 Εὐρυβιάδῃ γιὰ τὴν ἀντρεία του καὶ σ' ἐκεῖνον γιὰ τὴ σοφία του ὡς
 βραβεῖο στεφάνι ἀπὸ κλάδο ἐλιάς· καὶ τοῦ πρόσφεραν γιὰ δῶρο τὸ
 καλύτερο ἀπὸ τὰ ἄρματα πρὸς ἦταν στὴν πόλῃ καὶ ἔστειλαν μαζί
 του τριακόσιους νέους γιὰ τιμητικὴ συνοδεία ὡς τὰ σύνορα τῆς Λα-
 κωνίας.

Λέγεται ἀκόμη ὅτι στοὺς ἀμέσως ἐπόμενους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶ- 4
 νες, ὅταν μπῆκε στὸ στάδιο ὁ Θεμιστοκλῆς, ὄλοι ὅσοι ἦταν ἐκεῖ
 δὲν πρόσεχαν πιά στοὺς ἀγωνιστές, παρὰ ὅλη τὴν ἡμέρα ἐκεῖνον πα-
 ρατηροῦσαν, τὸν ἔδειχναν στοὺς ξένους καὶ μ' ἐπιδοκιμασίες θαυ-
 μασμοῦ τὸν χειροκροτοῦσαν, τόσο πρὸς καὶ ὁ ἴδιος εὐχαριστημένος
 ὁμολόγησε στοὺς φίλους του ὅτι ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ἀπολάβαινε τὸν
 καρπὸ τῶν ἀγῶνων του γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦ. 18

1 Καὶ γὰρ ἦν τῇ φύσει φιλοτιμώτατος, εἰ δεῖ τεκμαίρεσθαι διὰ τῶν ἀπομνημονευομένων. Αἰρεθεῖς γὰρ ναύαρχος ὑπὸ τῆς πόλεως οὐδὲν οὔτε τῶν ἰδίων οὔτε τῶν κοινῶν κατὰ μέρος ἐχρημάτιζεν, ἀλλὰ πᾶν ἀνεβάλλετο τὸ προσπίπτον εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην καθ' ἣν ἐκπλεῖν ἔμελλεν, ἵν' ὁμοῦ πολλὰ πράττων πράγματα καὶ παντοδαποῖς ἀνθρώποις ὁμιλῶν μέγας εἶναι δοκῇ καὶ πλεῖστον δύνασθαι.

2 Τῶν δὲ νεκρῶν τοὺς ἐκπεσόντας ἐπισκοπῶν παρὰ τὴν θάλατταν, ὡς εἶδε περικειμένους ψέλια χρυσᾶ καὶ στρεπτούς, αὐτὸς μὲν παρῆλθε, τῷ δ' ἐπομένῳ φίλῳ δείξας εἶπεν· «'Ανελοῦ σαντῶ' σὺ γὰρ οὐκ εἶ Θεμιστοκλῆς.» Ἔλεγε δὲ τοὺς Ἀθηναίους οὐ τιμᾶν αὐτὸν οὐδὲ θαυμάζειν, ἀλλ' ὥσπερ πλάτάνῳ χειμαζομένους μὲν ὑποτρέχειν κινδυνεύοντας, εὐδίας δὲ περὶ αὐτοὺς γενομένης τίλλειν καὶ κολούειν. Τοῦ δὲ Σεριφίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος ὡς οὐ δι' αὐτὸν ἔσχηκε δόξαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πόλιν, «'Αληθῆ λέγεις» εἶπεν «ἀλλ' οὐτ' ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὦν ἐγενόμην ἔνδοξος, οὔτε σὺ Ἀθηναῖος».

6 Ἐτέρου δὲ τινος τῶν στρατηγῶν, ὡς ἔδοξέ τι χρήσιμον διαπεπραχθαι τῇ πόλει, θρασυνομένου πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὰς ἐαντοῦ ταῖς ἐκείνου πράξεις ἀντιπαραβάλλοντος, ἔφη τῇ ἑορτῇ τὴν ὑστεραίαν ἐρίσαι, λέγουσαν ὡς ἐκείνη μὲν ἀσχολιῶν τε μεστὴ καὶ κοπώδης ἐστίν, ἐν αὐτῇ δὲ πάντες ἀπολαύουσι τῶν παρεσκευασμένων σχολάζοντες· τὴν δ' ἑορτὴν πρὸς ταῦτ' εἰπεῖν· «'Αληθῆ λέγεις· ἀλλ' ἐμοῦ μὴ γενομένης σὺ οὐκ ἂν ἦσθα.» «Κἀμοῦ τοίνυν» ἔφη «τότε μὴ γενομένου, ποῦ ἂν ἦτε νῦν ὑμεῖς;» Τὸν δ' υἱὸν ἐντροφῶντα

7

Ἐλήθεια, ἦταν τὸ φυσικό του νὰ κυνηγᾷ τὴ δόξα, ἂν πρέπει νὰ 1
κρίνη κανεὶς ἀπὸ ὅσα μνημονεύονται γι' αὐτόν. "Ὅταν, λόγου χά-
ρη, ἡ πόλις τὸν εἶχε ἐκλέξει ναύαρχο, καμιὰ ὑπόθεσις οὔτε ἰδιωτικῆ
οὔτε δημόσια δὲν ἐνεργοῦσε τὴν καθημέριαν στὴν ὥρα της, παρὰ κάθε
δουλειὰ πού τύχαινε νὰ τοῦ παρουσιάζεται, τὴν ἄφηγε μὲ πολλές
ἀναβολές γιὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη πού ἦταν νὰ ταξιδέψῃ, καὶ τὸ ἔκανε
αὐτό, γιὰ νὰ τὸν βλέπουν τὴν τελευταία στιγμή πὼς ἐνεργεῖ συγχρό-
νως πολλές ὑποθέσεις μαζί καὶ ἔρχεται σ' ἐπαφή μὲ λογῆς λογῆς
ἀνθρώπους, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι σπουδαῖος καὶ ἔχει πολὺ με-
γάλη δύναμη.

"Ὅταν κάποτε παρατηροῦσε κοντὰ στὴ θάλασσα τοὺς νεκροὺς 2
πού τὰ κόμματα τοὺς εἶχαν ρίξει ἔξω, καὶ τοὺς εἶδε νὰ φοροῦν χρυσὰ
βραχιόλια καὶ περιδέρια, ὁ ἴδιος τὰ προσπέρασε χωρὶς νὰ τοὺς δώ-
σῃ σημασία, ἀλλὰ τὰ ἔδειξε στὸ φίλο του πού τὸν ἀκολουθοῦσε καὶ
τοῦ εἶπε : « Πάρ' τα γιὰ σένα, γιατί ἐσύ δὲν εἶσαι ὁ Θεμιστοκλῆς. »
Γιὰ τοὺς Ἀθηναίους πάλι ἔλεγε πὼς δὲν τὸν ἐκτιμοῦν καὶ δὲν τὸν 4
θαυμάζουν, παρὰ ὅπως σ' ἓνα πλατάνι σὲ στιγμή κακοκαιρίας καὶ
κινδύνου προστρέχουν κάτω ἀπὸ τὰ κλαδιά του, μὰ σὰ γίνῃ καλὸς
καιρὸς ὀλόγυρά τους, τὸ μαδοῦν καὶ τὸ κόβουν. Σ' αὐτόν ἀπὸ τὴ 5
Σέριφο πάλι πού τοῦ εἶπε κάποτε πὼς δὲν ἔχει ἀποχτήσει δόξα ἀπὸ
προσωπικῆ του ἀξία, παρὰ χάρη στὴν πόλις ἀπὸ τὴν ὁποία κατὰ-
γεται, ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ ἀποκρίθηκε : « Ἀλήθεια λές, μὰ οὐτ' ἐγὼ
ἂν ἤμουν ἀπὸ τὴ Σέριφο θὰ γινόμουν ἐνδοξος οὐτ' ἐσύ ἂν ἦσουν Ἀ-
θηναῖος ».

Ἀκόμη λένε ὅτι, ὅταν ἓνας ἀπὸ τοὺς (νεώτερους) στρατηγούς, 6
νομιζοντας πὼς εἶχε προσφέρει κάποια χρήσιμη ὑπηρεσία στὴν πό-
λι, μίλησε μὲ θρασύτητα στὸ Θεμιστοκλῆ καὶ σύγκρινε τὶς δικές
του πράξεις μὲ τὶς πράξεις ἐκείνου, ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ εἶπε ἓνα
μῦθος : « Κάποτε φιλονίκησε μὲ τὴ γιορτὴ ἢ ἀκόλουθὴ της μέρα καὶ
τῆς ἔλεγε " ἐσύ ὅταν ἔρχεσαι, μᾶς φέρνεις ἀναστάτωση καὶ κόπους,
ἐνῶ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς δικῆ μου οἱ ἄνθρωποι χαίρονται τὰ ὅσα
ἔχουν ἐτοιμάσει καὶ ζοῦν ἡσυχᾶ. ,, Σ' αὐτὰ ἡ γιορτὴ ἀπάντησε :
" ἀλήθεια λές, μὰ, ἂν δὲν εἶχα γίνῃ ἐγὼ, ἐσύ δὲ θὰ ὑπῆρχες. ,, Καὶ
λοιπόν, γιὰ νὰ ἔρθωμε καὶ στὰ δικὰ μας, ἂν τότε δὲν εἶχα γίνῃ ἐγὼ,
πού θὰ ἦσαστε τώρα ἐσεῖς ; » Καὶ γιὰ τὸ γιό του πού ἔκανε τὴ μη- 7
τέρα του ὅπως ἤθελε καὶ ἐξαιτίας ἐκείνης εἶχε πάρει τὸν ἀέρα καὶ

ΚΕΦ. 18

Ἀποφθέγμα-
τα τοῦ
Θεμιστοκλῆ.

τῇ μητρὶ καὶ δι' ἐκείνην ἑαυτῷ σκώπτων ἔλεγε πλείστον τῶν Ἑλλήνων δύνασθαι τοῖς γὰρ μὲν Ἑλλησιν ἐπιτάσσειν Ἀθηναίους, Ἀθηναίους δ' ἑαυτόν, αὐτῷ δὲ τὴν ἐκείνου μητέρα, τῇ μητρὶ δ' ἐκείνον.

8 Ἴδιος δὲ τις ἐν πᾶσι βουλόμενος εἶναι, χωρίον μὲν πιπράσκων ἐκέλευε κηρύττειν ὅτι καὶ γείτονα χρηστὸν ἔχει. Τῶν δὲ μνωμένων αὐτοῦ τὴν θυγατέρα τὸν ἐπιεικῆ τοῦ πλουσίου προκρίνας, ἔφη ζητεῖν ἄνδρα χρημάτων δεόμενον μᾶλλον ἢ χρήματα ἄνδρός. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀποφθέγμασι τοιοῦτός τις ἦν.

ΚΕΦ. 19

1 Γενόμενος δ' ἀπὸ τῶν πράξεων ἐκείνων, εὐθὺς ἐπεχειρεῖ τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν καὶ τειχίζειν, ὡς μὲν ἱστορεῖ Θεόπομπος χρήμασι πείσας μὴ ἐναντιωθῆναι τοὺς ἐφόρους, ὡς δ' οἱ πλείστοι παρακρου-

2 σάμενος. Ἦκε μὲν γὰρ εἰς Σπάρτην ὄνομα πρεσβείας ἐπιγραφάμενος· ἐγκαλούντων δὲ τῶν Σπαρτιατῶν ὅτι τειχίζουσι τὸ ἄστυ, καὶ Πολυάρχου κατηγοροῦντος ἐπίτηδες ἐξ Αἰγίνης ἀποσταλέντος, ἤρνεϊτο καὶ πέμπειν ἐκέλευεν εἰς Ἀθήνας τοὺς κατοφομένους, ἅμα μὲν ἐμβάλλον τῷ τειχισμῷ χρόνον ἐκ τῆς διατριβῆς, ἅμα δὲ βου-

3 λόμενος ἀνθ' αὐτοῦ τοὺς πεμπομένους ὑπάρχειν τοῖς Ἀθηναίοις. Ὁ καὶ συνέβη· γνόντες γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸ ἀληθὲς οὐκ ἠδίκησαν αὐτόν, ἀλλ' ἀδήλως χαλεπαίνοντες ἀπέπεμψαν.

Ἐκ δὲ τούτου τὸν Πειραιᾶ κατεσκεύαζε, τὴν τῶν λιμένων εὐφυῖαν κατανοήσας καὶ τὴν πόλιν ὄλην ἀρμοττόμενος πρὸς τὴν θάλατταν, καὶ τρόπον τινὰ τοῖς παλαιοῖς βασιλεῦσι τῶν Ἀθηναίων ἀν-

4 τιπολιτευόμενος. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὡς λέγεται πραγματευόμενοι τοὺς πολίτας ἀποσπάσαι τῆς θαλάττης καὶ συνελθῆσαι ζῆν μὴ πλέοντας, ἀλλὰ τὴν χώραν φυτεύοντας, τὸν περὶ τῆς Ἀθηναῶν διέδοσαν λόγον,

τοῦ ἴδιου, ἀστειευόταν καὶ ἔλεγε ὅτι ὁ γιός του εἶχε περισσότερη δύναμη ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες, γιατί τοὺς Ἕλληνες τοὺς κυβερνοῦν οἱ Ἀθηναῖοι, τοὺς Ἀθηναίους αὐτός, αὐτὸν ἢ γυναῖκα του καὶ τὴ γυναῖκα του ὁ γιός τους. Καὶ πάλι, ἐπειδὴ ἤθελε σὲ ὅλα νὰ ξεχωρί- 8 ζῆ, ὅταν πουλοῦσε κανένα χτῆμα, ἔδινε παραγγελία νὰ διαλαλήσουν πὼς ἐκτός ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔχει καὶ καλὸ γείτονα. Ἀπὸ αὐτοὺς πού 9 ζητοῦσαν τὴ θυγατέρα του σὲ γάμο προτίμησε τὸν πιὸ φρόνιμο καὶ ὄχι τὸν πιὸ πλούσιο καὶ ἔλεγε ὅτι ζητεῖ ἄνθρωπο πού ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα καὶ ὄχι χρήματα πού ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἄνθρωπο.

Τέτοιος ἦταν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅπως δείχνεται σ' αὐτὰ τὰ σοφά του λόγια.

Ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ κατορθώματά του, ὁ Θεμιστο- κλῆς ἄρχισε νὰ ἀνοικοδομῆ καὶ νὰ περιτειχίζῃ τὸν πόλη. Καί, ὅπως ἐξιστορεῖ ὁ Θεόπομπος, ἔπεισε μὲ δωροδοκία τοὺς ἐφόρους τῆς Σπάρ- τῆς νὰ μὴν ἐναντιωθοῦν στὴν ἀνοικοδόμησιν· καθὼς ὅμως ἔλενε οἱ περισσότεροι, τὸ πέτυχε αὐτό, γιατί τοὺς παραπλάνησε. Ἦρθε δη- λαδὴ στὴ Σπάρτη μὲ τὸν τίτλο τάχα τοῦ πρεσβευτῆ καί, ὅταν οἱ Σπαρτιάτες τοῦ ἔκαναν παράπονα ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι περιτειχίζουν τὴν πόλη τῆς Ἀθήνας, καὶ ὁ Πολύαρχος πού εἶχε ἔρθει ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν Αἴγινα κατηγοροῦσε γι' αὐτὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀρνήθηκε ὅτι γίνεται τέτοιο πράγμα καὶ τοὺς κάλεσε νὰ στείλουν στὴν Ἀθήνα ἀνθρώπους πού θὰ βεβαιωθοῦν μὲ τὰ ἴδια τους τὰ μά- τια. Ἦθελε μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ νὰ δώσῃ καιρὸ στὸν περιτειχι- σμὸ καὶ νὰ κρατήσουν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἀποσταλμένους ὡς ὀμή- ρους, πού θὰ ἦταν ἐγγύηση γι' αὐτόν. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Γιατί, ὅταν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔμαθαν τὴν ἀλήθεια, δὲν τὸν πείραξαν, παρὰ ἔκρυ- ψαν τὴν δυσἀρέσειά τους καὶ τὸν ἄφησαν νὰ φύγῃ. Ἐπειτα ὁ Θε- μιστοκλῆς ὄχῳρωνε καὶ τὸν Πειραιά, γιατί εἶχε καταλάβει τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα πού εἶχαν τὰ λιμάνια του καὶ ἤθελε νὰ προσκολλή- σῃ ὀλόκληρη τὴν πόλη μὲ τὴ θάλασσα, μὲ κάποιον τρόπο δηλαδὴ εἶχε πολιτικὴ ἀντίθετη ἀπὸ ἐκείνη πού εἶχαν οἱ παλαιοὶ βασιλεῖς τῶν Ἀθηναίων. Ἐκεῖνοι, καθὼς λέγεται, προσπαθοῦσαν νὰ ἀποσπά- 4 σουν τοὺς πολίτες ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ νὰ τοὺς συνηθίσουν νὰ ζοῦν ὄχι σὰ ναυτικοὶ παρὰ σὰν ἀγρότες καὶ γι' αὐτὸ ἄφησαν νὰ διαδοθῇ ὁ θρύλος γιὰ τὴν Ἀθηναῖα, πὼς, ὅταν φιλονίκησε μαζί της ὁ Ποσειδῶνας,

1 ΚΕΦ. 19

Ἡ ἀνοικο-
δόμησις.

2

3

4

ὡς ἐρίσαντα περὶ τῆς χώρας Ποσειδῶνα δείξασα τὴν μορίαν τοῖς
δικασταῖς ἐνίκησεν. Θεμιστοκλῆς δ' οὐχ ὥσπερ Ἀριστοφάνης ὁ κω-
μικός φησι τῇ πόλει « τὸν Πειραιᾶ προσέμαξεν », ἀλλὰ τὴν πόλιν
5 ἐξῆψε τοῦ Πειραιῶς καὶ τὴν γῆν τῆς θαλάττης· ὅθεν καὶ τὸν δῆ-
μον ἠΰξησε κατὰ τῶν ἀρίστων καὶ θράσους ἐπέπλησεν, εἰς ναύτας
6 καὶ κελυστάς καὶ κυβερνήτας τῆς δυνάμεως ἀφικομένης. Διὸ καὶ
τὸ βῆμα τὸ ἐν Πυκνῷ πεπονημένον ὥστ' ἀποβλέπειν πρὸς τὴν θά-
λατταν ὕστερον οἱ τριάκοντα πρὸς τὴν χώραν ἀπέστρεψαν, οἰόμενοι
τὴν μὲν κατὰ θάλατταν ἀρχὴν γένεσιν εἶναι δημοκρατίας, ὀλιγαρχίᾳ
δ' ἤττον δυσχεραίνειν τοὺς γεωργοῦντας.

- ΚΕΦ. 20 1 Θεμιστοκλῆς δὲ καὶ μείζον τι περὶ τῆς ναυτικῆς διανοήθη δυνά-
μεως. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Ἑλλήνων στόλος ἀπηλλαγμένου Ξέρξου
κατῆρεν εἰς Παγασὰς καὶ διεχείμαζε, δημηγορῶν ἐν τοῖς Ἀθηναίοις
ἔφη τινὰ πρᾶξιν ἔχειν ὠφέλιμον μὲν αὐτοῖς καὶ σωτήριον, ἀπόρρη-
2 τον δὲ πρὸς τοὺς πολλούς. Τῶν δ' Ἀθηναίων Ἀριστείδη φράσαι μόν-
ω κελυόντων, κἂν ἐκεῖνος δοκιμάσῃ περαίνειν, ὁ μὲν Θεμιστο-
κλῆς ἔφρασε τῷ Ἀριστείδῃ τὸ νεώριον ἐμπροῆσαι διανοεῖσθαι τῶν
Ἑλλήνων· ὁ δ' Ἀριστείδης εἰς τὸν δῆμον προελθὼν ἔφη τῆς πρά-
ξεως ἣν διανοεῖται πράττειν ὁ Θεμιστοκλῆς μηδεμίαν εἶναι μῆτε λυ-
σιτελεστέραν μῆτ' ἀδικωτέραν. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι διὰ ταῦτα παύ-
σασθαι τῷ Θεμιστοκλεῖ προσέταξαν.
- 3 Ἐν δὲ τοῖς Ἀμφικτυονικοῖς συνεδρίοις τῶν Λακεδαιμονίων
εἰσηγουμένων ὅπως ἀπείργωνται τῆς Ἀμφικτυονίας αἱ μὴ συμμαχή-
σασαι κατὰ τοῦ Μήδον πόλεις, φοβηθεὶς μὴ Θετταλοὺς καὶ Ἀργεί-
ους ἔτι δὲ Θηβαίους ἐκβαλόντες τοῦ συνεδρίου παντελῶς ἐπικρατή-
σωσι τῶν ψήφων καὶ γένηται τὸ δοκοῦν ἐκεῖνοις, συνεῖπε ταῖς πόλε-

αὐτὴ παρουσίασε τὴν ἱερὴ ἐλιά στοὺς δικαστὲς καὶ τὸν νίκησε. Ἄν-
τίθετα, ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν « ἐζύμωσε τὸν Πειραιᾶ » μετὰ τὴν Ἀθήνα,
καθὼς λέει ὁ Ἀριστοφάνης ὁ κωμικός, παρὰ τὴν Ἀθήνα τὴν ἔδεσε
5 μετὰ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴ στεριά μετὰ τὴ θάλασσα. Ἔτσι καὶ τὰ δικαιώ-
ματα τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ τὰ αὐξήσε ἀπέναντι τῶν ἀρι-
στοκρατικῶν, καὶ τοὺς γέμισε θάρρος, γιατί τὴν πολιτικὴ ἐξουσία
τὴν πῆραν στὰ χέρια τους οἱ ναῦτες καὶ οἱ καπετάνιοι καὶ οἱ караβο-
κύρηδες. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ βῆμα ποὺ εἶχε στηθῆ στὴν Πνύκα ἔτσι, 6
ὥστε νὰ βλέπη πρὸς τὴ θάλασσα, ἀργότερα οἱ τριάντα τύραννοι τὸ
ἔστρεψαν πρὸς τὴν ξηρά, γιατί νόμιζαν ὅτι ἡ θαλάσσια κυριαρχία
εἶναι ἡ μᾶνα τῆς δημοκρατίας, ἐνῶ ἡ ὀλιγαρχία εἶναι λιγότερο δυ-
σάρεστη στοὺς γεωργούς.

Ὁ Θεμιστοκλῆς σκέφτηκε καὶ κάτι ἄλλο πιὸ βαρὺ γιὰ νὰ ἐξα- 1
σφαλίσῃ τὴ ναυτικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηναίων. Ὅταν ὁ ἑλληνικός
στόλος μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Ξέρξη εἶχε ἀγκυροβολήσει στὶς Παγασές
καὶ ἔμενε ἐκεῖ τὸ χειμῶνα, ὁ Θεμιστοκλῆς σὲ μιὰν ἀγόρευσίν του
πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἶπε ὅτι ἔχει στὸ νοῦ του νὰ κάμῃ κάτι πολὺ
ὠφέλιμο καὶ σωτήριο γι' αὐτούς, ἀλλὰ μυστικὸ γιὰ τοὺς πολλούς.
Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, τοῦ ἔδωσαν ἐντολὴ νὰ τὸ πῆ μόνον στὸν Ἀριστεί- 2
δῃ καί, ἂν ἐκεῖνος τὸ βρῆ σωστό, νὰ τὸ βάλουν σ' ἐνέργεια. Ὁ Θε-
μιστοκλῆς λοιπὸν ἀνακοίνωσε στὸν Ἀριστείδῃ ὅτι αὐτὸ ποὺ σκέ-
φτηκε εἶναι : νὰ πᾶνε νὰ κάψουν τὸ στόλο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων
στὶς Παγασές. Καὶ ὁ Ἀριστείδης παρουσιάστηκε στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ
δήμου καὶ εἶπε ὅτι ἀπὸ τὴν πράξιν αὐτὴ ποὺ σκέφτεται νὰ κάμῃ ὁ
Θεμιστοκλῆς δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἄλλη οὔτε πιὸ ὠφέλιμη οὔτε ὅμως
πιὸ ἀδικη. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἔταν ἄκουσαν αὐτά, ἔδωσαν ἐντολὴ στὸ
Θεμιστοκλῆ νὰ μὴν προχωρήσῃ σὲ τέτοια ἐνέργεια.

Στ' ἀμφικτυονικὰ συνέδρια οἱ Λακεδαιμόνιοι πρότειναν νὰ ἀπο- 3
κλειστοῦν ἀπὸ τὴν Ἀμφικτυονία οἱ πόλεις ποὺ δὲν συμπολέμη-
σαν ἐναντίον τῶν Μήδων. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως φοβήθηκε μή-
πως οἱ Λακεδαιμόνιοι μ' αὐτὸ τὸν τρόπο βγάζοντας ἀπὸ τὴ μέση
τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς Ἀργεῖους, ἀκόμη καὶ τοὺς Θηβαίους, γί-
νουν κύριοι ὅλων τῶν ψήφων τοῦ συνεδρίου καὶ κάνουν ὅ,τι θέλουν.
Γιὰ τοῦτο μίλησε καὶ αὐτὸς ὑπερασπίζοντας τίς πόλεις καὶ κατὰ-
φερε νὰ ἀλλάξῃ τίς γνώμες τῶν πυλαγόρων (τῶν ἀντιπροσώπων),

1 ΚΕΦ. 20

Ὁ Θεμιστο-
κλῆς καὶ ὁ
Ἀριστείδης ὁ
δίκαιος.
Ἡ ἀμφικτυο-
νία.

σι καὶ μετέθηκε τὰς γνώμας τῶν πυλαγόρων, διδάξας ὡς τριάκοντα καὶ μίᾳ μόνῃ πόλει εἰσὶν αἱ τοῦ πολέμου μετασχοῦσαι, καὶ
 4 τούτων αἱ πλεῖσται παντάπασι μικραί· δεινὸν οὖν εἰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐκσπόνδου γενομένης ἐπὶ ταῖς μεγίσταις δυσὶν ἢ τρισὶ πόλεσιν ἔσται τὸ συνέδριον. Ἐκ τούτου μὲν οὖν μάλιστα τοῖς Λακεδαιμονίοις προσέκρουσε· διὸ καὶ τὸν Κίμωνα προῆγον ταῖς τιμαῖς, ἀντίπαλον ἐν τῇ πολιτείᾳ τῷ Θεμιστοκλεῖ καθιστάντες.

ΚΕΦ. 21

1 Ἦν δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις ἐπαχθῆς περιπλέων τε τὰς νήσους καὶ χρηματιζόμενος ἀπ' αὐτῶν· οἷα καὶ πρὸς Ἀνδρίους ἀργύριον
 2 αἰτοῦντά φησιν αὐτὸν Ἡρόδοτος εἰπεῖν τε καὶ ἀκοῦσαι. Δύο γὰρ ἦκειν ἔφη θεοὺς κομίζων, Πειθῶ καὶ Βίαν· οἱ δ' ἔφασαν εἶναι καὶ παρ' αὐτοῖς θεοὺς μεγάλους δύο, Πενίαν καὶ Ἀπορίαν, ὅφ' ὧν κωλύεσθαι δοῦναι χρήματα ἐκείνῳ.

3 Τιμοκρέων δ' ὁ Ῥόδιος μελοποιὸς ἐν ἄσματι καθάπτεται πικρότερον τοῦ Θεμιστοκλέους, ὡς ἄλλους μὲν ἐπὶ χρήμασι φνγάδας διαπραξαμένον κατελθεῖν, αὐτὸν δὲ ξένον ὄντα καὶ φίλον προεμένου
 4 δι' ἀργύριον. Λέγει δ' οὕτως·

« Ἄλλ' εἰ τό γα Πανσανίαν ἢ καὶ τό γα Ξάνθηππον αἰνεῖς
 ἢ τό γα Λευτυχίδαν, ἐγὼ δ' Ἀριστείδαν ἐπαινέω
 ἄνδρ' ἱεραῖν ἀπ' Ἀθανᾶν
 ἐλθεῖν ἕνα λῶστον· ἐπεὶ Θεμιστοκλέα γ' ἤχθαρε Λατώ,
 φεύσταν, ἄδικον, προδόταν, ὃς Τιμοκρέοντα ξεῖνον ἐόντα
 ἀργυροῖσι κυβαλικοῖσι πεισθεῖς οὐ κατᾶγεν
 εἰς πατρίδα Ἰάλυσον,
 λαβὼν δὲ τρεῖ' ἀργυρίου τάλαντ' ἔβα πλέων εἰς ὄλεθρον,
 τοὺς μὲν κατᾶγων ἀδίκως, τοὺς δ' ἐκδιώκων, τοὺς δὲ καίνων.
 Ἀργυρίου δ' ὑπόπλεως, Ἴσθμοῖ γελοῖως πανδόκευε ψυχρὰ κρέα
 παρέχων
 οἱ δ' ἦσθιον κηῦχοντο μὴ ὦραν Θεμιστοκλέος γενέσθαι. »

γιατί απόδειξε ότι μόνο τριάντα μία πόλεις είναι εκείνες που πήραν μέρος στον πόλεμο και οι περισσότερες απ' αυτές ολώσδιόλου μικρές· θά είναι λοιπόν επικίνδυνο — έλεγε — αν αποκλεισθή όλη ή άλλη 4
 'Ελλάδα από την 'Αμφικτυονία και περιορισθή τὸ συνέδριο στην έξουσία τῶν δύο ἢ τριῶν μεγάλων πόλεων. 'Εξαιτίας αὐτοῦ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔγινε πολὺ μισητὸς στοὺς Λακεδαιμονίους· καὶ γι' αὐτὸ προσπαθοῦσαν νὰ προωθήσουν τὸν Κίμωνα στὴν ἐκτίμηση τοῦ λαοῦ, κάνοντάς τον πολιτικὸ ἀντίπαλο τοῦ Θεμιστοκλῆ.

ΕΞΟΣΤΡΑΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΩΞΗ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ (Κεφ. 21 - 23)

'Αλλὰ καὶ στοὺς συμμάχους ἔγινε δυσάρεστος ὁ Θεμιστοκλῆς, 1
 γιατί περιόδευε τὰ νησιά καὶ ζητοῦσε ἀπ' αὐτὰ νὰ τοῦ δίνουν χρήματα. 'Ετσι, λόγου χάρη, καθὼς διηγεῖται ὁ 'Ηρόδοτος, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς πῆγε στὴν Ἄνδρο νὰ ζητήσῃ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ χρήματα, εἶπε καὶ ἄκουσε τὰ ἀκόλουθα. Εἶπε πὼς ἔρχεται φέρνοντας μαζί του 2
 δύο θεοὺς, τὴν Πειθὴ καὶ τὴ Βία· καὶ ἐκεῖνοι τοῦ ἀποκριθῆκαν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔχουν δύο μεγάλους θεοὺς, τὴν Πενίαν καὶ τὴν Ἀπορίαν, πού τους ἐμποδίζουν νὰ τοῦ δώσουν χρήματα.

Καὶ ὁ Τιμοκρέων, ὁ λυρικὸς ποιητὴς ἀπὸ τὴ Ρόδο, σ' ἓνα του 3
 τραγούδι κατηγορεῖ μὲ πολλὴ πίκρα τὸ Θεμιστοκλῆ, γιατί τάχα ἄλλους ἐξορίστους μὲ δωροδοκίες τοὺς βοήθησε νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα τους, ἐνῶ αὐτὸν πού ἦταν γνώριμὸς του ἀπὸ φιλοξενία καὶ φίλος του, τὸν ἄφηγε στὴν ἐξορία χάρη στὸ χρῆμα.

Καὶ λέει αὐτά :

4
 «Τὸν Πανσανία ἐσὺ παιναῖς ; Παιναῖς τὸν Σάνθιππο ἴσως ;
 Τὸ Λεωτυχίδη ; 'Εγὼ παινω τὸν Ἀριστείδη, πού ἄλλος
 δὲν ἤρθε ἐδῶ τόσο καλὸς ἀπ' τὴν ἱερὴν Ἀθῆνα·
 γιατί ἡ Αἰητὴ πολὺ μισεῖ τὸν ψεύτη, τὸν προδότη,
 τὸν ἄδικο Θεμιστοκλῆ, πού ἄτιμο πῆρε χρῆμα
 κι ἔτσι τὸν Τιμοκρέοντα, πού φίλος του ἦταν, πίσω
 δὲν ἔφερε στὸν τόπο του, τὴν Ἰάλυσο· ναί, τρία
 πῆρε ἀσημένια τάλαντα καὶ πάει μὲ τὸ καράβι,
 πάει στὰ τσακίσματα· ἄδικα στὸν τόπο του ἄλλον πῆγε,
 ἄλλον μακριὰ τὸν ἐδιώξε καὶ σκότωσε ἄλλους πάλι.
 Μὲ τρόπο πού εἶναι νὰ γελαῖς, αὐτὸς γεμάτος χρῆμα,
 φίλευε κόσμον στὸν Ἴσθμό· τὰ κρέατα ἦταν κρύα
 κι εὐχονταν ὅσοι τὰ τρωγαν : νὰ μὴν τὸν βρῆ ἄλλος χρόνος ! »

ΚΕΦ. 21

Παράπονα καὶ
κατηγορίες.

5 Πολὺ δ' ἀσελγεστέρα καὶ ἀναπεπταμένη μᾶλλον εἰς τὸν Θεμιστοκλέα βλασφημία χρῆται μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ καὶ τὴν καταδίκην ὁ Τιμοκρέων, ἄσμα ποιήσας οὗ ἐστὶν ἀρχή·

6 « Μοῦσα, τοῦδε τοῦ μέλεος
κλέος ἀν' Ἑλλανας τίθει,
ὡς εἰκόσ καὶ δίκαιον. »

7 Λέγεται δ' ὁ Τιμοκρέων ἐπὶ μηδισμῶ φυγεῖν συγκαταψηφισαμένον τοῦ Θεμιστοκλέους. Ὡς οὖν ὁ Θεμιστοκλῆς αἰτίαν ἔσχε μηδίξειν, ταῦτ' ἐποίησεν εἰς αὐτόν·

« Οὐκ ἄρα Τιμοκρέων μόνος
Μήδοισιν ὀρκιατομεῖ,
ἀλλ' ἐντὶ κάλλοι δὴ πονηροί·
οὐκ ἐγὼ μόνα κόλουρις·
ἐντὶ κάλλαι ἀλώπεκες. »

ΚΕΦ. 22

1 Ἦδη δὲ καὶ τῶν πολιτῶν διὰ τὸ φθονεῖν ἠδέως τὰς διαβολὰς
προσιεμένων, ἠναγκάζετο λυπηρὸς εἶναι τῶν αὐτοῦ πράξεων πολ-
λάκις ἐν τῷ δήμῳ μνημονεύων· καὶ πρὸς τοὺς δυσχεραίνοντας· « Τί
2 κοπιᾶτε » εἶπεν « ὑπὸ τῶν αὐτῶν πολλάκις εὖ πάσχοντες ; » Ἦνί-
ασε δὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰσάμενος, ἦν Ἀ-
ριστοβούλην μὲν προσηγόρευσεν ὡς ἄριστα τῇ πόλει καὶ τοῖς Ἑλ-
λησι βουλευσάμενος, πλησίον δὲ τῆς οἰκίας κατεσκεύασεν ἐν Μελίτῃ
τὸ ἱερὸν οὗ νῦν τὰ σώματα τῶν θανατουμένων οἱ δήμοι προβάλ-
λουσι καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τοὺς βρόχους τῶν ἀπαγχνομένων καὶ καθαι-
3 ρεθέντων ἐκφέρουσιν. Ἐκεῖτο δὲ καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους εἰκόνιον
ἐν τῷ ναῶ τῆς Ἀριστοβούλης ἔτι καθ' ἡμᾶς· καὶ φαίνεται τις οὗ
τὴν ψυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄψιν ἥρωικὸς γενόμενος.

4 Τὸν μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸν ἐποίησαντο κατ' αὐτοῦ κολούοντες
τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ὑπεροχὴν, ὥσπερ εἰώθεσαν ἐπὶ πάντων οὗς ὄν-
το τῇ δυνάμει βαρεῖς καὶ πρὸς ἰσότητα δημοκρατικὴν ἀσυμμέτρους

Ἄλλὰ πολὺ πιὸ ἀσυγκράτητες καὶ πιὸ ἀνοιχτὲς βρισιὲς γιὰ τὸ 5
Θεμιστοκλῆ μετὰ τὴν ἐξορία καὶ τὴν καταδίκη του μεταχειρίζεται
ὁ Τιμοκρέων. Εἶχε συνθέσει τότε ἓνα τραγούδι πού ἀρχίζε ἔτσι :

« Μούσα, αὐτὸ τὸ τραγούδι μου κάμε 6
στὴν Ἑλλάδα νὰ γίνῃ γνωστό,
ὅπως πρέπει, ὅπως εἶναι σωστό ».

Λέγεται ἀκόμη ὅτι ὁ Τιμοκρέων ἐξορίστηκε μὲ τὴν κατηγορία 7
τοῦ μηδισμού καὶ ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς βοήθησε στὴν καταδίκη του.
Ὅταν ὅμως ἀργότερα κατηγορήθηκε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς πὼς εἶναι
μὲ τὸ μέρος τῶν Μήδων, ἔγραψε γι' αὐτὸν τούτους τοὺς στίχους :

« Ὁ Τιμοκρέοντας, λοιπόν, δὲν εἶναι μόνος
πού πῆγε μὲ τοὺς Μήδους,
τέτοιοι εἶναι κι ἄλλοι πονηροί·
δὲν εἶμαι ἢ μόνη κοψονούρα ἐγώ,
εἶν' κι ἄλλες ἀλεπουῦδες.»

Στὸ τέλος, ἐπειδὴ καὶ οἱ συμπολίτες του ἄρχισαν νὰ τὸν φθο- 1
νοῦν καὶ νὰ δέχονται εὐχάριστα τὶς διαβολὲς ἐναντίον του, ὁ Θεμι-
στοκλῆς βρισκόταν στὴν ἀνάγκη νὰ γίνεταὶ ὀχληρὸς, ὑπενθυμίζον-
τες πολλὰς φορὲς δημόσια τὰ ὅσα ἔκαμε. Καὶ σ' ἐκείνους πού δυσφο-
ροῦσαν γι' αὐτὸ εἶπε κάποτε : « Γιατί πειράζεστε πού σᾶς εὐεργέ-
τοῦν οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι πολλὰς φορὲς ; » Ἄλλὰ στενοχώρησε τὸ λαὸ 2
ἀκόμη καὶ ὅταν ἴδρυσε τὸ ναὸ τῆς Ἀρτεμῆς, πού τὴν ὀνόμασε Ἀ-
ριστοβούλη, γιατί πίστευε πὼς αὐτὸς ἔδωσε ἄριστες συμβουλὲς στὴν
πόλη καὶ στοὺς Ἕλληνας· καὶ ἔχτισε αὐτὸ τὸ ναὸ κοντὰ στὸ σπίτι
του στὴ Μελίτη, ἐκεῖ ὅπου σήμερα οἱ δῆμιοι ρίχνουν τὰ σώματα
τῶν καταδικασμένων σὲ θάνατο καὶ παίρνουν τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ
σκοινιά τῶν κρεμασμένων, ὅταν τοὺς κατεβάξουν ἀπὸ τὴν ἀγχόνη.
Ἐπάρχει μάλιστα στὸ ναὸ τῆς Ἀριστοβούλης καὶ ἓνα μικρὸ ἀγαλ- 3
μα τοῦ Θεμιστοκλῆ πού βρίσκεται ὡς σήμερα καὶ μᾶς δείχνει ἓναν
ἄνθρωπο πού εἶχε ὄχι μόνον ψυχὴ παρὰ καὶ μορφὴ ἥρωική.

Τὸν ἐξοστρακισμό λοιπόν τοῦ Θεμιστοκλῆ τὸν ἀποφάσισαν οἱ 4
Ἀθηναῖοι, θέλοντας νὰ περιορίσουν τὴν πολιτικὴ δύναμη καὶ τὴν
ὑπεροχὴ του, ὅπως συνήθιζαν νὰ κάνουν γιὰ ὅλους ἐκείνους πού νό-
μιζαν ὅτι ἀποχοῦσαν δύναμη μεγάλη καὶ ἀσυμβίβαστη πρὸς τὴν

ΚΕΦ. 22

Ὁ ἐξοστρα-
κισμός.

- 5 εἶναι. Κόλασις γὰρ οὐκ ἦν ὁ ἐξοστρακισμός, ἀλλὰ παραμυθία φθόνου καὶ κουφισμός ἡδομένου τῷ ταπεινοῦν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος.

ΚΕΦ. 23

- Ἐκπεσόντος δὲ τῆς πόλεως αὐτοῦ καὶ διατρίβοντος ἐν Ἀργεῖ, τὰ περὶ Πανσανίαν συμπεσόντα κατ' ἐκείνου παρέσχε τοῖς ἐχθροῖς ἀφορμὰς. Ὁ δὲ γραφάμενος αὐτὸν προδοσίας Λεωβώτης ἦν ὁ Ἀλκμαίωνος Ἀργυλῆθεν, ἅμα συνεπαιτιωμένων τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ γὰρ Πανσανίας πρῶτων ἐκεῖνα δὴ τὰ περὶ τὴν προδοσίαν πρότερον μὲν ἀπεκρύπτετο τὸν Θεμιστοκλέα καίπερ ὄντα φίλον ὡς δ' εἶδεν ἐκπεπτωκότα τῆς πολιτείας καὶ φέροντα χαλεπῶς, ἐθάρρησεν ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῶν πρᾶσσομένων παρακαλεῖν, γράμματα τοῦ βασιλέως ἐπιδεικνύμενος αὐτῷ καὶ παροξύνων ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας
- 3 ὡς πονηροὺς καὶ ἀχαρίστους. Ὁ δὲ τὴν μὲν δέησιν ἀπετρέπατο τοῦ Πανσανίου καὶ τὴν κοινωνίαν ὅλως ἀπέειπατο, πρὸς οὐδένα δὲ τοὺς λόγους ἐξήνεγκεν οὐδὲ κατεμήνυσε τὴν πρᾶξιν, εἴτε παύσεσθαι προσδοκῶν αὐτὸν εἶτ' ἄλλως καταφανῆ γενήσεσθαι σὺν οὐδενὶ λογισμῷ
- 4 πραγμάτων ἀτόπων καὶ παραβόλων ὀρεγόμενον. Οὕτω δὲ τοῦ Πανσανίου θανατωθέντος, ἐπιστολαὶ τινες ἀνευρεθεῖσαι καὶ γράμματα περὶ τούτων εἰς ὑπόψιν ἐνέβαλον τὸν Θεμιστοκλέα καὶ κατεβόων μὲν αὐτοῦ Λακεδαιμόνιοι, κατηγοροῦν δ' οἱ φθονοῦντες τῶν πολιτῶν, οὐ παρόντος, ἀλλὰ διὰ γραμμάτων ἀπολογουμένον μάλιστα ταῖς
- 5 προτέραις κατηγορίαις. Διαβαλλόμενος γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πρὸς τοὺς πολίτας ὡς ἄρχειν μὲν αἰεὶ ζητῶν, ἄρχεσθαι δὲ μὴ πεφνκῶς μηδὲ βουλόμενος, οὐκ ἂν ποτε βαρβάρους αὐτὸν οὐδὲ πολεμίους ἀποδό-
- 6 σθαι μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὐ μὴν ἀλλὰ συμπεισθεῖς ὑπὸ τῶν κατηγο-

ισότητα πού απαιτεῖ ἡ δημοκρατία. Γιατί ὁ ἐξοστρακισμὸς δὲν ἦταν 5
τιμωρία, παρὰ ἱκανοποίηση καὶ κατευνασμὸς τοῦ φθόνου, πού βρί-
σκει εὐχαρίστηση νὰ ταπεινώνη τοὺς ξεχωριστοὺς καὶ ξεθυμαίνει
μὲ αὐτὴ τὴν ἀτίμωση.

“Ὅταν ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴν πατρίδα του ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ τὸν 1
καιρὸ πού ἔμενε στὸ Ἄργος, τὰ ὅσα ἔγιναν τότε μὲ τὸν Πausanία
ἔδωσαν νέες ἀφορμὲς στοὺς ἐχθροὺς του νὰ τὸν κατηγορήσουν. Αὐ-
τὸς πού τὸν κατάγγειλε γιὰ προδοσία ἦταν ὁ Λεωβώτης, ὁ γιὸς τοῦ
'Αλκμαίωνα ἀπὸ τὸ δῆμο τῆς Ἄργουλης, συγχρόνως ὅμως τὸν κα-
τηγοροῦσαν καὶ οἱ Σπαρτιάτες. Γιατί ὁ Πausanίας, ὅταν σχεδιά- 2
ζε ἐκείνη τὴ γνωστὴ προδοσία του, στὴν ἀρχὴ ἔκρυβε τὰ σχέδιά
του ἀπὸ τὸ Θεμιστοκλῆ, ἂν καὶ ἦταν φίλος του. “Ὅταν ὅμως τὸν
εἶδε ἐξορισμένο ἀπὸ τὴν πόλη του καὶ ἀγαναχτισμένο, πῆρε τὸ θάρ-
ρος καὶ τοῦ πρότεινε νὰ συμπράξῃ καὶ αὐτὸς στὶς ἐνέργειές του.
Τοῦ ἔδειξε μάλιστα καὶ ἔγγραφα τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν καὶ τὸν
ἐξερέθιζε ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, λέγοντας πὼς εἶναι κακοὶ καὶ ἀχά- 3
ριστοι. Αὐτὸς ὅμως δὲ δέχτηκε τὴν πρόταση τοῦ Πausanία καὶ ἀρ-
νήθηκε ὁλότελα τὴ συμμετοχὴ του, μὰ σὲ κανέναν δὲ φανέρωνε ὅσα
τοῦ εἶπε οὔτε κατάγγειλε τὴν πράξη, γιατί πίστευε ἢ πὼς ὁ Πausa-
νίας θὰ σταματήσῃ μόνος του κάθε ἄλλη ἐνέργειά του ἢ πὼς μὲ
ἄλλο τρόπο θὰ φανερωθῇ, ἀφοῦ ἐπιζητοῦσε πράγματα παράδοξα
καὶ ἐπικίνδυνα.

“Ὅταν ὅμως ὕστερ' ἀπ' αὐτὰ ὁ Πausanίας θανατώθηκε, βρέ- 4
θηκαν μερικὲς ἐπιστολὲς καὶ ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὶς ἐνέργειές του
αὐτὲς πού γεννοῦσαν ὑπόψεις γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ. Καὶ φώναζαν ἐναν-
τίον του οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ τὸν κατηγοροῦσαν ὅσοι συμπολίτες
του τὸν φθονοῦσαν, ἐνῶ αὐτὸς δὲν ἦταν παρὼν καὶ ἀναγκάζοταν νὰ
ἀπολογῆται μὲ ἔγγραφες ἐκθέσεις μὲ τὶς ὁποῖες ἀναιροῦσε προπάν-
των τὶς προηγούμενες κατηγορίες. Καὶ ἔγραφε ὅτι, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι οἱ 5
ἀντίπαλοί του τὸν κατηγοροῦν πρὸς τοὺς συμπολίτες του πὼς πάν-
τοτε ζητεῖ νὰ ἐξουσιάζῃ καὶ πὼς δὲν εἶναι τὸ φυσικὸ του οὔτε καὶ
θέλει νὰ βρισκεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἄλλου, πῶς θὰ μπορούσε
ποτὲ νὰ πουλήσῃ τὸν ἑαυτό του μαζί μὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα σὲ βαρ-
βάρους καὶ μάλιστα σ' ἐχθροὺς; Μολαταῦτα ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου 6
τελικά πείστηκε ἀπὸ τοὺς κατηγοροὺς καὶ ἔστειλε ἀνθρώπους μὲ τὴν

ΚΕΦ. 23

Κατηγορία
ἐσχάτης προ-
δοσίας.

ρούντων ὁ δῆμος ἔπεμψεν ἄνδρας οἷς εἴρητο συλλαμβάνειν καὶ ἀνάγειν αὐτὸν κριθησόμενον ἐν τοῖς Ἑλλησιν.

ΚΕΦ. 24

- 1 Προαισθόμενος δ' ἐκεῖνος εἰς Κέρκυραν διεπέρασεν, οὔσης αὐτῷ πρὸς τὴν πόλιν εὐεργεσίας. Γενόμενος γὰρ αὐτῶν κριτῆς πρὸς Κορινθίους ἐχόντων διαφοράν, ἔλυσε τὴν ἔχθραν εἴκοσι τάλαντα κρίνας τοὺς Κορινθίους καταβαλεῖν καὶ Λευκάδα κοινῇ νέμειν ἀμφοτέρων
- 2 ἄποικον. Ἐκεῖθεν δ' εἰς Ἡπειρον ἔφυγε· καὶ διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἔσχιζεν ἑαυτὸν εἰς ἐλπίδας χαλεπὰς καὶ ἀπόρους καταφυγῶν πρὸς Ἀδμητον, ὃς βασιλεὺς μὲν ἦν Μολοσσῶν, δεηθεὶς δέ τι τῶν Ἀθηναίων καὶ προπηλακισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτ' ἤκμαζεν ἐν τῇ πολιτείᾳ, δι' ὀργῆς εἶχεν αὐ-
- 3 τὸν αἰεὶ καὶ δῆλος ἦν εἰ λάβοι τιμωρησόμενος. Ἐν δὲ τῇ τότε τύχῃ μᾶλλον ὁ Θεμιστοκλῆς φοβηθεὶς συγγενῇ καὶ πρόσφατον φθόνον ὀργῆς παλαιᾶς καὶ βασιλικῆς, ταύτη φέρον ὑπέθηκεν ἑαυτόν, ἰκέτης
- 4 τοῦ Ἀδμήτου καταστάς ἰδίον τινα καὶ παρηλλαγμένον τρόπον. Ἐχων γὰρ αὐτοῦ τὸν υἱὸν ὄντα παῖδα πρὸς τὴν ἐστίαν προσέπεσε, ταύτην μεγίστην καὶ μόνην σχεδὸν ἀναντίρρητον ἡγουμένων ἰκεσίων
- 5 τῶν Μολοσσῶν. Ἐνοι μὲν οὖν Φθίαν τὴν γυναῖκα τοῦ βασιλέως λέγουσιν ὑποθέσθαι τῷ Θεμιστοκλεῖ τὸ ἰκέτευμα τοῦτο καὶ τὸν υἱὸν ἐπὶ τὴν ἐστίαν καθίσει μετ' αὐτοῦ· τινὲς δ' αὐτὸν τὸν Ἀδμητον, ὡς ἀφοσιώσαιτο πρὸς τοὺς διώκοντας τὴν ἀνάγκην δι' ἣν οὐκ ἐκδίδωσι τὸν ἄνδρα, διαθεῖναι καὶ συντραγωδῆσαι τὴν ἰκεσίαν.
- 6 Ἐκεῖ δ' αὐτῷ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας ἐκκλέψας ἐκ τῶν Ἀθηναίων Ἐπικράτης ὁ Ἀχαρνεὺς ἀπέστειλεν· ὃν ἐπὶ τούτῳ Κίμων
- 7 ὕστερον κρίνας ἐθανάτωσεν, ὡς ἱστορεῖ Στησίμβροτος. Εἴτ' οὐκ οἶδ'

έντολή νά τόν πιάσουν και νά τόν φέρουν, γιά νά δικαστῆ σέ κοινό συνέδριο τῶν Ἑλλήνων.

Ο ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΕΟΡΙΑ (κεφ . 24 - 25)

Ἐκεῖνος τὸ κατάλαβε και πρόφτασε νά περάσῃ στήν Κέρκυρα, πού ἄλλοτε τήν εἶχε εὐεργετήσῃ. Γιατί, ὅταν ὀρίστηκε διαιτητής τῶν Κερκυραίων πού εἶχαν κάποια διαφορά μὲ τοὺς Κορινθίους, κατάρφερε νά διαλύσῃ τήν ἔχθρα τους μὲ τήν κρίση πού ἔβγαλε νά πληρώσουν οἱ Κορίνθιοι εἴκοσι τάλαντα και νά κυβερνοῦν ἀπὸ κοινοῦ τῇ Λευκάδα, πού ἦταν ἀποικία και τῶν δύο λαῶν. Ἀπ' ἐκεῖ πῆγε στήν Ἡπειροῦ και, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι και οἱ Λακεδαιμόνιοι ἄρχισαν νά τόν καταδιώκουν, ρίχτηκε σέ προσπάθειες ἐπικίνδυνες και ἀπελπιστικές. Σκέφτηκε νά καταφύγῃ στήν Ἀδμητο, τὸ βασιλιά τῶν Μολοσσῶν. Αὐτὸς ἄλλοτε εἶχε ζητήσῃ κάτι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους και ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ τὸ ἀρνήθηκε ὑβριστικά, ὅταν βρισκόταν στήν ἀκμὴ τῆς πολιτικῆς του δύνამης· γιά τοῦτο ὁ Ἀδμητος ἦταν πάντοτε ὀργισμένος ἐναντίον του και ἦταν φανερό πῶς, ἀν τόν ἐπιανε, θά ἔπαιρνε ἐκδίκηση. Ἀλλὰ στῇ δύσκολῃ θέσῃ πού ἔτυχε νά βρεθῆ τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, φοβήθηκε περισσότερο τὸν πρόσφατο φθόνον τῶν συμπατριωτῶν του παρὰ τήν παλιά ὀργὴ τοῦ ξένου βασιλιᾶ και παραδόθηκε στὸ ἔλεός του· ἔγινε ἰκέτης του, ἀλλὰ μ' ἓναν τρόπο ξεχωριστὸ και ἀσυνήτιστο. Κρατώντας στήν ἀγκαλιά του τὸ γιὸ τοῦ βασιλιᾶ, πού ἦταν μικρὸ παιδί, γονάτισε μπροστὰ στήν ἐστία· και αὐτὸ τὸ θεωροῦν οἱ Μολοσσοὶ σὰν τὴν πιὸ μεγάλη και σχεδὸν μόνῃ ἰκεσία πού δὲν μπορεῖ κανεὶς νά τὴν ἀρνηθῆ. Μερικοὶ λένε πῶς ἡ Φθία, ἡ γυναίκα τοῦ βασιλιᾶ, ὑπόδειξε στὸ Θεμιστοκλῆ αὐτὸ τὸν τρόπο τῆς ἰκεσίας και πῶς ἡ ἴδια ἔβαλε τὸ γιὸ της νά καθίσῃ μαζί του μπροστὰ στήν ἐστία. Ἄλλοι πάλι λένε πῶς ὁ ἴδιος ὁ Ἀδμητος, γιά νά μπορέσῃ νά ἐπικαλεστῆ ἀπέναντι ἐκείνων πού κυνηγοῦσαν τὸ Θεμιστοκλῆ θρησκευτικούς λόγους γιά τοὺς ὁποίους ἦταν ἀνάγκη νά μὴν τὸν παραδώσῃ, μηχανεύτηκε ἀπὸ πρὶν και ἔπαιξε μαζί του αὐτὴ τῇ σκηνῇ τῆς ἰκεσίας. Ἐκεῖ στήν Ἡπειρο και ὁ Ἐπικράτης ἀπὸ τίς Ἀχαρνές ἔστειλε κρυφὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὸ Θεμιστοκλῆ τῇ γυναίκα του και τὰ παιδιά του. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Κίμων ἀργότερα τὸν κατάγγειλε και ἔγινε αἰτία νά θανατωθῆ, ὅπως ἱστορεῖ ὁ Στησίμβροτος. Ἐπειτα δὲν ξέρω πῶς, ξεχνώντας αὐτὰ

ΚΕΦ. 24

Στὸ βασιλιά τῶν Μολοσσῶν.

ὅπως ἐπιλαθόμενος τούτων ἢ τὸν Θεμιστοκλέα ποιῶν ἐπιλαθόμενον πλεῦσαι φησιν εἰς Σικελίαν καὶ παρ' Ἰέρωνος αἰτεῖν τοῦ τυράννου τὴν θυγατέρα πρὸς γάμον, ὑπισχνούμενον αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους ποιήσειν· ἀποτρεφάμενον δὲ τοῦ Ἰέρωνος, οὕτως εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπᾶραι.

ΚΕΦ. 25

- 1 Ταῦτα δ' οὐκ εἰκός ἐστιν οὕτω γενέσθαι. Θεόφραστος γὰρ ἐν τοῖς Περὶ βασιλείας ἱστορεῖ τὸν Θεμιστοκλέα, πέμψαντος εἰς Ὀλυμπίαν Ἰέρωνος ἵππους ἀγωνιστὰς καὶ σκηρὴν τινα κατεσκευασμένην πολυτελῶς στήσαντος, εἰπεῖν ἐν τοῖς Ἕλλησι λόγον ὡς χρὴ τὴν σκηρὴν διαρπάσαι τοῦ τυράννου καὶ κωλύσαι τοὺς ἵππους ἀγωνίσασθαι. Θουκυδίδης δὲ φησὶ καὶ πλεῦσαι αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἑτέραν καταβάντα θάλατταν ἀπὸ Πύδης, οὐδενὸς εἰδότης ὅστις εἶη τῶν πλεόντων, μέχρι οὗ πνεύματι τῆς ὀλκάδος εἰς Θάσον καταφερομένης ὑπ' Ἀθηναίων πολιορκουμένην τότε, φοβηθεὶς ἀναδείξειεν ἑαυτὸν τῷ τε ναυκλήρῳ καὶ τῷ κυβερνήτῃ, καὶ τὰ μὲν δεόμενος, τὰ δ' ἀπειλῶν καὶ λέγων ὅτι κατηγορήσοι καὶ καταφεύσοιτο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὡς οὐκ ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ χρήμασι πεισθέντες ἐξ ἀρχῆς ἀναλάβοιεν αὐτόν, οὕτως ἀναγκάσειε παραπλεῦσαι καὶ λαβέσθαι τῆς Ἀσίας.
- 2
- 3 Τῶν δὲ χρημάτων αὐτῷ πολλὰ μὲν ὑπεκλαπέντα διὰ τῶν φίλων εἰς Ἀσίαν ἔπλει τῶν δὲ φανερῶν γενομένων καὶ συναχθέντων εἰς τὸ δημόσιον Θεόπομπος μὲν ἑκατὸν τάλαντα, Θεόφραστος δ' ὀγδοήκοντά φησι γενέσθαι τὸ πλῆθος, οὐδὲ τριῶν ἄξια τάλαντων κεκτημένου τοῦ Θεμιστοκλέους πρὶν ἄπτεσθαι τῆς πολιτείας.

ΚΕΦ. 26

- 1 Ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς Κύμην καὶ πολλοὺς ἤσθετο τῶν ἐπὶ θαλάττῃ παραφυλάττοντας αὐτὸν λαβεῖν, μάλιστα δὲ τοὺς περὶ Ἐργοτέλη καὶ Πυθόδωρον — ἦν γὰρ ἡ θήρα λυσιτελῆς τοῖς τὸ κερδαί-

πού έγραψε ή παριστάνοντας πώς ό Θεμιστοκλής ζέχασε όλους και όλα, γράφει πώς τράβηξε για τή Σικελία και ζήτησε από τόν 'Ιέρωνα τόν τύραννο τή θυγατέρα του σέ γάμο με τήν ύπόσχεση νά φέρη τούς "Έλληνες στην έξουσία του και πώς, έπειδή ό 'Ιέρων άρνήθηκε, πέρασε προς τήν 'Ασία.

'Αλλά όλα αυτά δέ φαίνεται νά έγιναν πράγματι έτσι. Γιατί ό Θεόφραστος στό βιβλίό του « Περὶ βασιλείας » έξιτορει ότι, όταν ό 'Ιέρων έστειλε στην 'Ολυμπία άλογα έξασκημένα για τούς άγώνες και έστησε μιá σκηνή με πολλά στολίδια, ό Θεμιστοκλής μίλησε στους "Έλληνες και τούς είπε ότι πρέπει νά καταξেসκίσουν τή σκηνή του τυράννου και νά έμποδίσουν τά άλογά του νά πάρουν μέρος στους άγώνες. Και ό Θουκυδίδης λέει ότι ό Θεμιστοκλής, αφού κατέβηκε στην άλλη θάλασσα, δηλαδή στό Αίγαίο, έπλευσε από τήν Πύδνα, χωρίς κανείς από τούς συνταξιδιώτες του νά ζέρη ποιός είναι. "Επειτα όμως, όταν τó φορτηγό πλοίο με τó όποιο ταξίδευε τó έφερνε σφοδρός άνεμος προς τή Θάσο, πού τότε τήν πολιορκούσαν οι 'Αθηναίοι, άναγκάστηκε από φόβο νά φανερώση τήν ταυτότητά του στό ναύκληρο και τόν πλοίαρχο. Και πρώτα τούς παρακαλούσε, έπειτα τούς άπειλούσε και τούς έλεγε ότι θά τούς κατηγορήσει και θά πη ψέματα στους 'Αθηναίους πώς τάχα έξαρχής τόν πῆραν μαζί τους όχι γιατί δέν ήξεραν ποιός είναι, παρά γιατί δωροδοκήθηκαν. "Ετσι τούς άνάγκασε νά παραπλεύσουν τή Θάσο και νά φτάσουν στην 'Ασία. 'Από τήν περιουσία του ένα μεγάλο μέρος τó έβγαλαν κρυφά οι φίλοι του για λογαριασμό του και πήγε στην 'Ασία τó άλλο μέρος πού άνακαλύφτηκε και μεταφέρθηκε στό δημόσιο ταμείο ήταν έκατό τάλαντα, όπως λέει ό Θεόπομπος, όγδόντα, όπως λέει ό Θεόφραστος, ενώ ό Θεμιστοκλής δέν είχε περιουσία πού νά αξίζει ούτε τρία τάλαντα, όταν άρχισε νά πολιτεύεται.

Ο ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΣΤΗΝ ΑΣΙΑ (Κεφ. 26 - 29)

"Όταν προσορμίστηκε και βγήκε στην Κύμη κατάλαβε ότι πολλοί από εκείνους πού βρίσκονταν στην παραλία παραφύλαγαν νά τόν πιάσουν και μάλιστα οι άνθρωποι του 'Εργοτέλη και του Πυθόδωρου, γιατί αυτό τó κυνήγι ήταν άρκετά προσοδοφόρο για εκείνους τουλά-

1 ΚΕΦ. 25

'Ο Θεμιστοκλής φεύγει από τήν 'Ελλάδα.

2

3

1 ΚΕΦ. 26

Στην Κύμη τής Μ. 'Ασίας

νειν ἀπὸ παντὸς ἀγαπῶσι, διακοσίων ἐπικεκηρυγμένων αὐτῷ ταλάντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως — ἔφυγεν εἰς Αἰγῆς, Αἰολικὸν πολισμάτιον, ὑπὸ πάντων ἀγροούμενος πλὴν τοῦ ξένου Νικογένους, δς Αἰολέων πλείστην οὐσίαν ἐκέκτητο καὶ τοῖς ἄνω δυνατοῖς γνώριμος ὑπῆρχε.

- 2 Παρὰ τούτῳ κρυπτόμενος ἡμέρας ὀλίγας διέτριψεν· εἶτα μετὰ τὸ δεῖπνον ἐκ θυσίας τινὸς Ὀλβιος ὁ τῶν τέκνων τοῦ Νικογένους παιδαγωγὸς ἔκφρων γενόμενος καὶ θεοφόρητος ἀνεφάνησεν ἐν μέτρῳ
- 3 ταυτί· « Νυκτὶ φωνήν, νυκτὶ βουλήν, νυκτὶ τὴν νίκην δίδου. » Καὶ μετὰ ταῦτα κατακοιμηθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς ὄναρ ἔδοξεν ἰδεῖν δράκοντα κατὰ τῆς γαστροῦ αὐτοῦ περιελιπτόμενον καὶ προσανέροντα τῷ τραχήλῳ· γενόμενον δ' αἰτόν, ὡς ἦφατο τοῦ προσώπου, περιβαλόντα τὰς πτέρυγας ἐξᾶραι καὶ κομίζειν πολλὴν ὁδόν, εἶτα χρυσοῦτινος κηρυκείου φανέντος, ἐπὶ τούτῳ στήσαι βεβαίως αὐτὸν ἀμηχάνου δείματος καὶ ταραχῆς ἀπαλλαγέντα. Πέμπεται δ' οὖν ὑπὸ τοῦ
- 4 Νικογένους μηχανησαμένου τι τοιόνδε. Τοῦ βαρβαρικοῦ γένους τὸ πολὸν καὶ μάλιστα τὸ Περσικὸν εἰς ζηλοτυπίαν τὴν περὶ τὰς γυναῖκας ἄγριον φύσει καὶ χαλεπὸν ἔστιν. Οὐ γὰρ μόνον τὰς γαμετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀργυρωνήτους ἰσχυρῶς παραφυλάττουσιν, ὡς ὑπὸ μηδενὸς δρᾶσθαι τῶν ἐκτός, ἀλλ' οἴκοι μὲν διαιτᾶσθαι κατακεκλειμένας, ἐν δὲ ταῖς ὁδοιπορίαις ὑπὸ σκηναῖς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν
- 6 ἄρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι. Τοιαύτης τῷ Θεμιστοκλεῖ κατασκευασθείσης ἀπήνης καταδὺς ἐκομίζετο, τῶν περὶ αὐτὸν αἰεὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι καὶ πυνθανομένοις λεγόντων ὅτι γυναῖον Ἑλληνικὸν ἄγουσιν ἀπ' Ἰωνίας πρὸς τινα τῶν ἐπὶ θύραις βασιλέως.

χριστο πού ἀγαποῦν νά κερδίζουν μὲ κάθε τρόπο, ἀφοῦ εἶχαν ὀριστῆ ἀπὸ τὸ βασιλιά διακόσια τάλαντα ὡς χρηματικὴ ἀμοιβὴ γιὰ τὴ σύλληψή του. Γι' αὐτὸ ἔφυγε καὶ πῆγε στὶς Αἰγές, μιὰ μικρὴ αἰολικὴ πόλη, ὅπου κανένας δὲν τὸν ᾔξερε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Νικογένη, ἓνα φίλο του ἀπὸ παλιὰ φιλοξενία, πού ἦταν ὁ πιὸ πλούσιος ἀπὸ ὅλους τοὺς Αἰολεῖς καὶ εἶχε πολλὰς γνωριμίες μὲ τοὺς ἰσχυροὺς τῶν ἐσωτερικῶν πόλεων τῆς Ἀσίας. Ἐμεινε κρυμμένος στὸ σπίτι του λίγες μέρες καὶ ἓνα βράδυ ὁ Ὀλβιος, ὁ παιδαγωγὸς τῶν παιδιῶν τοῦ Νικογένη, μετὰ τὸ γεῦμα πού τὸ ἀκολούθησε θυσία, ἔγινε ἐξαλλος καί, σὰ νὰ τοῦ ἤρθε θεία ἐμπνευση, φώναξε δυνατὰ αὐτὰ ἐδῶ τὰ λόγια σὲ μέτρο βαλμένα :

« Τῆς νύχτας ἄκου τὴ φωνή, τῆς νύχτας πάρε συμβουλὴ
καὶ ἡ νύχτα θὰ νικήσῃ.»

Ἦστερ' ἀπ' αὐτὸ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεσε νὰ κοιμηθῆ καὶ βυθισμέ- νος στὸν ὕπνο εἶδε ἓνα ὄνειρο. Τοῦ φάνηκε πὼς ἔβλεπε ἓνα μεγάλο φίδι νὰ τυλίγεται γύρω ἀπὸ τὴν κοιλία του καὶ νὰ σέρνεται πρὸς τὸ λαιμό· ἔπειτα εἶδε πὼς τὸ φίδι, μόλις τοῦ ἄγγιξε τὸ πρόσωπο, ἔγινε μεμιαῖς ἀετός πού τὸν ἀγκάλιασε μὲ τὶς φτεροῦγες του, τὸν σηκωσε, τὸν ἔφερε μακριὰ· ἐκεῖ ἔξαφνα φάνηκε ἓνα χρυσὸ ραβδί σὰν ἀπὸ ἐκεῖνα πού κρατοῦν οἱ κήρυκες, καὶ τὸν ἔστησε σταθερὰ πάνω σ' αὐτὸ· τότε αἰσθάνθηκε πὼς λυτρώθηκε ἀπὸ τὴν τρομερὴ ἀγωνία καὶ τὴν ταραχὴ πού τὸν εἶχαν κυριέψει.

Ἐπιτέλους ὁ Νικογένης τὸν φυγαδεύει, ἀφοῦ μηχανεύτηκε τὸν ἀκόλουθο τρόπο γιὰ τὴ σωτηρία του. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς καὶ μάλιστα οἱ Πέρσες ἔχουν ἀπὸ φύση μιὰ ζηλοτυπία γιὰ τὶς γυναῖκες τους, ἄγρια καὶ ἀνυπόφορη· ἔχι μόνο τὶς συζύγους τους παρὰ καὶ τὶς δοῦλες τους τὶς φυλάγουν αὐστηρά, ὥστε νὰ μὴν τὶς βλέπη κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔξω τοῦ σπιτιοῦ, τὶς ἀφήνουν νὰ ζοῦν διαρκῶς κλεισμένες μέσα στὸ σπίτι καί, ὅταν εἶναι νὰ ταξιδέψουν, τὶς μεταφέρουν κάτω ἀπὸ σκιηγὲς στημένες στὰ ἀμάξια καὶ περικλεισμένες ὀλόγυρα μὲ παραπετάσματα. Ἐνα τέτοιο ἀμάξι κατασκευάστηκε καὶ γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ, πού χώθηκε μέσα, καὶ οἱ σύνοδοι πού τὸν πῆγαιναν καὶ περιτριγύριζαν τὸ ἀμάξι, σὲ ὅσους συναντοῦσαν στὸ δρόμο καὶ ρωτοῦσαν τί κουβαλοῦν, ἔλεγαν πὼς ὀδηγοῦν μιὰ κοπέλα Ἑλληνίδα ἀπὸ τὴν Ἰωνία πρὸς κάποιον αὐλικὸ τοῦ βασιλιά.

ΚΕΦ. 27

- 1 Θουκυδίδης μὲν οὖν καὶ Χάρων ὁ Λαμψακηνὸς ἰστοροῦσι τεθνη-
κότες Ξέρξου πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τῷ Θεμιστοκλεῖ γενέσθαι τὴν
ἐντευξίν· Ἐφορος δὲ καὶ Δεῖνων καὶ Κλείταρχος καὶ Ἡρακλείδης
- 2 ἔτι δ' ἄλλοι πλείονες πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὸν Ξέρξην. Τοῖς δὲ
χρονικοῖς δοκεῖ μᾶλλον ὁ Θουκυδίδης συμφέρεσθαι, καίπερ οὐδ' αὐ-
τοῖς ἀτρέμα συντεταραγμένοις. Ὁ δ' οὖν Θεμιστοκλῆς γενόμενος
παρ' αὐτὸ τὸ δεινὸν ἐντυγχάνει πρῶτον Ἀρτάβανω τῷ χιλιάρχῳ, λέ-
γων Ἑλλήν μὲν εἶναι, βούλεσθαι δ' ἐντυχεῖν βασιλεῖ περὶ πραγμά-
3 των μεγάλων καὶ πρὸς ἃ τυγχάνοι μάλιστα σπουδάζων ἐκεῖνος. Ὁ
δέ φησιν· «ὦ ξένε, νόμοι διαφέρουσιν ἀνθρώπων· ἄλλα δ' ἄλλοις
4 καλὰ· καλὸν δὲ πᾶσι τὰ οἰκεῖα κοσμεῖν καὶ σφῆξιν. Ὑμᾶς μὲν οὖν
ἐλευθερίαν μάλιστα θαυμάζειν καὶ ἰσότητά λόγος· ἡμῖν δὲ πολλῶν
νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τιμῶν βασιλέα καὶ
5 προσκυνεῖν ὡς εἰκόνα θεοῦ τοῦ πάντα σφῆζοντος. Εἰ μὲν οὖν ἐπαινῶν
τὰ ἡμέτερα προσκνήσεις, ἔστι σοι καὶ θεάσασθαι βασιλέα καὶ προ-
σειπεῖν· εἰ δ' ἄλλο τι φρονεῖς, ἀγγέλοις ἑτέροις χρήσει πρὸς αὐτόν.
- 6 Βασιλεῖ γὰρ οὐ πάτριον ἀνδρὸς ἀκροᾶσθαι μὴ προσκνήσαντος.» Ταῦθ'
ὁ Θεμιστοκλῆς ἀκούσας λέγει πρὸς αὐτόν· «Ἄλλ' ἐγὼ τὴν βασιλέως,
ὦ Ἀρτάβανε, φήμην καὶ δύναμιν ἀδξήσων ἀφίγμαι, καὶ αὐτός τε
πέισομαι τοῖς ὑμετέροις νόμοις, ἐπεὶ θεῶ τῷ μεγαλύνοντι Πέρσας
οὕτω δοκεῖ, καὶ δι' ἐμὲ πλείονες τῶν νῦν βασιλέα προσκνήσουσιν.
- 7 Ὡστε τοῦτο μηδὲν ἐμποδῶν ἔστω τοῖς λόγοις οὐδὲ βούλομαι πρὸς
ἐκεῖνον εἰπεῖν.» «Τίνα δὲ» εἶπεν ὁ Ἀρτάβανος· «Ἑλλήνων ἀφί-
χθαι φῶμεν· οὐ γὰρ ἰδιώτη τὴν γνώμην ἔοικας.» Καὶ ὁ Θεμιστο-
κλῆς· «Τοῦτ' οὐκ ἂν» ἔφη· «πύθοιτό τις, Ἀρτάβανε, πρότερος βα-
σιλέως.»
- 8 Οὕτω μὲν ὁ Φανίας φησίν. Ὁ δ' Ἐρατοσθένης ἐν τοῖς Περὶ

Ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Χάρων ἀπὸ τῆ Λάμψακο γράφουν στὶς ἱστο- 1
 ρίες τους ὅτι μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ξέρξη, ὅταν πιά βασιλεύε ὁ γιός 1
 του, σ' αὐτὸν παρουσιάστηκε ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἄλλὰ ὁ Ἔφορος, ὁ 2
 Δείων, ὁ Κλείταρχος, ὁ Ἡρακλείδης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀκόμη λέ- 2
 νε πὼς ὁ Θεμιστοκλῆς πῆγε στὸν ἴδιο τὸν Ξέρξη. Φαίνεται ὅμως 2
 ὅτι ὁ Θουκυδίδης συμφωνεῖ περισσότερο μὲ τὰ ἐπίσημα χρονικά, 2
 μολονότι καὶ αὐτὰ ἀκόμη δὲ βρίσκονται σὲ λίγη σύγχυση.

Ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπὸν, ὅταν βρέθηκε κοντὰ στὴν κρίσιμη ὥρα 3
 τοῦ ταξιδιοῦ του, συναντᾷ πρῶτα τὸν Ἀρτάβανο τὸ χιλιάρχο καὶ 3
 τοῦ λέει ὅτι εἶναι Ἕλληνας καὶ θέλει νὰ συναντηθῆ μὲ τὸ βασιλιά 3
 γιὰ σπουδαῖες ὑποθέσεις πού τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξαιρετικά. Αὐτὸς 3
 τοῦ ἀπαντᾷ : « Ξένε μου, οἱ συνήθειες τῶν ἀνθρώπων εἶναι διαφο- 3
 ρετικὲς σὲ κάθε τόπο. Ἄλλα νομίζουν καλὰ ἐδῶ καὶ ἄλλα ἄλλοῦ. 3
 Μὰ ὅλοι νομίζουν σωστὸ νὰ τιμοῦν καὶ νὰ διατηροῦν τὶς δικές τους 3
 ἰδιαιτέρως συνήθειες. Ἐσεῖς βέβαια λένε πὼς ἐκτιμᾶτε περισσότερο 4
 τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἰσότητα· ἐμεῖς πάλι ἔχομε πολλὰ καλὰ συ- 4
 νήθειες, μὰ καλύτερη ἀπ' ὅλες εἶναι αὐτή : νὰ τιμοῦμε καὶ νὰ προ- 4
 σκυνοῦμε τὸ βασιλιά, σὰν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πού κυβερνᾷ τὰ πάντα. 4
 Ἄν λοιπὸν ἀποδεχτῆς τὴ δική μας συνήθεια καὶ προσκυνήσης τὸ 5
 βασιλιά, τότε σοῦ ἐπιτρέπεται καὶ νὰ τὸν δῆς καὶ νὰ τοῦ μιλήσης· 5
 ἂν ὅμως ἔχῃς ἄλλα στὸ νοῦ σου, θὰ πρέπη νὰ βρῆς ἄλλους ἀγγελιο- 5
 φόρους γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσης μὲ αὐτόν. Γιατὶ εἶναι πατροπαράδο- 5
 τος νόμος· γιὰ τὸ βασιλιά νὰ μὴ δέχεται σὲ ἀκρόαση ἄνθρωπο πού 5
 δὲ θέλησε νὰ τὸν προσκυνήσῃ.» Ὅταν ἄκουσε αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Θε- 6
 μιστοκλῆς, τοῦ ἀπαντᾷ : « Μὰ ἐγώ, Ἀρτάβανε, ἦρθα ἐδῶ, γιὰ νὰ 6
 ἀυξήσω τὴ δόξα καὶ τὴ δύναμη τοῦ βασιλιά, ἐπομένως καὶ ἐγώ ὁ 6
 ἴδιος θὰ ὑπακούσω στὸ νόμο σας, ἀφοῦ ἔτσι τὸ θέλησε ὁ Θεὸς πού 6
 ἐξυψώνει τοὺς Πέρσες, καὶ ἐξαιτίας μου θὰ προσκυνοῦν τὸ βασιλιά 6
 πολὺ περισσότεροι ἀκόμη ἀπὸ ὅσους τώρα τὸν προσκυνοῦν. Ὡστε 7
 αὐτὸ ἂς μὴ γίνῃ καθόλου ἐμπόδιο στὶς προτάσεις πού ἐπιθυμῶ νὰ 7
 κάμω σ' ἐκεῖνον.» « Καὶ ποῖος Ἕλληνας », εἶπε ὁ Ἀρτάβανος, « θὰ 7
 ποῦμε στὸ βασιλιά ὅτι ἦρθε ἐδῶ ; Γιατὶ, βέβαια, ἀπὸ τὸν τρόπο 7
 πού φανερώνεις τὶς σκέψεις σου δὲ φαίνεσαι νὰ εἶσαι τυχαῖος ἄν- 7
 θρωπος.» Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ ἀποκρίθηκε : « Αὐτό, Ἀρτάβα- 7
 νε, δὲ θὰ τὸ μάθῃ κανένας πρὶν ἀπὸ τὸ βασιλιά.»

Ὅλα αὐτὰ τὰ διηγεῖται ὁ Φανίας. Καὶ ὁ Ἐρατοσθένης στὸ βι- 8

ΚΕΦ. 27

Στὴ βασιλικὴ
 αὐλὴ τῶν
 Περσῶν.

πλούτου προσιστόρησε διὰ γυναικὸς Ἐρετρικῆς, ἣν ὁ χιλιάρχος εἶχε, τῷ Θεμιστοκλεῖ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔντευξιν γενέσθαι καὶ σύστασιν.

ΚΕΦ. 28

- 1 Ἐπεὶ δ' οὖν εἰσήχθη πρὸς βασιλέα καὶ προσκνήσας ἔστη σιω-
πῆ, προστάξαντος τῷ ἑρμηνεῖ τοῦ βασιλέως ἐρωτῆσαι τίς ἔστι, καὶ
2 τοῦ ἑρμηνέως ἐρωτήσαντος εἶπεν· «Ἦκω σοι, βασιλεῦ, Θεμιστοκλῆς
ὁ Ἀθηναῖος ἐγὼ φυγὰς ὑφ' Ἑλλήνων διωχθεὶς, ὧ πολλὰ μὲν ὀφεί-
λουσι Πέρσαι κακὰ, πλείω δ' ἀγαθὰ κωλύσαντι τὴν δίωξιν, ὅτε τῆς
Ἑλλάδος ἐν ἀσφαλεῖ γεγενημένης παρέσχε τὰ οἰκεῖα σωζόμενα χα-
3 ρίσασθαί τι καὶ ὑμῖν. Ἐμοὶ μὲν οὖν πάντα πρόποντα ταῖς παρούσαις
συμφοραῖς ἔστι, καὶ παρεσκευασμένος ἀφῆγμαι δέξασθαί τε χάριν
4 εὐμενῶς διαλλαττομένον καὶ παραιτεῖσθαι μνησικακούντος ὀργήν· σὺ
δὲ τοὺς ἔμοις ἐχθροὺς μάρτυρας θέμενος ὧν εὐεργέτησα Πέρσας,
νῦν ἀπόχρησαι ταῖς ἐμαῖς τύχαις πρὸς ἐπίδειξιν ἀρετῆς μᾶλλον ἢ
πρὸς ἀποπλήρωσιν ὀργῆς. Σώσεις μὲν γὰρ ἱκέτην σόν, ἀπολείς δ'
5 Ἑλλήνων πολέμιον γενόμενον.» Ταῦτ' εἰπὼν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπεθείασε
τῷ λόγῳ προσδιελθὼν τὴν ὄψιν ἣν εἶδεν ἐκ Νικογένους καὶ τὸ μάν-
τευμα τοῦ Δωδωναίου Διός, ὡς κελευσθεὶς πρὸς τὸν ὁμώνυμον τοῦ
θεοῦ βαδίζειν συμφρονήσειε πρὸς ἐκεῖνον ἀναπέμπεσθαι· μεγάλους
6 γὰρ ἀμφοτέρους εἶναι τε καὶ λέγεσθαι βασιλέας. Ἀκούσας δ' ὁ Πέρ-
σης ἐκείνῳ μὲν οὐδὲν ἀπεκρίνατο, καίπερ θαυμάσας τὸ φρόνημα καὶ
τὴν τόλμαν αὐτοῦ· μακαρίσας δὲ πρὸς τοὺς φίλους ἑαυτὸν ὡς ἐπ'
εὐτυχία μεγίστη καὶ κατευξάμενος αἰεὶ τοῖς πολεμίοις τοιαύτας φρέ-

βλίο του «Περὶ πλούτου», προσθέτει ὅτι μιὰ γυναίκα πού εἶχε μαζὶ του ὁ χιλιάρχος καὶ πού ἦταν Ἑλληνίδα ἀπὸ τὴν Ἑρέτρια, μεσολάβησε, γιὰ νὰ συναντηθῆ καὶ συστηθῆ μὲ τὸν Ἀρτάβανο ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ἐπιτέλους ὁ Θεμιστοκλῆς ὁδηγήθηκε στὰ ἀνάκτορα καὶ παρουσιάστηκε στὸ βασιλιά. Τὸν προσκύνησε καὶ στάθηκε σιωπηλός, ὡς τῆ στιγμή πού ὁ βασιλιάς ἔδωσε διαταγὴ στὸ διερμηνέα νὰ τὸν ρωτήσῃ ποιὸς εἶναι καί, ὅταν ὁ διερμηνέας τὸν ρώτησε, ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπε: «Ἐρχομαι σ' ἐσένα, βασιλιά, ἐγὼ ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος, ἐξορισμένος καὶ διωγμένος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Σ' ἐμένα χρωστοῦν οἱ Πέρσες πολλὰ κακά, μὰ περισσότερα καλὰ, γιὰτὶ ἐμπόδισα τὴν καταδιώξή τους, ὅταν ἡ Ἑλλάδα εἶχε ἀποφύγει πιά τὸν κίνδυνο καὶ ἡ σωτηρία τῆς πατρίδας μου μοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ προσφέρω καὶ σ' ἐσᾶς κάποια ὑπηρεσία. Τώρα λοιπὸν πού βρίσκομαι σ' αὐτὴ τῆ δύσκολη περίσταση ὅλα μοῦ ἐπιτρέπονται καὶ ἔρχομαι προετοιμασμένος νὰ δεχτῶ τὴν εὐνοιά σου, ἂν θέλῃς νὰ συμφιλιωθῆς μαζί μου, ἢ νὰ κατευνάσω τὴν ὀργή σου, ἂν θυμᾶσαι ἀκόμη τὰ κακά πού σοῦ ἔκαμα. Ἄλλὰ ἐσύ, βασιλιά, τοὺς ἐχθρούς μου 4
μπορεῖς νὰ τοὺς θεωρήσῃς ὡς τοὺς καλύτερους μάρτυρες τῶν ἐυεργεσιῶν πού ἔχω προσφέρειε στοὺς Πέρσες καὶ οἱ συμφορές μου τώρα ἄς σοῦ δώσουν τὴν εὐκαιρία νὰ δείξῃς τὴν καλοσύνη σου καὶ ὄχι νὰ ἰκανοποιήσῃς τὴν ὀργή σου. Ἄν μὲ σώσης, θὰ σώσης ἕναν 5
ἰκέτη σου, εἰδάλλως θὰ ἐξοντώσης ἕναν ἄνθρωπο πού ἔγινε ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων.» Ἀφοῦ εἶπε αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὰ λόγια του μὲ τὰ θεϊκὰ σημεῖα πού τοῦ ἔτυχαν, διηγῆθηκε τὸ ὄνειρο πού εἶδε στὸ σπίτι τοῦ Νικογένη καὶ τὸ χρησμὸ τοῦ Δωδωναίου Διός, πού τοῦ ἔδωσε ἐντολή νὰ πορευτῆ πρὸς τὸν ὄμῳνομο τοῦ Θεοῦ, ἀπ' ὅπου συμπέρανε ὅτι ὁ Θεὸς τὸν στέλνει στὸ βασιλιά τῶν Περσῶν, γιὰτὶ καὶ οἱ δύο εἶναι καὶ λέγονται Μεγάλοι Βασιλεῖς.

Σὰν ἄκουσε αὐτὰ ὁ Πέρσης μονάρχης, δὲν ἀποκρίθηκε τίποτε στὸ Θεμιστοκλῆ, ἂν καὶ θαύμασε τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμη του. Μιλώντας ὅμως ἰδιαίτερα στοὺς φίλους του καλοτύχισε τὸν ἑαυτό του γι' αὐτὸ πού ἔγινε καὶ πού τὸ θεώρησε σὰ μιὰ πολὺ μεγάλη εὐτυχία. Εὐχῆθηκε νὰ δίνη πάντα ὁ θεὸς Ἀρειμάνιος στοὺς ἐχθρούς του

1 ΚΕΦ. 28

Ἡ παρουσίαση στὸ βασιλιά τῶν Περσῶν.

νας διδόναι τὸν Ἀρειμάνιον, ὅπως ἐλαύνωσι τοὺς ἀρίστους ἐξ ἐαυτῶν, θῆσαι τε τοῖς θεοῖς λέγεται καὶ πρὸς πόσιν εὐθὺς τραπέσθαι καὶ νύκτωρ ὑπὸ χαρᾶς διὰ μέσων τῶν ὕπνων ἐκβοῆσαι τρίς· « Ἐχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον. »

- ΚΕΦ. 29 1 Ἄμα δ' ἡμέρα συγκαλέσας τοὺς φίλους εἰσήγγεν αὐτὸν οὐδὲν ἐλπίζοντα χρηστὸν ἐξ ὧν ἑώρα τοὺς ἐπὶ θύραις, ὡς ἐπίθοντο τοῦνομα
- 2 παριόντος αὐτοῦ, χαλεπῶς διακειμένους καὶ κακῶς λέγοντας. Ἐτι δὲ Ῥωξάνης ὁ χιλιάρχος, ὡς κατ' αὐτὸν ἦν ὁ Θεμιστοκλῆς προσιών, καθημένου βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων σιωπόντων, ἀτρέμα στενάξας εἶπεν· « Ὅφρις Ἕλληγν ὁ ποικίλος, ὁ βασιλέως σε δαίμων δεῦ-
- 3 ρο ἦγαγεν. » Οὐ μὴν ἀλλ' εἰς ὄψιν ἐλθόντος αὐτοῦ καὶ πάλιν προσκυνήσαντος, ἀσπασάμενος καὶ προσειπὼν φιλοφρόνως ὁ βασιλεὺς ἦδη μὲν διακόσια τάλαντα ὀφείλειν ἔφησεν αὐτῷ· κομίσαντα γὰρ αὐτὸν ἀπολήφεισθαι δικαίως τὸ ἐπικηρυχθὲν τῷ ἀγαγόντι· πολλῶ δὲ πλείω τούτων ὑπισχεῖτο καὶ παρεθάρρυνε καὶ λέγειν ἐκέλευε περὶ τῶν
- 4 Ἑλληνικῶν ἃ βούλοιο παρρησιαζόμενον. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀπεκρίνατο τὸν λόγον εἰκέναι τοῦ ἀνθρώπου τοῖς ποικίλοις στρώμασιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνα καὶ τοῦτον ἐκτεινόμενον μὲν ἐπιδεικνύειν τὰ εἶδη, συστελλόμενον δὲ κρύπτειν καὶ διαφθεῖρειν· ὅθεν αὐτῷ χρόνου δεῖν.
- 5 Ἐπεὶ δ' ἠσθέντος τοῦ βασιλέως τῇ εἰκασία καὶ λαμβάνειν κελύσαντος, ἐνιαυτὸν αἰτησάμενος καὶ τὴν Περσίδα γλῶτταν ἀποχρώντως ἐκμαθὼν ἐνετύγχανε βασιλεῖ δι' αὐτοῦ, τοῖς μὲν ἐκτὸς δόξαν παρέσχε περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων διειλέχθαι, πολλῶν δὲ καινοτομουμένων περὶ τὴν ἀλλήν καὶ τοὺς φίλους ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, φθόνον ἔσχε παρὰ τοῖς δυνατοῖς ὡς καὶ κατ'
- 6 ἐκείνων παρρησία χρῆσθαι πρὸς αὐτὸν ἀποτετολμηκῶς. Οὐδὲ γὰρ

τέτοια μυαλά, ώστε να διώχνουν από την πατρίδα τους τους άριστους. Και λένε ότι έκαμε θυσία στους θεούς, έπειτα άμέσως γλέντησε σε συμπόσιο και τή νύχτα από τή χαρά του φώναζε δυνατά μέσα στον ύπνο του τρεῖς φορές : « Κρατώ στα χέρια μου τὸ Θεμιστοκλή τὸν Ἀθηναῖο ! »

Μόλις ξημέρωσε, ὁ βασιλιάς συγκάλεσε σὲ συμβούλιο τοὺς φίλους του και τοὺς παρουσίασε τὸ Θεμιστοκλή πού δὲν περίμενε κανένα καλὸ ἀπὸ ὅσα ἔβλεπε· γιατί οἱ αὐλικοί, ὅταν ἔμαθαν τὸ ὄνομά του τή στιγμή πού περνοῦσε μπροστά τους, φαίνονταν θυμωμένοι και τὸν κακολογοῦσαν. Ἀκόμη και ὁ Ρωξάνης ὁ χιλιάρχος, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς βρέθηκε κοντά του, ἐνῶ ὁ βασιλιάς ἦταν καθισμένος και ὅλοι σιωποῦσαν, ἀναστέναζε και εἶπε μὲ χαμηλὴ φωνή : « Ἐσύ, πονηρὸ ἑλληνικὸ φίδι, ἡ καλὴ τύχη τοῦ βασιλιᾶ σ' ἔφερ' ἐδῶ. » Ἀλλά, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς παρουσιάστηκε μπροστά στο βασιλιά και τὸν προσκύνησε πάλι, αὐτὸς τὸν χαιρέτησε, τοῦ μίλησε φιλικὰ και τοῦ εἶπε ὅτι γιὰ τὴν ὥρα τοῦ χρωστοῦσε διακόσια τάλαντα· γιατί, ἀφοῦ παρουσίασε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του, εἶναι δίκιο νὰ εἰσπράξῃ αὐτὸς τὴν ἀμοιβή πού ὀρίστηκε γιὰ ἐκεῖνον πού θὰ τὸν ἔφερνε. Τοῦ ὑποσχέθηκε ὅμως ὅτι θὰ τοῦ ἔδινε ἀκόμη περισσότερα ἀπ' αὐτά, τὸν ἐνθάρρυνε και τοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ τοῦ πῆ ἐλεύθερα ὅ,τι θέλει γιὰ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ ἀποκρίθηκε ὅτι ἡ ὀμιλία τοῦ ἀνθρώπου μοιάζει μὲ χαλιὰ πού ἔχουν κεντημένες εἰκόνες· γιατί, ὅπως αὐτά, ἔτσι και ἐκείνη, ὅταν ἀπλώνεται, δείχνει τίς εἰκόνες, ὅταν ὅμως μαζεύεται, τίς κρύβει και τίς ἐξαφανίζει. Γι' αὐτό, εἶπε, τοῦ χρειάζεται καιρός. Ὁ βασιλιάς εὐχαριστήθηκε ἀπ' αὐτὴ τὴν παρομοίωση και τοῦ εἶπε ὅτι τοῦ δίνει τὸν καιρὸ πού ζητεῖ. Αὐτὸς ζήτησε προθεσμία ἑνὸς χρόνου και, ἀφοῦ στὸ διάστημα αὐτὸ ἔμαθε ἀρκετὰ τὴν περσικὴ γλῶσσα, μιλοῦσε μὲ τὸ βασιλιά χωρὶς διερμηνέα. Τοῦτο ἔδωσε ἀφορμὴ στους ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλή νὰ σχηματίσουν τὴν ἰδέα πὼς ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε μιλήσει στὸ βασιλιά μόνο γιὰ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα· ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ τὸν καιρὸ ὁ βασιλιάς ἔκαμε πολλές ἀλλαγές στὸ προσωπικὸ τῆς αὐλῆς και στους φίλους του, ὁ Θεμιστοκλῆς κίνησε τὸ φθόνο τῶν ἰσχυρῶν, γιατί πίστευαν πὼς εἶχε τολμήσει νὰ μιλήσῃ θαρρετὰ στὸ βασιλιά ἐναντίον τους. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ τιμὲς πού τοῦ δόθηκαν δὲν ἦταν

1 ΚΕΦ. 29

*Μεγάλες τιμὲς
στὴν περσικὴ
αὐλή.*

2

3

4

5

6

ἦσαν αἱ τιμαὶ ταῖς τῶν ἄλλων εἰκνῆαι ξένων, ἀλλὰ καὶ κνηγεσίων βασιλεῖ μετέσχε καὶ τῶν οἴκοι διατριβῶν, ὥστε καὶ μητρὶ τῇ βασιλέως εἰς ὄψιν ἐλθεῖν καὶ γενέσθαι συνήθης, διακοῦσαι δὲ καὶ τῶν μα-
 7 γικῶν λόγων τοῦ βασιλέως κελεύσαντος. Ἐπεὶ δὲ Δημάρατος ὁ Σπαρτιάτης αἰτήσασθαι δωρεὰν κελευσθεὶς ἤτήσατο τὴν κίταριν ὥσπερ οἱ βασιλεῖς ἐπαράμενος εἰσελάσαι διὰ Σάρδεων, Μιθροπαύστης μὲν ἀνεπιὸς ὢν βασιλέως εἶπε τοῦ Δημαράτου τῆς τιάρας ἀφάμενος·
 8 « Ἀὐτὴ μὲν ἡ κίταρις οὐκ ἔχει ἐγκέφαλον ὃν ἐπικαλύψει· σὸ δ' οὐκ ἔση Ζεὺς ἐὰν λάβῃς κερανόων.» Ἀπωσαμένον δὲ τὸν Δημάρατον ὀργῇ διὰ τὸ αἴτημα τοῦ βασιλέως καὶ δοκοῦντος ἀπαραιτήτως ἔχειν πρὸς
 9 αὐτόν, ὁ Θεμιστοκλῆς δεηθεὶς ἔπεισε καὶ διήλλαξε. Λέγεται δὲ καὶ τοὺς ὕστερον βασιλεῖς, ἐφ' ὧν μᾶλλον αἱ Περσικαὶ πράξεις ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀνεκράθησαν, ὁσάκις δεηθεῖεν ἀνδρὸς Ἑλληνος, ἐπαγγέλλεσθαι καὶ
 10 γράφειν ἕκαστον ὡς μείζων ἔσοιτο παρ' αὐτῶ Θεμιστοκλέους. Αὐτόν δὲ τὸν Θεμιστοκλέα φασὶν ἤδη μέγαν ὄντα καὶ θεραπευόμενον ὑπὸ πολλῶν, λαμπρᾶς ποτε τραπέζης αὐτῶ παρατεθείσης, πρὸς τοὺς παῖδας εἰπεῖν· « ὦ παῖδες, ἀπωλόμεθα ἂν, εἰ μὴ ἀπωλόμεθα.» Πόλεις δ' αὐτῶ τρεῖς μὲν οἱ πλεῖστοι δοθῆναι λέγουσιν εἰς ἄρτον κοῖ οἶνον καὶ ὄψον, Μαγνησίαν καὶ Λάμψακον καὶ Μυοῦντα· δύο δ' ἄλλας προστίθησιν ὁ Κυζικηρὸς Νεάνθης καὶ Φανίας, Περικώτην καὶ Παλασκηφιν εἰς στρωμνὴν καὶ ἀμπεχόνην.

ΚΕΦ. 30

1 Καταβαίνοντι δ' αὐτῶ πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις ἐπὶ θάλατταν Πέρσης ἀνὴρ Ἐπιζύης ὄνομα, σατραπεύων τῆς ἄνω Φρυγίας, ἐπεβούλευσε, παρεσκευακῶς ἐκπαλαί Πισίδας τινας ἀποκτενοῦντας, ὅταν ἐν τῇ καλουμένῃ κώμῃ Λεοντοκεφάλῳ γενόμενος καταυλισθῇ.
 2 Τῶ δὲ λέγεται καθεύδοντι μεσημβρίας τὴν μητέρα τῶν θεῶν ὄναρ

ὅμοιες μ' ἐκεῖνες πού συνηθίζονταν στοὺς ξένους. Καὶ σὲ κυνήγια πῆρε μέρος μὲ τὸ βασιλιᾶ καὶ στὶς οἰκογενειακὲς του συναναστροφές, ὥστε καὶ στὴν ἴδια τὴ μητέρα τοῦ βασιλιᾶ νὰ παρουσιαστῇ καὶ νὰ σχετιιστῇ μαζί της, καὶ μὲ τὴν ἄδεια τοῦ βασιλιᾶ νὰ παρακολουθήσῃ τὴ διδασκαλίαν τῶν μάγων.

Ὅταν ὁ Δημάρατος ὁ Σπαρτιάτης προσκλήθηκε ἀπὸ τὸ βασιλιᾶ νὰ ζητήσῃ ὅποια χάρις θέλει, αὐτὸς ζήτησε τὴν ἄδεια νὰ περάσῃ ἔφιππος μέσ' ἀπὸ τὶς Σάρδεις, φορώντας ἀνυψωμένη τὴν τιάρα, ὅπως οἱ βασιλεῖς. Τότε ὁ Μιθροπαύστης, ἐξάδερφος τοῦ βασιλιᾶ, ἔπιασε τὴν τιάρα τοῦ Δημάρατου καὶ τοῦ εἶπε : « Αὐτὴ ἡ τιάρα δὲν ἔχει μυαλὸ γιὰ νὰ τὸ σκεπάσῃ· οὔτε κι ἐσύ θὰ γίνῃς Δίας, ἂν πάρῃς στὰ χέρια σου κεραυνό.» Ὁ βασιλιᾶς ἐξάλλου ἀρνῆθηκε μὲ θυμὸ αὐτὸ πού τοῦ ζήτησε ὁ Δημάρατος καὶ δὲν τὸν συγχωροῦσε, ἀλλὰ ὁ Θεμιστοκλῆς μεσολάβησε καὶ τὸν ἔπεισε νὰ συμφιλιωθῇ μαζί του.

Λένε ἀκόμη πὼς καὶ ἔπειτα καθένας ἀπὸ τοὺς κατοπινοὺς βασιλεῖς, τὴν ἐποχὴ πού οἱ Πέρσες εἶχαν ζωηρότερη ἀνάμειξη στὶς ἑλληνικὲς ὑποθέσεις, κάθε φορὰ πού χρειαζόταν τὶς ὑπηρεσίες κάποιου Ἑλληνα, τοῦ ἔγραφε καὶ τοῦ ἔδινε ὑπόσχεση ὅτι θὰ εἶχε κοντὰ του μεγαλύτερη βαρύτητα καὶ ἀπὸ ὅση εἶχε ὁ Θεμιστοκλῆς. Καὶ λένε πὼς ὁ ἴδιος ὁ Θεμιστοκλῆς πού εἶχε πιά μεγάλη δύναμη καὶ εἶχε στὴν ὑπηρεσίαν του πολλοὺς, ὅταν κάποτε τοῦ παρατέθηκε πλοῦσιον τραπέζι, εἶπε στὰ παιδιὰ του : « Παιδιὰ μου, θὰ πηγαίναμε χαμένοι, ἂν δὲν εἴχαμε χαθῆ.»

Ἀκόμη, καθὼς λένε οἱ περισσότεροὶ συγγραφεῖς, τοῦ ἔδωσαν καὶ τρεῖς πόλεις, γιὰ νὰ προμηθεύεται τὸ ψωμί, τὸ κρασί καὶ τὸ προσφάγι του, τὴ Μαγνησίαν, τὴ Λάμψακον καὶ τὴ Μυούνταν. Ὁ Νεάνθης ἀπὸ τὴν Κύζικον καὶ ὁ Φανίας προσθέτουν καὶ δύο ἄλλες, τὴν Περωκωτὴν καὶ τὴν Παλαίσκηνην, γιὰ τὰ στρώματα καὶ τὸ ρουχισμό του.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ (Κεφ. 30 - 32)

Ὅταν ἀργότερα κατέβηκε πρὸς τὴ θάλασσα, γιὰ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὶς ἑλληνικὲς ὑποθέσεις, ἕνας Πέρσης πού ὀνομαζόταν Ἐπιζύης, σατράπης τῆς ἄνω Φρυγίας, σκέφτηκε νὰ τὸν ἐξοντώσῃ. Εἶχε προετοιμάσει ἀπὸ καιρὸ μερικοὺς Πισίδες, γιὰ νὰ τὸν σκοτώσουν, ὅταν θὰ ἔφτανε καὶ θὰ στάθμυε στὴν κωμόπολιν Λεοντοκέφαλον. Καὶ λένε πὼς τὸ μεσημέρι, τὴν ὥραν πού ὁ Θεμιστοκλῆς κοιμόταν, φάνηκε

ΚΕΦ. 30

Μεγάλοι κίνδυνοι ἀπειλοῦν τὸ Θεμιστοκλή.

φανεῖσαν εἶπεν· «¹Ω Θεμιστόκλεις, ὕστερει κεφαλῆς λεόντων, ἵνα μὴ
 λέοντι περιπέσης. Ἐγὼ δ' ἀντὶ τούτου σε αἰτῶ θεράπειναν Μνησι-
 3 πτολέμαν. » Διαταραχθεὶς οὖν ὁ Θεμιστοκλῆς προσεξάμενος τῇ
 θεῷ τὴν μὲν λεωφόρον ἀφῆκεν, ἑτέρα δὲ περιελθὼν καὶ παραλλάξας
 4 τὸν τόπον ἐκείνον ἤδη νυκτὸς οὔσης κατηυλίσατο. Τῶν δὲ τὴν σκηρὴν
 κομιζόντων ὑποζυγίων ἑνὸς εἰς τὸν ποταμὸν ἐμπεσόντος, οἱ τοῦ Θεμι-
 στοκλέους οἰκέται τὰς αὐλαίας διαβρόχους γενομένας ἐκπετάσαντες
 5 ἀνέψυχον· οἱ δὲ Πισίδαι τὰ ξίφη λαβόντες ἐν τούτῳ προσεφέροντο, καὶ
 τὰ ψυχόμενα πρὸς τὴν σελήνην οὐκ ἀκριβῶς ἰδόντες ᾤθησαν εἶναι
 τὴν σκηρὴν τὴν Θεμιστοκλέους κἀκείνον ἔνδον εὐρήσειν ἀναπνόμενον.
 6 Ὡς δ' ἐγγὺς γενόμενοι τὴν αὐλαίαν ἀνέστελλον, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς
 οἱ παραφυλάττοντες καὶ συλλαμβάνουσι. Διαφυγὼν δὲ τὸν κίνδυνον
 οὕτω καὶ θαυμάσας τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θεοῦ, ναὸν τε κατεσκεύασεν
 ἐν Μαγνησίᾳ Δινδυμῆης καὶ τὴν θυγατέρα Μνησιπτολέμαν ἰέρειαν
 ἀπέδειξεν.

ΚΕΦ. 31

1 Ὡς δ' ἦλθεν εἰς Σάρδεϊς καὶ σχολὴν ἄγων ἐθεῶτο τῶν ἱερῶν τὴν
 κατασκευὴν καὶ τῶν ἀναθημάτων τὸ πλῆθος, εἶδε καὶ ἐν μητρὸς ἱερῶ
 τὴν καλουμένην ὑδροφόρον κόρην χαλκῆν, μέγεθος δίπηχυν, ἦν αὐ-
 τὸς ὅτε τῶν Ἀθήνησιν ὑδάτων ἐπιστάτης ἦν, ἐλὼν τοὺς ὑφαιρουμέ-
 νους τὸ ὕδωρ καὶ παροχετεύοντας, ἀνέθηκεν ἐκ τῆς ζημίας ποιησά-
 μενος· εἴτε δὴ παθῶν τι πρὸς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἀναθήματος εἴτε
 βουλόμενος ἐνδείξασθαι τοῖς Ἀθηναίοις ὅσην ἔχει τιμὴν καὶ δύναμιν
 ἐν τοῖς βασιλέωσι πράγμασι, λόγον τῷ Λυδίας σατράπῃ προσήνεγ-
 2 κεν αἰτούμενος ἀποστεῖλαι τὴν κόρην εἰς τὰς Ἀθήνας. Χαλεπαίνοντος
 δὲ τοῦ βαρβάρου καὶ βασιλεῖ γράφειν φήσαντος ἐπιστολήν, φοβηθεὶς

στὸν ὕπνο του ἡ Μητέρα τῶν θεῶν καὶ τοῦ εἶπε : « Θεμιστοκλῆ,
 μακριὰ ἀπὸ λιονταριῶν κεφάλι, γιὰ νὰ μὴν πέσης στὸ στόμα λιον-
 ταριοῦ. Κι ἐγὼ γιὰ πληρωμὴ μου σοῦ ζητῶ ὡς ἱέρεια τὴν κόρη σου
 τῆ Μνησιπτολέμα.» Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε πολὺ παραγμῆνος προσευ- 3
 χήθηκε στὴ θεά. Ἐπειτα προχώρησε ἀφήνοντας τὸ μεγάλο δρόμο
 καί, ἀφοῦ ἔκαμε γύρο ἀπὸ ἄλλο δρόμο καὶ πέρασε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ
 μέρος, τὸν βρῆκε πᾶ ἡ νύχτα καὶ σταμάτησε νὰ ξεκουραστῆ. Ἐ- 4
 κεῖ, ἐπειδὴ ἓνα ἀπὸ τὰ ὑποζύγια ποὺ κουβαλοῦσαν τὴ σκηνὴ ἔπε-
 σε στὸ ποτάμι, οἱ ὑπηρέτες τοῦ Θεμιστοκλῆ πήραν τὰ παραπετάσμα-
 τα τῆς σκηνῆς ποὺ βράχθηκαν καὶ τὰ ἄπλωσαν νὰ στεγνώσουν. Οἱ 5
 Πισίδες στὸ μεταξὺ μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια τους ἔτρεχαν μὲ ὀρμὴ
 πρὸς τὰ ἐκεῖ καί, σὰν εἶδαν τὰ παραπετάσματα ποὺ στέγνωναν, χω-
 ρίς νὰ μποροῦν νὰ διακρίνουν καλὰ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης,
 νόμισαν πὼς εἶναι ἡ σκηνὴ τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ πὼς θὰ τὸν βροῦν
 μέσα νὰ ἀναπαύεται. Ὅταν ὅμως ἦρθαν κοντὰ καὶ σήκωσαν τὸ πα- 6
 ραπέτασμα, πέφτουν ἐπάνω τους οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεμιστοκλῆ ποὺ
 τοὺς παραμόνευαν καὶ τοὺς πιάνουν. Ἐτσι ὁ Θεμιστοκλῆς ξέφυγε
 τὸν κίνδυνο καὶ θαύμασε τὸ φανέρωμα τῆς θεᾶς. Τῆς ἔχτισε ναὸ
 στὴ Μαγνησία μὲ τὴν ἐπωνυμία τῆς Δινδυμῆνης καὶ τῆς ἔδωσε ὡς
 ἱέρεια τὴ θυγατέρα του Μνησιπτολέμα.

Ὅταν ἦρθε στὶς Σάρδεις καὶ σὰ δὲν εἶχε ἄλλη ἀσχολία, παρα- 1
 τηροῦσε μὲ προσοχὴ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν
 ἀφιερωμάτων. Ἐκεῖ εἶδε στὸ ναὸ τῆς Μητέρας τῶν θεῶν ἓνα χάλ-
 κινο ἄγαλμα ποὺ εἰκόνιζε τὴν Ὑδροφόρα Κόρη, ὅπως λεγόταν, καὶ
 ποὺ εἶχε ὕψος δύο πῆχες. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἦταν ἐκεῖνο ποὺ αὐτὸς
 ὁ ἴδιος τὸ εἶχε κάμει ὡς ἀφιέρωμα, ὅταν ἦταν ἐπιστάτης τῶν νερῶν
 στὴν Ἀθήνα καὶ εἶχε δώσει διαταγὴ νὰ κατασκευαστῆ μὲ τὸ πρό-
 στιμα σὰ ὅποια καταδίκαιζε ἐκείνους ποὺ ἀφαιροῦσαν τὸ νερὸ καὶ
 τὸ διοχέτευαν σὰ χτήματά τους. Καί, σὰν τὸ εἶδε ἐκεῖ στὶς Σάρ-
 δεις, εἶτε γιὰ τὴν λυπήθηκε ποὺ τὸ ἀφιέρωμά του ἦταν σκλαβωμένο
 εἶτε γιὰ τὴν ἠθέλε νὰ δεῖξῃ στοὺς Ἀθηναίους πόση τιμὴ καὶ δύναμη
 εἶχε στὴν ὑπηρεσία τοῦ βασιλιᾶ, μίλησε στὸ σατράπη τῆς Λυδίας
 καὶ ζήτησε γιὰ χάρη του νὰ στείλουν πίσω τὸ ἄγαλμα τῆς Κόρης
 στὴν Ἀθήνα. Ἀλλὰ ὁ βάρβαρος σατράπης ἀρνῆθηκε θυμωμένος καὶ 2
 τοῦ εἶπε πὼς θὰ τὸ ἀναφέρῃ μὲ ἐπιστολὴ του στὸ βασιλιά. Ὁ Θε-

1 ΚΕΦ. 31

Θάνατος τοῦ
Θεμιστοκλῆ.

- ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὴν γυναικωνῖτιν κατέφυγε, καὶ τὰς παλλακίδας αὐτοῦ θεραπεύσας χρήμασιν ἐκεῖνόν τε κατεπράννε τῆς ὀργῆς καὶ πρὸς τᾶλλα παρείχεν αὐτὸν εὐλαβέστερον, ἤδη καὶ τὸν φθόνον τῶν
- 3 βαρβάρων δεδοικώς. Οὐ γὰρ πλανώμενος περὶ τὴν Ἀσίαν ὡς φησι Θεόπομπος, ἀλλ' ἐν Μαγνησίᾳ μὲν οἰκῶν, καρπούμενος δὲ δωρεὰς μεγάλας καὶ τιμώμενος ὁμοῖα Περσῶν τοῖς ἀρίστοις, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀδεῶς διῆγεν, οὐ πᾶν τι τοῖς Ἑλληνικοῖς πράγμασι βασιλέως προσεχοντος ὑπ' ἀσχολιῶν περὶ τὰς ἄνω πράξεις.
- 4 Ὡς δ' Αἴγυπτός τ' ἀφισταμένη βοηθούτων Ἀθηναίων καὶ τριήρεις Ἑλληνικαὶ μέχρι Κύπρου καὶ Κιλικίας ἀναπλεύουσαι καὶ Κίμων θαλασσοκρατῶν ἐπέστρεψεν αὐτὸν ἀντεπιχειρεῖν τοῖς Ἑλλησι καὶ κωλύειν ἀξανομένους ἐπ' αὐτόν, ἤδη δὲ καὶ δυνάμεις ἐκινουῦντο καὶ στρατηγοὶ διεπέμποντο, καὶ κατέβαινον εἰς Μαγνησίαν ἀγγελίᾳ πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, τῶν Ἑλληνικῶν ἐξάπτεσθαι κελεύοντος βασιλέως καὶ βεβαιοῦν τὰς ὑποσχέσεις, οὔτε δι' ὀργὴν τινα παροξυνθεῖς
- 5 κατὰ τῶν πολιτῶν οὔτ' ἐπαρθεῖς τιμῇ τοσαύτῃ καὶ δυνάμει πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἴσως μὲν οὐδ' ἐφικτὸν ἠγούμενος τὸ ἔργον, ἄλλους τε μεγάλους τῆς Ἑλλάδος ἐχούσης στρατηγούς τότε καὶ Κίμωνος ὑπερφυῶς εὐημεροῦντος ἐν τοῖς πολεμικοῖς, τὸ δὲ πλεῖστον αἰδοῖ τῆς τε δόξης τῶν πράξεων τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν τροπαίων ἐκεῖνων, ἄριστα βουλευσάμενος ἐπιθεῖναι τῷ βίῳ τὴν τελευταίην πρόεπουσαν, ἔθυσσε τοῖς
- 6 θεοῖς, καὶ τοὺς φίλους συναγαγὼν καὶ δεξιωσάμενος, ὡς μὲν ὁ πολλὸς λόγος αἷμα ταύρειον πιῶν, ὡς δ' ἔνιοι φάρμακον ἐφήμερον προσενεγκάμενος, ἐν Μαγνησίᾳ κατέστρεψε, πέντε πρὸς τοῖς ἐξήκοντα βεβιω-
- 7 κῶς ἔτη καὶ τὰ πλεῖστα τούτων ἐν πολιτείαις καὶ ἡγεμονίαις. Τὴν δ' αἰτίαν τοῦ θανάτου καὶ τὸν τρόπον πυθόμενον βασιλέα λέγουσιν ἔτι μᾶλλον θαυμάσαι τὸν ἄνδρα καὶ τοῖς φίλοις αὐτοῦ καὶ οἰκείοις διατελεῖν χρώμενον φιλανθρωπῶς.

μιστοκλῆς φοβήθηκε και κατάφυγε στο γυναικωνίτη του σατράπη, δωροδόκησε τις γυναίκες του και κατάφερε να καταπραΰνη την οργή του. Από τότε σε κάθε άλλη του ενέργεια ήταν πιο προσεχτικός, γιατί τον φόβιζε πια ο φθόνος των βαρβάρων. Γι' αυτό έπαψε τις περιοδείες του στην Ασία, όπως λέει ο Θεόπομπος, και κατοικούσε μόνιμα στη Μαγνησία. Εκεί παίρνοντας μεγάλες δωρεές και έχοντας μεγάλες τιμές, όπως οι έξοχότεροι από τους Πέρσες, έζησε πολλν καιρό ανενόχλητα, γιατί ο βασιλιάς δεν έδινε προσοχή στις ελληνικές υποθέσεις, απασχολημένος με τα έσωτερικά ζητήματα του κράτους του.

Αλλά, όταν η Αίγυπτος αποστάτησε με τη βοήθεια των Αθηναίων, και ελληνικά πλοία έπλεαν ως την Κύπρο και την Κιλικία, και ο Κίμων κυριαρχούσε στη θάλασσα, ο βασιλιάς έστρεψε την προσοχή του στους Έλληνες και θέλησε να έναντιωθῆ στις προσπάθειές τους και να τους έμποδίση να μεγαλώνουν προς βλάβη του. Τότε και στρατιωτικές δυνάμεις κινήθηκαν και στρατηγοί στάλθηκαν σε διάφορα μέρη και κατέβηκαν στη Μαγνησία άγγελιοφόροι προς το Θεμιστοκλή με διαταγή του βασιλιά να καταπιαστή με τις ελληνικές υποθέσεις και να πραγματοποιήση τις υποσχέσεις του.

Ο Θεμιστοκλῆς όμως στην περίπτωση αυτή δεν παρασύρθηκε από θυμό εναντίον των συμπολιτών του ούτε περηφανεύτηκε για την τόση τιμή και δύναμη που θα του έδινε ο πόλεμος. Ίσως, βέβαια, έκρινε ότι το έργο δεν ήταν κατορθωτό, αφού η Ελλάδα είχε τότε και άλλους μεγάλους στρατηγούς και μάλιστα τον Κίμωνα, που εξαίρετικά εύδοκίμουσε στα πολεμικά έργα. Αλλά περισσότερο απ' όλα, αυτό που επικράτησε στην ψυχή του ήταν ο σεβασμός προς τη δόξα των κατορθωμάτων του και των παλαιών του εκείνων θριάμβων.

Γι' αυτό πήρε την πιο ωραία απόφαση, να δώσει στη ζωή του το τέλος που ήρμοζε. Ουσίασε στους θεούς, συγκέντρωσε τους φίλους του και τους χαιρέτησε με το δεξί του χέρι· έπειτα, καθώς λένε οι περισσότεροι, ήπιε αίμα ταύρου ή, καθώς λένε μερικοί, πήρε δραστικό δηλητήριο. Αφησε την τελευταία πνοή του στη Μαγνησία της Ασίας, αφού έζησε εξήντα πέντε χρόνια, και τα περισσότερα σαν πολιτικός άρχηγός.

Όταν έμαθε την αίτια και τον τρόπο του θανάτου του ο βασιλιάς, λένε πως θαύμασε ακόμη περισσότερο τον άντρα και έδειχνε πάντα ευμένεια στους φίλους και συγγενείς του.

ΚΕΦ. 32

1 'Απέλιπε δὲ Θεμιστοκλῆς παῖδας ἐκ μὲν Ἀρχίπτης τῆς Λυσάνδρου
 τοῦ Ἀλωπεκῆθεν Ἀρχέπτολιν καὶ Πολύευκτον καὶ Κλεόφαντον, οὗ
 καὶ Πλάτων ὁ φιλόσοφος ὡς ἰππέως ἀρίστου, τᾶλλα δ' οὐδενὸς ἀξίου
 2 γενομένου μνημονεύει. Τῶν δὲ πρεσβυτάτων Νεοκλῆς μὲν ἔτι παῖς
 ὢν ὑφ' Ἴππου δηχθεὶς ἀπέθανε, Διοκλέα δὲ Λύσανδρος ὁ πάπιος
 υἱὸν ἐποιήσατο. Θυγατέρας δὲ πλείους ἔσχεν, ὧν Μνησιπτολέμαν μὲν
 ἐκ τῆς ἐπιγαμηθείσης γενομένην Ἀρχέπτολις ὁ ἀδελφὸς οὐκ ὦν ὁμο-
 μῆτριος ἔγημεν, Ἰταλίαν δὲ Πανθοίδης ὁ Χίος, Σύβαριν δὲ Νικόδημος
 3 ὁ Ἀθηναῖος. Νικομάχην δὲ Φρασικλῆς ὁ ἀδελφιδοῦς Θεμιστοκλέους,
 ἤδη τετελευτηκότος ἐκείνου, πλεύσας εἰς Μαγνησίαν ἔλαβε παρὰ
 τῶν ἀδελφῶν, νεωτάτην δὲ πάντων τῶν τέκνων Ἀσίαν ἔθρεψε.

4 Καὶ τάφον μὲν αὐτοῦ λαμπρὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ Μάγνητες ἔχουσι
 περὶ δὲ τῶν λειψάνων οὗτ' Ἀνδοκίδη προσέχειν ἀξιὸν ἐν τῷ Πρὸς τοὺς
 ἐταίρους λέγοντι φωράσαντας τὰ λείψανα διαρροῖναι τοὺς Ἀθηναίους —
 ψεύδεται γὰρ ἐπὶ τὸν δῆμον παροξύνων τοὺς ὀλιγαρχικοὺς — ἃ τε
 Φύλαρχος, ὥσπερ ἐν τραγωδίᾳ τῇ ἱστορίᾳ μονοῦ μὴχανῆν ἄρας
 καὶ προαγαγὼν Νεοκλέα τινὰ καὶ Δημόπολιν, υἱεῖς Θεμιστοκλέους,
 ἀγῶνα βούλεται κινεῖν καὶ πάθος, [δ] οὐδ' ἂν ὁ τυχὼν ἀγνοήσειεν
 5 ὅτι πέπλασται. Διόδωρος δ' ὁ περιηγητὴς ἐν τοῖς Περὶ μνημάτων
 εἴρηκεν ὡς ὑπονοῶν μᾶλλον ἢ γινώσκων, ὅτι περὶ τὸν μέγαν λιμένα
 τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἀλκιμον ἀκρωτηρίου πρόκειται τις
 οἶον ἀγκῶν, καὶ κάμπαντι τοῦτον ἐντός, ἣ τὸ ὑπεύδιον τῆς θαλάττης,
 κρηπίς ἐστιν εὐμεγέθης καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ βωμοειδὲς τάφος τοῦ Θεμιστο-
 6 κλέους. Οἶεται δὲ καὶ Πλάτωνα τὸν κωμικὸν αὐτῷ μαρτυρεῖν ἐν
 τούτοις·

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἄφησε τρεῖς γιούς ἀπὸ τὴν Ἀρχίππη, τὴ θυγατέρα τοῦ Λυσάνδρου ἀπὸ τὴν Ἀλωπεκὴ, τὸν Ἀρχέπτολη, τὸν Πολύευκτο καὶ τὸν Κλεόφαντο, πού τὸν μνημονεύει καὶ ὁ Πλάτων ὁ φιλόσοφος σὰν ἄριστο ἱππέα, χωρὶς ὅμως ἄλλη ἀξία. Ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα παιδιά του ὁ Νεοκλῆς πέθανε, ὅταν ἦταν ἀκόμη μικρός, ἀπὸ δάγκωμα ἀλόγου, καὶ τὸ Διοκλῆ τὸν υἱοθέτησε ὁ παππούς του ὁ Λύσανδρος. Θυγατέρες εἶχε περισσότερες· ἀπ' αὐτὲς τὴ Μνησιπτολέμα, πού τὴν ἀπόχτησε ἀπὸ τὸ δεύτερο γάμο του, τὴν πῆρε γυναίκα του ὁ ἀπὸ ἄλλη μητέρα ἀδερφός της Ἀρχέπτολης· τὴν Ἰταλία τὴ νυμφεύτηκε ὁ Πανθοίδης ἀπὸ τὴ Χίο· τὴ Σύβαρη ὁ Νικόδημος ὁ Ἀθηναῖος· τὴ Νικομάχη ὁ Φρασικλῆς, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Θεμιστοκλῆ, ἀφοῦ ἐκεῖνος εἶχε πιά πεθάνει, πῆγε στὴ Μαγνησία καὶ τὴν πῆρε ἀπὸ τοὺς ἀδερφούς της. Τέλος ὁ ἴδιος ὁ Φρασικλῆς ἀνάθρεψε καὶ τὴν Ἀσία, τὴ μικρότερη ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιά τοῦ Θεμιστοκλῆ.

Λαμπρὸς τάφος τοῦ Θεμιστοκλῆ ὑπάρχει στὴν ἀγορὰ τῆς Μαγνησίας. Ὅσο γιὰ τὰ λείψανά του δὲν ἀξίζει νὰ δίνῃ κανεὶς πίστη οὔτε σὲ ὅσα λέει ὁ Ἀνδοκίδης στὸ βιβλίο του « Πρὸς τοὺς ἐταίρους », ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἀθηναῖοι βρῆκαν τὰ λείψανά του καὶ τὰ σκόρπισαν (αὐτὰ εἶναι ψέματα πού, τὰ γράφει ἐπίτηδες, γιὰ νὰ ἐξερεθίσῃ τοὺς ὀλιγαρχικούς ἐναντίον τοῦ λαοῦ) οὔτε πάλι σὲ ὅσα λέει ὁ Φύλαρχος, πού ἔστησε στὴ διήγησή του μιὰ μηχανὴ σὰν ἐκεῖνες πού χρησιμοποιοῦν σὲ παράσταση τραγωδίας καὶ παρουσιάζει στὴ σκηνὴ κάποιον Νεοκλῆ καὶ κάποιον Δημόπολη, σὰν παιδιά τοῦ Θεμιστοκλῆ, θέλοντας νὰ προκαλέσῃ θόρυβο καὶ συγκίνηση· αὐτὰ καὶ ὁ πιδὺ τυχαῖος ἄνθρωπος τὸ καταλαβαίνει ὅτι εἶναι πλαστά.

Ὁ Διόδωρος ὁ περιηγητὴς στὸ ἔργο του « Περὶ μνημάτων » ἔχει γράψῃ, ἀπὸ εἰκασία καὶ ὄχι ἀπὸ ἄμεση ἀντίληψη, ὅτι κοντὰ στὸ μεγάλο λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ προεκτείνεται ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο πού σχηματίζεται κατὰ τὸν Ἀλκιμο μιὰ προεξοχὴ σὰν ἀγκῶνας καὶ στὴ στροφή πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ λιμανιοῦ, ἐκεῖ ὅπου ἡ θάλασσα ἔχει γαλήνη, ὑπάρχει μιὰ βάση ἀρκετὰ μεγάλη καὶ ὅτι αὐτὸ πού φαίνεται ἐπάνω της σὰ σχῆμα βωμοῦ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Θεμιστοκλῆ. Καὶ ὁ Διόδωρος νομίζει πὼς ὁ Πλάτων ὁ κωμικὸς συμφωνεῖ μαζί του καὶ ἐπιβεβαιώνει τὰ λόγια του μὲ τοὺς ἀκόλουθους στίχους :

1 ΚΕΦ. 32

Τὰ παιδιά τοῦ Θεμιστοκλῆ.

2 Ὁ τάφος του.

3

4

5

6

«Ὁ σὸς δὲ τύμβος ἐν καλῷ κεχωσμένος
τοῖς ἐμπόροις πρόσρησις ἔσται πανταχοῦ,
τοὺς τ' ἐκπλέοντας εἰσπλέοντάς τ' ὄψεται,
χῶπόταν ἄμιλλ' ἢ τῶν νεῶν θεάσεται.»

Τοῖς δ' ἀπὸ γένους τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τιμαί τινες ἐν Μαγνησίᾳ
φυλαττόμεναι μέχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων ἦσαν, ἃς ἐκαρπούτο Θε-
μιστοκλῆς Ἀθηναῖος, ἡμέτερος συνήθης καὶ φίλος παρ' Ἀμμωνίῳ
τῷ φιλοσόφῳ γενόμενος.

« Τὸ μνῆμα σου καλὰ εἶν' αὐτοῦ στημένο,
σημάδι ἀπὸ παντοῦ στοὺς ταξιδιώτες.
Θὰ βλέπη αὐτοὺς ποὺ μπαίνουνε καὶ βγαίνουν
καὶ καραβιῶν ἀγῶνες θὰ κοιτάζη.»

Γιὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Θεμιστοκλῆ διατηρήθηκαν τιμητικὲς διακρίσεις στὴ Μαγνησία ὡς τὶς μέρες μας. Αὐτὲς τὶς χάρηκε καὶ ὁ (νεώτερος) Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖος, αὐτὸς ποὺ ἦταν συμμαθητὴς καὶ φίλος μου στὴ σχολὴ τοῦ Ἀμμωνίου τοῦ φιλοσόφου.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ»

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ»

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ»

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ»

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

Σελ. 15

Κεφ. 1. *Ἡ καταγωγή*· οἱ γονεῖς τοῦ Θεμιστοκλῆ ἦταν ἄσημοι· τῆ δόξα πού ἀπόχτησε τὴν ὑφείλει μόνο στὴ δική του δράση. Ἡ συγγένειά του ὅμως μὲ τοὺς Λυκομίδες (1, 4) τὸν κατατάσσει ἀνάμεσα στοὺ εὐγενεῖς.

στὸ δῆμο τῶν Φρεαρρίων ἀπὸ τὴ Λεωντίδα φυλῆ. Ὁ Κλεισθένης (507 π.Χ.) πού ἔθεσε τὶς βάσεις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος στὴν Ἀθήνα εἶχε διαιρέσει τὸ λαὸ τῆς Ἀττικῆς σὲ ἑκατὸ δῆμους καὶ κάθε δέκα δῆμοι ἀποτελοῦσαν μία φυλῆ (ἀργότερα ἔγιναν οἱ δῆμοι 174). Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνήκε στὴ Λεωντίδα φυλῆ καὶ στὸ δῆμο Φρεάρριο ἢ Φρέαρρο (ὁ δημότης Φρεάρριος), ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀττικοῦ ἥρωα Φρεάρρου· ὁ δῆμος αὐτὸς ἴσως βρισκόταν ἀνάμεσα στὸ Θορικό καὶ τὴν Κερατέα τῆς Ἀττικῆς. Στις ἐπίσημες πράξεις ἦταν ἀπαραίτητο μαζί μὲ τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου νὰ ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, καθὼς καὶ τοῦ δήμου στὸν ὁποῖον ἀνήκε.

δὲν ἦταν γνήσιος Ἀθηναῖος· κατὰ τὸν ἀττικὸ νόμο δὲν ἦταν γνήσιος Ἀθηναῖος ὅποιος εἶχε πατέρα ἢ μητέρα ξένης καταγωγῆς (αὐτοὶ λέγονταν « νόθοι »). Ἐπομένως καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦταν γνήσιος Ἀθηναῖος, γιατί ἡ μητέρα του καταγόταν ἀπὸ τὴ Θράκη.

κάποιοι στίχοι· εἶναι ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα ἄγνωστου ποιητῆ πού τὸ ἀναφέρουν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς.

ἡ *Ἀβρότονον*· θηλυκὸ ὄνομα μὲ τύπο οὐδετέρου, ὅπως συνήθιζαν πολλὲς φορὲς οἱ ἀρχαῖοι γιὰ ὀνόματα γυναικῶν (ἔτσι καὶ σήμερα λέμε τὸ Ἐλενιώ, τὸ Κατινιώ κτλ. χαϊδευτικά).

Φανίας ἢ Φαινίας, φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Ἐρεσσὸ τῆς Λέσβου (μαθητῆς τοῦ Ἀριστοτέλη), πού ἔγραψε πολλὰ φιλοσοφικά καὶ ἱστορικά ἔργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνο λίγα ἀποσπάσματα σώθηκαν.

Καρία, χώρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀνάμεσα στὴ Λυδία καὶ τὴ Λυκία.

Νεάνθης, ἀπὸ τὴν Κύζικο τῆς Προποντίδας, ἔζησε τὸν γ' π.Χ. αἰ. καὶ ἔγραψε πολλὰ ἱστορικά καὶ ρητορικά ἔργα πού ἀπ' αὐτὰ ἔμειναν μόνο ἀποσπάσματα· περίφημο εἶναι τὸ βιογραφικὸ

ἔργο του « Περὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν », ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτὸ μόνον μερικὰ ἀποσπάσματα σώθηκαν.

Ἄλικαρνασσός, ἡ πρωτεύουσα τῆς Καρίας, μεγάλη καὶ ἀρχαία παραλιακὴ πόλις μὲ καλὸ λιμάνι καὶ δύο ἀκροπόλεις· ἡ βασιλισσὰ τῆς Ἀρτεμισία πῆρε μέρος μαζὶ μὲ τοὺς Πέρσες στὴν ἐστρατεία ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων (βλ. κεφ. 14, 4).

Κυνόσαργες, γυμναστήριον ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν, στὸ νοτιοανατολικὸ μέρος τῆς, ἴσως ἐκεῖ ὅπου σήμερα ἡ συνοικία « Νέος κόσμος », στὸ δρόμον πρὸς τὸ Μπραχάμι· σ' αὐτὸ γυμνάζονταν ὅσοι δὲν ἦταν γνήσιοι Ἀθηναῖοι (βλ. σημ. παραπάνω). Ἦταν ἀφιερωμένο στὸν Ἡρακλῆ, ποὺ δὲν τὸν θεωροῦσαν γνήσιον θεό, γιατί εἶχε βέβαια πατέρα τὸ Δία, ἀλλὰ ἡ μητέρα του, ἡ Ἀλκμήνη, ἦταν θνητή.

ἔξω ἀπὸ τίς πύλες· ἐννοεῖ τίς Διόμειες πύλες κοντὰ στὰ σημερινὰ Ἀνάκτορα.

γένος τῶν Λυκομιδῶν· οἱ Λυκομίδες ἦταν ἀρχαία ἱερατικὴ οἰκογένεια τῆς Ἀθήνας.

Φλυὰ (ἢ Φλυή ἢ Φλυές) εἶναι τὸ ὄνομα ἑνὸς δήμου τῆς Ἀττικῆς, περίπου ὅπου τὸ σημερινὸ Χαλάντρι. Ἐκεῖ ἦταν ἓνα τελεστήριον, δηλ. ἓνας ναός, ὅπου γινόταν μύηση τῶν πιστῶν, ἀνάλογη μὲ τὴ μύηση στὰ ἐλευσίνια μυστήρια.

Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (ἀπὸ τὴν Κέα), μέγας λυρικός ποιητῆς καὶ μάλιστα ἐπιγραμματοποιὸς (556 - 548 π.Χ.). Περιφῆμον εἶναι τὸ ἐπίγραμμα του σ' αὐτοὺς ποὺ ἔπεσαν στὶς Θερμοπύλες :

*ὦ ξεῖν' ἀγγέλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι*

(Στὴ Λακεδαίμονα, ξένη διαβάτη, τὸ μήνυμα φέρε
ὅτι κειτόμαστε δῶ στὶς ἐντολές τους πιστοί.

Μετ. Θρ. Σταύρου).

Σελ. 17

Κεφ. 2. μαθήματα ἡθοπλαστικά ἢ γιὰ εὐχαρίστηση ἦταν ἡ μουσική, ἡ ποίηση καὶ ἡ γυμναστική· σ' αὐτὰ ἔδιναν μεγάλη σημασία γιὰ τὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, γιατί ἡ μουσική καὶ ἡ ποίηση ἐξευγενίζουν τὴν ψυχὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ διαμορφώνει εὐρωστα σώματα, ὥστε τὸ παιδί νὰ γίνῃ γερὸ καὶ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ

σώμα. Γι' αυτό είχαν μεγάλη εκτίμηση οι διδάσκαλοι τῆς μουσικῆς (« κιθαριστές ») καὶ τῆς γυμναστικῆς (« παιδοτρίβες »).

λύρα ἦταν ἔγχορδο μουσικὸ ὄργανο, συνήθως μὲ ἑπτὰ χορδές, ὅμοιο περίπου μὲ τὴν κιθάρα.

Στησίμβροτος: ἀπὸ τῆ Θάσσο, σύγχρονος τοῦ Περικλῆ, ποὺ ἔγραψε μ' ἐχθρότητα ἓνα ἔργο γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ, τὸν Περικλῆ καὶ τὸ Θουκυδίδη (ὄχι τὸν ἱστορικό, παρὰ τὸ γιὸ τοῦ Μελησία, πολιτικὸ ἀντίπαλο τοῦ Περικλῆ).

Ἀναξαγόρας, μεγάλος φιλόσοφος· γεννήθηκε στὶς Κλαζομενές τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ 500 π.Χ., ἔζησε στὴν Ἀθήνα καὶ πέθανε στὴ Λάμψακο τὸ 428· ἔγραψε σύγγραμμα « Περὶ φύσεως », ὅπου ἐκθέτει τὸ φιλοσοφικὸ του σύστημα καὶ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ αἶτιο ποὺ κινεῖ ὅλα τὰ στοιχεῖα στὴ φύση εἶναι ὁ ἄπειρος « νοῦς ».

Μέλισσος, φιλόσοφος ἀπὸ τῆ Σάμου· αὐτὸς ἦταν στρατηγὸς τῶν Σαμίων κατὰ τὴν ἐκστρατεία ποὺ ἐπιχείρησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 440 π.Χ. ἐναντίον τῆς Σάμου· ὁ Μέλισσος νίκησε τοὺς Ἀθηναίους, γιὰτι ἔλειπε ὁ Περικλῆς.

νεώτερος: ὁ Θεμιστοκλῆς γεννήθηκε τὸ 525 π.Χ., ἐνῶ ὁ Περικλῆς τὸ 495 π.Χ.

Μνησίφιλος, πολιτικὸς σύγχρονος καὶ συνδημότης τοῦ Θεμιστοκλῆ (ἀπὸ τὸ δῆμο Φρεάρριο, βλ. κεφ. 1, 1)· ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος λέει ὅτι ὁ Μνησίφιλος ἔδωσε συμβουλή στὸ Θεμιστοκλῆ νὰ πείση τοὺς Ἀθηναίους νὰ πολεμήσουν στὴ Σαλαμίνα. Ἴσως αὐτὸ τὸ εἶχαν διαδώσει ὅσοι ἤθελαν νὰ ὑποτιμῆσουν τὸ ἔργο τοῦ Θεμιστοκλῆ.

φυσικοὶ φιλόσοφοι λέγονταν οἱ Ἴωνες φιλόσοφοι, τοῦ 6ου καὶ 5ου π.χ. αἰ. ποὺ ἐρευνοῦσαν τὴν οὐσία καὶ τὰ αἴτια τοῦ φυσικοῦ κόσμου.

Σόλων, ὁ μεγάλος Ἀθηναῖος νομοθέτης (639 - 559 π.Χ.) ποὺ ἦταν συγχρόνως φιλόσοφος καὶ ποιητής.

σοφιστές: ἔτσι λέγονταν στὴν ἀρχὴ ἄνθρωποι σοφοὶ ποὺ εἶχαν ὡς ἔργο τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ παρουσίασαν μεγάλη πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση (γι' αὐτὸ σοφιστὴς λεγόταν καὶ ὁ Σόλων)· ἀργότερα ὅμως τὸ ὄνομα δόθηκε στοὺς ρητοροδιδασκάλους ποὺ εἶχαν ἔρθει στὴν Ἀθήνα κατὰ τὸν 5ο π.Χ. αἰ. ἀπὸ διάφορα μέρη, καὶ σ' ἐκείνους γενικὰ ποὺ ἐπιδίωκαν νὰ κάμουν τοὺς μαθητὲς

τους ικανούς να νικούν με κάθε τρόπο τους αντιπάλους τους στις συζητήσεις, ακόμη και με στρεψοδικίες.

Σελ. 19

ὁ πατέρας του τὸν ἀποκήρυξε· ἡ « ἀποκήρυξη » γινόταν γνωστὴ μετὰ δημόσιο κήρυκα· ὁ νόμος ἔδινε τὸ δικαίωμα στὸν πατέρα νὰ κηρύξη τὸ παιδί του ἀπόκληρο καὶ νὰ διαλύσῃ τὴ νόμιμη σχέση πατέρα καὶ παιδιοῦ, ἂν αὐτὸ ἔδειχνε ἄκοσμη διαγωγή καὶ ζοῦσε βίῳ ἄσωτο καὶ ἄπρεπο.

Κεφ. 3. τὸν Ἀριστείδην ὁ Ἀριστείδης, ὁ Ἀθηναῖος στρατηγός (540 - 468 π.Χ.), γνωστὸς μετὰ τὴν ἐπωνυμία « δίκαιος » εἶναι ὁ κυριότερος ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλή, ὅπως φαίνεται καὶ σὲ ὅσα γράφει παρακάτω ὁ Πλούταρχος· ἀλλὰ γιὰ τὸν Ἀριστείδην ὁ Πλούταρχος ἔγραψε καὶ ἰδιαίτερη βιογραφία.

Σελ. 21

στὸ Μαραθῶνα· ἡ περίφημη μάχη τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε τὸ 490 π.Χ. μετὰ ἀρχιστράτηγο τὸν Ἀθηναῖο στρατηγὸ Μιλτιάδη ποὺ ὀδήγησε τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ ἀπὸ 10.000 Ἀθηναίους καὶ Πλαταιεῖς στὴν ὑπέραμπρη νίκη.

Κεφ. 4. τὰ ἀργυρορυχεῖα τοῦ Λαυρείου· στὸ Λαύρειο ὑπῆρχαν πλουσιότατα μεταλλεῖα σιδήρου, ψευδαργύρου, μολύβδου, καὶ ἀργύρου σὲ ἔκταση 300.000 στρεμμάτων. Οἱ ἀρχαῖοι ἔκαναν ἐκμετάλλευσή μόνον τοῦ μολύβδου ποὺ εἶχε ἀρκετὴ ποσότητα ἀργύρου καὶ σώζονται τὰ ἔχνη ἀπὸ 2.000 περίπου στοές· ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα αὐτὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ γινόταν ἐντατικὴ ἐκμετάλλευσή τους τὸ δημόσιο ταμεῖο τῆς Ἀθήνας εἶχε πρόσοδο ἀπὸ 50 - 100 τάλαντα τὸ χρόνο, δηλ. 300.000 - 600.000 χρυσὲς δραχμές.

Δαρεῖος ὁ Α' (550 - 485 π.Χ.) ὑπῆρξε ὁ σπουδαιότερος βασιλιάς τῶν Περσῶν μετὰ τὸ μεγάλο Κύρο τὸ Β'. Ὁ Δαρεῖος ὀργάνωσε τὸ ἀπέραντο κράτος του καὶ προσάρτησε σ' αὐτὸ πολλὰς χώρες· αὐτὸς πρῶτος ἄρχισε τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τὸ 492 π.Χ.

Αἰγινήτες· ὁ πόλεμος τῶν Ἀθηναίων μετὰ τοὺς Αἰγινήτες ἄρχισε τὸ 488 π.Χ. καὶ τελείωσε τὸ 481 π.Χ., ὅταν οἱ Ἑλληνες συμφι-

λιώθηκαν μπροστά στον κίνδυνο που τους απείλησε από την επιδρομή των Περσών.

Σελ. 23

μόνιμοι όπλίτες: οί 'Αθηναίοι ώς τότε είχαν στρατό από όπλίτες που πήγαιναν να πολεμήσουν σε όρισμένο μέρος και δύσκολα μπορούσαν να μετακινηθοῦν (γι' αυτό λέγονται «μόνιμοι όπλίτες»). 'Ο Θεμιστοκλής όμως θέλησε να τους μεταβάλλη σε μάχιμο πλήρωμα τών πλοίων («ναυτική όπλιτεία»), που μπορούσαν να αποβιβάζονται σε διάφορα μέρη και σε περίπτωση κινδύνου να αποχωροῦν μπαίνοντας στα πλοία.

Πλάτων, ό μεγάλος 'Αθηναίος φιλόσοφος (428 - 347 π.Χ.), μαθητής του Σωκράτη. Αυτός έγραψε πολλά φιλοσοφικά έργα σε μορφή διαλόγων. Σ' ένα από τά έργα του που λέγονται «Νόμοι» αναφέρει αυτό που λέει εδώ ό Πλούταρχος για τή μετατροπή τών μόνιμων 'Αθηναίων όπλιτών σε ναυτικούς και θαλασσιούς.

Στησίμβροτος, βλ. σελ. 87.

τον δημοκρατικού πολιτεύματος: εδώ ό Πλούτ. αφήνει να ένοηθῆ ότι ή μεταβολή τῆς 'Αθήνας από ήπειρωτική σε ναυτική δύναμη τήν όδήγησε σε άκρατη δημοκρατία (βλ. και κεφ. 19, 6).

ό Έξοξης μετά τή ναυμαχία στη Σαλαμίνα ενώ είχε ανέπαφο τον πολυάριθμο πεζικό του στρατό, άφησε στην 'Ελλάδα τόν Μαρδόνιο κυρίως για να παρεμποδίση τους 'Ελληνες να τόν καταδιώξουν: αυτό βέβαια δείχνει τήν ύπεροχή που έχει ή ναυτική δύναμη άπέναντι στην πεζική. Παρακάτω όμως (κεφ. 16, 6) ό Πλούτ. έκφράζει διαφορετική κρίση για τήν ικανότητα τών περσικών δυνάμεων που είχαν άφεθῆ στο Μαρδόνιο.

Κεφ. 5. *πλούσιες θυσίες*: οί θυσίες τών αρχαίων ήταν πολυέξοδες, γιατί τίς θυσίες συνήθως άκολουθοῦσε συμπόσιο με πολλούς καλεσμένους.

«*δούρειον ίππον*». 'Ο δούρειος ίππος (ξύλινο άλογο) κυριολεκτικά είναι τόν ύπουλο μέσο που μεταχειρίστηκαν οί 'Ελληνες για τήν καταστροφή τῆς Τροίας, γιατί από μέσα του ξεπετάχτηκαν οί κρυμμένοι πολεμιστές. 'Εδώ ό Θεμιστοκλής χρησιμοποιεί τή φράση *μεταφορικά*. (Πώς θα έλεγε άν μιλοῦσε με κυριολεξία ;)

ὁ Ἐπικλῆς, ἦταν «κιθαριστής» δηλαδή ἰδιωτικὸς δάσκαλος τῆς μουσικῆς.

Σελ. 25

Ἰολυμπία, ὅπου γίνονταν οἱ πανελλήνιοι ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες κάθε τέσσερα χρόνια, ποὺ λέγονταν «Ὀλύμπια». Κατὰ τὴν τέλεση τῶν ἀγῶνων συγκεντρώνονταν θεατὲς ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἀγῶνες διαρκοῦσαν στὴν ἀρχὴ μιὰ μέρα, ἔπειτα 3 καὶ ἀργότερα 5 μέρες. Γιὰ τὴν παραμονὴ τῶν θεατῶν στήνονταν σκηνές σὲ εἰδικὸ χῶρο καὶ οἱ ἐπισημότεροι ἔμεναν σὲ σκηνές μὲ ἐξαιρετικὴ πολυτέλεια, ποὺ ἔδειχνε τὸν πλοῦτο καὶ τὴν κοινωνικὴ τους θέση.

ὁ Κίμων (510 - 449 π.Χ.), γιὸς τοῦ Μιλτιάδη (τοῦ νικητῆ στὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα), ἦταν δεκαπέντε χρόνια μικρότερος ἀπὸ τὸ Θεμιστοκλῆ καὶ ἀνῆκε σὲ ἀρχοντικὴ ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια.

χορηγός· ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία εἶχε ἐπιβάλλει στοὺς πλούσιους πολίτες τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐκτελοῦν μὲ δικά τους ἐξοδα ὀρισμένες ὑπηρεσίες ποὺ λέγονταν «λειτουργίες»: σπουδαιότερες ἦταν: 1) ἡ γυμνασιαρχία, δηλ. ἡ προετοιμασία τῆς λαμπαδηφορίας κατὰ τὰ Παναθήναια ἢ καὶ σὲ ἄλλες δημόσιες γιορτές· 2) ἡ θεωρία, δηλ. ἡ ἀποστολὴ ἀντιπροσώπων σὲ πανελλήνιες γιορτές καὶ σὲ ἱεροὺς τόπους· 3) ἡ τριηραρχία, δηλ. ὁ ἐξοπλισμὸς καὶ ἡ συντήρηση ἑνὸς πολεμικοῦ πλοίου τῆς πολιτείας καὶ 4) ἡ χορηγία, δηλ. ἡ ὀργάνωση τῶν λυρικῶν ἢ δραματικῶν ἀγῶνων. Αὐτὸς ποὺ θ' ἀναλάβαινε τὴν χορηγία, ὁ χορηγός, εἶχε ὑποχρέωση νὰ βρῆ τὰ κατάλληλα πρόσωπα γιὰ τὸ χορὸ τῶν ἀγῶνων, νὰ συντηρῆ τὰ μέλη τοῦ χοροῦ, νὰ πληρῶνῃ τὸν κατάλληλο χοροδιδάσκαλο καὶ γενικὰ νὰ προσφέρῃ ὅλα τὰ ἐξοδα ποὺ χρειάζονταν γιὰ τὴν παράσταση τοῦ ἔργου. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔγινε χορηγός σὲ διαγωνισμὸ τραγωδίας κατὰ τὴν γιορτὴ τῶν μεγάλων Διονυσίων, τὸ Μάρτιο τοῦ 476 π.Χ. καὶ νίκησε στὸ διαγωνισμὸ ἢ τραγωδίᾳ ποὺ τὸ χορὸ τῆς τὸν εἶχε παρασκευάσει αὐτὸς μὲ ἐξοδά του.

Φρόνιχος, Ἀθηναῖος δραματικὸς ποιητῆς (πρόδρομος τοῦ Αἰσχύλου) ποὺ δὲ σώζονται ἀπὸ τὰ ἔργα του παρὰ μόνο λίγα ἀποσπάσματα· ἡ τραγωδίᾳ ποὺ νίκησε σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα μὲ τὸν τίτλο «Φοίνισσες» εἶχε ὡς θέμα τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

Ἀδείμαντος, ἐπώνυμος ἀρχοντας τῆς Ἀθῆνας τὸ 477 - 476

π.χ., τρία χρόνια μετά τη ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. Ἐπώνυμος λεγόταν στήν Ἀθήνα ὁ πρῶτος ἀπό τοὺς 10 ἄρχοντες πού μέ τὸ ὄνομά του καθόριζαν τὴ χρονολογία, δηλ. τὸ πότε ἔγινε μιὰ πράξη.

Σιμωνίδης (Βλ. σημ. σελ. 86).

ὁ ἐξοστρακισμὸς ἦταν θεσμὸς πού καθιέρωσε ὁ Κλεισθένης (507 π.Χ.), γιὰ νὰ ἀπομακρύνωνται οἱ πολιτικοὶ πού ἀποχτοῦσαν μεγάλη δύναμη καὶ ἦταν γι' αὐτὸ ἐπικίνδυνοι στήν ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Δὲν ἦταν ἐξορία, παρὰ προσωρινὴ ἀπομάκρυνση πού διαρκοῦσε πέντε ἢ δέκα χρόνια καὶ γινόταν ἔπειτα ἀπὸ ψηφοφορία τοῦ λαοῦ· δηλαδή οἱ πολῖτες ψήφιζαν γράφοντας ἐπάνω σὲ κομμάτι κεραμιδιοῦ (σὲ « ὄστρακο ») τὸ ὄνομα τοῦ πολιτικοῦ πού θέλει νὰ ἀπομακρύνῃ. Ὁ Ἀριστείδης ἐξοστρακίστηκε τὸ 482 π.Χ.

Κεφ. 6. οἱ Μῆδοι· μετὰ τὴν καιλίωση τοῦ μεγάλου μηδικοῦ κράτους ἀπὸ τὸν Κύρο τὸ Β' τὸν 6ο π.Χ. αἰ., οἱ Μῆδοι συνενώθηκαν μέ τοὺς Πέρσες καὶ ἀκολούθησαν τίς τύχες τοῦ περσικοῦ κράτους· οἱ ἄρχαιοι τὰ ὀνόματα Μῆδοι καὶ Πέρσαι τὰ θεωροῦσαν συνώνυμα (γι' αὐτὸ καὶ οἱ πόλεμοι Περσῶν καὶ Ἑλλήνων λέγονται « Μηδικοὶ πόλεμοι »).

Σελ. 27

κατὰ τὴν ἐκλογή· ἡ ἐκλογή γινόταν μέ τὴν ἀνάταση τῶν χειρῶν (χειροτονία)· οἱ στρατηγοὶ θὰ ψήφιζαν γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἑνὸς ἀπὸ αὐτοὺς πού θὰ εἶχε ἀπεριόριστη ἐξουσία, ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ἐκλέξουν τὸν πιὸ ἱκανό.

« χῶμα καὶ νερό » (« γῆν καὶ ὕδωρ »), ἦταν τὰ σημεῖα ὑποταγῆς.

ψήφισμα, δηλ. ἀπόφαση τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου.

Ἄρθριος ὁ Ζελεΐτης, δηλ. ἀπὸ τὴν πόλη Ζέλεια τῆς Τρωάδας, στοὺς πρόποδες τῆς Ἰδης.

« ἀτιμασμένοι » πολῖτες· σὲ εἰδικὸ κατάλογο ἔγραφαν τὰ ὀνόματα τῶν « ἀτίμων », δηλ. τῶν πολιτῶν πού μέ δικαστικὴ ἀπόφαση ἔχαναν τὰ πολιτικά τους δικαιώματα· μέ τὴν ποινὴ αὐτὴ τιμωροῦσαν τοὺς προδότες καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ δήμου καὶ τῶν συμμάχων τους, καθὼς καὶ ὄσους εἶχαν κάμει βαριεὲς ἐγκληματικὲς πράξεις.

χρυσάφι από τούς Μήδους· ὁ Ξέρξης εἶχε στείλει τὸν Ἄρθμιο μὲ πολλὰ χρήματα στὴ Σπάρτη, γιὰ νὰ πείσῃ τοὺς Λακεδαιμόνιους νὰ συμπράξουν μὲ τοὺς Πέρσες ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων.

Χεῖλος (στὴν ἀρχαία Χεῖλωσ), ἀπὸ τὴν Τεγέα. Αὐτὸν τὸν ἐκτιμοῦσαν πολλὸ οἱ Λακεδαιμόνιοι.

Κεφ. 7. Τέμπη, ἡ στενὴ κοιλάδα τῆς Θεσσαλίας, ἀνάμεσα στὴν Ὀσσα καὶ στὸν Ὀλυμπο πού διαρρέεται ἀπὸ τὸν Πηγεῖο ποταμὸ, περιφρημὴ γιὰ τὴν ἄγρια καλλονὴ τῆς· ἔχει μῆκος 6 χιλιόμε. καὶ πλάτος 30 - 50 μ. Εἶναι ἡ κυριότερη διάβαση ἀπὸ τὴ Μακεδονία στὴ Θεσσαλία καὶ ἔχει μεγαλὴ στρατιωτικὴ σημασία.

γύρισαν ἀπ' ἐκεῖ, δηλ. ἀπὸ τὰ Τέμπη. Οἱ Ἕλληνες ἔφυγαν ἀπὸ τὰ Τέμπη, γιὰτὶ ἔμαθαν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη διάβαση ἀπὸ τὴ Μακεδονία πρὸς τὴ Θεσσαλία καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ κλειστοῦν μέσα στὰ στενά.

μὲ τὸ μέρος τῶν Μήδων, δηλ. τῶν Περσῶν. Μερικὲς ἑλληνικὲς πόλεις ἤ καὶ μερικοὶ Ἕλληνες σποραδικὰ εἶχαν στραφῆ πρὸς τὸ μέρος τῶν Μήδων ἀπὸ ἐχθρότητα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἢ γι' ἄλλους λόγους· οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγαν γι' αὐτοὺς πού τάσσονται μὲ τὸ μέρος τῶν Μήδων ὅτι « μηδίζουν » (δηλ. εἶναι Μηδόφιλοι) καὶ εἶχε σχηματιστῆ ὁ ὄρος μηδισμός, δηλ. μηδοφιλία. Ἔτσι καὶ ἡ Θεσσαλία δὲ φαινόταν τότε ὅτι ἦταν φίλη τῶν Μήδων, λίγο ἀργότερα ὅμως « ἐμήδισε », γιὰτὶ οἱ Ἀλευάδες (δυναστικὴ οἰκογένεια τῆς Λάρισας) παράσυραν τὴ χώρα σὲ συμμαχία μὲ τὸν Ξέρξη, παρὰ τὴ θέληση τοῦ θεσσαλικοῦ λαοῦ.

Ἄρτεμισιο, ἀκρωτήριον στὴ Β.Α. Εὐβοία.

τὰ στενά, εἶναι ὁ πορθμὸς ἀνάμεσα στὴ Β.Α. Εὐβοία καὶ τὴν ἀπέναντι χερσόνησο τῆς Μαγνησίας.

Σελ. 29

ὁ Εὐρυβιάδης, ναύαρχος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου, ἄνθρωπος μὲ ἀδύνατο χαρακτῆρα καὶ περιορισμένη ἀντίληψη.

Ἄφετῆς (στὴν ἀρχαία : Ἄφεται ἢ Ἀφέται), ἀκρωτήριον καὶ πόλη μὲ λιμάνι στὴ χερσόνησο τῆς Μαγνησίας, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Ἄρτεμισιο τῆς Εὐβοίας· ὀνομάστηκε ἔτσι, γιὰτὶ τὸ μέρος αὐτὸ ἦταν ἡ ἀφετηρία, ἀπ' ὅπου ξεκίνησε τὸ πρῶτο πλοῖο τῶν Ἀργοναυτῶν.

Σκιάθος (καὶ Σκιάθος), νησι τῶν Β. Σποράδων ἀπέναντι

από τή θεσσαλική Μαγνησία, από τήν όποία χωρίζεται μέ στενό πορθμό.

μέ πολλά χρήματα· ό 'Ηρόδοτος γράφει ότι ήταν 30 τάλαντα, από τά όποια ό Θεμιστοκλῆς έδωσε 5 στόν Εύρυβιάδη, 3 στό ναύαρχο τών Κορινθίων 'Αδείμαντο, και τά υπόλοιπα τά κράτησε ό 'ίδιος.

ό 'Αρχιτέλης ήταν 'Αθηναϊός τριήραρχος, δηλ. είχε ανάλαβει μ' έξοδά του τή συντήρηση του πλοίου και του πληρώματος (βλ. και χορηγός σημ. σελ. 90).

ιερό πλοίο· ιερά πλοία ήταν ή Πάραλος και ή Σαλαμινία, πού είχαν ως έργο νά μεταφέρουν τίς θεωρίες στη Δῆλο και νά εκτελοῦν διάφορες επίσημες αποστολές.

τό ασημένιο τάλαντο (στην αρχαία : « τάλαντον άργυρίου »), μονάδα βάρους (26 κιλών και 200 γραμμαρίων). 'Αργότερα χρησίμευε και ως νομισματική μονάδα. Τό άττικό τάλαντο είχε τήν ακόλουθη ύποδιαίρεση : 1 τάλαντο = 60 μνές (άρχ. μναϊ')· 1 μνα = 100 δραχμές· 1 δραχμή = 6 όβολοί.

Σελ. 31

Κεφ. 8. Φανίας, βλ. 1,2.

έμβλήματα· τό έμβλημα (στην αρχαία : τό επίσημον ή παράσημον) ήταν εικόνα στην πλώρη ή στην πρόμη του πλοίου, πού χρησίμευε σαν κόσμημα και σά διακριτικό του σημάδι· οί εικόνες αυτές παρίσταναν θεούς ή ήρωες και, όπως πίστευαν οί αρχαίοι, έδιωχναν τίς κακοκαιρίες και κάθε κακό συναπάντημα (άντιστοιχοῦν μέ τίς σημερινές γοργόνες ή φιγοῦρες τών καραβιῶν).

πολεμικά έμβλήματα (άρχ. παιῶνες), πολεμικά ένθουσιαστικά άσματα πού τραγουδοῦσαν οί στρατιῶτες, όταν προχωροῦσαν στη μάχη.

Πίνδαρος, ό μεγαλύτερος από τούς αρχαίους 'Ελληνες λυρικούς. Γεννήθηκε τό 518 π.Χ. στις Κυνός Κεφαλές τών Θηβῶν και πέθανε τό 438 π.Χ. στό 'Αργος. 'Εγράψε ύμνους σέ θεούς, ήρωες και άνθρώπους. Τά έργα του ήταν πολλά. 'Απ' αυτά σώθηκαν μόνο οί ύμνοι σέ νικητές τών πανελληνίων άγώνων πού έχουν τόν τίτλο «'Επίνικοι ». 'Από τά άλλα έχομε μόνο μερικά αποσπάματα. Οί στίχοι πού παραθέτει έδώ ό Πλούτ. είναι άπόσπασμα από ποίημα πού δέν έχει σωθῆ.

Ίστιαία (ἀρχ. *Ἐστίαια* ἢ *Ίστίαια*), ἀρχαιότατη πόλη τῆς Εὐβοίας κατὰ τὰ βόρεια παράλια τῆς νήσου, δυτικά τοῦ Ἄρτεμισίου.

ἢ *Ὀλιζώνα*, πόλη στὸ νότιο μέρος τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ἴσως τὸ σημερινὸ Τρίκερι. Ὅλη ἡ παράλια ἐκείνη τῆς Θεσσαλίας ἦταν ἄλλοτε τὸ βασίλειο τοῦ Φιλοκτήτη, ὁμηρικοῦ βασιλιᾶ, ποὺ πῆρε μέρος στὸν τρωικὸ πόλεμο καὶ σκότωσε ἀνάμεσα σὲ ἄλλους καὶ τὸν Πάρη, τὸ γιὸ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Τροίας Πριάμου. Ὁ Φιλοκτήτης ἦταν φημισμένος ὡς ἱκανὸς τοξότης.

Ἄρτεμη, μεγάλη θεά, ἀδερφή τοῦ Ἀπόλλωνα. Εἶχε πατέρα τὸ Δία καὶ μητέρα τὴ Λητώ. Πίστευαν ὅτι προστάτευε τὰ δάση, τὰ βουνά, τὸ κυνήγι, τοὺς ναυτικούς καὶ τοὺς τοκετούς. Στὸ Ἄρτεμισιο εἶχε τὴν ἐπωνυμία τῆς *Προσηώας*, δηλ. τῆς Ἀνατολικῆς. Ἄπ' αὐτὴν ὀνομάστηκε καὶ τὸ ἀκρωτήριο Ἄρτεμισιο.

Ζαφορά, ἢ *ζαφουρά* (σαφράς) λέγεται καὶ κρόκος, φυτὸ βολβόριζο ποὺ ἔχει κίτρινα καὶ εὐωδιαστὰ ἄνθη· ἀπ' αὐτὰ κατασκευάζεται κίτρινη οὐσία ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὴν ἀκίνδυνη χρώση τυριῶν, ζυμαρικῶν κτλ.

τὸ *ἐλεγεῖο* ἢ *ἡ ἐλεγεία*, ποίημα συνταγμένο σὲ δίστιχες στροφές· ὁ δεῦτερος στίχος κάθε στροφῆς ἔχει μερικὲς συλλαβὲς λιγότερες ἀπὸ τὸν πρῶτο. Τὸ ἐλεγεῖο ποὺ παραθέτει ἐδῶ ὁ Πλούτ. πιστεύεται πὼς εἶναι τοῦ ποιητῆ Σιμωνίδη τοῦ Κεῖου (βλ. σημ. σελ. 86).

Σελ. 33

Κεφ. 9. *Θερμοπόλες*, τὰ στενὰ ποὺ σχηματίζονται ἀνάμεσα στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Καλλιδρόμου καὶ στὸ Μαλιακὸ κόλπο· τὴν ἀρχαία ἐποχὴ εἶχε μῆκος 1 χιλιόμε. καὶ πλάτος περίπου 60 μ. Στὰ στενὰ αὐτὰ ἐγίνε ἡ περίφημη μάχη τὸ 480 π.χ., ὅπου ὁ Λεωνίδας μαζί μὲ 300 Σπαρτιάτες ἔπεσε ἥρωικά. Ἡ εἶδηση τῆς μάχης καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μεταδόθηκε μὲ ἀγγελιοφόρους στοὺς Ἕλληνας ποὺ ἦταν στὸ Ἄρτεμισιο καὶ ἔφερε μεγάλη ἀναταραχὴ.

χωρὶς ἄλλο θὰ ἀγκυροβολοῦσαν οἱ ἐχθροί, γιὰ νὰ προμηθευτοῦν νερό, ἐπομένως μέρη μὲ πηγές.

ἢ θὰ πῆγαιναν νὰ κρυφτοῦν, δηλ. μέρη ἀσφαλισμένα σὲ περίπτωση τρικυμίας.

Ἴωνες· οἱ πρῶτες ἰωνικὲς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας ἦταν ἀποικίες τῆς Ἀθῆνας καὶ γενικὰ οἱ Ἴωνες θεωροῦσαν τὴν Ἀθῆνα ὡς μη-

τρόπολη· γι' αυτό στις επιγραφές που σκάλιζαν επάνω στις πέτρες υπενθύμιζαν οι Ἀθηναῖοι ὅτι εἶναι πατέρες τους. Οἱ Ἴωνες, ὑποδουλωμένοι στοὺς Πέρσες, εἶχαν στρατολογηθῆ μαζί με ἄλλους τοὺς λαοὺς τοῦ περσικοῦ κράτους, διατηροῦσαν ὅμως στὴν ψυχὴ τους τὴν ἐθνικὴ τους συνείδηση καὶ γι' αὐτὸ οἱ Πέρσες δὲν τοὺς εἶχαν πολλὴ ἐμπιστοσύνη.

περνώντας τὴ Δαορίδα· ὁ Ξέρξης μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν κατέβηκε πρὸς τὰ κάτω, πέρασε τὴ Δαορίδα, καὶ ἀπὸ τὸ πάνω μέρος, δηλ. ἀπὸ τὴν Οἶτη, μπῆκε στὴ Φωκίδα, ὅπου ἔκαψε τὶς πόλεις, γιὰτὶ οἱ Φωκεῖς δὲν ἤθελαν νὰ προσχωρήσουν στοὺς Πέρσες· ἔπειτα συνέχισε τὴν πορεία του, μπῆκε στὴν Ἀττικὴ καὶ ἔφτασε ὡς τὴν Ἀκρόπολη.

ἀπὸ τὴ μιὰ θάλασσα στὴν ἄλλη, δηλ. ἀπὸ τὸ Λέχαιο (τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου) ὡς τὶς Κεγχρεές (τοῦ Σαρωνικοῦ).

Σελ. 35

Κεφ. 10. σὲ παράσταση τραγωδίας· στὸ ἀρχαῖο θέατρο πολλές φορές κατὰ τὴν παράσταση τραγωδίας ὁ ποιητὴς σκηνοθετοῦσε τὴν ἐμφάνιση θεοῦ ἢ θεᾶς, πού με τὸ χειρισμὸ κάποιου μηχανήματος φαινόταν ὅτι κατέβαινε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ (« ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός »)· ἡ θεία αὐτὴ ἐμφάνιση ἔδινε τὴ λύση τοῦ δράματος.

δράκοντας λεγόταν τὸ φίδι πού, ὅπως πίστευαν, ζοῦσε στὸ νὰ τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀκρόπολη, κρυμμένος κάτω στὴ γῆ ἀπὸ τὴν ὁποία ἔβγαινε καὶ ἔπαιρνε τὶς προσφορὲς πού τοῦ παράθεταν οἱ ἱερεῖς, δηλαδὴ κάθε μῆνα πῖτα ζυμωμένη με μέλι (μελιτόδεσσα) καὶ κάθε μέρα ἐκλεκτὲς τροφές· τὸ φίδι αὐτὸ πίστευαν πὼς ἦταν φύλακας τοῦ ναοῦ (« οἰκουρὸς ὄφις »).

« ξύλινο τεῖχος »· ὁ χρησμός πού ἔδωσε τότε τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ἔλεγε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι μποροῦν νὰ σωθοῦν μόνο με « τεῖχος ξύλινο » χωρὶς νὰ διευκρινίζη τί ἐννοοῦσε με αὐτό· ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως ἔδινε τὴν ἐξήγηση ὅτι τὰ ξύλινα τεῖχη πού ἔλεγε ὁ χρησμός ἦταν τὰ πλοῖα. Αὐτὰ διηγεῖται καὶ ὁ Ἡρόδοτος.

τὴ Σαλαμίνα· γιὰ τὴ Σαλαμίνα, ὅπου ἤθελε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ γίνῃ ἡ ναυμαχία, ὁ χρησμός ἔλεγε : « ὦ θεία Σαλαμίνα, ἐσὺ θὰ στείλῃς στὸν ὄλεθρο παιδιὰ γυναικῶν ». Καὶ πολλοὶ ἐξηγοῦσαν ὅτι ὁ χρησμός με τὶς λέξεις « παιδιὰ γυναικῶν », ὑπονοοῦσε τοὺς Ἐλ-

λγες, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς ὑποστήριζε ὅτι ὑπονοῦσε τοὺς Πέρσες, γιατί ἀλλιῶς δὲ θὰ ἔλεγε τῇ Σαλαμίνα «θεία» (δηλ. εὐλογημένη ἀπὸ τοὺς θεούς), παρὰ θὰ τὴν ὀνόμαζε «δεινὴν» ἢ «σχετλίαν» (φοβερή, καταραμένη).

Τροϊζήνα, πόλη τῆς Ἀργολίδας κοντὰ στὸ Σαρωνικὸ κόλπο (σήμερα λέγεται Δαμαλὰς): κατὰ τὸν Ἡρόδοτο, ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἔφεραν τὶς οἰκογένειές τους στὴν Αἴγινα καὶ στὴ Σαλαμίνα.

ὀβολός, τὸ 1/6 τῆς ἀττικῆς δραχμῆς (βλ. *τάλαντο*, σημ. σελ. 93).

νὰ πληρώνουν γι' αὐτὰ μιστοὺς σὲ δασκάλους: οἱ κάτοικοι τῆς Τροϊζήνας φρόντισαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα, νὰ πληρώνουν ἀκόμη καὶ δασκάλους γιὰ τὰ προσφυγόπουλα τῶν Ἀθηναίων. Ἡ φροντίδα αὐτὴ μέσα στὴ μεγάλη ἐκείνη ἀναταραχὴ δείχνει τὴ μεγάλη σημασία ποὺ ἔδιναν οἱ ἀρχαῖοι Ἐλληνες στὴν ἐκπαίδευση.

βουλή τοῦ Ἀρείου Πάγου, σῶμα ποὺ ἀρχικὰ εἶχε τὴν ἀνώτερη δικαστικὴ, νομοθετικὴ καὶ ἀστυνομικὴ ἐξουσία: μετὰ τὴν ὀριστικὴ διαμόρφωση τῆς δημοκρατίας τὰ δικαιώματα του περιορίστηκαν μόνον σὲ δικαστικὲς ὑποθέσεις (δίκες γιὰ φόνον κτλ.).

Ἀριστοτέλης, ὁ μεγάλος ἀρχαῖος φιλόσοφος ποὺ γεννήθηκε στὰ Στάγειρα τῆς Μακεδονίας τὸ 384 π.Χ., δάσκαλος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἰδρυτὴς περιώνυμης φιλοσοφικῆς σχολῆς στὴν Ἀθήνα (τῆς «περιπατητικῆς»). Πέθανε τὸ 322 π.Χ. στὴ Χαλκίδα. Ἐγραψε πολλὰ φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα. Αὐτὸ ποὺ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Πλούτ. γιὰ τὴ βουλή τοῦ Ἀρείου Πάγου περιέχεται στὸ ἔργο τοῦ Ἀριστοτέλη «Ἀθηναίων Πολιτεία».

Σελ. 37

Κλειθμός, ἱστοριογράφος Ἀθηναῖος ποὺ ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τῶν περσικῶν πολέμων καὶ ἔγραψε ἱστορία τῆς Ἀττικῆς.

τὸ κεφάλι τῆς Γοργόνας, τὸ γοργόνειο, ἦταν ἡ χρυσοῦ κεφαλὴ τῆς Γοργόνας Μέδουσας ποὺ κοσμοῦσε τὴν ἀσπίδα (ἢ αἰγίδα) ἀρχαίου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς ποὺ ἦταν στὸ ναὸ τοῦ Ἐρεχθείου στὴν Ἀκρόπολη. Φαίνεται πὼς τὸ κόσμημα αὐτὸ ἦταν προσθετὸ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελαν νὰ τὸ πάρουν μαζί τους.

πρὸς τὸ νησί, δηλ. πρὸς τὴ Σαλαμίνα.

Σάνθιππος, πατέρας τοῦ Περικλῆ: ἔδρασε κατὰ τοὺς μηδικούς

πολέμους. Ήταν και αυτός ανάμεσα σ' εκείνους πού άφησαν τήν πόλη, όταν πλησίαζαν οι Πέρσες, και άγωνίστηκε στη Σαλαμίνα. Τό επόμενο έτος διαδέχτηκε τό Θεμιστοκλή στην άρχηγία του άθηναικού στόλου και συνέχισε τόν άγώνα. Οι Άθηναίοι τιμώντας τις ύπηρεσίες του του έστησαν άνδριάντα στην Άκρόπολη.

«Κυνός σήμα» τό όνομα αυτό έδιναν οι άρχαίοι σε πολλά άκρωτήρια· έδώ λέγεται για τό άκρωτήριο τής Σαλαμίνας άντίκρου στην Άττική, όπου αποβιβάζονταν οι Άθηναίοι. Τό όνομα αυτό διατήρησε ως τά χρόνια του Πλουτάρχου (τόν 1. μ.Χ. αιώνα).

Κεφ. 11. είχε έξοστρακισθή πριν από τόν πόλεμο ό Άριστείδης, βλ. σημ. σελ. 91.

για όρισμένο χρόνο, συνήθως ό έξοστρακισμός διαρκούσε 5 — 10 έτη.

Σελ. 39

Ευρυβιάδης, βλ. σημ. σελ. 92.

τά περιήφημα εκείνα λόγια· ό Ήρόδοτος στην ιστορία του γράφει πως τά λόγια αυτά τά είπε ό Άδείμαντος, ό στρατηγός των Κορινθίων.

άνθρωπος χωρίς πατρίδα, γιατί οι Άθηναίοι είχαν αφήσει τήν πόλη τους· τά διακόσια πλοία, από τά όποια τά 180 ήταν με πλήρωμα άθηναικό και τά 20 τά είχαν δώσει στους Χαλκιδικείς.

άν μās προδώσετε για δεύτερη φορά· για τήν πρώτη προδοσία βλ. κεφ. 9, 3 — 4.

τά καλαμάρια (τά γνωστά κεφαλόποδα μαλάκια) έχουν στο έσωτερικό τους ένα κόκαλο πού λέγεται ξίφος ή μαχαίρι.

Κεφ. 12. ή κουκουβάγια, ήταν ιερό πτηνό τής Άθηνάς· τό πέταγμα της από τά δεξιά τό θεωρούσαν αίσιο οϊωνό.

Σελ. 41

παιδαγωγός, δούλος πού όδηγούσε τά παιδιά στο σχολείο (ένώ παιδοτρέβης λεγόταν ό δάσκαλος τής γυμναστικής· βλ. λ. μαθήματα, σημ. σελ. 86).

Κατά τόν Αίσχύλο ό Σίκιννος ήταν Έλληνας και όχι Πέρσης αιχμάλωτος.

όλο τό πέραμα, δηλ. τό στενό ανάμεσα στη Σαλαμίνα και

τήν Ἀττική· τὰ κοντινά νησιά, δηλ. τὰ νησάκια πού εἶναι μπροστά στα Μέγαρα, ἐπίσης τή Λέρο καί τίς Φαρμακοῦσες (πού σήμερα λέγονται Κυράδες), καθὼς καί τὸ ἐρημονήσι Ψυττάλεια.

Σελ. 43

Κεφ. 13. μόλις ξημέρωσε· εἶναι ἡ ἱστορική μέρα τῆς 28 Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ.

Φανόδημος, Ἕλληνας ἱστοριογράφος πού ἔζησε στίς ἀρχές τοῦ 4. αἰ. π.Χ.

πὸ πάνω ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ· ὁ ναὸς αὐτὸς τοῦ Ἡρακλῆ (πού λεγόταν « Ἡράκλειο ») ἦταν στοὺς πρόποδες τοῦ Αἰγάλεου, κοντὰ στὸ σημερινὸ Κερατσίνι, ὅπου καί τὸ πέραμα. Ἐκεῖ στοὺς τελευταίους πρόποδες τοῦ βουνοῦ, πάνω σὲ λοφίσκο, εἶχε στηθῆ ὁ θρόνος τοῦ Ξέρξη ἀπ' ὅπου μποροῦσε νὰ ἀντικρίζῃ τὴ Σαλαμίνα καί νὰ παρακολουθῆ ἄνετα ὅλα ὅσα θὰ διαδραματιζόνταν στὴ θάλασσα.

Ἀκεστόδωρος, Ἕλληνας ἱστορικός ἀπὸ τὴ Μεγαλόπολη πού ἔζησε τὸν 3. αἰ. π.Χ. καί ἔγραψε ἓνα ἔργο « Περὶ πόλεων »· αὐτὸς ἀπὸ σύγχυση στίς τοπωνυμίες νομίζει ὅτι ὁ θρόνος τοῦ Ξέρξη εἶχε στηθῆ στὰ Κέρατα τῆς Μεγαρίδας, στὸ σημερινὸ Μεγάλο Πεῦκο, γιὰ καί ἡ τοποθεσία ἐκείνη τοῦ Αἰγάλεου λεγόταν Κέρατα.

χρυσὸς θρόνος, ἀπὸ ἄλλη πηγὴ ξέρομε ὅτι ὁ θρόνος τοῦ Ξέρξη ἦταν « ἀργυρόπους », εἶχε δηλ. ἀσημένια πόδια. Αὐτὸς ἀργότερα κατατέθηκε μαζὶ μὲ ἄλλα λάφυρα στὸ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς, στὴν Ἀκρόπολη.

Κεφ. 14. Αἰσχύλος, ὁ μέγας τραγικός ποιητὴς πού γεννήθηκε στὴν Ἐλευσίνα τὸ 525 π.Χ. καί πέθανε στὴ Γέλα τῆς Σικελίας τὸ 456 π.Χ. Ἐγραψε 90 δράματα ἀπὸ τὰ ὅποια σώθηκαν μόνο 7. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ μὲ τὸν τίτλο « Πέρσες » ἔχει ὡς θέμα τὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων στὴ Σαλαμίνα. Ὁ ποιητὴς εἶχε πάρει μέρος καί ὁ ἴδιος στὴ ναυμαχία.

ἡ ἀναλογία (τοῦ περσικοῦ στόλου πρὸς τὸν ἑλληνικὸ), γιὰ τὸ Αἰσχύλος ἀναφέρει πρὶν καί τὸν ἀριθμὸ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων.

ἐκατὸν ὀγδόντα· τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων ἦταν διακόσια, εἶχαν δώσει ὅμως τὰ εἴκοσι στοὺς Χαλκιδεῖς.

τοξότες, πού είχαν κύριο επιθετικό όπλο τὸ τόξο μὲ τὸ ὁποῖο ἔριχναν βέλη—ὀπλίτες, οἱ βαριά ὀπλισμένοι.

τὴν κατὰλληλη ὥρα· συνήθως κατὰ τὶς 9 τὸ πρωὶ ἀρχίζει νὰ πνέη στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ μπάτης.

Σελ. 45

Ἀριαμένης, μεγαλύτερος ἀδερφὸς τοῦ Ξέρξη, διεκδικητὴς τοῦ θρόνου.

Ἀμεινίας, ἀδερφὸς τοῦ ποιητῆ Αἰσχύλου· ὁ ἄλλος ἀδερφὸς του ὁ Κυναίγειρος ἔπεσε ἥρωικά στὸ Μαραθῶνα.

Δεκέλεια, τὸ σημερινὸ Τατόι τῆς Ἀττικῆς.

Σωκλῆς, (ἀπὸ τὴν *Παλλήνη*, ἀρχαῖο δῆμο τῆς Ἀττικῆς κοντὰ στὸ σημερινὸ Χαρβάτι) ἦταν καὶ αὐτὸς στὸ ἴδιο πλοῖο μὲ τὸν Ἀμεινία, δηλ. τὸ πλοῖο αὐτὸ εἶχε δύο τριηράρχους.

Ἀρτεμισία, βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ τῆς Καρίας πού εἶχε προσφέρει στὸν Ξέρξη 5 πλοῖα καὶ διακρίθηκε κατὰ τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας· (ἄλλη, πολὺ μεταγενέστερη, εἶναι ἡ Ἀρτεμισία ἡ γυναίκα τοῦ Μανσῶλου, βασίλισσα καὶ αὐτὴ τῆς Καρίας ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου, πού κατασκεύασε πρὸς τιμὴ τοῦ συζύγου της τὸ περίφημο Μανσωλεῖο.)

Κεφ. 15. τὸν θριάσιο κάμπο τῆς Ἐλευσίνας, πού λεγόταν « Θριάσιον πεδῖον ».

Ἰακχος, τὸ ξύλινο ἄγαλμα (ξόανο) τοῦ Ἰάκχου πού συνδέεται μὲ τὸ θεὸ Διόνυσο καὶ πού τὸ ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μέσο τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ στὴν Ἐλευσίνα μὲ τραγούδια, χοροὺς καὶ λαμπάδες. Λέγεται *μυστικός* ὁ Ἰακχος ἀπὸ τοὺς μύστες (τοὺς πιστοὺς) πού τὸν συνόδευαν.

Αἰακίδες, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Αἰακοῦ, μυθικοῦ βασιλιᾶ τῆς Αἴγινας (δηλ. ὁ Πηλέας, οἱ ἀδερφοὶ του Τελαμῶν καὶ Φῶκος, ἐπίσης ὁ Ἀχιλλέας, γιὸς τοῦ Πηλέα κ.λπ.)

ἐμβλήματα τοῦ πλοίου, βλ. σημ. σελ. 93.

Σελ. 47

Φλύα, βλ. σημ. σελ. 86.

Σιμωνίδης, βλ. σημ. σελ. 86.

τὸ ἐνδιάμεσο στενό, πὺ εἶναι ἀνάμεσα στὴ Σαλαμίνα καὶ τὴν ἀπέναντί της ἀκτὴ τῆς Ἀττικῆς.

νὰ διαλύσουν τὴ γέφυρα πὺ εἶχε στήσει ἐκεῖ ὁ Ξέρξης· ὁ Ξέρξης εἶχε διατάξει καὶ ἔστησαν γεφυρώματα στὸ πιὸ στενὸ μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀνάμεσα στὴν Ἄβυδο καὶ στὴ Σηστό, γιὰ νὰ περάσῃ τὸ στρατό του ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Εὐρώπη.

νὰ πιάσωμε τὴν Ἀσία (δηλ. ποιόν;)· χρησιμοποιεῖ ὄχι ἀπευθείας τὸ ὄνομα πὺ θέλει, ἀλλὰ κάποιον πὺ ἔχει παρόμοιον νόημα (ἀ ν τ ο ν ο μ α σ ί α).

κάτω ἀπὸ χρυσοῦφαντη σκηνή· εἶναι ἡ σκηνή πὺ εἶχε στηθῆ σὰν περίπτερον καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Ξέρξης, καθισμένος στὸ θρόνον του, παρακολουθοῦσε τὴ ναυμαχία.

Σελ. 49

Μαρδόνιος, Πέρσης στρατηγός, γαμπρὸς τοῦ Δαρείου τοῦ Α', πὺ εἶχε ὑποτάξει τὶς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας. Μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Ξέρξη (τὸ 480 π.Χ.) τοῦ ἀνατέθηκε ἡ ἀρχηστρατηγία. Πολέμησε, νικῆθηκε καὶ σκοτώθηκε στὶς Πλαταιές. Ἀπὸ τὴ συντριβὴ τοῦ Μαρδονίου φάνηκε ὅτι ἡ δύναμη τῶν Περσῶν στὴν ξηρὰ δὲν ἦταν ὀλοτέλα ἀκαταμάχητη (πρβλ. κεφ. 7, 5).

Κεφ. 17. ἀπὸ τὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ, ἔνν. τοῦ Ποσειδώνα. Στὶς ψηφοφορίες ἔθεταν πολλὰς φορὰς τὶς ψήφους πάνω στὸ βωμὸ καὶ ἀπ' ἐκεῖ τὶς ἔπαιρναν οἱ ψηφοφόροι. Ἐδῶ οἱ στρατηγοὶ θὰ ψήφιζαν, γιὰ νὰ πῶν ποῖος ἀναδείχθηκε κατὰ τὴ γνώμη τους πρῶτος καὶ ποῖος δευτερος στὴν ἀντρέια καὶ στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Περσῶν.

στοὺς ἀμέσως ἐπόμενους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, πὺ ἔγιναν ἔπειτα ἀπὸ τὴ ναυμαχία στὴ Σαλαμίνα, δηλ. τὸ 476 π.Χ. (βλ. λ. Ὀλυμπία, σημ. σελ. 89).

Σελ. 51

Κεφ. 18. τὴ δόξα· ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς κυνηγοῦσε τὴ δόξα τὸ εἶπε ὁ Πλούτ. καὶ παραπάνω (βλ. κεφ. 3, 4 καὶ 5, 3).

ναύαρχος· στὴν Ἀθήνα σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς δέκα στρατηγούς ἀνάθεταν τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου μὲ τὸν τίτλον τοῦ ναύαρχου.

ὅπως σ' ἕνα πλατάνι κτλ., πα ρ ο μ ο ἰ ὶ σ η (πρόσεξε καὶ ἀνάλυσε τὰ στοιχεῖα τῆς).

ἀπὸ τῆ Σέριφο· ἡ Σέριφος εἶναι νησί τῶν Κυκλάδων· οἱ κάτοικοί του ἦταν Ἴωνες, σύμμαχοι πάντοτε τῶν Ἀθηναίων.

Ἔνα μῦθος πρόσεξε τὰ στοιχεῖα τοῦ μύθου καὶ τὶς παρομοιώσεις (ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ νεώτερος στρατηγὸς — ἡ γιορτὴ καὶ ἡ ἀκόλουθη μέρα κτλ.) Ποιὸ εἶναι τὸ ἐπιμύθιο ;

ἂν τότε δὲν εἶχα γίνεи ἐγώ, δηλ. κατὰ τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Σελ. 53

Κεφ. 19. νὰ ἀνοικοδομῇ· γιατί ἡ Ἀθήνα εἶχε καταστραφῆ τὸ 480 π.Χ. ἀπὸ τὸν Ξέρξη καὶ τὸ ἐπόμενο ἔτος ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο.

Θεόπομπος, ἱστορικὸς ἀπὸ τῆ Χίο. Γεννήθηκε τὸ 376 π.Χ. καὶ ἔγραψε ἱστορικὰ βιβλία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνο ἀποσπάσματα σώθηκαν.

τὰ λιμάνια τοῦ Πειραιᾶ, δηλ. ἡ Μουνιχία (σήμερα Τουρκολίμανο) ἡ Ζέα (σήμερα Πασαλιμάνι) καὶ τὸ κεντρικὸ πειραιῖκὸ λιμάνι μὲ τὸ πολεμικὸ τμήμα (τὸν Κάνθαρο) καὶ τὸ ἐμπορικὸ (τὸ « Ἐμπόριον »).

ὁ θρόλος γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ· κατὰ τὴν παράδοση ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ποσειδῶν εἶχαν φιλονικήσει γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Ἀθήνας· καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἔκαμε νὰ φυτρώσῃ στὴν Ἀκρόπολη ἡ ἐλιά πού ἦταν ἄγνωστη ὡς τότε στὴν Ἀθήνα, ἐνῶ ὁ Ποσειδῶν χτύπησε μὲ τὴν τρίαινά του τὸ βράχο καὶ ἀνάβλυσε πηγὴ θαλασσινοῦ νεροῦ· ἀλλὰ τὸ δῶρο τῆς Ἀθηνᾶς θεωρήθηκε ἀνώτερο καὶ ἔτσι ἀναγνωρίστηκε ἡ κυριαρχία τῆς στὴν Ἀθήνα, πού ἀπὸ τότε πῆρε τὸ ὄνομά της (πρὶν λεγόταν Κεκροπία ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Κέκροπα πού ἦταν ἰδρυτῆς καὶ πρῶτος βασιλιάς τῆς Ἀθήνας). Ἡ σκηνὴ τῆς φιλονικίας Ἀθηνᾶς καὶ Ποσειδῶνα εἶχε ἀπεικονιστῆ μὲ ἀνάγλυφη παράσταση στὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ Παρθενῶνα.

Σελ. 55

στοὺς δικαστές· κριτὲς στὴ φιλονικία, ἦταν κατὰ τὴν παράδοση οἱ ἄλλοι θεοί, ἢ, σύμφωνα μὲ ἄλλη ἐκδοχὴ, ὁ Κέκροπας.

« ἐξύμωσε τὸν Πειραιᾶ » μὲ τὴν Ἀθήνα, μεταφορικὴ ἔκφραση (πῶς θὰ τὸ λέγαμε μὲ κυριολεξία ;)

Ἀριστοφάνης, ὁ περίφημος Ἀθηναῖος κωμικὸς ποιητῆς

(452 — 385 π.Χ.)· αὐτὸ πού ἀναφέρεται ἐδῶ περιέχεται σὲ μιὰ κωμωδία τοῦ πού ἔχει τὸν τίτλο « Ἴππεῖς ».

τὴν Ἀθήνα τὴν ἔδесе μὲ τὸν Πειραιά καὶ ὄχι τὸν Πειραιά μὲ τὴν Ἀθήνα (ἀ ν τ ί θ ε σ η ; ποιὸ εἶναι τὸ νόημά της ;)

Πνύκα, ὕψωμα στὰ δυτικά τῆς Ἀκρόπολης, κοντὰ στὸ σημερινὸ Ἀστεροσκοπεῖο, ὅπου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα συγκεντρωνόταν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου.

οἱ τριάκοντα τύραννοι· οἱ ἄρχοντες πού ἐγκαθιδρύθηκαν στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους τὸ 404 π.Χ., ὕστερ' ἀπὸ τὴν πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων στοὺς Αἰγὸς ποταμούς (στὴν Εὐρωπαϊκὴ ἀκτὴ τοῦ Ἑλλησπόντου) πού σημείωσε τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τοὺς τριάντα τυράννους ἔδιωξε τὸ ἐπόμενο ἔτος (403) ὁ Θρασύβουλος πού μπῆκε στὴν Ἀθήνα μὲ δημοκρατικὸ στρατὸ καὶ ἔφερε πάλι τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα.

Κεφ. 20. *Παγασές*, ἀρχαιότατη πόλη στὸ μυχὸ τοῦ ὁμώνυμου κόλπου (κοντὰ στὸ σημερινὸ Βόλο), ἐπίνειο τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδας· σὲ ἀνασκαφὲς πού ἔγιναν ἐκεῖ βρέθηκαν πολύχρωμες ἐπιτύμβιες στήλες.

οὔτε πιὸ ἄδικη· πῶς χαρακτηρίζεται ἡ πρόταση τοῦ Θεμιστοκλῆ, ἡ κρίση τοῦ Ἀριστείδη καὶ ἡ ἀπόφαση τῶν Ἀθηναίων ;
ἀμφικτυονικά συνέδρια· ἡ ἀμφικτυονία ἦταν θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς σύνδεσμος πολλῶν ἑλληνικῶν πόλεων πού εἶχε σκοπὸ τὴν τέλεση κοινῶν θρησκευτικῶν γιορτῶν, τὴν ἀνάπτυξη ἐμπορικῶν σχέσεων καὶ τὴν τήρηση ὀρισμένων κανόνων ἀνθρωπισμοῦ σὲ καιρὸ πολέμου. Ἡ ἀμφικτυονία αὐτὴ τῶν χρόνων τοῦ Θεμιστοκλῆ ἦταν σοβαρὸς θεσμὸς καὶ συνένωσε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Συγκροτοῦσε δύο φορές τὸ χρόνο συνέδρια, τὸ φθινόπωρο στὴν Ἀνθήλη (κοντὰ στὶς Θερμοπύλες) καὶ τὴν ἀνοιξὴ στοὺς Δελφούς. Στὰ συνέδρια αὐτὰ ἔπαιρναν μέρος ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, *πυλαγόρες* (ρήτορες) καὶ *ἱερομνήμονες* (γραμματεῖς). Ἡ ἀμφικτυονικὴ ἰδέα σὲ πιὸ πλατιά κλίμακα βρῆκε ἐφαρμογὴ στοὺς νεώτερους χρόνους μὲ τὴν ἴδρυση τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ὕστερ' ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον (1918) καὶ στὸ σημερινὸ « Ὄργανισμὸ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν » (Ο.Η.Ε.) μετὰ τὸ β' παγκόσμιον πόλεμον (1948).

Σελ. 57

τὸν Κίμωνα, βλ. σημ. σελ. 90. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν καὶ

ἄλλες ἀφορμὲς γιὰ νὰ εἶναι δυσαρεστημένοι μετὰ τὸ Θεμιστοκλῆ, ὅπως εἶδαμε στὸ κεφ. 19, 1 — 3.

Κεφ. 21. Ἄλλὰ καὶ στοὺς συμμάχους ἔγινε δυσάρεστος ὁ Θεμιστοκλῆς, γιὰ τὸν ἐπέβλεπε νὰ δύνουν χρήματα γιὰ τὸ συμμαχικὸ ταμεῖο ποὺ τὸ διαχειρίζονταν οἱ Ἀθηναῖοι· ἔτσι ἡ συμμαχία ἄρχισε νὰ γίνεται βάρος γιὰ τοὺς συμμάχους τῆς Ἀθήνας.

Πειθῶ, Βία, Πενία, Ἀπορία· π ρ ο σ ω π ο π ο ι ῆ σ ε ι ς (ποιῆς ἐνέργειες ἢ καταστάσεις προσωποποιοῦνται ἐδῶ ; τί νόημα ἔχουν οἱ λόγοι τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ ἡ ἀπάντησις ποὺ πῆρε ;)

Τιμοκρέων, κωμικὸς ποιητὴς, γνωστὸς καὶ ὡς ἀθλητῆς, ἀπὸ τὴν Ἰάλυσο τῆς Ρόδου, ἔγραψε πειραχτικὰ τραγούδια καὶ ἐπιγράμματα. Ὃταν ὁ Τιμοκρέωντες ἐξορίσθηκε, ζήτησε ἀπὸ τὸ Θεμιστοκλῆ τὴ βοήθειά του γιὰ νὰ γυρίσῃ εἰς τὴν Ρόδο, ἀλλὰ ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνήθηκε· ὁ Τιμοκρέωντες τότε μετὰ πειραχτικὰ ποιήματα κατηγοροῦσε τὸ Θεμιστοκλῆ ὅτι δωροδοκῆθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Τιμοκρέωντα.

Πανσανίας, ὁ Σπαρτιάτης στρατηγὸς καὶ ναύαρχος, ποὺ νίκησε τὸ Μαρδόνιο εἰς Πλαταιῆς (479 π.Χ.). Ἀργότερα ἦρθε εἰς συνεννόησιν μετὰ τοὺς Πέρσας, καὶ, ὅταν ἀνακαλύφθηκε ἡ προδοσία του, κατὰφυγε εἰς τὸ ναὸ τῆς Χαλκιοῖκου Ἀθηνᾶς, ὅπου ἔμεινε ἀποκλεισμένος καὶ πέθανε ἀπὸ ἀσιτία. Γιὰ τὸν *Ξάνθιππο*, βλ. σημ. σελ. 96.

Λεωτυχίδης, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ποὺ ἐπικεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων νίκησε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλῃ εἰς τὴν ξηρὰ καὶ τὴ θάλασσαν (479 π.Χ.).

Λητώ, ἡ μητέρα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Ἄρτεμης, ποὺ τοὺς γέννησε ὕστερ' ἀπὸ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν Δῆλον (βλ. καὶ λ. Ἄρτεμη, σημ. σελ. 94).

ποὺ ἀτίμο πῆρε χρῆμα· γιὰ τὸν νόμιζε ὁ Τιμοκρέωντες ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του δωροδοκῆσαν τὸ Θεμιστοκλῆ, γιὰ νὰ μὴ τὸν βοηθήσῃ.

Ἰάλυσος, ἀρχαία πόλις τῆς Ρόδου.

φίλευε κόσμον στὸν Ἰσθμό· ὁ Τιμοκρέωντες χλευάζει τὸ πενιχρὸν συμπόσιον ποὺ παράθεσε κάποτε ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὸν Ἰσθμό, ὅταν γίνονταν ἐκεῖ ἀγῶνες.

Σελ. 59

Μούσα (ἀρχ. Μοῦσα)· οἱ ἀρχαῖοι ποιητὲς συνήθιζαν νὰ ἀρχίζον τὰ ποιήματά τους μετὰ τὴν ἐπίκλησιν εἰς τὴν Μοῦσαν.

μέ την κατηγορία τοῦ μηδισμοῦ, βλ. τή φρ. μέ τὸ μέρος τῶν *Μήδων*, σημ. σελ. 92. Ὁ Τιμοκρέοντας, ἐπειδὴ δὲν τὸν ἔφερναν ἀπὸ τὴν ἔξορία, κατάφυγε στὸ βασιλιά τῶν Περσῶν· καταδικάστηκε τότε ἀπὸ τὸ συμμαχικὸ δικαστήριον σὲ ἰσόβια ἔξορία· ὁ Θεμιστοκλῆς ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀθήνας ψήφισε καὶ αὐτὸς τὴν καταδίκη τοῦ Τιμοκρέοντα.

Κεφ. 22. Ἀριστοβούλη· ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτὸ στὴ θεὰ Ἄρτεμη, γιὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ὁ ἴδιος σκέπτεται ὀρθὰ καὶ δίνει ἄριστες συμβουλές.

Μελίτη, ἓνας ἀπὸ τοὺς δήμους τῆς Ἀττικῆς, στὸ δυτικὸ μέρος τῆς Ἀθήνας ποὺ περιλάβαινε τὴν Πνύκα καὶ ὅλη τὴ γύρω περιοχή. Ἐκεῖ κοντὰ ἦταν τὸ βάραθρον (πρὸς τὸ σημερινὸ Ἀστεροσκοπεῖο), ὅπου οἱ ἀρχαῖοι κατακρήμνιζαν τοὺς καταδικασμένους σὲ θάνατο· ὁ δῆμος τῆς Μελίτης ἀνῆκε στὴν Κερροπίδα φυλὴ.

Τὸν ἐξοστρακισμό τοῦ Θεμιστοκλῆ· ὁ ἐξοστρακισμὸς του ἔγινε τὸ 472 π.Χ., ὅταν ὑπερίσχυσε τὸ ἀντίπαλον κόμμα ποὺ εἶχε ἀρχηγὸ τὸν Κίμωνα (βλ. καὶ λ. ἐξοστρακισμὸς, σημ. σελ. 91).

Σελ. 61

Κεφ. 23. Πανσανίας, βλ. σημ. σελ. 103.

ὁ δῆμος τῆς Ἀργυλῆς ἦταν κατὰ τὸ νότιο μέρος τῆς Ἀθήνας, ἔφτανε ὡς τὸν Ὑμηττὸ καὶ περιλάβαινε τὸν Ἀρδηττό, τὸ ὕψωμα ὅπου ἔδιναν κάθε χρόνο τὸν ὄρκον τοὺς οἱ δικαστὲς τῆς Ἡλιαίας (οἱ ἡλιαστὲς)· ὁ δῆμος τῆς Ἀργυλῆς ἀνῆκε στὴν Ἐρεχθίδα φυλὴ.

τὶς προηγούμενες κατηγορίες· ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε κατηγορηθῆ καὶ πρωτύτερα ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες γιὰ πρόδοσία, ἀλλὰ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀποκρούσει τότε τὴν κατηγορία.

Σελ. 63

Κεφ. 24. στὴν Κέρκυρα ποὺ ἄλλοτε τὴν εἶχε εὐεργετήσῃ· ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε ἀνακηρυχθῆ εὐεργέτης τῆς Κερκύρας, καὶ γι' αὐτὸ εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἀσυλίας.

τριάντα τάλαντα· γιὰ τὸ τάλαντο βλ. σημ. σελ. 93.

ἀπ' ἐκεῖ πῆγε στὴν Ἡπειρο· οἱ Κερκυραῖοι δὲν ἤθελαν νὰ τὸν προστατέψουν, ἀπὸ φόβο μήπως δυσαρεστήσουν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτες.

Μολοσσοί, ἔθνος τῆς Ἡπείρου· εἶχαν θρησκευτικὸ κέντρο

τῆ Δωδώνη, ἐπιβλήθηκαν στοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Ἠπείρου καὶ Ἰδρυσαν δικό τους βασιλείο.

ἔιχε ζητήσει κατὶ ὁ Ἄδμητος εἶχε ζητήσει νὰ γίνῃ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ κατὰ συμβουλή τοῦ Θεμιστοκλῆ ἢ πρότασή του δὲν ἔγινε δεχτή.

ἔγινε ἰκέτης του· ἰκέτες ἔλεγαν ἐκείνους ποὺ πρόστρεχαν σὲ κάποιον καὶ ζητοῦσαν τὴ βοήθεια ἢ προστασία του σὲ ἔκτακτη στιγμή ἀνάγκης· αὐτοὶ καταφευγαν στὸ βωμὸ ἢ στὴν ἐστία τοῦ σπιτοῦ καὶ εἶχαν τὸ ἱερὸ δικαίωμα τῆς φιλοξενίας.

οἱ Ἀχαρνές, ἀρχαῖος δῆμος τῆς Ἀττικῆς, δυτικὰ τῆς Ἀθήνας, πρὸς τὴν Πάρνηθα, κοντὰ στὸ σημερινὸ Μενίδι.

Στησίμβροτος, βλ. σημ. σελ. 87.

Σελ. 65

ὄλους καὶ ὄλα, δηλ. τὴ γυναίκα του, τὰ παιδιά του καὶ τὶς οἰκογενειακὲς του ὑποχρεώσεις. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι αὐτὰ ποὺ λείει ὁ Στησίμβροτος, δὲν εἶναι ἀληθινὰ· αὐτὸς μιλεῖ πάντα μ' ἐχθρική προκατάληψη γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ.

Ἰέρων, τύραννος τῶν Συρακουσῶν (478 — 467 π.Χ.) ποὺ ἔφερε τὸ κράτος του σὲ μεγάλη ἀκμὴ· ἕνας ἀπὸ τοὺς πικὲς πλοῦσιους Ἕλληνας ἡγεμόνες τῆς ἐποχῆς του.

Κεφ. 25. Θεόφραστος, φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Ἐρεσό τῆς Λέσβου (372 — 287 π.Χ.), μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀξιόλογο εἶναι τὸ ἔργο του « Χαρακτῆρες ».

στὴν Ὀλυμπία, βλ. σημ. σελ. 90.

νὰ καταξεσικίσουν τὴ σκηνὴ τοῦ τυράννου· ἀπὸ ἄλλη ἱστορικὴ πηγὴ ξέρομε ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς δικαιολόγησε τὴν πρότασή του λέγοντας ὅτι ὁ Ἰέρων ποὺ δὲ συμμαχίστηκε τοὺς μεγάλους κινδύνους τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπει νὰ λαβαίνει μέρος καὶ στὶς πανελλήνιες πανηγυρικὲς συγκεντρώσεις.

Θουκυδίδης, ὁ μέγας Ἀθηναῖος ἱστορικὸς (471 — 396 π.Χ.) ποὺ ἔγραψε τὴν ἱστορία τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου.

στὴν ἄλλη θάλασσα (στὸ Αἰγαῖο)· ὁ Θεμιστοκλῆς πῆγε ἀπὸ ξηρὰ στὴ Μακεδονία καὶ ἔφτασε στὴν Πύδνα, πόλη τῆς Μακεδονίας, στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου.

Θάσος, νησί τοῦ Β. Αἰγαίου στὸ Θρακικὸ πέλαγος, κοντὰ

στο ανατολικό άκρο τής Μακεδονίας· τότε (τὸ 469 π.Χ.) τὴν πολιορκοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι.

ναύκληρος εἶναι ὁ ἰδιοχτήτης τοῦ πλοίου.

Θεόπομπος, βλ. σημ. σελ. 101.

Κεφ. 26. *Κύμη*, ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις τῆς Μ. Ἀσίας στὰ νότια παράλια τοῦ Ἐλαίτικου κόλπου.

Σελ. 67

Αἰγές, μικρὴ πόλις τῆς Μυσίας κοντὰ στὴν Κύμη, πρὸς τὸ ἐσωτερικόν.

τῆς νύχτας ἄκου τὴ φωνὴ κτλ. π ρ ο σ ω π ο π ο ἰ ἡ σ η
τῆς νύχτας, ἀντί : πρόσεξε τὸ ὄνειρο ποῦ θὰ δῆς στὸν ὕπνο σου, αὐτὸ θὰ σοῦ δείξῃ τί νὰ κάμῃς, γιὰ νὰ σωθῆς.

ἔγινε μεμιᾶς ἀετός· ἡ μεταμόρφωση τοῦ φιδιοῦ σὲ ἀετὸ προμηνουῖσε κατὰ τὶς δοξασίες ποῦ ἐπικρατοῦσαν τότε, εὐχάριστη ἀλλαγὴ στὴν κατάσταση τοῦ Θεμιστοκλῆ· ὁ ἀετὸς ἦταν σύμβολο τῆς περσικῆς βασιλείας.

χρυσὸ ραβδί· τὸ ραβδί τοῦ κήρυκα (τὸ « κηρύκειο ») εἶχε στὸ ἐπάνω μέρος δύο φίδια συμπλεγμένα, τὸ ἓνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο, καὶ τὸ κρατοῦσαν οἱ ἀποσταλμένοι στὸ ἐχθρικό στρατόπεδο γιὰ νὰ προτείνουν εἰρήνη· ἐδῶ στὸ ὄνειρο προαναγγέλλει εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ.

Σελ. 69

Κεφ. 27. *Θουκυδίδης*, βλ. σημ. σελ. 105.

Χάρων ἀπὸ τὴ Λάμψακο (πόλις τῆς μικρασιατικῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου), ἱστοριογράφος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἔγραψε τὰ « Περσικά » καὶ ἱστορία τῆς Λαμψάκου.

μετὰ τὸ θάνατο τοῦ *Ξέρξη* ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ γιὸς του Ἄρταξέρξης ὁ Α΄ (464 — 424 π.Χ.).

Ἐφορος, ἀπὸ τὴν Κύμη τῆς Μ. Ἀσίας, ἱστοριογράφος τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Δείων, ἀπὸ τὴν Κολοφώνα τῆς μικρασιατικῆς Ἰωνίας, ἱστοριογράφος τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Κλειταρχος, γιὸς τοῦ Δείωνα, ἱστοριογράφος καὶ αὐτὸς, ἔγραψε ἱστορίες τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ἡρακλείδης, ιστοριογράφος ἀπὸ τὴν Κύμη τῆς Μ. Ἀσίας, ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

τὰ ἐπίσημα χρονικά· ἦταν τὰ ἐπίσημα βιβλία ποὺ βρίσκονταν πιθανῶς στὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας· σ' αὐτὰ κατάρραφον τὰ σπουδαιότερα γεγονότα καὶ τὴ χρονολογία τους.

Ἀρβάτανος ὁ χιλιάρχος, δηλ. ὁ ἀρχηγὸς τῶν 1.000 σωματοφυλάκων τοῦ βασιλιᾶ.

τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἰσότητα· ἦταν καὶ στοὺς βαρβάρους γνωστὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες, καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, ἀγαποῦσαν περισσότερο ἀπ' ὅλα τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἰσότητα.

ὁ Θεὸς ποὺ ἐξυψώνει τοὺς Πέρσες· ὁ θεὸς τοῦ καλοῦ ποὺ θέλει τὸ μεγαλεῖο τῶν Περσῶν λεγόταν Ὁρομάζης· ἀντίθετα, ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ ἦταν ὁ Ἀρειμάνιος.

Φανίας, βλ. σημ. σελ. 85.

Ἐρατοσθένης ἀπὸ τὴν Κυρήνη τῆς Ἀφρικῆς γεννήθηκε τὸ 275 π.Χ., ἀστρονόμος, γεωγράφος καὶ φιλόσοφος. Διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας.

Σελ. 71

Κεφ. 28. σὰν τοὺς καλύτερους μάρτυρες· οἱ ἐχθροὶ μου στὴν Ἀθήνα μὲ κυνηγοῦν, ἀκριβῶς γιατί ἔχω προσφέρει ὑπηρεσίες σ' ἐσένα. Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ καλύτεροι μάρτυρες ποὺ μποροῦν νὰ σὲ πείσουν γιὰ τίς διαθέσεις μου. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς, μὲ πονηρία, ἐπικαλεῖται ὡς ὑπηρεσίες πρὸς τὸ βασιλιᾶ τὰ τεχνάσματα ποὺ εἶχε μηχανευτῆ στὴ Σαλαμίνα καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις γιὰ τὸ καλὸ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως τότε ποὺ ἔστειλε τὸ Σίκινο κτλ.

ἰκέτης, βλ. σημ. σελ. 105.

τοῦ Δωδωναίου Διός· στὴ Δωδώνη τῆς Ἠπείρου (στοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους Τομάρου) ὑπῆρχε τὸ περίφημο μαντεῖο τοῦ Δωδωναίου Διός. Ἀπ' ἐκεῖ ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε πάρει τὸ χρησμὸ νὰ πορευτῆ στὸν ὁμώνυμο τοῦ Θεοῦ, δηλαδή σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸ Θεό. Τὸ συμπέρασμα ποὺ ἔβγαλε ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπὸ τὸ ὄνειρο εἶναι καὶ αὐτὸ κάτι ποὺ κολακεύει τὸ βασιλιᾶ.

Σελ. 73

Κεφ. 29. ἡ ὁμιλία τοῦ ἀνθρώπου μοιάζει μὲ χαλιά κτλ. παρ ο-

μ ο ί ω σ η (παρακολούθησε την παραβολή αυτή στις λεπτομέρειές της. Ποιό είναι τὸ νόημά της ;)

τοῦ χρειάζεται καιρός, ὥσπου νὰ μάθῃ νὰ μιλῇ περσικά. Εὐλογο πρόσχημα, γιὰ νὰ ἀναβάλλῃ τὴ δυσάρεστη στιγμή πού θὰ μιλοῦσε γιὰ τὰ ἑλληνικά πράγματα στὸ βασιλιά τῶν Περσῶν.

Σελ. 75

τὴ διδασκαλία τῶν μάγων· οἱ μάγοι εἶναι οἱ ἱερεῖς τῶν Περσῶν, ἄνθρωποι σοφοί, πού μελετοῦσαν καὶ δίδασκαν μυστικές καὶ μαγικές τέχνες καὶ ἐρμήνευαν τὰ δόγματα τῆς θρησκείας τους.

Δημάρατος, ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης, πού ἐκθρονίστηκε, κατάφυγε στὸ Δαρεῖο τὸ 491 π.Χ. καὶ ἀργότερα παρακολούθησε τὸν Ξέρξῃ στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

τιάρα, περσικὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς· μόνο ὁ βασιλιάς φοροῦσε τὴν τιάρα ἀνυψωμένη, ἐνῶ οἱ ἄλλοι Πέρσες τὴ φοροῦσαν γερμένη πρὸς τὰ κάτω. (Τὸ αἶτημα τοῦ Δημαράτου δείχνει τὸ χαρακτήρα του).

αὐτὴ ἢ τιάρα δὲν ἔχει μυαλό κτλ., π α ρ α β ο λ ῆ (ἔτσι καὶ ἐμεῖς λέμε σήμερα : « Τὸ ράσο δὲν κάνει τὸν παπά).

στὶς ἑλληνικές ὑποθέσεις· μετὰ τὸν πελοποννησιακὸ πόλεμο οἱ Πέρσες ἀναμείχτηκαν στὰ ἑλληνικά πράγματα, ὥσπου οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ἀνταλκίδειο εἰρήνη (387 π.Χ.) ἀναγνώρισαν τελικὰ τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὸ βασιλιά τῶν Περσῶν.

θὰ πηγαίναμε χαμένοι κτλ., δηλ. ἂν δὲν εἴχαμε ἐξοριστῆ, θὰ ζούσαμε φτωχοὶ καὶ δὲ θὰ εἴχαμε τώρα τόσα καλὰ (ἢ ἐξορία μᾶς βγήκε σὲ καλὸ).

γιὰ νὰ προμηθεύεται τὸ ψωμί, τὸ κρασί καὶ τὸ προσφάγι του, δηλ. κάθε πόλη γιὰ τὸ εἶδος πού παράγει.

ἢ Μαγνησία, πόλη τῆς μικρασιατικῆς Ἰωνίας, κοντὰ στὸ Μαίανδρο ποταμό.

ἢ Λάμψακος, πόλη στὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ τοῦ Ἑλλησπόντου.

ἢ Μυούντα, μικρὴ ἰωνικὴ πόλη στὰ βόρεια τῆς Μιλήτου.

Νεάνθης, βλ. σημ. σελ. 85.

Φανίας, βλ. σημ. σελ. 85.

Περσώτη, πόλη τῆς Μυσίας.

Παλαίσκημη, πόλη τῆς Τρωικῆς χώρας.

Κεφ. 30. "Ανω Φρυγία ἢ Μεγάλη Φρυγία, στὰ ἐνδότερα τῆς Μ. 'Ασίας· ἀντίθετα, ἢ Μικρὴ ἢ πρὸς τὸν 'Ελλάσποντο Φρυγία κατὰ τὰ νότια παράλια τῆς Προποντίδας ὡς τὸν 'Ελλάσποντο.

Πισίδες, κάτοικοι τῆς Πισιδίας στὴ νότια Μ. 'Ασία.

ὁ Λεοντοκέφαλος, κωμόπολη τῆς "Ανω Φρυγίας· ἐκεῖ θὰ στάθμυε ὁ Θεμιστοκλῆς.

Σελ. 77

φάνηκε στὸν ὕπνο του· ἡ πίστη τῶν ἀρχαίων στὰ ὄνειρα ἦταν πολὺ ριζωμένη. Παράβαλε καὶ τὸ ὄνειρο ποὺ ἀναφέρεται στὸ κεφ. 26, 3.

ἡ *Μητέρα* τῶν θεῶν, ἀσιατικὴ θεὰ ποὺ λεγόταν Κυβέλη ἢ Κυβήλη ἢ Δινδυμήνη (ἀπὸ τὸ ὄρος Δίνδυμο τῆς Φρυγίας). Ἡ Ρέα τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας.

« μακριὰ ἀπὸ λιονταριῶν κεφάλι », ποὺ τοῦ ἔδινε νὰ καταλάβῃ ὅτι ἔπρεπε νὰ φυλαχτῆ ἐκεῖ ποὺ θὰ πάη στὸ Λεοντοκέφαλο. Τὰ ὄνειρα καὶ οἱ χρησμοὶ μιλοῦσαν μὲ ὑπαινιγμούς. (Ποιοὺς τέτοιους εἶδαμε στὸ κείμενο ;)

στὸ στόμα λιονταριοῦ, δηλ. στὴν ἐπιβουλή τοῦ ἐχθροῦ του, τοῦ 'Επιζύη.

τὴ *σκηνή*, ποὺ θὰ ἔστηναν γιὰ νὰ περάσῃ τὴ νύχτα τοῦ ὁ Θεμιστοκλῆς· τὴν ἡμέρα τὴν ἔλυναν γιὰ νὰ κουβαλιέται ἀπὸ τὰ ὑποζύγια.

μὲ τὴν ἐπωνυμία τῆς *Δινδυμήνης*, βλ. σημ. παραπάνω γιὰ τὴ *Μητέρα τῶν Θεῶν*.

Κεφ. 31. *Σάρδεις*, πρωτεύουσα τῆς μικρασιατικῆς Λυδίας.

τὴν 'Υδροφόρα *Κόρη*, ἀγαλμα ποὺ τὸ εἶχαν πάρει οἱ Πέρσες ἀπὸ τὴν 'Αθήνα κατὰ τοὺς μηδικοὺς πολέμους.

ποὺ εἶχε ὕψος δύο πῆχες· ἡ πῆχη ἰσοδυναμοῦσε μὲ 0,45 τοῦ μέτρου.

ἐπιστάτης τῶν νερῶν, ἄρχοντας ποὺ φρόντιζε γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν κρηνῶν καὶ τὴ διανομὴ τοῦ νεροῦ.

Σελ. 79

Θεόπομπος, βλ. σημ. σελ. 101.

Μαγνησία, πόλη τῆς Καρίας, κοντὰ στὸ Μαίανδρο ποταμὸ.

'Εκεῖ ἔμεινε πιά ὁ Θεμιστοκλῆς ὡς τὸ θάνατό του.

ἀπασχολημένοι μετὰ τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα· κυρίως ἀπασχολοῦσε τὸ βασιλιὰ ἢ ἀποστασία τῆς Βακτριανῆς, μεγάλης χώρας τῆς Ἀσίας.

ὅταν ἡ Αἴγυπτος ἀποστάτησε, τὸ 459 π.Χ., κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀρταξέρξου.

Κίμων, βλ. σημ. σελ. 90.

καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τις ὑποσχέσεις του· εἶχε ἔρθῃ ἡ κρίσιμη ὥρα γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ. Ὡς τότε δὲν εἶχε κάμει τίποτε πού νὰ βλάψῃ τὴν πατρίδα του. Τώρα ἔπρεπε ἢ νὰ πραγματοποιήσῃ τις ὑποσχέσεις του στὸ βασιλιὰ τῶν Περσῶν ἢ νὰ δώσῃ ἄλλη λύση στὸ ψυχικὸ του δράμα. Καὶ προτίμησε τὸ δεύτερο.

καὶ ἄλλους μεγάλους στρατηγούς, δηλ. τὸ Μυρωνίδου, τὸν Τολμίδου καὶ τὸν Περικλῆ.

αἷμα ταύρου· οἱ ἀρχαῖοι πίστευαν πῶς τὸ πρόσφατο αἷμα τοῦ ταύρου εἶναι δηλητήριον.

δραστικὸ δηλητήριον, δηλ. τὸ κώνειον πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ τὴ θανάτωση τῶν καταδίκων.

ἄφησε τὴν τελευταία πνοή του τὸ 459 π.Χ.

Σελ. 81

Κεφ. 32. ἡ Ἀλωπεκίη, δῆμος τῆς Ἀττικῆς, στὰ Ν.Δ. τῆς Ἀκρόπολης, πρὸς τὸ Φάληρον.

Πλάτων, βλ. σημ. σελ. 89.

Ἀνδοκίδης, Ἀθηναῖος πολιτικὸς καὶ ρήτορας τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἐνας λόγος του εἶχε τὴν τίτλο « Πρὸς ἑταίρους ». Στὸ βιβλίον αὐτὸ ἔλεγε πῶς οἱ Ἀθηναῖοι τάχα σκόρπισαν τὰ λείψανα τοῦ Θεμιστοκλῆ· μετὰ αὐτὸ ἤθελε νὰ παραστήσῃ τὴν ἀσέβεια τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς μεγάλους ἄντρες του.

Φύλαρχος, Ἕλληνας ἱστοριογράφος τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἢ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον.

ἔστησε στὴ διήγησή του μιὰ μηχανή (ὅπως σὲ παράσταση τραγωδίας, βλ. σημ. σελ. 95).

Διόδωρος, ὁ περιηγητής, πού ἔζησε γύρω στὰ 300 π.Χ. Ἐγραφε βιβλίον « Περὶ μνημάτων » στὸ ὁποῖον περιγράφει τοὺς τάφους ἐξαιρετικῶν προσώπων, ὅπως τοὺς εἶδε στὶς περιηγήσεις του ἢ ἀπὸ πληροφορίας ἄλλων. Ἀπὸ τὸ ἔργον του αὐτὸ σώζονται ἀποσπάσματα.

στό μεγάλο λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ, δηλαδή ὁ κεντρικὸς λιμένας, αὐτὸς πού κυρίως λέγεται « Πειραιεύς ».

κατὰ τὸν Ἔλκιμο, δεξιὰ ὅπως μπαίνει κανεὶς στό λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ (πού σήμερα λέγεται ἀκτὴ Ἰαλίμων ἢ Ξαβερίου ἢ προκυμαία Κανθάρου).

Πλάτων, ὁ κωμικὸς (ὄχι ὁ φιλόσοφος). Ἔζησε τὸν 4^ο π.Χ. αἰ. (σύγχρονος τοῦ μεγάλου κωμικοῦ Ἀριστοφάνη). Ἐγραψε πολλὰς κωμωδίας ἀπὸ τίς ὁποῖες σώζονται ἀποσπάσματα.

Σελ. 83

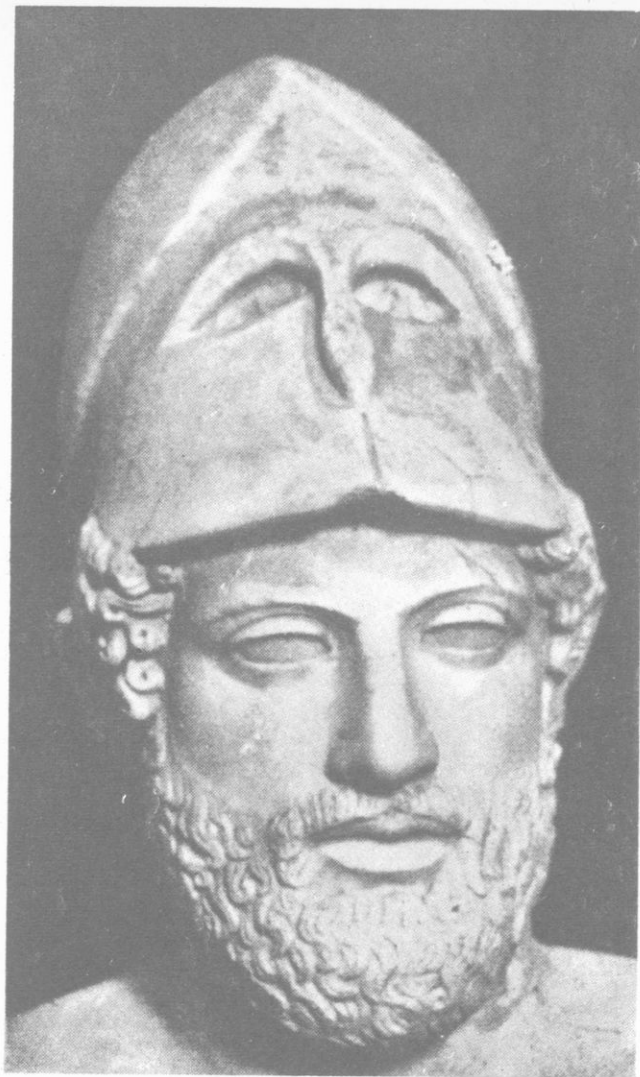
καὶ καραβιῶν ἀγῶνες· ἐννοεῖ τίς λεμβοδρομίες, ὡς καὶ τοὺς ἀγῶνες μεγαλύτερων πλοίων, πού γίνονταν σὲ ὀρισμένες γιορτές.

ὁ νεώτερος Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖος, ἀπόγονος τοῦ ἀρχαίου Θεμιστοκλή, σύγχρονος τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀμμώνιος, φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, πού δίδαξε στὴν Ἀθήνα, κατὰ τὸν 1^ο αἰ. μ.Χ., δάσκαλος τοῦ Πλουτάρχου.

2. ΠΕΡΙΚΛΗΣ

[2019-001] ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Περικλής (490 - 429 π.Χ.)

Γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Περικλῆ ὁ ἱστορικός Θουκυδίδης γράφει :

«Ὁ Περικλῆς εἶχε ἀποχτήσει μεγάλη δύναμη μὲ τὸ προσωπικό του κύρος καὶ τὴ διανοητική του ἰκανότητα καὶ γιατί εἶχε ἀναδειχτῆ ὀλοφάνερα ἀνώτερος ἀπὸ χρήματα. Γι' αὐτὸ συγκρατοῦσε τὸ λάβ, χωρὶς νὰ περιορίζῃ τίς ἐλευθερίες του. Δὲν τὸν ρυμουλκοῦσε ὁ λαός, παρὰ αὐτὸς τὸν καθοδηγοῦσε, γιατί δὲν ἐπιδίωκε νὰ κερδίσῃ δύναμη μὲ ἀθέμιτα μέσα, ὥστε νὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ μιλήῃ γιὰ νὰ κολακεύῃ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ στηριγμένος στὴν κοινὴ ἐκτίμησιν εἶχε τὸ σθένος νὰ τοῦ ἀντιλέγῃ, ἀκόμη καὶ ἂν προκαλοῦσε τὴν ὀργή του. Ἔτσι, ὅταν καταλάβαινε ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ ἔπαρση ἔδειχναν παράκαιρο θάρρος, τοὺς μιλοῦσε μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ τοὺς τρομάζῃ καὶ νὰ τοὺς φοβίξῃ, ἐνῶ ἀντίθετα, ὅταν τοὺς ἔβλεπε νὰ φοβοῦνται χωρὶς λόγο, τοὺς ἔδινε πάλι θάρρος. Ἐπομένως μόνον κατὰ τὸ ὄνομα ἦταν δημοκρατία, πράγματι ὅμως ἐξουσία πού τὴν εἶχε ἓνας μόνον, ὁ πρῶτος τῆς Ἀθήνας πολίτης.»

(Θουκ. Β, 65, 8 - 10)

Π Ε Ρ Ι Κ Λ Η Σ

ΚΕΦ. 3

- 1 Περικλῆς γὰρ ἦν τῶν μὲν φυλῶν Ἀκαμαντίδης, τῶν δὲ δήμων
2 Χολαργεύς, οἴκου δὲ καὶ γένους τοῦ πρώτου κατ' ἀμφοτέρους. Ξάν-
θικπος γὰρ ὁ νικήσας ἐν Μυκάλῃ τοὺς βασιλέως στρατηγούς ἐγγημεν
Ἀγαρίστην Κλεισθένους ἑγγονον, ὃς ἐξήλασε Πεισιστρατίδας καὶ
κατέλυσε τὴν τυραννίδα γενναίως καὶ νόμους ἔθετο καὶ πολιτείαν
3 ἄριστα κεκραμένην πρὸς ὁμόνοιαν καὶ σωτηρίαν κατέστησεν. Αὕτη
κατὰ τοὺς ὕπνους ἔδοξε τεκεῖν λέοντα, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἔτεκε
Περικλέα, τὰ μὲν ἄλλα τὴν ιδέαν τοῦ σώματος ἀμεμπτον, προμήκη
4 δὲ τῇ κεφαλῇ καὶ ἀσύμμετρον. Ὅθεν αἱ μὲν εἰκόνες αὐτοῦ σχεδὸν
ἅπασαι κράνεσι περιέχονται, μὴ βουλομένων ὡς ἔοικε τῶν τεχνιτῶν
ἐξονειδίξειν.

ΚΕΦ. 4

- 1 Διδάσκαλον δ' αὐτοῦ τῶν μουσικῶν οἱ πλεῖστοι Δάμωνα γενέ-
σθαι λέγουσιν, οὗ φασι δεῖν τοῦνομα βραχύνοντα τὴν προτέραν συλ-
λαβὴν ἐκφέρειν, Ἀριστοτέλης δὲ παρὰ Πυθοκλειδῆ μουσικὴν διαπο-
2 νηθῆναι τὸν ἄνδρα φησίν. Ὁ δὲ Δάμων ἔοικεν ἄκρος ὢν σοφιστῆς κα-
ταδύεσθαι μὲν εἰς τὸ τῆς μουσικῆς ὄνομα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπικρυ-
πτόμενος τὴν δεινότητα, τῷ δὲ Περικλεῖ συνῆν καθάπερ ἀθλητῇ τῶν
3 πολιτικῶν ἀλείπτῃ καὶ διδάσκαλος. Οὐ μὴν ἔλαθεν ὁ Δάμων τῇ λόρῃ
παρακαλύμματι χρώμενος, ἀλλ' ὡς μεγαλοπράγμων καὶ φιλοτύρανος
4 ἐξωστρακίσθη καὶ παρέσχε τοῖς κωμικοῖς διατριβὴν. Ὁ γοῦν Πλά-
των καὶ πνιθανόμενον αὐτοῦ τινα πεποίηκεν οὕτω·

« Πρῶτον μὲν οὖν μοι λέξον, ἀντιβολῶ· σὺ γὰρ
ὡς φασι Χείρων ἐξέθρεψας, Περικλέα. »

- 5 Διήκουσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήρωνος τοῦ Ἐλεάτου πραγματενο-

Π Ε Ρ Ι Κ Λ Η Σ

ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΠΛΑΣΗ, ΜΟΡΦΩΣΗ
ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ (Κεφ. 3 - 6)

Ὁ Περικλῆς ἀνῆκε στήν Ἀκαμαντιίδα φυλὴ καὶ στὸ δῆμο τοῦ 1
Χολαργοῦ· ἡ πατρικὴ καὶ ἡ μητρικὴ του γενιά εἶχαν τὰ πρωτεῖα στήν 2
'Αθήνα. Ὁ πατέρας του ὁ Ξάνθιππος, αὐτὸς ποὺ νίκησε στὴ Μυκάλῃ 3
τοὺς στρατηγούς τῶν Περσῶν, νυμφεύτηκε τὴν Ἀγαρίστη, τὴν ἐγγονὴν 4
τοῦ Κλεισθένη, ἐκείνου ποὺ ἔδωξε τοὺς Πεισιστρατίδες καὶ κατάλυσε 5
μὲ γενναϊότητα τὴν τυρρανικὴ διακυβέρνηση καὶ ἔθεσε νόμους καὶ 6
θεμελίωσε πολίτευμα ποὺ εἶχε συνταχτῆ μὲ τὸν καλύτερο τρόπο γιὰ 7
ὁμόνοια καὶ σταθερότητα. Ἡ Ἀγαρίστη εἶδε στὸν ὕπνο τῆς πὼς γέν- 8
νησε ἕνα λιοντάρι καὶ ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες γέννησε τὸν Περικλῆ 9
ποὺ εἶχε τὴν ἐμφάνιση τοῦ σώματός του κανονικὴ κατὰ τὰ ἄλλα, μὰ 10
τὸ κεφάλι μακρουλὸ καὶ στὸ μέγεθος δυσανάλογο. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο 11
οἱ καλλιτέχνες τὸν παριστάνουν σχεδὸν πάντα μὲ κράνος, γιατί δὲν 12
ἤθελαν φαίνεται, νὰ τὸν πικράνουν (γιὰ τὸ φυσικὸ του ἐλάττωμα).

ΚΕΦ. 3

Οἱ γονεῖς τοῦ Περικλῆ. Ἡ σωματικὴ του διάπλαση.

Οἱ περισσότεροι λένε ὅτι ὁ Περικλῆς εἶχε δάσκαλο τῆς μουσι- 1
κῆς τὸ Δάμωνα (ποὺ τὸ ὄνομά του, ἰσχυρίζονται, πρέπει νὰ προ- 2
φέρεται μὲ βραχύχρονη τὴν πρώτη συλλαβή). Ὁ Ἀριστοτέλης 3
ὁμως ἀναφέρει ὅτι ἀσχήθηκε στὴ μουσικὴ ἀπὸ τὸν Πυθοκλείδη. 4
Ὅσο γιὰ τὸ Δάμωνα, φαίνεται πὼς αὐτὸς ἦταν ἐξοχος σοφιστής, 5
ἀλλὰ ἤθελε νὰ κρύβῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος τὴν ἰκανότητά του καὶ γι' αὐ- 6
τὸ τὴ σκέπαζε μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ μουσικοῦ. Καὶ εἶχε στενὲς σχέ- 7
σεις μὲ τὸν Περικλῆ, ὅπως ἕνας προπονητῆς καὶ δάσκαλος τῶν ἀ- 8
γώνων μὲ ἕναν ἀθλητὴ τῆς πολιτικῆς. Κατάλαβε ὁ κόσμος 9
ὅτι ὁ Δάμων χρησιμοποιοῦσε τὴ λύρα ὡς πρόσχημα καὶ κατηγορή- 10
θηκε πὼς κρύβει μεγάλα σχέδια καὶ πὼς εὐνοεῖ τὴν τυραννία. Γι' 11
αὐτὸ ἐξοστρακίστηκε καὶ ἔδωσε ὕλικὸ στὰ πειράγματα τῶν κωμι- 12
κῶν ποιητῶν. Ἔτσι ὁ Πλάτων ὁ κωμικὸς παρουσιάζει σὲ μιὰ σκη- 1
νῆ κάποιον ποὺ ρωτᾷ :

ΚΕΦ. 4

Ἡ μόρφωση τοῦ Περικλῆ.

« Πρῶτα, γιὰ πὲς μου, Χείρωνα, παρακαλῶ. Γιατί 1
μᾶς λὲν πὼς εἶσ' ἐσὺ ποὺ ἀνάθρεψες τὸν Περικλῆ. »

Ὁ Περικλῆς παρακολούθησε ἀκόμη καὶ τὰ μαθήματα τοῦ Ζή- 5

μένον μὲν περὶ φύσιν ὡς Παρμενίδης, ἐλεγκτικὴν δὲ τινα καὶ δι' ἀντιλογίας εἰς ἀπορίαν κατακλείουσαν ἐξασκήσαντος ἕξιν, ὡς πού καὶ Τίμων ὁ Φλειάσιος εἶρηκε διὰ τούτων·

« Ἄμφοτερογλώσσου τε μέγα σθένος οὐκ ἀλαπαδῶν
Ζήνωνος, πάντων ἐπιλήπτορος. »

- 6 Ὁ δὲ πλείστα Περικλεῖ συγγενόμενος καὶ μάλιστα περιθεις ὄγκον αὐτῷ καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστερον, ὅπως τε μετεωρίσας καὶ συνεχάρας τὸ ἀξίωμα τοῦ ἥθους, Ἀναξαγόρας ἦν ὁ Κλαζομένιος, ὃν οἱ τότε ἄνθρωποι Νοῦν προσηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν θαυμάσαντες, εἴθ' ὅτι τοῖς ὅλοις πρώτος οὐ τύχην οὐδ' ἀνάγκην διακοσμήσεως ἀρχήν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ ἄκρατον, ἐν μεμειγμένοις πᾶσι τοῖς ὅλοις ἀποκρίνοντα τὰς ὁμοιομερείας.

ΚΕΦ. 5

- 1 Τοῦτον ὑπερφυῶς τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικλῆς καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ μεταρσιολεσχίας ὑποπιμπλάμενος, οὐ μόνον ὡς ἔοικε τὸ φρόνημα σοβαρὸν καὶ τὸν λόγον ὑψηλὸν εἶχε καὶ καθαρὸν ὀχλικῆς καὶ παρούργου βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστασις ἄθρυπτος εἰς γέλωτα καὶ πράότης πορείας καὶ καταστολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη πάθος ἐν τῷ λέγειν καὶ πλάσμα φωνῆς
- 2 ἀθόρυβον καὶ ὅσα τοιαῦτα πάντα θαυμαστῶς ἐξέπληττε. Λοιδορούμενος γοῦν ποτε καὶ κακῶς ἀκούων ὑπὸ τινος τῶν βδελυρῶν καὶ ἀκολάστων ὄλην ἡμέραν ὑπέμεινε σιωπῇ κατ' ἀγοράν, ἅμα τι τῶν ἐπειγόντων καταπραττόμενος, ἐσπέρας δ' ἀπήγει κοσμίως οἶκαδε παρακολουθοῦντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάσῃ χρωμένον βλασφημίᾳ πρὸς αὐτόν. Ὡς δ' ἔμελλεν εἰσιέναι σκότους ὄντος ἤδη, προσέταξέ τιτι τῶν οἰκετῶν φῶς λαβόντι παραπέμψαι καὶ καταστήσαι πρὸς τὴν οἰκίαν τὸν ἄνθρωπον.

ωνα του 'Ελεάτη, πού έρευνούσε τή φύση, ὅπως ὁ Παρμενίδης, και εἶχε ἀποκτήσει κάποια ικανότητα νά συζητῆ και μέ ἀντιλογίες νά σπρώχνη τελικά τόν συζητητή του σέ ἀμηχανία. Αὐτό και ὁ Τίμων ὁ Φλειάσιος τὸ εἶχε πεῖ μέ τοῦτα τὰ λόγια :

« Δύναμη ἀδάμαστην ἔχει ὁ διπλόγλωσσος Ζήνωνας, κι ὅλα ξέρει μέ λόγια νά κρίνη, νά ἐλέγῃ.»

'Εκεῖνος ὅπως πού περισσότερο ἀπ' ὅλους συνδέθηκε μέ τόν Περικλῆ και τοῦ πρόσθεσε πολὺ μεγάλη βαρύτητα και γέμισε τήν ψυχὴ του μέ τὸ φρόνημα πού πρέπει νά ἔχη ἕνας πολιτικός ἀρχηγός και ἔφερε σέ μεγάλο ὕψος τήν ἀξία τοῦ ἥθους του, ἦταν ὁ Ἀναξαγόρας ἀπὸ τίς Κλαζομενές. Εἶναι αὐτός πού οἱ σύγχρονοί του τόν ὀνόμαζαν « Νοῦν », εἶτε γιατί θαύμασαν τὴ διάνοιά του, πού φάνηκε στήν ἔρευνα τῆς φύσης μεγάλη και ἐξαιρετική, εἶτε γιατί, πρῶτος αὐτός, σάν ἀρχὴ στὴ διαμόρφωση τοῦ κόσμου καθόρισε ὄχι τὴν τύχη οὔτε τὴν ἀνάγκη, παρά ἕνα νοῦ καθαρό και ἀπλό, πού μέσ' ἀπὸ τὸ χάος τῶν ἀνάμειχτων στοιχείων τοῦ σύμπαντος ξεχωρίζει ἐκεῖνα πού σχηματίζονται ἀπὸ ὅμοια μέρη.

Αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο τὸν θαύμασε ἀπερίοριστα ὁ Περικλῆς και ἀπ' αὐτὸν μυῆθηκε στὴ λεγόμενη *μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη* τῶν φαινομένων και στὴν τέχνη τῶν συζητήσεων.

Ἔτσι, ὅπως φαίνεται, ὄχι μόνο εἶχε τὴ σκέψη του σοβαρὴ και τὸ λόγο του ἀνώτερο και ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κάθε χυδαία και ἀδιάντροπη αἰσχρολογία, ἀλλὰ και τοῦ προσώπου του ἡ σοβαρὴ ἔκφραση πού δὲν τὴν ἀλλοίωσε τὸ γέλιο, και τὸ ἤρεμο βᾶδισμα, και ἡ σεμνὴ περιβολὴ του πού δὲν τὴν ἀνατάραζε ποτὲ καμιά βίαιη κίνηση ὅταν μιλοῦσε, και ὁ χαμηλὸς τόνος τῆς φωνῆς του, ὅλα αὐτὰ και πολλὰ παρόμοια προκαλοῦσαν τὸ θαυμασμὸ ὄλων.

Ὅταν κάποτε ἕνας ἀπαίσιος και ἀχρεῖος ἄνθρωπος στὴν ἀγορὰ τὸν ἔβριζε και τὸν κακολογοῦσε ὅλη τὴν ἡμέρα, ὁ Περικλῆς σιωποῦσε μέ ὑπομονή, ἀπασχολημένος σὲ μιὰν ἐπείγουσα ὑπόθεση· τὸ βράδυ ἔφυγε ἡσυχὰ γιὰ τὸ σπίτι του, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος τὸν παρακολουθοῦσε και ξεστόμιζε κάθε εἶδους βρισιὰ ἐναντίον του. Καὶ ὁ Περικλῆς, μόλις ἔφτασε στὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ του και σάν ἦταν πιά σκοτάδι, ἔδωσε διαταγὴ σ' ἕνα ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του νά πάρη τὸ φῶς και νά συνοδέψη και νά ὀδηγήσῃ ἐκεῖ-

1 ΚΕΦ. 5

ἌΟ χαρκτη-
ρας του.

- 3 Ὁ δὲ ποιητὴς Ἴων μοθωνικὴν φησι τὴν ὀμιλίαν καὶ ὑπότροφον εἶναι τοῦ Περικλέους, καὶ ταῖς μεγαλυνχαίαις αὐτοῦ πολλὴν ὑπεροφίαν ἀναμεμείχθαι καὶ περιφρόνησιν τῶν ἄλλων, ἐπαινεῖ δὲ τὸ Κίμωνος ἐμμελὲς καὶ ὑγρὸν καὶ μεμουςωμένον ἐν ταῖς περιφοραῖς. Ἄλλ' Ἴωνα μὲν ὥσπερ τραγικὴν διδασκαλίαν ἀξιοῦντα τὴν ἀρετὴν ἔχειν τι πάντως καὶ σατυρικὸν μέρος ἔωμεν, τοὺς δὲ τοῦ Περικλέους τὴν σεμνότητα δοξοκοπίαν τε καὶ τῶνον ἀποκαλοῦντας ὁ Ζήνων παρεκάλει καὶ αὐτούς τι τοιοῦτο δοξοκοπεῖν, ὡς τῆς προσποιήσεως αὐτῆς τῶν καλῶν ὑποποιούσης τινὰ ληληθότως ζῆλον καὶ συνήθειαν.

ΚΕΦ. 6

- 1 Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου συνοουσίας ἀπέλαυσε Περικλῆς, ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονίας δοκεῖ γενέσθαι καθυπέρτερος, ἦν τὸ πρὸς τὰ μετέωρα θάμβος ἐνεργάζεται τοῖς αὐτῶν τε τούτων τὰς αἰτίας ἀγροῦσι καὶ περὶ τὰ θεῖα δαιμονῶσι καὶ ταρattoμένοις δι' ἀπειρίαν αὐτῶν, ἦν ὁ φυσικὸς λόγος ἀπαλλάττων ἀντὶ τῆς φοβεραῆς καὶ φλεγμαινούσης δεισιδαιμονίας τὴν ἀσφαλῆ μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν εὐσέβειαν
- 2 ἐνεργάζεται. Λέγεται δὲ ποτε κριοῦ μονόκερω κεφαλὴν ἐξ ἀγροῦ τῶ Περικλεῖ κομισθῆναι, καὶ Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρασ ἰσχυρόν καὶ στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ μετώπου πεφυκός, εἰπεῖν ὅτι δεεῖν οὐδῶν ἐν τῇ πόλει δυναστειῶν, τῆς Θουκυδίδου καὶ Περικλέους, εἰς ἓνα περιστῆσεται τὸ κράτος παρ' ᾧ γένοιτο τὸ σημεῖον τὸν δ' Ἀναξαγόραν τοῦ κρανίου διακοπέντος ἐπιδειξαι τὸν ἐγκέφαλον οὐ πεπληρωκότα τὴν βᾶσιν, ἀλλ' ὀξὺν ὥσπερ ᾠόν ἐκ τοῦ παντός ἀγγείου συνωλισθηκότα κατὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὅθεν ἡ ῥίζα τοῦ κέρατος εἶχε τὴν
- 3 ἀρχήν. Καὶ τότε μὲν θαυμασθῆναι τὸν Ἀναξαγόραν ὑπὸ τῶν παρόντων, ὀλίγω δ' ὕστερον τὸν Λάμπωνα, τοῦ μὲν Θουκυδίδου καταλυ-

νο τὸν ἄνθρωπο στὸ σπίτι του. Ὁ ποιητὴς Ἰων λέει πὼς στὶς κοι- 3
νωνικὲς σχέσεις του ὁ Περικλῆς ἦταν ἀλαζονικὸς καὶ κάπως ἀγέ-
ρωχος καὶ πὼς στοὺς καυχησιάρικους τρόπους του ὑπῆρχε καὶ με-
γάλη δόση ἀπὸ ὑπεροψία καὶ περιφρόνηση πρὸς τοὺς ἄλλους· καὶ
ἐπαινεῖ ἀντίθετα τοῦ Κίμωνα τὴν κοσμιότητα, τὴν ἠπιότητα καὶ
τὴν εὐγένεια στὴ συμπεριφορά του. Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμε τὸν Ἰωνα,
ποὺ νομίζει ἀπαραίτητο νὰ ἔχη ἡ ἀρετὴ καὶ κάτι τὸ εὐχάριστο, ὅπως
οἱ παραστάσεις τῶν τραγωδιῶν ἔχουν καὶ ἓνα σατυρικό μέρος. Ἀντί-
θετα, ἄς θυμηθοῦμε τὸ Ζήνωνα πού, ὅταν ἄκουε πολλοὺς νὰ χαρα-
κτηρίζουν τὴ σοβαρότητα τοῦ Περικλῆ σὰ μεγαλομανία καὶ ἀλα-
ζονεία, τοὺς συμβούλευε νὰ ἔχουν καὶ αὐτοὶ μιὰ τέτοια μεγαλομα-
νία, γιατί καὶ ἡ προσποίηση ἀκόμη μιᾶς καλῆς διαγωγῆς γεννᾷ σι-
γὰ σιγὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ κανεὶς, τὸ ζῆλο καὶ τὴ συνήθεια
τοῦ καλοῦ.

Δὲν ἀποκόμισε ὅμως μόνον αὐτὰ ἀπὸ τὴ συναναστροφή του μὲ 1
τὸν Ἀναξαγόρα ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ φαίνεται πὼς ἔγινε καὶ ἀνώτε-
ρος ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες, πού μπροστὰ στὰ μετεωρολογικὰ φαι-
νόμενα προκαλοῦν τρόπον σ' ἐκείνους πού δὲν ξέρουν τὶς αἰτίες τους,
καὶ ἀπὸ τὴν ἀμάθειά τους κυριαρχοῦνται ἀπὸ φόβο καὶ ταραχὴ γιὰ
τὰ θεῖα. Αὐτὴ τὴν ἀμάθεια τὴν ἐξαφανίζει ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη πού
διώχνοντας τὴ φοβερὴ καὶ νοσηρὴ δεισιδαιμονία ἐμπνέει τὴ σταθε-
ρὴ εὐσέβεια καὶ τὴν αἰσιοδοξία. Σχετικὰ μὲ τὶς δεισιδαιμονίες διη- 2
γοῦνται καὶ τὸ ἀκόλουθο περιστατικό.

Ἐφεραν κάποτε στὸν Περικλῆ ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς τὸ κεφάλι ἀπὸ ἓνα
μονοκέρατο κριάρι. Τότε ὁ Λάμπων ὁ μάντης, μόλις εἶδε τὸ κέρατο πού
ἦταν φυτρωμένο δυνατὸ καὶ στερεὸ ἀπὸ τὴ μέση τοῦ μετώπου, εἶπε μιὰ
προφητεία, πὼς ἀπὸ τὶς δύο πολιτικὲς μερίδες πού ἦταν τότε ἰσχυρὲς
στὴν πόλη, τοῦ Θουκυδίδη καὶ τοῦ Περικλῆ, θὰ ὑπερισχύσῃ ἡ μερίδα
ἐκείνου, πού μέσα στὸν ἀγρὸ του βρέθηκε τὸ σημαδιακὸ αὐτὸ κεφάλι.
Ἀντὶ γι' ἄλλη ἀπάντηση ὁ Ἀναξαγόρας ἔσπασε τὸ κρανίον καὶ ἔδειξε ὅτι
ὁ ἐγκέφαλος δὲν ἔπιανε ὅλη τὴ βάση, παρὰ μυτερὸς σὰν αὐτὸ εἶχε
γλιστρήσει ἀπὸ ὄλο τὸ χῶρον τοῦ κρανίου πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀπ' 3
ὅπου τὸ κέρατο ξεφύτρωνε. Καὶ τότε ὅλοι ὅσοι ἦταν ἐκεῖ θαύμασαν
τὸν Ἀναξαγόρα, ἀλλὰ ὕστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ θαύμασαν τὸ Λάμ-
πων, ὅταν ὁ Θουκυδίδης ἔπεσε ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ ὀλοκλήρη τὴ

1 ΚΕΦ. 6

Οἱ δεισιδαι-
μονίες.

2

3

θέντος, τῶν δὲ τοῦ δήμου πραγμάτων ὁμαλῶς ἀπάντων ὑπὸ τῷ Περι-
 4 κλεῖ γενομένων. Ἐκόλυε δ' οὐδέν, οἶμαι, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιτυγχά-
 νειν καὶ τὸν μάντιν, τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμ-
 βάνοντος· ὑπέκειτο γὰρ τῷ μὲν, ἐκ τίνων γέγονε καὶ πῶς πέφυκε θεω-
 5 ρῆσαι, τῷ δέ, πρὸς τί γέγονε καὶ τί σημαίνει προειπεῖν. Οἱ δὲ τῆς
 αἰτίας τὴν εὐρεσιν ἀναίρεσιν εἶναι τοῦ σημείου λέγοντες οὐκ ἐπινο-
 οῦσιν ἅμα τοῖς θεοῖς καὶ τὰ τεχνητὰ τῶν συμβόλων ἀθετοῦντες, ψό-
 φους τε δίσκων καὶ φῶτα πυρσῶν καὶ γνωμόνων ἀποσκιασμούς· ὧν
 ἕκαστον αἰτία τινὶ καὶ κατασκευῇ σημείον εἶναι τινος πεποιήται.
 Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως ἐτέρας ἐστὶ πραγματείας.

ΚΕΦ. 7

- 1 Ὁ δὲ Περικλῆς νέος μὲν ὧν σφόδρα τὸν δήμον ἐλαβεῖτο. Καὶ γὰρ
 ἐδόκει Πεισιστράτῳ τῷ τυράνῳ τὸ εἶδος ἐμφερῆς εἶναι, τὴν τε φω-
 νὴν ἠδεῖαν οὖσαν αὐτοῦ καὶ τὴν γλῶτταν εὐτροχον ἐν τῷ διαλέγεσθαι
 καὶ ταχεῖαν οἱ σφόδρα γέροντες ἐξεπλήττοντο πρὸς τὴν ὁμοιότητα.
- 2 Πλούτου δὲ καὶ γένους προσόντος αὐτῷ λαμπροῦ καὶ φίλων οἱ πλεῖ-
 στον ἐδύνατο, φοβούμενος ἐξοστρακισθῆναι τῶν μὲν πολιτικῶν οὐδὲν
 ἔπραττεν, ἐν δὲ ταῖς στρατείαις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν καὶ φιλοκίνδυνος.
- 3 Ἐπεὶ δ' Ἀριστείδης μὲν ἀποτεθνήκει καὶ Θεμιστοκλῆς ἐξεπεπτώκει,
 Κίμωνα δ' αἱ στρατεῖαι τὰ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ἔξω κατεῖχον, οὕτω
 δὴ φέρον ὁ Περικλῆς τῷ δήμῳ προσέειπεν ἑαυτὸν, ἀντὶ τῶν πλουσίων
 καὶ ὀλίγων τὰ τῶν πολλῶν καὶ πενήτων ἐλόμενος παρὰ τὴν αὐτοῦ
- 4 φύσιν ἤκιστα δημοτικὴν οὖσαν. Ἄλλ' ὡς ἔοικε δεδιώς μὲν ὑποψία
 περιπεσεῖν τυραννίδος, ὄρῶν δ' ἀριστοκρατικὸν τὸν Κίμωνα καὶ δια-
 φερόντως ὑπὸ τῶν καλῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀγαπώμενον, ὑπῆλθε τοὺς

διαχείριση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τὴν πῆρε μὲ ὁμαλὸ τρόπο
 στὰ χέρια τοῦ Περικλῆς. Ἄλλὰ τίποτε δὲν ἐμποδίζει, νομίζω, νὰ
 4 ποῦμε ὅτι καὶ ὁ φυσικὸς εἶχε δίκιο καὶ ὁ μάντης : ὁ πρῶτος καλὰ
 κατάλαβε τὴν αἰτία, ἐνῶ ὁ δεύτερος τὸ ἀποτέλεσμα· γιατί ἔργο τοῦ
 φυσικοῦ ἦταν νὰ ἐξετάσῃ ἀπὸ ποιά αἰτία καὶ πῶς ἐγίνε τὸ φαινό-
 μενο, ἐνῶ τοῦ μάντη νὰ προφητέψῃ γιὰ ποιοὺ σκοποὺ ἐγίνε καὶ τί ση-
 5 μαίνει. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι ποὺ λένε ὅτι ἡ εὕρεση τῆς αἰτίας εἶναι ἀνάι-
 ρεση τοῦ σημείου ποὺ μᾶς φανερώνεται, δὲν καταλαβαίνουν ὅτι ἔτσι
 ἀρνοῦνται μαζὶ καὶ τὰ σημεῖα ποὺ φανερώνονται ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ
 τὰ σημεῖα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν τέχνη τῶν ἀνθρώπων, ὅπως
 εἶναι λόγου χάρι, ὁ ἦχος τῶν μετάλλινων δίσκων, οἱ φλόγες τῆς
 φωτιᾶς καὶ οἱ σκιὲς ποὺ βλέπομε στὰ ἡλιακὰ ρολόγια· καθένα ἀπ'
 αὐτὰ ἐγίνε ἀπὸ κάποιαν αἰτία, ἀλλὰ μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ χρη-
 σιμεῦθ σὰ σημάδι ποὺ φανερώνει κάτι.

Ἄλλ' αὐτὰ ἴσως ἔχουν τὴ θέση τους σὲ ἄλλου εἶδους πραγματεία.

ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (Κεφ. 7 - 8)

Ἄ Ο Περικλῆς, ὅταν ἦταν νέος, φοβόταν πολὺ τὸ λαό. Γιατί στῆ 1
 μορφὴ ἔμοιαζε μὲ τὸν τύραννο Πεισίστρατο καὶ οἱ πολλοὶ ἡλικιω-
 μένοι ἐνιωθάν κάποιαν ἐκπληξὴ βλέποντας τὴν ὁμοιότητα ποὺ εἶ-
 χε μὲ αὐτὸν καὶ στῆ γλυκύτητα τῆς φωνῆς του καὶ στῆν εὐχέρεια 2
 καὶ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ λόγου του, ὅταν συζητοῦσε. Ἐπειδὴ μάλι-
 στα ἦταν πλούσιος, ἀπὸ λαμπρὸ γένος, καὶ εἶχε φίλους πολὺ ἰσχυ-
 ροὺς, φοβόταν μήπως ἐξοστρακιστῇ· γι' αὐτὸ δὲν ἔπαιρνε καθόλου
 μέρος στῆν πολιτικὴ, ἐνῶ στίς ἐκστρατεῖες ἦταν γενναῖος καὶ ρι-
 ψοκίνδυνος. Ὅταν ὅμως ὁ Ἀριστείδης πέθανε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς 3
 ἐξοστρακίστηκε καὶ τὸν Κίμωνα τὸν ἀπασχολοῦσαν πολὺν καιρὸ
 οἱ ἐκστρατεῖες τοῦ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τότε ὁ Περικλῆς ἀπο-
 φάσισε νὰ προσχωρήσῃ στῆ δημοκρατικὴ μερίδα, γιατί προτίμησε
 νὰ ταχτῆ ὄχι μὲ τοὺς πλούσιους καὶ λίγους παρὰ μὲ τοὺς πολλοὺς
 καὶ φτωχοὺς, ἀντίθετα ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα του ποὺ ἦταν κάθε ἄλλο 4
 παρὰ δημοκρατικὸς. Ὅπως φαίνεται, φοβήθηκε μήπως προκαλέ-
 σῃ τὴν ὑπόψια πῶς θέλει νὰ γίνῃ τύραννος καί, ἐπειδὴ ἐβλεπε ἀπὸ
 τὸ ἄλλο μέρος ὅτι ὁ Κίμων ἦταν ἀριστοκρατικὸς καὶ ὅτι ἐξαιρετικὰ
 τὸν ἀγαποῦσαν οἱ ἀριστοκρατικοί, αὐτὸς ἄρχισε νὰ κολακεύῃ τοὺς

ΚΕΦ. 7

Ἄ Ο Περικλῆς
 καὶ ὁ λαός.

πολλούς, ἀσφάλειαν μὲν ἑαυτῶ, δύναμιν δὲ κατ' ἐκείνου παρασκευα-
 5 ζόμενος. Εὐθὺς δὲ καὶ τοῖς περὶ τὴν δίαίταν ἐτέραν τάξιν ἐπέθηκεν.
 Ὅδόν τε γὰρ ἐν ἄστει μίαν ἐωρᾶτο τὴν ἐπ' ἀγορᾶν καὶ τὸ βουλευτή-
 ριον πορευόμενος, κλήσεις τε δείπνων καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν φιλο-
 φροσύνην καὶ συνήθειαν ἐξέλιπεν, ὡς ἐν οἷς ἐπολιτεύσατο χρόνοις μα-
 κροῖς γενομένοις πρὸς μηδένα τῶν φίλων ἐπὶ δείπνον ἐλθεῖν· πλὴν
 Εὐρυπτολέμου τοῦ ἀνεπιού γαμοῦντος ἄχρι τῶν σπονδῶν παραγενό-
 6 μενος εὐθὺς ἐξανέστη. Δειναὶ γὰρ αἱ φιλοφροσύναι παντός ὄγκου περι-
 γενέσθαι, καὶ δυσφύλακτον ἐν συνηθείᾳ τὸ πρὸς δόξαν σεμνὸν ἐστι·
 τῆς ἀληθινῆς δ' ἀρετῆς κάλλιστα φαίνεται τὰ μάλιστα φαινόμενα, καὶ
 τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐδὲν οὕτω θαυμάσιον τοῖς ἐκτὸς ὡς ὁ καθ' ἡμέ-
 7 ραν βίος τοῖς συνοῦσιν. Ὁ δὲ καὶ τῷ δήμῳ, τὸ συνεχὲς φεύγων καὶ τὸν
 κόρον, οἷον ἐκ διαλειμμάτων ἐπλησίαζεν, οὐκ ἐπὶ παντὶ πράγματι λέ-
 γων οὐδ' αἰεὶ παριῶν εἰς πλῆθος, ἀλλ' ἑαυτὸν ὥσπερ τὴν Σαλαμινίαν
 τριήρη, φησὶ Κοιτόλαος, πρὸς τὰς μεγάλας χρείας ἐπιδιδούς, τᾶλλα
 8 δὲ φίλους καὶ ἐταίρους ῥήτορας καθιεῖς ἔπρατεν. Ὡν ἓνα φασὶ γενέ-
 σθαι τὸν Ἐφιάτην, ὃς κατέλυσε τὸ κράτος τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου
 βουλῆς, πολλὴν κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ ἄκρατον τοῖς πολίταις ἐλευ-
 θερίαν οἰνοχοῶν, ὑφ' ἧς ὥσπερ ἵππον ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον οἱ κωμω-
 δοποιοὶ λέγουσι « πειθαρχεῖν οὐκέτι τολμᾶν, ἀλλὰ δάκνειν τὴν Εὐ-
 βοίαν καὶ ταῖς νήσοις ἐπιπηδᾶν ».

ΚΕΦ. 8

1 Τῇ μέντοι περὶ τὸν βίον κατασκευῇ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ φρονή-
 ματος ἀρμόζοντα λόγον ὥσπερ ὄργανον ἐξαρτούμενος, παρενέτεινε
 πολλαχοῦ τὸν Ἀναξαγόραν, οἷον βαφὴν τῇ ῥητορικῇ τὴν φυσιολογίαν
 2 ὑποχεόμενος. Τὸ γὰρ « ὑψηλόνονον τοῦτο καὶ πάντη τελεσιουργόν »,

πολλούς, για να αποκτήσει ασφάλεια για τον εαυτό του και δύναμη 5
 έναντιόν εκείνου. Άμέσως μάλιστα άλλαξε και τις συνθήκες τῆς
 ζωῆς του. Στὴν πόλη δὲν τὸν ἔβλεπαν νὰ κυκλοφορῇ παρὰ μόνο σ'
 ἓνα δρόμο, σ' αὐτὸν ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀγορὰ καὶ τὸ βουλευτή-
 ριο. Παράτησε τὶς προσκλήσεις σὲ δεῖπνα καὶ ὅλες τὶς φιλικὲς συν-
 αναστροφές καὶ σχέσεις, ὥστε σὲ ὅλο τὸ μακροχρόνιο διάστημα τῆς
 πολιτικῆς του ζωῆς σὲ κανενὸς φίλου τὸ σπίτι δὲν πῆγε γιὰ δεῖπνο,
 παρὰ μόνο μιὰ φορά, ποὺ παραβρέθηκε στοὺς γάμους τοῦ ἐξαδέλφου
 του τοῦ Εὐρυπτόλεμου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὴν ὥρα ποὺ θὰ ἄρχιζαν νὰ 6
 πίνουν, σηκώθηκε ἀμέσως καὶ ἔφυγε. Γιατὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ
 συναναστροφές εἶναι ἱκανές νὰ μειώσουν τὸ κύρος καὶ μὲ τὴν οἰκειό-
 τητα ποὺ ἀναπτύσσεται σ' αὐτὲς δύσκολα μπορεῖ νὰ κρατηθῇ κα-
 νεὶς μέσα στὰ ὄρια ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ φαίνεται σοβαρὸς. Καὶ
 ὅμως, ἡ ἀληθινὴ ἀρετὴ τόσο ὠραιότερη φαίνεται, ὅσο ἐκδηλώνεται
 περισσότερο, καὶ στοὺς χρηστοὺς ἀνθρώπους τίποτε δὲν ὑπάρχει
 τόσο θαυμαστὸ γιὰ τοὺς ξένους ὅσο ἡ καθημερινὴ διαγωγὴ τους
 πρὸς τοὺς οἰκειοὺς καὶ φίλους. Ἄλλὰ ὁ Περικλῆς ἀπόφευγε τὴ συ- 7
 χνή καὶ κατὰ κόρο ἐπικοινωνία του μὲ τὸ λαὸ καὶ μόνο κατὰ δια-
 λείμματα τὸν ἐπλησίαζε· δὲ μιλοῦσε γιὰ κάθετι καὶ δὲν παρουσια-
 ζόταν διαρκῶς στὸ πλῆθος, παρὰ, καθὼς λέει ὁ Κριτόλαος, ἔκανε
 τὴν ἐμφάνισή του, ὅπως τὸ ἱερὸ πλοῖο, ἢ «Σαλαμίνα», μόνο σ'
 ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις, ἐνῶ γιὰ τὶς κοινὲς ὑποθέσεις ἄφηνε νὰ τὸν
 ἀντιπροσωπεύουν οἱ πολιτικοὶ φίλοι καὶ συνεργάτες του. Ἐνας ἀπ'
 αὐτοὺς ἦταν ὁ Ἐφιάλτης, ποὺ κατάργησε τὴν ἀριστοκρατικὴ ἐ-
 ξουσία τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου καί, κατὰ τὸν Πλάτωνα, πρόσ-
 φερε στοὺς πολίτες ἄφθογο καὶ ἀνέρωτο κρασί ἐλευθερίας, τόσο
 πολὺ, ὥστε ὁ λαός, σὰν ἀφηνιασμένο ἄλογο, ὅπως λένε οἱ κωμικοὶ
 ποιητὲς «χαλινάρι κανένα δὲν ἤθελε, μὰ τὴν Εὐβοία τὴ δάγκωνε,
 τὰ νησιά τὰ πηδοῦσε».

Προσπαθοῦσε νὰ ἐναρμονίζη τὸ λόγο του σύμφωνα μὲ τὸν τρό- 1
 πο ποὺ εἶχε ὀργανώσει τὴ ζωὴ του καὶ σύμφωνα μὲ τὸ μεγαλεῖο
 τῶν σκέψεών του, σὰν ἓνα μουσικὸ ὄργανο ποὺ μὲ τὸ τέντωμα τῶν
 χορδῶν του ἀπηχοῦσε συχνὰ μὲ περισσότερη δύναμη τὴ διδασκαλία
 τοῦ Ἀναξαγόρα καὶ ἔδινε κατὰ κάποιον τρόπο στὴ ρητορικὴ του ἓνα
 χρῶμα ἀπὸ τὶς θεωρίες τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Γιατὶ αὐτὸ τὸ «με- 2

ΚΕΦ. 8

Ἡ ρητορικὴ
 του. Ἡ προ-
 σωνμία
 «Ὀλύμπιος».

- ὡς ὁ θεῖος Πλάτων φησί, « πρὸς τῷ εὐφρῆς εἶναι κτησάμενος » ἐκ φυσιολογίας, καὶ « τὸ πρόσφορον ἐλκύσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην ».
- 3 πολὺ πάντων διήνεγκε. Διὸ καὶ τὴν ἐπίκλησιν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσι· καίτοι τινὲς ἀπὸ τῶν ἀναθημάτων οἷς ἐκόσμησε τὴν πόλιν, οἱ δ' ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ταῖς στρατηγίαις δυνάμεως Ὀλύμπιον αὐτὸν οἴονται προσαγορευθῆναι· καὶ συνδραμεῖν οὐδὲν ἀπέοικεν ἀπὸ πολλῶν
- 4 προσόντων τῷ ἀνδρὶ τὴν δόξαν. Αἱ μέντοι κωμωδίαί τῶν τότε διδασκάλων, σπουδῇ τε πολλὰς καὶ μετὰ γέλωτος ἀφεικότων φωνὰς εἰς αὐτόν, ἐπὶ τῷ λόγῳ μάλιστα τὴν προσωνομίαν γενέσθαι δηλοῦσι, « βροντᾶν » μὲν αὐτόν καὶ « ἀστράπτειν » ὅτε δημηγοροίη, « δεινὸν δὲ κεραυνὸν ἐν γλώσσει φέρειν » λεγόντων.
- 5 Διαμνημονεύεται δὲ τις καὶ Θουκυδίδου τοῦ Μελησίου λόγος εἰς τὴν δεινότητα τοῦ Περικλέους μετὰ παιδείας εἰρημένος. Ἦν μὲν γὰρ ὁ Θουκυδίδης τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, καὶ πλεῖστον ἀντεπολιτεύσατο τῷ Περικλεῖ χρόνον. Ἀρχιδάμου δὲ τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως πνυθανομένου πότερον αὐτὸς ἢ Περικλῆς παλαιεὶ βέλτιον, « ὅταν » εἶπεν « ἐγὼ καταβάλω παλαίων, ἐκεῖνος ἀντιλέγων ὡς οὐ πέπτωκε, νικᾷ καὶ μεταπίθει τοὺς ὀρῶντας. »
- 6 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ὁ Περικλῆς περὶ τὸν λόγον ἐδλαβῆς ἦν ὥστ' αἰεὶ πρὸς τὸ βῆμα βαδίζων ἠῦχετο τοῖς θεοῖς μηδὲ ῥῆμα μηδὲν ἐκπεσεῖν ἄκοντος αὐτοῦ πρὸς τὴν προκειμένην χρεῖαν ἀνάροστον.
- 7 Ἐγγραφον μὲν οὖν οὐδὲν ἀπολέλοιπε πλὴν τῶν ψηφισμάτων, ἀπομνημονεύεται δ' ὀλίγα παντάπασιν, οἷον τὸ τὴν Αἴγιαν ὡς λίμνην τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν κελεῦσαι, καὶ τὸ τὸν πόλεμον ἤδη φάναι καθορᾶν ἀπὸ Πελοποννήσου προσφερόμενον. Ὁ δὲ Στησίμβροτος φησὶν ὅτι τοὺς ἐν Σάμῳ τεθνηκότας ἐγκωμιάζων ἐπὶ τοῦ βήματος ἀθανάτους ἔλεγε γεγονέναι καθάπερ τοὺς θεοὺς· οὐδὲ γὰρ ἐκείνους αὐτοὺς ὀρῶμεν, ἀλλὰ ταῖς τιμαῖς ἃς ἔχουσι καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἃ παρέχουσι

γάλο ὕψος τοῦ πνεύματος καὶ τὴν τελειότητα στὴν ἐκτέλεση τῶν ἔργων», πού, ὅπως λέει ὁ θεῖος Πλάτων, «προστέθηκαν στὴν ἔμφυτη εὐφυΐα του», τὰ ἀπόχτησε ἀπὸ τῆ φυσικῆ ἐπιστήμη καὶ «παίρνοντας ἀπ' αὐτὴν ὅ,τι ἦταν πρόσφορο γιὰ τὴν τέχνη τῶν λόγων», ἀναδείχτηκε πολὺ ἀνώτερος ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους. Σ' αὐτό, λένε, 3
ὀφείλει καὶ τὴν ἐπωνυμία «Ὀλύμπιος» πού τοῦ δόθηκε, ἂν καὶ μερικοὶ φρονοῦν ὅτι ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὰ ἔξοχα μνημεῖα μὲ τὰ ὁποῖα ἐκόσμησε τὴν πόλη καὶ ἄλλοι πάλι ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ του ὑπεροχῆ. Καὶ εἶναι πολὺ φυσικὸ ὅτι πολλὰ προσόντα ἔχουν συντείνει, ὥστε νὰ ἀποχτήσῃ αὐτὴ τὴ δόξα. Οἱ κωμωδίες 4
ὅμως τῶν τότε ποιητῶν, πού ξεστόμισαν πολλὰ σοβαρὰ καὶ πολλὰ ἀστεῖα γι' αὐτόν, δείχνουν ὅτι ἡ προσωυμία αὐτὴ τοῦ δόθηκε κυρίως γιὰ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του, γιὰτὶ λένε πῶς, ὅταν ἐκεῖνος μιλοῦσε στὸ λαό, «βροντοῦσε καὶ ἄστραφτε καὶ εἶχε στὴ γλῶσσα του φοβερὸ κεραυνό». Μνημονεύεται μάλιστα καὶ κάτι πού εἶπε 5
ὁ Θουκυδίδης, ὁ γιὸς τοῦ Μελησία, θέλοντας νὰ ἀστείευτῆ γιὰ τὴ ρητορικὴ δεινότητα τοῦ Περικλῆ. Ὁ Θουκυδίδης, ὅπως ξέρομε, ἀνῆκε στοὺς ἀριστοκρατικούς καὶ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα ἦταν ἀντίθετος στὴν πολιτικὴ τοῦ Περικλῆ· καί, ὅταν ὁ Ἀρχίδαμος, ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ρώτησε τὸ Θουκυδίδη ἂν αὐτὸς ἢ ὁ Περικλῆς ἦταν ἀνώτερος στὴν πάλη, ἀποκρίθηκε: «Ὅταν στὴν πάλη ἐγὼ τὸν ρίξω καταγῆς, ἐκεῖνος, ἀντίθετα, λέει πῶς δὲν ἔπασσε 6
καὶ κατορθώνει νὰ νικήσῃ καὶ νὰ μεταπίσῃ τοὺς θεατές.» Καὶ ὅμως ὁ Περικλῆς ὁ ἴδιος μιλοῦσε στὸ λαό μὲ μεγάλη περίσκεψη, ὥστε πάντα, ὅταν πήγαινε πρὸς τὸ βῆμα, εὐχόταν στοὺς θεοὺς νὰ μὴν τοῦ ξεφύγῃ ἄθελα ἀπὸ τὸ στόμα του οὔτε μία λέξη πού νὰ ἦταν ἀνάρμοστη στὴν προκείμενη περίπτωση. Πάντως, δὲν ἔχει ἀφήσει κα- 7
νένα γραφτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ψηφίσματά του· καὶ ἀξιολογούμενα λόγια του πολὺ λίγα ἔχουν διασωθῆ, ὅπως λόγου χάρη, τὰ ἀκόλουθα: «Σᾶς συμβουλεύω νὰ βγάλετε ἀπὸ τὴ μέση τὴν Αἴγινα πού ἔχει γίνεи μιά τσιμπλα στὸ μάτι τοῦ Πειραιᾶ» καὶ ἐπίσης: «Βλέπω τώρα καθαρὰ τὸν πόλεμο νὰ ἔρχεται τρέχοντας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο». Ὁ Στησίμβροτος ἀναφέρει ὅτι ὁ Περικλῆς κάποτε ἐγκωμιάζε ἀπὸ τὸ βῆμα ἐκείνους πού ἔπασαν στὴ Σάμο καὶ ἔλεγε ὅτι 9
ἔχουν γίνεи ἀθάνατοι ὅπως οἱ θεοί: «γιατὶ καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς ἴδιους δὲν τοὺς βλέπομε, ἀλλ' ἀπὸ τίς τιμὲς πού τοὺς προσφέρομε καὶ ἀπὸ

ἀθανάτους εἶναι τεκμαιρόμεθα· ταῦτ' οὖν ὑπάρχειν καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανοῦσιν.

ΚΕΦ. 9

- 1 Ἐπεὶ δὲ Θουκκιδίδης μὲν ἀριστοκρατικὴν τινα τὴν τοῦ Περικλέους ὑπογράφει πολιτείαν, « λόγῳ μὲν οὖσαν δημοκρατίαν, ἔργῳ δ' ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχὴν », ἄλλοι δὲ πολλοὶ πρῶτον ὑπ' ἐκείνου φασὶ τὸν δῆμον ἐπὶ κληρουχίας καὶ θεωρικὰ καὶ μισθῶν διανομὰς προαχθῆναι, κακῶς ἐθισθέντα καὶ γενόμενον πολυτελῆ καὶ ἀκόλαστον ὑπὸ τῶν τότε πολιτευμάτων ἀντὶ σώφρονος καὶ αὐτουργοῦ, θεωρεῖσθω διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἡ αἰτία τῆς μεταβολῆς.
- 2 Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ ὥσπερ εἴρηται πρὸς τὴν Κίμωνος δόξαν ἀντιτατιτόμενος ὑπέποιετο τὸν δῆμον, ἐλαττούμενος δὲ πλοῦτῳ καὶ χρημασίῳ, ἀφ' ὧν ἐκεῖνος ἀνελάμβανε τοὺς πένητας, δεῖπνόν τε καθ' ἡμέραν τῷ δεομένῳ παρέχων Ἀθηναίων καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀμφιεννόων, τῶν τε χωρίων τοὺς φραγμοὺς ἀφαιρῶν ὅπως ὀπωρίζωσιν οἱ βουλόμενοι, τούτοις ὁ Περικλῆς καταδημαγωγούμενος ἰτρέπεται πρὸς τὴν τῶν δημοσίων διανομὴν, συμβουλευσάντος αὐτῷ Δαμωνίδου τοῦ
- 3 Οἴηθεν, ὡς Ἀριστοτέλης ἰστοροῖκε. Καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλῆθος, ἐχρῆτο κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ἧς αὐτὸς οὐ μετεῖχε διὰ τὸ μὴτ' ἄρχων μῆτε θεσμοθέτης μῆτε βασιλεὺς μῆτε πο-
- 4 λέμαρχος λαχεῖν. Αὐταὶ γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταὶ τ' ἦσαν ἐκ παλαιοῦ,
- 5 καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἀρείον πάγον. Διὸ καὶ μᾶλλον ἰσχόσας ὁ Περικλῆς ἐν τῷ δήμῳ κατεστασίασε τὴν βουλήν, ὥστε τὴν μὲν ἀφαιρεθῆναι τὰς πλείστας κρίσεις δι' Ἐφιάλτον, Κί-

τά καλά πού μᾶς προσφέρουν, συμπεραίνομε ὅτι εἶναι ἀθάνατοι· τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ γιὰ ἐκείνους πού πέθαναν γιὰ τὴν πατρίδα ».

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ (Κεφ. 9 - 11)

Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης μιλώντας γιὰ τὴν διακυβέρνηση τῆς πολιτείας ἀπὸ τὸν Περικλῆ τὴ χαρακτηρίζει σὰν κάπως ἀριστοκρατική καὶ λέει πὼς « μόνον κατὰ τὸ ὄνομα ἦταν δημοκρατία, πράγματι ὅμως ἐξουσία πού τὴν εἶχε ἕνας μόνον, ὁ πρῶτος τῆς Ἀθήνας πολίτης ». Πολλοὶ ἄλλοι λένε ὅτι ἐκεῖνος πρῶτος ὀδήγησε τὸ λαὸ σὲ κληρονομίαις καὶ θεωρικά καὶ ἀποζημιώσεις καὶ ὅτι ἔτσι τὸν κακοσυνήθισε καί, ἐνῶ πρὶν ἦταν φρόνιμος καὶ ἐργατικός, ἔγινε ἐξαιτίας τῶν κυβερνητικῶν αὐτῶν μέτρων σπάταλος καὶ ἀκόλαστος. Σωστὸ ὅμως εἶναι νὰ ἐξετάσωμε τὴν αἰτία τῆς μεταβολῆς αὐτῆς στηριγμένοι στὰ ἴδια τὰ πράγματα.

Στὴν ἀρχή, καθὼς εἴπαμε, θέλοντας νὰ ἀντιταχθῆ στὴ δημοτικότητα τοῦ Κίμωννα, κολάκευε τὸ λαό· ἀλλὰ δὲν εἶχε τὸν πλοῦτο καὶ τὰ χρήματα πού εἶχε ὁ Κίμων, μετὰ τὰ ὁποῖα κέρδιζε τὴν εὐνοία τῶν φτωχῶν, παρέχοντας κάθε μέρα δεῖπνο σὲ ὅσους Ἀθηναίους εἶχαν ἀνάγκη, ντύνοντας τοὺς γέρους καὶ βγάζοντας τοὺς φραγμοὺς τῶν κήπων του, γιὰ νὰ παίρνουν ἐλεύθερα ἀπ' αὐτοὺς ὀπωρικά ὅσοι ἤθελαν. Ἐπειδὴ μὲ αὐτὰ τὰ δημαγωγικά μέσα τοῦ ἀντιπάλου του ὁ Περικλῆς ἔχανε τὴ δημοτικότητα του, γιὰ νὰ τὰ ἐξουδετερώσῃ τρέπεται στὴ διανομὴ χρημάτων τοῦ δημοσίου κατὰ συμβουλή τοῦ Δαμωνίδου ἀπὸ τὴν Οἴη, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης. Καὶ ἀμέσως μετὰ τὰ θεωρικά καὶ δικαστικά ἐπιδόματα καὶ μετὰ ἄλλες μισθοδοσίας καὶ παροχὰς κέρδισε ὅλο τὸ λαὸ καὶ τὸν χρησιμοποιοῦσε γιὰ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξουσία τοῦ Ἀρείου Πάγου, πού αὐτὸς δὲν ἦταν μέλος τῆς, ἐπειδὴ δὲν εἶχε κληρωθῆ ποτὲ οὔτε ἀρχοντας οὔτε θεσμοθέτης οὔτε βασιλιάς οὔτε πολέμαρχος. Γιατὶ τὰ ἀξιώματα αὐτὰ ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια τὰ ἀναλάβαιναν οἱ πολῖτες μετὰ κλῆρο καὶ ἂν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐπιδοκίμαζε τὴ διοίκησή τους, γίνονταν μέλη τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου. Γιὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς, ὅταν ἀπόχτησε μεγαλύτερη δύναμη στὸ λαό, μετὰ τὴν ὑποστήριξή του ἀντιπολιτεύτηκε τὴ βουλή καὶ κατάφερε μετὰ τὴ μεσολάβηση τοῦ Ἐπιάλτη νὰ τῆς ἀφαιρεθῆ τὸ μεγαλύτερο μέρος.

1 ΚΕΦ. 9

*Παροχές στὸ λαό.
Ἐξοστρακισμὸς τοῦ Κίμωννα.*

2

3

4

5

μωνα δ' ὡς φιλολάκωνα καὶ μισόδημον ἐξοστρακισθῆναι, πλούτῳ μὲν καὶ γένει μηδενὸς ἀπολειπόμενον, νίκας δὲ καλλίστας νενικηκότα τοὺς βαρβάρους καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ λαφύρων ἐμπεπληκότα τὴν πόλιν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τοσοῦτον ἦν τὸ κράτος ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Περικλέους.

ΚΕΦ. 10

- 1 Ὁ μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸς ὠρισμένην εἶχε νόμῳ δεκαετίαν τοῖς φεύγουσιν· ἐν δὲ τῷ διὰ μέσον στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμονίων ἐμβολόντων εἰς τὴν Ταναροικὴν καὶ τῶν Ἀθηναίων εὐθὺς ὀρησάντων ἐπὶ αὐτούς, ὁ μὲν Κίμων ἔλθων ἐκ τῆς φυγῆς ἔθετο μετὰ τῶν φυλετῶν εἰς λόχον τὰ ὄπλα, καὶ δι' ἔργων ἀπολύεσθαι τὸν λακωνισμὸν ἐβούλετο συγκινδυνεύσας τοῖς πολίταις, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Περικλέους συ-
- 2 στάντες ἀπήλασαν αὐτὸν ὡς φυγάδα. Διὸ καὶ δοκεῖ Περικλῆς ἔρρωμενέστατα τὴν μάχην ἐκείνην ἀγωνίσασθαι καὶ γενέσθαι πάντων ἐπι-
- 3 φανεστάτος, ἀφειδήσας τοῦ σώματος. Ἐπεσον δὲ καὶ τοῦ Κίμωνος οἱ φίλοι πάντες ὁμαλῶς οὖς Περικλῆς συνεπητιῶτο τοῦ λακωνισμοῦ, καὶ μετάνοια δεινὴ τοὺς Ἀθηναίους καὶ πόθος ἔσχε τοῦ Κίμωνος, ἠττημένους μὲν ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς Ἀττικῆς, προσδοκῶντας δὲ βαρῶν
- 4 εἰς ἔτους ὥραν πόλεμον. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Περικλῆς οὐκ ὤκνησε χαρῖσασθαι τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα γράψας αὐτὸς ἐκάλεε τὸν ἄνδρα, κάκεινος κατελθὼν εἰρήνην ἐποίησε ταῖς πόλεσιν· οἰκείως γὰρ εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς αὐτόν, ὥσπερ ἀπήχοντο τῷ Περικλεῖ
- 5 καὶ τοῖς ἄλλοις δημαγωγοῖς. Ἐνιοὶ δὲ φασιν οὐ πρότερον γραφῆναι τῷ Κίμωνι τὴν κάθοδον ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἢ συνθήκας αὐτοῖς ἀπορητους γενέσθαι δι' Ἑλπινίκης, τῆς Κίμωνος ἀδελφῆς, ὥστε Κίμωνα

ἀπὸ τῆ δικαστικῆ τῆς ἐξουσίας. Ἐπειτα κατηγορήσε τὸν Κίμωνα σὰ φίλο τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐχθρὸ τῆς δημοκρατίας καὶ πέτυχε τὸν ἐξοστρακισμό ἐκείνου, ποῦ καὶ κατὰ τὸν πλοῦτο καὶ κατὰ τὸ γένος δὲν ἦταν κατώτερος ἀπὸ κανέναν, ποῦ εἶχε νικήσει τοὺς βαρβάρους κερδίζοντας τὶς ωραιότερες νίκες, ποῦ εἶχε γεμίσει τὴν πόλη μὲ πολλὰ χρήματα καὶ λάφυρα, ὅπως ἔγραψα στὴ βιογραφία του. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ δύναμη τοῦ Περικλῆ στὸ λαό.

Ἡ διάρκεια τοῦ ἐξοστρακισμοῦ ἐκείνων ποῦ ἐδιώχνε ἡ πόλη εἶχε ὀριστῆ μὲ νόμο γιὰ δέκα χρόνια. Μόλις εἶχε περάσει τὸ μισὸ διάστημα τῆς δεκαετίας ποῦ ὁ Κίμων ἦταν ἐξοστρακισμένος, οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ μεγάλο στρατὸ μπῆκαν στὴν περιοχή τῆς Τανάγρας καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀμέσως ὄρμησαν ἐναντίον τους. Τότε ὁ Κίμων ἤρθε ἀπὸ τὸν τόπο ὅπου ἦταν ἐξοστρακισμένος καὶ κατατάχτηκε καὶ αὐτὸς στὸ λόχο ποῦ ὑπηρετοῦσαν οἱ ἄντρες τῆς φυλῆς του. Ἦθελε μὲ τὴν πράξη του νὰ ξεπλύνῃ τὴν κατηγορία τοῦ λακωνισμοῦ, κινδυνεύοντας στὸν ἀγώνα μαζί μὲ τοὺς συμπολίτες του. Ἀλλὰ οἱ φίλοι τοῦ Περικλῆ συνεννοήθηκαν καὶ τὸν ἐδιώξαν μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι ἦταν ἐξοστρακισμένος. Γιὰ τοῦτο, φαίνεται, ὁ Περικλῆς σ' ἐκείνη τῆ μάχῃ πολέμησε μὲ πολλὴ ἀντρεία καὶ ξεχώρισε ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους, ἀψηφώντας τὴ ζωὴ του. Ἀλλὰ ἔπεσαν σ' αὐτὴ τῆ μάχῃ καὶ ὅλοι μαζί οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνα, αὐτοὶ ποῦ ὁ Περικλῆς τοὺς κατηγοροῦσε ἐπίσης ὡς φίλους τῶν Λακεδαιμονίων. Καὶ τότε μετάνοισαν πικρά οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἀποζητοῦσαν τὸν Κίμωνα, πολὺ περισσότερο μάλιστα γιατί νικήθηκαν στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ περιέμεναν πῶς τὴν ἐρχόμενη ἀνοιξὴ θὰ ξανάρχιζε ἄγριος ὁ πόλεμος. Κατάλαβε ὁ Περικλῆς τὶς διαθέσεις αὐτῆς τοῦ λαοῦ καὶ δὲ δίστασε νὰ τὸν ἰκανοποιήσῃ. Ὑπόβαλε ὁ ἴδιος στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου ψήφισμα γιὰ τὴν ἀνάκληση τοῦ Κίμωνα καὶ ὅταν ἐκεῖνος γύρισε στὴν πατρίδα του, κατόρθωσε νὰ συμφωνηθῇ εἰρήνη ἀνάμεσα στὶς δύο πόλεις· γιατί οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν τόση συμπάθεια στὸν Κίμωνα, ὅση ἀντιπάθεια στὸν Περικλῆ καὶ στοὺς ἄλλους δημοκρατικούς ἀρχηγούς. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι πρὶν ὁ Περικλῆς ὑποβάλλῃ τὴν πρόταση γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Κίμωνα, εἶχε συνεννοηθῇ μυστικά μαζί του μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς ἀδερφῆς τοῦ Κίμωνα Ἑλληνίχης καὶ εἶχαν συμφωνήσει: ὁ Κίμων νὰ φύγῃ μὲ διακόσια πλοῖα καὶ νὰ εἶ-

1 ΚΕΦ. 10

*Ἀνάκληση
καὶ θάνατος
τοῦ Κίμωνα.*

2

3

4

5

μὲν ἐκπλεῦσαι λαβόντα ναῦς διακοσίας καὶ τῶν ἕξω στρατηγεῖν κα-
 6 ταστρεφόμενον τὴν βασιλέως χώραν, Περικλεῖ δὲ τὴν ἐν ἄστει δύ-
 ναμιν ὑπάρχειν. Ἐδόκει δὲ καὶ πρότερον ἢ Ἑλληνική τῷ Κίμωνι τὸν
 Περικλέα πρότερον παρασχεῖν, ὅτε τὴν θανατικὴν δίκην ἔφευγεν.
 Ἦν μὲν γὰρ εἰς τῶν κατηγορῶν ὁ Περικλῆς ὑπὸ τοῦ δήμου προβε-
 βλημένος, ἐλθούσης δὲ πρὸς αὐτὸν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ δεομένης,
 μειδιάσας εἶπεν « ὦ Ἑλληνική, γραῦς εἰ, γραῦς εἰ, ὡς πράγματα
 τηλικαῦτα πράσσειν. » Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἄπαιξ ἀνέστη
 7 τὴν προβολὴν ἀφοσιούμενος, καὶ τῶν κατηγορῶν ἐλάχιστα τὸν Κί-
 μωνα λυπήσας ἀπεχώρησε. Πῶς ἂν οὐν τις Ἰδομενεῖ πιστεύσειε
 κατηγοροῦντι τοῦ Περικλέους ὡς τὸν δημαγωγὸν Ἐφιάλτην, φίλον
 γενόμενον καὶ κοινωνὸν ὄντα τῆς ἐν τῇ πολιτεῖα προαιρέσεως, δολο-
 φονήσαντος διὰ ζηλοτυπίαν καὶ φθόνον τῆς δόξης ; Ταῦτα γὰρ οὐκ
 οἶδ' ὅθεν συναγαγὸν ὥσπερ χολὴν τάνδρῳ προσβέβληκε, πάντη μὲν
 ἴσως οὐκ ἀνεπιλήπτω, φρόνημα δ' ἐγγενὲς ἔχοντι καὶ ψυχὴν φιλό-
 8 τιμον, οἷς οὐδὲν ἐμφύεται πάθος ὠμὸν οὕτω καὶ θηριῶδες. Ἐφιάλτην
 μὲν οὐν, φοβερὸν ὄντα τοῖς ὀλιγαρχικοῖς καὶ περὶ τὰς εὐθύνas καὶ
 διώξεις τῶν τὸν δῆμον ἀδικούντων ἀπαραίτητον, ἐπιβουλεύσαντες οἱ
 ἐχθροὶ δι' Ἀριστοδίκου τοῦ Ταναγραικοῦ κρυφαίως ἀνείλον, ὡς Ἀρι-
 στοτέλης εἴρηκεν. Ἐτελεύτησε δὲ Κίμων ἐν Κύπρῳ στρατηγῶν.

ΚΕΦ. 11

1 Οἱ δ' ἀριστοκρατικοί, μέγιστον μὲν ἤδη τὸν Περικλέα καὶ πρό-
 σθεν ὀρῶντες γεγονότα τῶν πολιτῶν, βουλόμενοι δ' ὅμως εἶναι τινα
 τὸν πρὸς αὐτὸν ἀντιτασσόμενον ἐν τῇ πόλει καὶ τὴν δύναμιν ἀμβλύ-
 νοντα, ὥστε μὴ κομιδῇ μοναρχίαν εἶναι, Θουκυδίδην τὸν Ἀλωπεκῆ-
 θεν, ἄνδρα σώφρονα καὶ κηδεστὴν Κίμωνος, ἀντέστησαν ἐναντιωσό-
 μενον, ὃς ἤττον μὲν ὢν πολεμικὸς τοῦ Κίμωνος, ἀγοραῖος δὲ καὶ πο-

ναι στρατηγὸς μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ καταστρέφοντας τὴ χώρα
 τοῦ βασιλείᾳ τῶν Περσῶν, καὶ ὁ Περικλῆς νὰ ἔχῃ τὴν ἐξουσία μέσα
 στὴν πόλιν. Φαίνεται πῶς καὶ πρωτύτερα ἢ Ἑλληνικὴ εἶχε μεσολα- 6
 βήσει, γιὰ νὰ καταπραῖνῃ τὸν Περικλῆ ἀπέναντι τοῦ Κίμωνα, ὅταν
 αὐτὸς δικαζόταν καὶ κινδύνευε νὰ καταδικαστῇ σὲ θάνατο. Τότε
 ὁ Περικλῆς ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς κατηγοροὺς ποὺ εἶχε ὀρίσει ὁ δῆ-
 μος καί, ὅταν ἤρθε σ' αὐτὸν ἢ Ἑλληνικὴ καὶ τὸν παρακαλοῦσε, αὐ-
 τὸς χαμογέλασε καὶ εἶπε : «Ἑλληνικὴ, εἶσαι γριά, εἶσαι πολὺ γριά,
 γιὰ ν' ἀνακατεῦσαι σὲ τόσο μεγάλα ζητήματα.» Καὶ ὅμως στὴ δί-
 κη δὲ σηκώθηκε νὰ μιλήσῃ παρὰ μόνον μιὰ φορά, ἀναγκασμένος ἀπὸ
 τὴν ἐντολὴν ποὺ εἶχε ἀνυπότακτος, καί, ἀφοῦ ἐπιβάρυνε τὸν Κίμωνα ὅσο
 μπορούσε λιγότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατηγοροὺς, ἀποχώρησε ἀπὸ
 τὴ συνεδρίαση. Πῶς λοιπόν, ὅστερ' ἀπ' αὐτά, μπορεῖ κανεὶς νὰ δώ- 7
 σῃ πίστη στὰ λόγια τοῦ Ἰδομενέα, ποὺ κατηγορεῖ τὸν Περικλῆ,
 πῶς τάχα τὸν Ἐφιάλτη, τὸ δημοκρατικὸ ἀρχηγό, ποὺ ἦταν φίλος
 καὶ πολιτικὸς συνεργάτης του, τὸν δολοφόνησε ἀπὸ ζήλοτυπία καὶ
 ἀπὸ φθόνον γιὰ τὴ δόξα του ; Δὲν ξέρω ἀπὸ ποῦ τὰ μάζεψε αὐτὰ καὶ
 τὰ ἔριξε σὰ χολὴν στὸ πρόσωπον τοῦ Περικλῆ, ποὺ ἴσως νὰ μὴν εἶναι
 ὀλότελα ἀμεμπτος, πάντως ὅμως εἶχε φρόνημα εὐγενικὸ καὶ γενναιο-
 ψυχία, ἀρετὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες δὲν μπορούσε ποτὲ νὰ βλαστῆσῃ πάθος
 τόσο σκληρὸ καὶ τόσο ἀπάνθρωπον. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὸν Ἐφιάλτη 8
 ποὺ ἦταν φοβερὸς ἀντίπαλος τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ ἀλύγιστος στὴν
 ἀναζήτησιν εὐθύνῃς καὶ στὴν καταδίωξιν κάθε ἀδικητῆ τοῦ λαοῦ, τὸν
 ἐπιβουλεύτηκαν οἱ ἐχθροὶ του· αὐτοὶ ἔβαλαν τὸν Ἀριστοδίκον ἀπὸ
 τὴν Τανάγρα καὶ τὸν σκότωσε κρυφά, ὅπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης.

“Ὅσο γιὰ τὸν Κίμωνα, αὐτὸς πέθανε στὴν Κύπρο, ὅπου ἦταν
 στρατηγός.

Οἱ ἀριστοκρατικοί, ποὺ ἐβλεπαν ἤδη καὶ πρωτύτερα τὸν Περι- 1
 κλῆ νὰ ἀποχτᾷ πολὺ μεγάλη πολιτικὴ δύναμη, ἤθελαν νὰ ὑπάρχῃ
 κάποιος στὴν πόλιν ποὺ νὰ ἀντιταχτῇ σ' αὐτὸν καὶ νὰ μετριάξῃ τὴ
 δύναμήν του, ὥστε ἢ κυβέρνησίν του νὰ μὴν καταντήσῃ ἐντελῶς μο-
 ναρχία. Γιὰ τοῦτο ἀντιτάξανε σ' αὐτὸν σὰν πολιτικὸν τοῦ ἀντίπαλο
 τὸ Θουκυδίδην ἀπὸ τὸ δῆμον τῆς Ἀλωπεκῆς, ἄνθρωπον φρόνιμον καὶ
 συγγενὴ τοῦ Κίμωνα. Ὁ Θουκυδίδης ἦταν στὰ πολεμικὰ κατώτερος
 ἀπὸ τὸν Κίμωνα, μὰ πιὸ ἐμπειρὸς ἀγορητῆς καὶ πολιτικὸς. Ἔμεινε

ΚΕΦ. 11

Ἀνταγωνισμὸς Περικλῆ καὶ Θουκυδίδου. Θεάματα καὶ κληρονομίες.

- λιτικός μάλλον, οίκουρῶν ἐν ἄστει καὶ περὶ τὸ βῆμα τῷ Περικλεῖ
 2 συμπλεκόμενος, ταχὺ τὴν πολιτείαν εἰς ἀντίπαλον κατέστησεν. Οὐ
 γὰρ εἶασε τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καλουμένους ἄνδρας ἐνδισπάρ-
 θαι καὶ συμμεμεῖχθαι πρὸς τὸν δῆμον ὡς πρότερον, ὑπὸ πλῆθους
 ἡμανρωμένους τὸ ἀξίωμα, χωρὶς δὲ διακρίνας καὶ συναγαγὼν εἰς
 ταῦτὸ τὴν πάντων δύναμιν ἐμβριθῆ γενομένην, ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ
 3 ῥοπὴν ἐποίησεν. Ἦν μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς διπλὴ τις ὑπουλος ὥσπερ ἐν
 σιδήρῳ, διαφορὰν ὑποσημαίνουσα δημοτικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς
 προαιρέσεως, ἣ δ' ἐκείνων ἄμιλλα καὶ φιλοτιμία τῶν ἀνδρῶν βαθυ-
 τάτην τομὴν τεμοῦσα τῆς πόλεως, τὸ μὲν δῆμον, τὸ δ' ὀλίγους ἐποίησε
 4 καλεῖσθαι. Διὸ καὶ τότε μάλιστα τῷ δήμῳ τὰς ἡνίας ἀνεῖς ὁ Περικλῆς
 ἐπολιτεύετο πρὸς χάριν, ἀεὶ μὲν τινα θεὰν πανηγυρικὴν ἢ ἐστίασιν
 ἢ πομπῆν εἶναι μηχανώμενος ἐν ἄστει, καὶ διαπαιδαγωγῶν οὐκ ἀμού-
 σοις ἡδοναῖς τὴν πόλιν, ἐξήκοντα δὲ τριήρεις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν
 ἐκπέμπων, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἔπλεον ὀκτῶ μῆρας ἔμμισθοι,
 5 μελετῶντες ἅμα καὶ μαθάνοντες τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν. Πρὸς δὲ
 τούτοις χιλίους μὲν ἔστειλεν εἰς Χερρόνησον κληροῦχος, εἰς δὲ Νάξον
 πεντακοσίους, εἰς δ' Ἄνδρον ἡμίσεις τούτων, εἰς δὲ Θοράκην χιλίους
 Βισάλταις συνοικήσοντας, ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν ἀνοικισομένης Συ-
 6 βάρεως, ἣν Θουρίους προσηγόρευσαν. Καὶ ταῦτ' ἐπραττεν ἀποκο-
 φίζων μὲν ἀργοῦ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμονος ὄχλου τὴν πόλιν,
 ἐπανορθούμενος δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ δήμου, φόβον δὲ καὶ φρουρὰν τοῦ
 μὴ νεωτερίζειν τι παρακατοικίζων τοῖς συμμάχοις.

διαρκῶς μέσα στήν πόλη καί συχνά τοῦ δινόταν ἡ εὐκαιρία νά ἀνα-
 μετρηθῆ μέ τόν Περικλῆ στό βῆμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ἔτσι
 ἀποκατάστησε τήν ἰσορροπία στό πολίτευμα· γιατί δέν ἄφησε τοὺς 2
 ἀριστοκρατικούς νά εἶναι σκορπισμένοι μέσα στό λαό καί νά συγ-
 χωνευτοῦν μαζί του, ὅπως γινόταν πρῖν, πού ἡ κοινωνική τους ἀξία
 χανόταν μέσα στό πολύ πλῆθος. Ἀντίθετα, ξεχώρισε σέ ἰδιαίτερη
 μερίδα τοὺς ἀριστοκρατικούς καί συνένωσε ὅλη τῆ δύναμή τους,
 ὥστε νά ἀποχτήσῃ βαρύτητα, καί ἔτσι κατόρθωσε νά κλίνη ἡ ζυ-
 γαριά πρὸς τὸ μέρος τους. Γιατί καί προηγουμένως ὑπῆρχε στό κοι- 3
 νωνικό σύνολο κάποιο ράγισμα κρυφό, ὅπως συμβαίνει συχνά σ'
 ἓνα σιδερένιο ἀντικείμενο, πού ἄφηνε νά διαφαίνεται ἡ διαφορὰ
 δημοκρατικῆς καί ἀριστοκρατικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ τώρα ὁ ἀνταγω-
 νισμὸς καί ἡ ἀντιζηλία ἐκείνων τῶν δύο πολιτικῶν, τοῦ Θουκυδίδη
 καί τοῦ Περικλῆ, χάραξε μιὰ πολὺ βαθιὰ τομὴ καί χώρισε τοὺς πο- 4
 λιτίτες σέ δύο ὁλότελα ξεχωριστές μερίδες, πού ἡ μιὰ ὀνομάστηκε
 δημοκρατικὴ καί ἡ ἄλλη ὀλιγαρχικὴ. Γι' αὐτό, τότε περισσότερο 4
 ἀπὸ ἄλλοτε, ὁ Περικλῆς χαλάσωνε τὸ χαλινὸ ἀπὸ τὸ λαό καί πολι-
 τεύετοταν μέ τρόπο πού νά τὸν εὐχαριστῆ. Ἐπινοοῦσε διαρκῶς διά-
 φορα θεάματα πανηγυρικά ἢ συμπόσια ἢ πομπές στήν πόλη, δια-
 σκέδαζε τοὺς πολίτες μέ εὐγενεῖς εὐχαριστήσεις, καί κάθε χρό-
 νο ἔστελνε ἐξήντα πλοῖα μέ τὰ ὅποια πολλοὶ πολίτες ταξίδευαν ὀχτῶ
 μῆνες μέ ἀμοιβή καί ἔτσι μπορούσαν νά ἀσκοῦνται καί νά ἀποχτοῦν
 πείρα στὰ ναυτικά.

Ἐπίσης ἔστειλε χίλιους κληρούχους στὴ Χερρόνησο, πεντακόσιους 5
 στὴ Νάξο, μισοὺς ἀπ' αὐτοὺς στήν Ἄνδρο· ἀκόμη ἔστειλε στὴ Θρά-
 κη χίλιους γιὰ νά κατοικήσουν ἐκεῖ μαζί μέ τοὺς Βισάλτες καί ἄλ-
 λους στήν Ἰταλία, ὅταν ἀνιδρῦθηκε ἡ Σύβαρη, πού ἀπὸ τότε ὀνο-
 μάστηκε Θούριοι. Καί μέ αὐτὰ πού ἔκανε, ἀνακούφιζε τὴν πόλη 6
 ἀπὸ ἓναν ὄγλο ἀργὸ καί φιλοτάραχο, βελτίωνε τὴν οἰκονομικὴ κα-
 τάσταση τοῦ λαοῦ καί συγχρόνως ἴδρυε σ' ἐπίκαιρα σημεῖα τῶν
 συμμαχικῶν πόλεων οἰκισμοὺς Ἀθηναίων, πού θὰ χρησίμευαν σάν
 ἐπίφοβη φρουρά, γιὰ νά συγκρατοῦν τοὺς συμμάχους ἀπὸ κάθε ἀπό-
 πειρα ἀποστασίας.

ΚΕΦ. 12

- 1 Ὁ δὲ πλείστην μὲν ἡδονὴν ταῖς Ἀθήναις καὶ κόσμον ἤνεγκε, μερίστην δὲ τοῖς ἄλλοις ἔκπληξιν ἀνθρώποις, μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι μαρτυρεῖ μὴ ψεύδεσθαι τὴν λεγομένην δύναμιν αὐτῆς ἐκείνην καὶ τὸν παλαιὸν ὄλβον, ἢ τῶν ἀναθημάτων κατασκευή, τοῦτο μάλιστα τῶν πολιτευμάτων τοῦ Περικλέους ἐβάσκαλλον οἱ ἐχθροὶ καὶ διέβαλλον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, βοῶντες ὡς ὁ μὲν δῆμος ἀδοξεῖ καὶ κἀκῶς ἀκούει, τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων χρήματα πρὸς αὐτὸν ἐκ Δήλου μεταγαγόν, ἢ δ' ἐνεστὶν αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας εὐπρεπεστάτη τῶν προφάσεων, δεῖσαντα τοὺς βαρβάρους ἐκείθεν ἀνελέσθαι καὶ φυλάττειν ἐν
- 2 ὀχυρῷ τὰ κοινὰ, ταύτην ἀνήρηκε Περικλῆς, καὶ δοκεῖ δεινὴν ἔβριον ἢ Ἑλλάς ὑβρίζεσθαι καὶ τυραννεῖσθαι περιφανῶς, ὁρῶσα τοῖς εἰσφερομένοις ὑπ' αὐτῆς ἀναγκαίως πρὸς τὸν πόλεμον ἡμῶς τὴν πόλιν καταχρυσοῦντας καὶ καλλωπίζοντας ὡσπερ ἀλαζόνα γυναῖκα, περιαιπομένην λίθους πολυτελεῖς καὶ ἀγάλματα καὶ ναοὺς χιλιοταλάντους.
- 3 Ἐδίδασκεν οὖν ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον ὅτι χρημάτων μὲν οὐκ ὀφείλουσι τοῖς συμμάχοις λόγον, προπολεμοῦντες αὐτῶν καὶ τοὺς βαρβάρους ἀνείροντες, οὐχ ἵππον, οὐ ναῦν, οὐχ ὀπλίτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον τελούντων, ἃ τῶν διδόντων οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν λαμβανόντων, ἃν παρέχουσιν ἀνθ' οὗ λαμβάνουσι, δεῖ δὲ τῆς πόλεως κατεσκευασμένης ἱκανῶς τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς τὸν πόλεμον, εἰς ταῦτα τὴν εὐπορίαν τρέπειν αὐτῆς, ἀφ' ὧν δόξα μὲν γενομένων αἰδῖος, εὐπορία δὲ γενομένων ἐτοιμὴ παρέσται, παντοδαπῆς ἐργασίας φανείσης καὶ ποικίλων χειρῶν, αἶ πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα

ΤΑ ΑΘΑΝΑΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ (Κεφ. 12 - 14)

Ἄλλὰ ἐκεῖνο προπάντων πού εὐχαρίστησε πάρα πολὺ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὁμόρφυνε τὴν πόλη, πού προκάλεσε τὴν πιδ μεγάλη ἐκπληξή στοὺς ξένους, πού μόνο αὐτὸ μαρτυρεῖ πᾶς ἡ περιλάλητη ἐκείνη δύναμη καὶ ἡ παλαια εὐτυχία τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι γέννημα φαντασίας παρὰ πραγματικὴ ἀλήθεια, ὑπῆρξε ἡ κατασκευὴ τῶν ἀθάνατων μνημείων στὴν Ἀθήνα. Μὰ αὐτὸ ἀκριβῶς περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ πολιτικὰ ἔργα τοῦ Περικλῆ φθονοῦσαν καὶ κατηγοροῦσαν οἱ ἐχθροὶ του. Φώναζαν στὶς συνεδριάσεις τοῦ δήμου ὅτι ὁ λαὸς δυσφημεῖται καὶ κακολογεῖται, γιατί πῆρε ἀπὸ τῆ Δῆλο τὰ κοινὰ χρήματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ ἔφερε στὴν Ἀθήνα. Ἡ μόνη εὐλογία πρόφαση πού μποροῦσε νὰ ἀντιτείνῃ στοὺς κατηγοροῦς του, ἦταν ὅτι πῆρε τὰ κοινὰ χρήματα ἀπὸ τοὺς συμμάχους, γιὰ νὰ τὰ φυλάξῃ σὲ ἀσφαλισμένο μέρος, γιατί φοβήθηκε τοὺς βαρβάρους· τῶρα, λένε οἱ κατήγοροι, καὶ αὐτὴ τὴν πρόφαση τὴν ἔχει ἀνατρέψει ὁ Περικλῆς. Καὶ προσθέτουν : « Ἐτσι οἱ Ἕλληνες σχηματίζουν τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐξευτελίζονται φοβερά καὶ τυραννοῦνται ὀλοφάνερα, γιατί βλέπουν ὅτι ὅσα αὐτοὶ εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ συνεισφέρουν γιὰ τὸν πόλεμο ἐμεῖς τὰ χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ κάμωμε ὀλόχρυση τὴν πόλη μας, νὰ τὴ στολίσωμε σὰ γυναίκα φιλάρεσκη καὶ νὰ τὴν πλουτίσωμε μὲ λίθους πολυτελείας, μὲ ἀγάλματα καὶ μὲ χιλιστάλαντους ναοὺς.» Ἄλλὰ ὁ Περικλῆς ἀπαντοῦσε σ' αὐτὰ καὶ ἔλεγε στὸ λαὸ ὅτι δὲν ἔχουν νὰ δώσουν κανένα λόγο στοὺς συμμάχους γιὰ τὰ χρήματα, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι πολεμοῦν γιὰ ὅλους τοὺς συμμάχους καὶ κρατοῦν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς βαρβάρους. « Οἱ σύμμαχοι », ἔλεγε ὁ Περικλῆς, « δὲν παρέχουν οὔτε ἓνα ἄλογο οὔτε ἓνα πλοῖο οὔτε ἓνα ὀπλίτη· τὸ μόνο πού προσφέρουν εἶναι τὰ χρήματα. Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἀνήκουν πιά σ' ἐκείνους πού τὰ δίνουν, παρὰ σ' ἐκείνους πού τὰ παίρνουν, ἂν τοὺς παρέχουν ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὅποιο τὰ παίρνουν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ πόλη μας εἶναι ἀρκετὰ ἐφοδιασμένη μὲ ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὸν πόλεμο, πρέπει ὅσα περισσεύουν νὰ τὰ διαθέτῃ γιὰ ἔργα τέτοια πού, ὅταν γίνονται, θὰ τῆς φέρουν ἀθάνατη δόξα καί, κατὰ τὴ διάρκεια πού γίνονται, θὰ τῆς ἐξασφαλίζουν τὴν εὐημερία τῆς· γιατί μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ δημιουργοῦνται ἐργασίες κάθε εἶδους καὶ ποικίλες ἀνάγκες, πού θέτουν σὲ κίνηση ὅλες τὶς τέχνες

1 ΚΕΦ. 12

Ὁ ἐξωραϊσμός τῆς Ἀθήνας μὲ τὰ συμμαχικὰ χρήματα. Ἐνημερία τῶν Ἀθηναίων.

2

3

4

κινουῦσαι, σχεδὸν ὅλην ποιουῦσιν ἔμμισθον τὴν πόλιν, ἐξ αὐτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τροφουμένην.

- 5 Τοῖς μὲν γὰρ ἡλικίαν ἔχουσι καὶ ῥώμην αἱ στρατεῖαι τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν εὐπορίας παρεῖχον, τὸν δ' ἀσύντακτον καὶ βάνανσον ὄχλον οὐτ' ἄμοιρον εἶναι λημμάτων βουλόμενος, οὔτε λαμβάνειν ἀργὸν καὶ σχολάζοντα, μεγάλας κατασκευασμάτων ἐπιβολὰς καὶ πολυτέχνους ὑποθέσεις ἔργων διατριβὴν ἐχόντων ἐνέβαλε φέρων εἰς τὸν δῆμον, ἵνα μηδὲν ἦττον τῶν πλεόντων καὶ φρουρούντων καὶ στρατευομένων τὸ οἰκουροῦν ἔχη πρόφασιν ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελεῖσθαι καὶ μετα-
- 6 λαμβάνειν. Ὅπου γὰρ ὕλη μὲν ἦν λίθος, χαλκός, ἐλέφας, χρυσός, ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι καὶ κατεργαζόμεναι τέχναι τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς χρυσοῦ, μαλακῆρες ἐλέφαντος, ζωγράφοι, ποικιλταί, τορνευταί, πομποὶ δὲ τούτων καὶ κομιστῆρες ἔμποροι καὶ ναῦται καὶ κυβερνήται κατὰ θάλατταν, οἱ δὲ κατὰ γῆν ἀμαξοπηγοὶ καὶ ζευγοτρόφοι καὶ ἠρίοχοι καὶ καλωστρόφοι καὶ λινουργοὶ καὶ σκυτοτόμοι καὶ ὁδοποιοὶ καὶ μεταλλεῖς, ἐκάστη δὲ τέχνη, καθάπερ στρατηγός ἴδιον στρατεύμα, τὸν θητικὸν ὄχλον καὶ ἰδιωτῶν συντεταγμένον εἶχεν, ὄργανον καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας γινόμενον, εἰς πᾶσαν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡλικίαν καὶ φύσιν αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διέσπειρον τὴν εὐπορίαν.

ΚΕΦ. 13

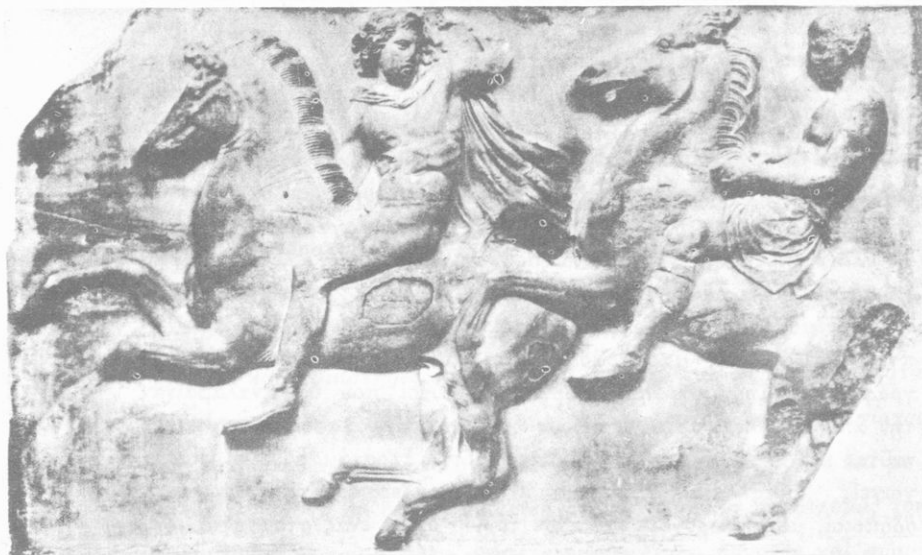
- 1 Ἀναβαινόντων δὲ τῶν ἔργων ὑπερηφάνων μὲν μεγέθει, μορφῇ δ' ἀμιμῆτων καὶ χάριτι, τῶν δημιουργῶν ἀμιλλωμένων ὑπερβάλλεσθαι τὴν δημιουργίαν τῇ καλλιτεχνίᾳ, μάλιστα θαυμάσιον ἦν τὸ τάχος.
- 2 Ὡν γὰρ ἕκαστον ᾤοντο πολλαῖς διαδοχαῖς καὶ ἡλικίαις μόλις ἐπι

καὶ ἀπασχολοῦν ὅλα τὰ ἐργατικά χέρια, ὥστε ὅλοι σχεδὸν οἱ πολί-
 τες νὰ ἔχουν μιὰ πρόσοδο γιὰ τὴ ζωὴ τους καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ
 πόλη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της νὰ στολιζέται καὶ νὰ τρέφεται.»
 Σ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν τὴν κατάλληλη ἡλικία καὶ σωματικὴ ἱκανό- 5
 τητα γιὰ πόλεμο, οἱ ἐκστρατεῖες ἔδιναν τὰ μέσα νὰ συντηρηθοῦν ἀπὸ
 τὸ κοινὸ ταμεῖο. Ὁ Περικλῆς ὅμως ἤθελε καὶ ὁ ἐργατικὸς λαὸς
 ποὺ δὲν ἔπαιρνε μέρος στὶς ἐκστρατεῖες νὰ μὴ στερεῖται καὶ αὐτὸς
 ἀπὸ κάθε χρηματικὴ πρόσοδο, οὔτε ὅμως νὰ τὴν παίρνη μένοντας
 ἄνεργος καὶ ὀκνηρός. Γιὰ τοῦτο ἔστρεψε ἀποφασιστικὰ τὸ λαὸ πρὸς
 τὰ μεγαλεπήβολα κατασκευάσματα καὶ σὲ σχέδια ἔργων ποὺ ἀπαι-
 τοῦν πολλοὺς εἰδικοὺς τεχνίτες καὶ παρέχουν μακρόχρονη ἐργασία.
 Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ λαοῦ ποὺ ἔμεινε μέσα στὴν
 πόλη θὰ μπορούσε δικαιολογημένα νὰ ὠφεληθῆται καὶ νὰ παίρνη μέ-
 ρος στὰ δημόσια ἔσοδα, ὅπως οἱ ναῦτες, οἱ φρουροὶ καὶ οἱ στρατιῶ-
 τες. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἕνας μεγάλος κύκλος ἐργασιῶν : ὡς πρῶ- 6
 τα ὑλικά ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσουν λιθάρι, χαλκὸ, ἐλεφαντόδοντο,
 χρυσάφι, ἔβενο, ξύλο κυπαρισσιοῦ καὶ ἄλλα· οἱ τεχνίτες ποὺ θὰ
 τὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ θὰ τὰ κατεργάζονταν ἦταν ξυλουργοί, γλύ-
 πτες, χαλκουργοί, μαρμαράδες, ἐπιχρυσωτές, ἐλεφαντουργοί, ζω-
 γράφοι, κοσμηματογράφοι, τορνευτές· αὐτοὶ ποὺ θὰ ἀναλάβαιναν
 τὴν ἀποστολὴ καὶ μεταφορὰ τους ἦταν γιὰ τὴ θάλασσα ἔμποροι καὶ
 ναῦτες καὶ κυβερνήτες πλοίων, καὶ γιὰ τὴν ξηρὰ ἀμαξουργοί, καρ-
 γωγεῖς, ἀμαξήλατες, σκοινοποιοί, λιναράδες, ἐργάτες δερμάτων,
 ὀδοποιοί, μεταλλωρύχοι· καὶ κάθε τέχνη, ὅπως ἕνας στρατηγὸς ἔχει
 τὸ δικό του στράτευμα, εἶχε ἕνα πλῆθος ἐργατῶν καὶ βοηθῶν συν-
 ταγμένο ποὺ χρησίμευε ὡς ὄργανο καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας της.
 Ἔτσι οἱ πολλαπλῆς ἀνάγκες ποὺ παρουσιαζόνταν γιὰ ὅλες αὐτὲς
 τὶς ἐργασίες μοίραζαν καὶ σκορποῦσαν, μπορεῖ νὰ πῆ κανεῖς, τὴν
 εὐημερία σὲ ὅλους τοὺς πολίτες, ὅποιαδήποτε ἡλικία καὶ ἂν εἶχαν
 καὶ ὅποιαδήποτε φυσικὴ δεξιότητα.

Τὰ ἔργα ὑψώνονταν περήφανα σὲ μέγεθος καὶ ἀνυπέβλητα σὲ 1
 ὁμορφιά καὶ σὲ χάρη καὶ οἱ τεχνίτες συναγωνίζονταν νὰ ξεπεράσουν
 ὁ ἕνας τὸν ἄλλον στὴν καλλιτεχνικὴ ἐργασία. Ἄλλὰ τὸ πιὸ ἀξιοθά-
 μαστο ἦταν ἡ ταχύτητα τῆς δημιουργίας. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα, 2
 ποὺ τὸ καθένα νόμιζε κανεῖς πὼς μετὰ πολλὰ διαδοχικὰ γενιὰς ἀν-

ΚΕΦ. 13

*Τὰ ἔργα καὶ οἱ
 καλλιτέχνες.*

Στήν περίφημη ζωφόρο τοῦ Παρθενώνα εἰκονίζεται μέ ἀνάγλυφες παραστάσεις ἡ πομπή τῶν Παναθηναίων. Σ' αὐτή τήν πλάκα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς παριστάνονται ἵππεις πού κινοῦνται, γιά νά ἐνωθοῦν μέ τήν πομπή.

Μιά πλάκα από τη βόρεια πλευρά τῆς
ζωφόρου τοῦ Παρθενώνα. Σ' αὐτὴν
παριστάνονται ἵππεις πού μετέχουν
στὴν πομπή τῶν Παναθηναίων. Οἱ πλά-
κες τῆς ζωφόρου ἦταν ἀπὸ πεντελι-
κὸ μάρμαρο καὶ εἶχαν ὕψος 1 μέτρο.

τέλος ἀφίξεσθαι, ταῦτα πάντα μιᾶς ἀκμῆ πολιτείας ἐλάμβανε τὴν
 3 συντέλειαν. Καίτοι ποτέ φασιν Ἀγαθάρχου τοῦ ζωγράφου μέγα φρο-
 νούντος ἐπὶ τῷ ταχῶ καὶ ῥαδίως τὰ ζῶα ποιεῖν ἀκούσαντα τὸν Ζεῦξιν
 4 εἰπεῖν· « Ἐγὼ δ' ἐν πολλῷ χρόνῳ. » Ἡ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια
 καὶ ταχύτης οὐκ ἐντίθησι βάρος ἔργῳ μόνιμον οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν,
 ὁ δ' εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδανεισθεὶς χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ
 γενομένου τὴν ἰσχὴν ἀποδίδωσιν. Ὅθεν καὶ μᾶλλον θαυμάζεται τὰ
 5 Περικλέους ἔργα, πρὸς πολὺν χρόνον ἐν ὀλίγῳ γενόμενα. Κάλπει μὲν
 γὰρ ἕκαστον εὐθύς ἦν τότε ἄρχαιον, ἀκμῆ δὲ μέχρι νῦν πρόσφατόν
 ἐστί καὶ νεορογόν· οὕτως ἐπανθεὶ καινότης αἰεὶ τις, ἄθικτον ὑπὸ τοῦ
 χρόνου διατηροῦσα τὴν ὄψιν, ὥσπερ αἰεθαλὲς πνεῦμα καὶ ψυχὴν
 ἀγίρω καταμεμειγμένην τῶν ἔργων ἐχόντων.

6 Πάντα δὲ διεῖπε καὶ πάντων ἐπίσκοπος ἦν αὐτῷ Φειδίας, καίτοι
 7 μεγάλους ἀρχιτέκτονας ἐχόντων καὶ τεχνίτας τῶν ἔργων. Τὸν μὲν
 γὰρ ἑκατόμπεδον Παρθενῶνα Καλλικράτης εἰργάζετο καὶ Ἴκτινος,
 τὸ δ' ἐν Ἐλευσίνι τελεστήριον ἤρξατο μὲν Κόροιβος οἰκοδομεῖν, καὶ
 τοὺς ἐπ' ἐδάφους κίονας ἔθηκεν οὗτος καὶ τοῖς ἐπιστυλίοις ἐπέξευξεν·
 ἀποθανόντος δὲ τούτου Μεταγένης ὁ Ξυπεταιῶν τὸ διάζωμα καὶ
 τοὺς ἄνω κίονας ἐπέστησε, τὸ δ' ὄπαιον ἐπὶ τοῦ ἀνακτόρου Ξενοκλῆς
 ὁ Χολαργεὺς ἐκορήφωσε· τὸ δὲ μακρὸν τεῖχος, περὶ οὗ Σωκράτης
 ἀκοῦσαί φησιν αὐτὸς εἰσηγομένον γνώμην Περικλέους, ἠρογολάβησε
 8 Καλλικράτης· Κωμωδεὶ τὸ ἔργον Κρατῖνος ὡς βραδέως περαινόμενον·

« Πάλαι γὰρ αὐτό (φησι)

λόγοισι προάγει Περικλῆς, ἔργοισι δ' οὐδὲ κινεῖ. »

9 Τὸ δ' Ὡιδεῖον, τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ πολύστυλον,
 τῇ δ' ἐρέψει περικλινές καὶ κάταντες ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον,

θρώπων μπορούσε με δυσκολία να φτάση στο τέλος, συντελέστηκαν
 όλα μαζί στην άκμή τῆς πολιτικῆς σταδιοδρομίας ενός μόνου ἀν- 3
 θρώπου. Λένε ὡστόσο ὅτι κάποτε ὁ Ζεύξης, ὅταν ἄκουσε τὸν Ἀ-
 γάθαρχο τὸ ζωγράφο νὰ παινεύεται γιατί ζωγράφιζε γρήγορα καὶ 3
 εὐκόλα, εἶπε : «Ἐγὼ ὅμως ζωγραφίζω πολὺ ἀργά.» Πράγματι ἡ 4
 εὐκολία καὶ ἡ ταχύτητα τῆς κατασκευῆς δὲν προσθέτει στὸ ἔργο ἀξία
 μόνιμη οὔτε τελειότητα ὁμορφιάς, ἐνῶ ὁ χρόνος ποὺ δαπανήθηκε
 γιὰ νὰ γίνη κάτι με κόπο, δίνει σὰν κέρδος τὴ διάρκεια τοῦ ἔργου
 ποὺ ἔγινε. Γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς θαυμάζονται τὰ ἔργα τοῦ Περικλῆ,
 γιατί ἔγιναν σὲ λίγο χρόνο, ἀλλὰ γιὰ μεγάλη διάρκεια. Γιατί τὸ κα- 5
 θένα εἶχε ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε τὴν ὁμορφίαν τοῦ ἀρχαίου, ἀλλὰ κρα-
 τᾶει ὡς τώρα τὴ δροσερότητα ἑνὸς πρόσφατου καὶ νέου ἔργου. Τό-
 σο πολὺ πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἔργα ἀνθίζει μιὰ νεότης ποὺ διατηρεῖ
 παντοτινὰ ἀνέγχιχτη ἀπὸ τὸ χρόνο τὴ μορφή τους, σὰ νὰ εἶχαν μέ-
 σα τους μιὰ πνοὴ ἀμάραντη καὶ μιὰν ἀγέραστη ψυχὴ !

Τὴ διεύθυνση καὶ τὴν ἐπίβλεψη ὅλων τῶν ἔργων ὁ Περικλῆς τὴν 6
 εἶχε ἀναθέσει στὸ Φειδία, ἀλλὰ καὶ κάθε ἔργο εἶχε μεγάλους ἀρχιτέ-
 κτονες καὶ τεχνίτες. Τὸν ἐκατόμπεδο Παρθενῶνα τὸν κατασκεύασαν ὁ 7
 Καλλικράτης καὶ ὁ Ἴκτινος. Τὸ τελεστήριον τὴν Ἐλευσίνα ἄρ-
 χισε νὰ τὸ οἰκοδομῇ ὁ Κόροιβος καὶ αὐτὸς ἔστησε τοὺς στυλοὺς ποὺ
 ὑψώνονται ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ τοὺς ἔνωσε ἐπάνω με τὰ ἐπιπύλια
 ὅταν ἐκεῖνος πέθανε, ὁ Μεταγένης ἀπὸ τὸ δῆμο τῆς Ξυπέτης
 ἔστησε πάνω στοὺς πρώτους στυλοὺς τὸ διάζωμα καὶ τοὺς ἐπάνω
 στυλοὺς· τὸ φεγγίτη στὴ στέγη τοῦ ἀνακτόρου τὸν πρόσθεσε ὁ Ξε-
 νοκλῆς ἀπὸ τὸ Χολαργό. Τὸ μακρὸ τεῖχος, ποὺ ὁ Σωκράτης λέει
 πὼς ὁ ἴδιος ἄκουσε τὸν Περικλῆ νὰ προτείνῃ τὴν κατασκευὴ του,
 τὸ εἶχε ἀναλάβει νὰ τὸ ἐκτελέσῃ ὁ Καλλικράτης. Τὸ ἔργο τοῦτο τὸ 8
 σατυρίζει ὁ Κρατίτος, γιατί ἀργοῦσε νὰ τελειώσῃ καὶ λέει :

«Χρόνια τώρα ὁ Περικλῆς
 μετὰ λόγια ὅλο τὸ χτίζει, μὰ οὔτε βῆμα προχωρεῖ. »

Τὸ Ὁδεῖο κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν του διάταξιν ἦταν μετὰ πολλὰς 9
 σειρὰς ἀπὸ καθίσματα καὶ στυλοὺς, καὶ εἶχε τὴν ὄροφιν γεφυρωμένην
 καὶ κατωφερικὴν, μὰ σ' ἓνα σημεῖο σχημάτιζε μιὰ κορυφή. Λένε πὼς

εικόνα λέγουσι γενέσθαι καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς, ἐπιστα-
 10 τοῦντος καὶ τούτῳ Περικλέους. Διὸ καὶ πάλιν Κρατῖνος ἐν Θοράτταις
 παίζει πρὸς αὐτόν·

« Ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὄδδ
 προσέρχεται τῷδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου
 ἔχων, ἐπειδὴ τοῦστρακον παροίχεται. »

11 Φιλοτιμούμενος δ' ὁ Περικλῆς τότε πρῶτον ἐψηφίσατο μουσικῆς
 ἀγῶνα τοῖς Παναθηναίοις ἄγεσθαι, καὶ διέταξεν αὐτοὺς ἀθλοθέτης
 αἰρεθεῖς καθότι χρὴ τοὺς ἀγωνιζομένους αὐλεῖν ἢ ἄδειν ἢ καθαρίζειν.
 Ἐθεῶντο δὲ καὶ τότε καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ἐν Ὠιδείῳ τοὺς μουσι-
 κοὺς ἀγῶνας.

12 Τὰ δὲ Προπύλαια τῆς ἀκροπόλεως ἐξειργάσθη' μὲν ἐν πενταετίᾳ
 Μνησικλέους ἀρχιτεκτονοῦντος, τύχη δὲ θαυμαστὴ συμβᾶσα περὶ τὴν
 οἰκδομίαν ἐμήνυσε τὴν θεὸν οὐκ ἀποστατοῦσαν, ἀλλὰ συναφαπτομένην
 13 τοῦ ἔργου καὶ συνεπιτελοῦσαν. Ὁ γὰρ ἐνεργότατος καὶ προθυμότατος
 τῶν τεχνιτῶν ἀποσφαλεῖς ἐξ ὕψους ἔπεσε καὶ διέκειτο μοχθηρῶς,
 ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀπεγνωσμένος. Ἀθυμοῦντος δὲ τοῦ Περικλέους, ἡ
 θεὸς ὄναρ φανεῖσα συνέταξε θεραπείαν, ἣ χρώμενος ὁ Περικλῆς ταχὺ
 καὶ ῥαδίως ἰάσατο τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ τὸ χαλκοῦν
 ἄγαλμα τῆς Ὑγείας Ἀθηναῖς ἀνέστησεν ἐν ἀκροπόλει παρὰ τὸν βω-
 μόν, ὃς καὶ πρότερον ἦν, ὡς λέγουσιν.

14 Ὁ δὲ Φειδίας εἰργάζετο μὲν τῆς θεοῦ τὸ χρυσοῦν ἔδος, καὶ τούτου
 δημιουργὸς ἐν τῇ στήλῃ εἶναι γέγραπται· πάντα δ' ἦν σχεδὸν ἐπ'
 αὐτῷ, καὶ πᾶσιν ὡς εἰρήκαμεν ἐπεστάται τοῖς τεχνίταις διὰ φιλίαν
 Περικλέους.

ἔγινε ἔτσι κατὰ τὸ πρότυπο καὶ κατ' ἀπομίμησιν τῆς σκηρῆς τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν καὶ κατασκευάστηκε καὶ αὐτὸ μὲ τὴν ἐπιστάσια τοῦ Περικλῆ.

Καὶ ἀπὸ τοῦτο πάλι ὁ Κρατίνος παίρνει ἀφορμὴ νὰ σατυρίσῃ 10 τὸν Περικλῆ καὶ σὲ μιὰ κωμωδία του ποῦ ἐπιγράφεται « Θραῖται », δηλ. « Γυναῖκες τῆς Θράκης », λέει :

« Νατος ἐρχεται κι ὁ σκινοκέφαλος ὁ Δίας
στὸ κεφάλι του φορεῖ χαμαρωτὰ τὸ Ὀδεῖο,
τώρα πιά ποῦ γλίτωσε τὸν ἐξοστρακισμό ».

Ὁ Περικλῆς φιλοδοξώντας νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομά του μὲ σπου- 11 δαῖα ἔργα, τότε γιὰ πρώτη φορά ψήφισε νὰ τελεῖται μουσικὸς ἀγώνας στὴ γιορτῆ τῶν Παναθηναίων. Καί, ὅταν ἐκλέχτηκε ἀθλοθέτης, κανόνισε ὁ ἴδιος πῶς πρέπει νὰ παίζουσι τὸν αὐλὸ αὐτοὶ ποῦ ἀγωνίζονται ἢ πῶς νὰ τραγουδοῦν ἢ πῶς νὰ χειρίζονται τὴν κιθάρα. Αὐτὸς ὁ ἀγώνας ἔγινε τότε στὸ Ὀδεῖο, ὅπως καὶ ἔπειτα ἐκεῖ πιά γίνονταν οἱ μουσικοὶ ἀγῶνες.

Τὰ Προπύλαια στὴν Ἀκρόπολι οἰκοδομήθηκαν μέσα σὲ μιὰ 12 πενταετία ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα Μνησικλῆ. Ἐνα τυχαῖο, μὰ ἀξιοθαύμαστο περιστατικὸ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς οἰκοδομῆς ἤρθε νὰ δειξῆ ὅτι ἡ θεὰ δὲν ἀπουσίαζε ἀπὸ τὸ ἔργο, παρὰ συνεργαζόταν καὶ βοηθοῦσε τὴν ἐκτελεσὴ του. Ἐνας ἀπὸ τοὺς τεχνίτες ποῦ ἐργάζον- 13 ταν ἐκεῖ, ὁ ποῦ ἐργατικὸς καὶ ὁ ποῦ πρόθυμος ἀπ' ὅλους, γλίστρησε καὶ ἔπεσε ἀπὸ ἀρκετὸ ὕψος. Ἦταν σὲ κακὴ κατάστασι καὶ οἱ γιαιτροὶ εἶχαν ἀπελπιστῆ. Αὐτὸ στενοχώρησε πολὺ τὸν Περικλῆ, ἀλλὰ ἡ θεὰ φάνηκε στὸ ὄνειρό του καὶ παράγγειλε μιὰ θεραπεία, ποῦ τὴ χρησιμοποίησε ὁ Περικλῆς καὶ γιάτρεψε γρήγορα καὶ εὐκολα τὸν ἄνθρωπο. Ἐπειτ' ἀπ' αὐτὸ ὁ Περικλῆς ἔστησε στὴν Ἀκρόπολι τὸ χάλκινο ἄγαλμα τῆς Ὑγείας Ἀθηνᾶς κοντὰ στὸ βωμὸ, ποῦ, ὅπως λένε, ὑπῆρχε καὶ πρωτύτερα ἐκεῖ.

Ὁ Φειδίας κατασκεύασε τὸ χρυσοῦ ἄγαλμα τῆς θεᾶς καὶ στὴ 14 στήλῃ εἶναι γραμμένο ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τεχνίτης τούτου τοῦ ἔργου. Ὅλα σχεδὸν εἶχαν ἀνατεθῆ σ' αὐτὸν καί, ὅπως εἴπαμε, αὐτὸς παρακολουθοῦσε ὅλους τοὺς τεχνίτες ἐξαιτίας τῆς φιλίας ποῦ εἶχε μὲ τὸν Περικλῆ.

ΚΕΦ. 14 1 Τῶν δὲ περὶ τὸν Θουκυδίδην ῥητόρων καταβοῶντων τοῦ Περικλέους ὡς σπαθῶντος τὰ χρήματα καὶ τὰς προσόδους ἀπολλύντος, ἠρώτησεν ἐν ἐκκλησίᾳ τὸν δῆμον εἰ πολλὰ δοκεῖ δεδαπανῆσθαι φησάντων δὲ πάμπολλα, « μὴ τοίνυν » εἶπεν « ὑμῖν, ἀλλ' ἐμοὶ δεδαπανήσθω, καὶ τῶν ἀναθημάτων ἰδίαν ἐμαντοῦ ποιήσομαι τὴν ἐπιγραφήν ». Εἰπόντος οὖν ταῦτα τοῦ Περικλέους, εἴτε τὴν μεγαλοφροσύνην αὐτοῦ θαυμάσαντες, εἴτε πρὸς τὴν δόξαν ἀντιφιλοτιμούμενοι τῶν ἔργων, ἀνέκραγον κελεύοντες ἐκ τῶν δημοσίων ἀναλίσκειν καὶ χορηγεῖν μηδενὸς φειδόμενον. Τέλος δὲ πρὸς τὸν Θουκυδίδην εἰς ἀγῶνα περὶ τοῦ ὀστροῦ καταστάς καὶ διακινδυνεύσας, ἐκεῖνον μὲν ἐξέβαλε, κατέλυσε δὲ τὴν ἀντιτεταγμένην ἑταιρείαν.

ΚΕΦ. 15 1 Ὡς οὖν παντάπασι λυθείσης τῆς διαφορᾶς, καὶ τῆς πόλεως οἶον ὀμαλῆς καὶ μιᾶς γενομένης κομιδῆ, περιήνεγκεν εἰς ἑαυτὸν τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων ἐξηρημημένα πράγματα, φόρους καὶ στρατεύματα καὶ τριήρεις καὶ νήσους καὶ θάλατταν καὶ πολλὴν μὲν δι' Ἑλλήνων, πολλὴν δὲ καὶ διὰ βαρβάρων ἤκουσαν ἰσχὴν καὶ ἡγεμονίαν, ὑπηκόοις ἔθνεσι καὶ φιλίαις βασιλείων καὶ συμμαχίαις πεφραγμένην δυναστῶν, οὐκέθ' ὁ αὐτὸς ἦν οὐδ' ὁμοίως χειροῆθης τῷ δήμῳ καὶ ῥάδιος ὑπέκειν καὶ συνενδιδόναί ταις ἐπιθυμίαις ὥσπερ πνοαῖς τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνειμένης ἐκείνης καὶ ὑποθροπτομένης ἔνια δημιουργίας ὥσπερ ἀνθηρᾶς καὶ μαλακῆς ἁρμονίας ἀριστοκρατικὴν καὶ βασιλικὴν ἐντεινάμενος πολιτείαν, καὶ χρώμενος αὐτῇ πρὸς τὸ βέλτιστον ὀρθῇ καὶ ἀνεγκλίτῳ, τὰ μὲν πολλὰ βουλόμενον ἤγε πείθων καὶ

Ἐπειδὴ οἱ πολιτικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Θουκυδίδη κατηγοροῦσαν τὸν Περικλῆ καὶ φώναζαν πὼς σπαταλᾷ τὰ χρήματα καὶ ἐξανεμίξει τὰ εἰσοδήματα τῆς πολιτείας, ὁ Περικλῆς στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ρώτησε τὸ λαὸ ἂν νομίζη πὼς ἔχουν δαπανηθῆ πολλά· καὶ ὅταν φώναζαν «ναί, πάρα πολλά», αὐτὸς εἶπε: «Λοιπὸν τότε ἡ δαπάνη ἄς βαρύνη ἐμένα καὶ ὄχι ἐσᾶς. Ἄλλὰ πάνω στὰ μνημεῖα θὰ ἀναγράψω μόνο τὸ δικό μου ὄνομα.» Ὅταν εἶπε αὐτὰ ὁ Περικλῆς, οἱ Ἀθηναῖοι, εἴτε γιατί θαύμασαν τὴ μεγαλοφροσύνη του εἴτε γιατί εἶχαν τὴ φιλοτιμία νὰ πάρουν μέρος στὴ δόξα τῶν ἔργων, μὲ κραυγὰς τὸν παρακαλοῦσαν νὰ ξοδεύη ἀπὸ τὰ δημόσια χρήματα καὶ νὰ τὰ διαθέτῃ χωρὶς κανένα περιορισμό. Τέλος ἄρχισε μεγάλος ἀγωνίας ἀνάμεσα στὸν Περικλῆ καὶ τὸ Θουκυδίδη γιὰ τὸν ἐξοστρακισμό ἑνὸς ἀπὸ τοὺς δύο. Ὁ Περικλῆς τότε κινδύνεψε νὰ χάσῃ τὸν ἀγώνα, ἀλλὰ στὸ τέλος κατόρθωσε νὰ ἐξοστρακίσῃ τὸ Θουκυδίδη καὶ νὰ διαλύσῃ τὸ ἀντίπαλό του πολιτικὸ κόμμα.

1 ΚΕΦ. 14

Κατηγορίες τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἐξοστρακισμὸς τοῦ Θουκυδίδη.

Η ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ (Κεφ. 15 - 16)

Ἀφοῦ λοιπὸν σταμάτησε ὁλότελα πιά ἡ πολιτικὴ διαμάχη καὶ ἡ πόλις ἡσύχασε καὶ ἐνώθηκε ὅλη σχεδὸν σ' ἓνα σύνολο, ὁ Περικλῆς κρατοῦσε στὰ χέρια του ὅλη τὴν Ἀθήνα καὶ μόνος του κανόνιζε ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ διαχειρίζονταν οἱ Ἀθηναῖοι: τοὺς φόρους, τὰ στρατεύματα, τὰ πλοῖα, τὰ νησιά, τὴ θάλασσα, τὴ μεγάλη δύναμη ποὺ ἡ πόλις εἶχε ἀποχτήσῃ ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας καὶ ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους, τὴν ἡγεμονία ποὺ εἶχε ἐξασφαλιστῆ μὲ τὴν ὑπακοὴ τῶν ὑποταγμένων λαῶν, καθὼς καὶ μὲ τὴ φιλία τῶν βασιλέων καὶ τὴ συμμαχία τῶν δυναστῶν. Ἀπὸ τότε ὅμως δὲν ἦταν πιά ὁ ἴδιος οὔτε τόσο συγκαταβατικὸς στὸ λαὸ, ὅπως πρὶν. Δὲν ὑποχωροῦσε εὐκόλα καὶ δὲν ἄφηνε νὰ τὸν παρασέρνουν οἱ ἄνεμοι τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ πλήθους. Τὴ δημοκρατία ποὺ ἦταν πρὶν χαλαρὴ καὶ συχνὰ ὑποχωρητικὴ σὰ μιὰ μουσικὴ ἀπαλὴ καὶ ἄτονη, τὴν ἐνίσχυσε καὶ τὴν ἔκαμε πολίτευμα ἀριστοκρατικὸ καὶ βασιλικό, γιὰ νὰ ἐφαρμόσῃ μιὰ πολιτικὴ ἴση καὶ δίκαιη πρὸς ὅλους, ποὺ ἀπόβλεπε στὸ ἀληθινὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ. Πολλὲς φορὲς ὁ λαὸς τὸν ἀκολουθοῦσε μὲ τὴ θέλησή του, γιατί τὸν ἐπειθε μὲ τὶς συμβουλές του. Κάποτε ὅμως, ποὺ ὁ λαὸς δὲν ἔδειχνε προθυμία νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ,

1 ΚΕΦ. 15

Ἡ συγκέντρωση τῆς ἐξουσίας. Ἡ ἀφιλοκέρδεια τοῦ Περικλῆ

διδάσκων τὸν δῆμον, ἦν δ' ὅτε καὶ μάλα δυσχεραίνοντα κατατείνων καὶ προσβιβάζων ἐχειροῦτο τῷ συμφέροντι, μιμούμενος ἀτεχνῶς ἱατρὸν ποικίλῳ νοσήματι καὶ μακροῦ κατὰ καιρὸν μὲν ἡδονὰς ἀβλαβεῖς, κατὰ καιρὸν δὲ δηγμοὺς καὶ φάρμακα προσφέροντα σωτήρια.

- 2 Παντοδαπῶν γὰρ ὡς εἰκὸς παθῶν ἐν ὄχλῳ τοσαύτην τὸ μέγεθος ἀρχὴν ἔχοντι φρομένων, μόνος ἐμμελῶς ἕκαστα διαχειρίσασθαι πεφυκώς, μάλιστα δ' ἐλπίσι καὶ φόβοις ὥσπερ οἶαξι συστέλλων τὸ θρασυνόμενον αὐτῶν καὶ τὸ δόσθυμον ἀνιείς καὶ παραμυθούμενος, ἔδειξε τὴν ῥητορικὴν κατὰ Πλάτωνα ψυχαγωγίαν οὔσαν καὶ μέγιστον ἔργον αὐτῆς τὴν περὶ τὰ ἦθη καὶ πάθη μέθοδον, ὥσπερ τινὰς τόνους καὶ
- 3 φθόγγους ψυχῆς μάλ' ἐμμελοῦς ἀφῆς καὶ κρούσεως δεομένους. Αἰτία δ' οὐχ ἡ τοῦ λόγου φιλῶς δύναμις, ἀλλ', ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ἡ περὶ τὸν βίον δόξα καὶ πίστις τοῦ ἀνδρός, ἀδωροτάτου περιφανῶς γενομένου καὶ χρημάτων κρείττονος· ὃς τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης μεγίστην καὶ πλουσιωτάτην ποιήσας καὶ γενόμενος δυνάμει πολλῶν βασιλέων καὶ τυράννων ὑπέρτερος, ὧν ἔνιοι καὶ ἐπὶ τοῖς νίεσι διέθετο, ἐκεῖνος μὲν δραχμῇ μείζονα τὴν οὐσίαν οὐκ ἐποίησεν ἣς ὁ πατὴρ αὐτῷ κατέλιπε.

ΚΕΦ. 16

- 1 Καίτοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ σαφῶς μὲν ὁ Θουκυδίδης διηγείται, κακοήθως δὲ παρεμφαίνουσιν οἱ κωμικοί, Πεισιστρατίδας μὲν νέους τοὺς περὶ αὐτὸν ἐταίρους καλοῦντες, αὐτὸν δ' ἀπομῶσαι μὴ τυραννῆσειν κελεύοντες, ὡς ἀσυμμέτρον πρὸς δημοκρατίαν καὶ βαρύτεράς
- 2 περὶ αὐτὸν οὔσης ὑπεροχῆς. Ὁ δὲ Τηλεκλείδης παραδεδωκέναι φησὶν αὐτῷ τοὺς Ἀθηναίους

« πόλεών τε φόρους αὐτάς τε πόλεις, τὰς μὲν δεῖν,
τὰς δ' ἀναλύειν,

αὐτὸς τέντωνε τὰ λουριὰ καὶ τὸν ὀδηγοῦσε ἀναγκαστικὰ ἐκεῖ ὅπου ἦταν τὸ συμφέρον του. Ἔκανε δηλαδή ὅ,τι ἀκριβῶς κάνει ὁ γιατρός, πού σέ μιά μακρόχρονη ἀρρώστια μὲ πολλὰ συμπτώματα, ἄλλοτε ἐπιτρέπει μερικὲς εὐχαριστήσεις πού δὲ βλάπτουν καὶ ἄλλοτε ἐπιβάλλει θεραπεία ὀδυνηρή, ἀλλὰ σωτήρια.

Τὰ κάθε εἶδους πάθη πού ἦταν φυσικὸ νὰ ἀναφαίνωνται σ' ἓνα 2
λαὸ πού ἐξουσίαζε τόσο μεγάλο κράτος, μόνον αὐτὸς εἶχε τὴ φυσικὴ
ικανότητα νὰ τὰ κατευθύνῃ μὲ τὸν κατάλληλο τρόπο. Χρησιμοποιοῦσε γι' αὐτὸ σὰν πηδάλια κυρίως τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ φόβο, εἴτε γιὰ
νὰ περιορίσῃ τὴ θρασύτητα τῶν πολιτῶν εἴτε γιὰ νὰ μετριάσῃ τὴν
ἀποθάρρυνσή τους καὶ νὰ τοὺς παρηγορήσῃ. Ἔδειξε ἔτσι ὅτι ἡ ρητορικὴ
εἶναι, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἓνα μέσο γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν
ψυχῶν καὶ ἔχει κυριότατο ἔργον τῆς νὰ κατευθύνῃ τὰ ἤθη καὶ τὰ πά-
θη, σὰ νὰ εἶναι κάποιοι τόνοι καὶ φθόγγου τῆς ψυχῆς πού πρέπει νὰ
τοὺς ἐγείρῃ κανεὶς καὶ νὰ τοὺς χειρίζεται μὲ τὸν πιὸ κατάλληλο
τρόπο. Αἰτία τῆς ἐπιτυχίας του δὲν ἦταν ἀπλῶς ἡ δύναμη τοῦ λό- 3
γου του, παρά, ὅπως λέει ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ἡ ὑπόληψη πού
ἀπόχτησε ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη πού κέρ-
δισε σὰν ἄνθρωπος ὀλοφάνερα καὶ ὀλότελα ἀφιλόκερδος καὶ ἀνώ-
τερος ἀπὸ χρήματα. Ἐνῶ τὴν πόλιν πού ἦταν μεγάλη τὴν ἔκαμε
τρισεγγάλῃ καὶ ἀπεριόριστα πλούσια καὶ ἐνῶ ξεπέρασε στὴ δύνα-
μη πολλοὺς βασιλεῖς καὶ τυράννους, πού μερικοὶ μάλιστα ἄφησαν
μεγάλῃ κληρονομία στὰ παιδιά τους, ἐκεῖνος δὲν αὖξησε οὔτε κατὰ
μία δραχμὴ τὴν περιουσία πού τοῦ εἶχε ἀφήσει ὁ πατέρας του.

Ὁ Θουκυδίδης διηγεῖται μὲ ἀκρίβεια τὴ δύναμη τοῦ Περικλῆ, 1
ἐνῶ ἀντίθετα, οἱ κωμικοὶ ποιητὲς τὴ διαστρέφουν μὲ κακοῦθεια. Ἐ-
κείνους πού τὸν περιστοίχιζαν τοὺς ὀνομάζαν νέους Πεισιστρατί-
δες καὶ ζητοῦσαν ἀπ' αὐτὸν νὰ ὀρκιστῇ ὅτι δὲ θὰ γίνῃ τύραννος,
γιατὶ εἶχαν τὴ γνώμη πὼς ἡ ὑπεροχὴ του ἦταν ἀσυμβίβαστη πρὸς
τὴ δημοκρατία καὶ περισσότερο πιστικὴ ἀπὸ ὅσο πρέπει. Ὁ Τηλε- 2
κλείδης λέει πὼς οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ εἶχαν παραδώσει

«Ἀπ' τίς πόλεις τοὺς φόρους, τίς ἴδιες τίς πόλεις
νὰ τίς δένη ἢ νὰ λύνῃ·
καὶ πετρόχιστα τείχη νὰ χτίζῃ ἢ νὰ ρίχνῃ,

ΚΕΦ. 16

Κατηγορίες
τῶν κωμικῶν.
Παράπονα
τῶν οἰκείων.

λάινα τείχη, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν τὰ δὲ τᾶμπαλιν αὐτὰ καταβάλλειν, σπονδάς, δύναμιν, κράτος, εἰρήνην, πλοῦτόν τ' εὐδαιμονίαν τε. »

- 3 Καὶ ταῦτα καιρὸς οὐκ ἦν οὐδ' ἀκμὴ καὶ χάρις ἀνθούσης ἐφ' ὥρᾳ πολιτείας, ἀλλὰ τεσσαράκοντα μὲν ἔτη πρωτεύων ἐν Ἐφιάλταις καὶ Λεωκράταις καὶ Μυρωνίδαῖς καὶ Κίμωσι καὶ Τολμίδαῖς καὶ Θουκυδίδαις, μετὰ δὲ τὴν Θουκυδίδου κατάλυσιν καὶ τὸν ὄστρακισμὸν οὐκ ἐλάττω τῶν πεντεκαίδεκα ἐτῶν διηνεκῆ καὶ μίαν οὔσαν ἐν ταῖς ἐνιαυσίοις στρατηγίαις ἀρχὴν καὶ δυναστείαν κτησάμενος, ἐφύλαξεν ἑαυτὸν ἀνάλωτον ὑπὸ χρημάτων, καίπερ οὐ παντάπασιν ἀργῶς ἔχων πρὸς χρηματισμὸν, ἀλλὰ τὸν πατρῶον καὶ δίκαιον πλοῦτον, ὡς μήτ' ἀμελούμενος ἐκφύγοι μήτε πολλὰ πράγματα καὶ διατριβὰς ἀσχολουμένῳ παρέχοι, συνέταξεν εἰς οἰκονομίαν ἦν ᾤετο ῥάστην καὶ ἀκριβεστάτην
- 4 εἶναι. Τοὺς γὰρ ἐπετείους καρποὺς ἅπαντας ἀθρόους ἐπίπρασκεν, εἴτα τῶν ἀναγκαίων ἕκαστον ἐξ ἀγορᾶς ὠνούμενος διώκει τὸν βίον καὶ
- 5 τὰ περὶ τὴν δίαιταν. Ὅθεν οὐχ ἡδὺς ἦν ἐνηλίκους παισὶν οὐδὲ γυναιξὶ δαφιλῆς χορηγός, ἀλλ' ἐμέμφοντο τὴν ἐφήμερον ταύτην καὶ συνηγμένην εἰς τὸ ἀκριβέστατον δαπάνην, οὐδενὸς οἶον ἐν οἰκίᾳ μεγάλῃ καὶ πράγμασιν ἀφθόνοις περιωρέοντος, ἀλλὰ παντὸς μὲν ἀναλώματος,
- 6 παντὸς δὲ λήμματος δι' ἀριθμοῦ καὶ μέτρον βαδίζοντος. Ὁ δὲ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τοιαύτην συνέχων ἀκρίβειαν εἰς ἦν οἰκέτης Ἐδάγγελος, ὡς ἕτερος οὐδεὶς εὐ πεφυκῶς ἢ κατεσκευασμένος ὑπὸ τοῦ Περικλέους πρὸς οἰκονομίαν.
- 7 Ἀπάγοντα μὲν οὖν ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου σοφίας, εἶχε καὶ τὴν οἰκίαν ἐκεῖνος ἐξέλιπε καὶ τὴν χώραν ἀνήκεν ἀργὴν καὶ μηλόβοτον ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης· οὐ ταυτὸν δ' ἐστὶν οἶμαι θεωρητικοῦ φιλοσόφου καὶ πολιτικοῦ βίος, ἀλλ' ὁ μὲν ἀνόργανον καὶ

σπονδές, δύναμη, κράτος, ειρήνη και πλούτο
και την κάθε εύτυχία ».

Και ἡ ἀπεριόριστη ἐξουσία του σὲ ὅλα αὐτὰ δὲν ἦταν ἓνα πρό- 3
σκαιρο ἐπεισόδιο, οὔτε τὸ ὠρίμασμα καὶ ἡ ἀνθηση μιᾶς περαστικῆς
ἐποχῆς στὴν πολιτικὴ του σταδιοδρομία. Ἐπὶ σαράντα ὀλόκληρα
χρόνια κράτησε τὰ πρωτεῖα ἀνάμεσα ἀπὸ ἄντρες, ὅπως ὁ Ἐφιάλ-
της, ὁ Λεωκράτης, ὁ Μυρωνίδης, ὁ Κίμων, ὁ Τολμίδης, ὁ Θουκυ-
δίδης. Καὶ μετὰ τὴν πτώση καὶ τὸν ἐξοστρακισμό τοῦ Θουκυδίδη,
ἐξακολούθησε ἐπὶ δεκαπέντε σχεδὸν χρόνια συνέχεια, μὲ τὴν κάθε
χρόνο ἐκλογή του, νὰ κατέχη τὸ μοναδικὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ
καὶ τὴ δύναμή του. Διαφύλαξε ὅμως τὸν ἑαυτό του ἄτρωτο ἀπὸ τὰ
χρήματα. Δὲν ἀδιαφοροῦσε βέβαια γιὰ τὰ οἰκονομικά του συμφέ-
ροντα, ἀλλὰ τὴν πατρικὴ καὶ νόμιμη περιουσία του τὴ διαχειρίστη-
κε μὲ τὴν πιὸ εὐκολὴ καὶ σωστὴ μέθοδο, ὥστε οὔτε ἀπὸ ἀμέλειά του
νὰ χαθῆ οὔτε ὅμως νὰ τοῦ δημιουργῆ πολλές φροντίδες καὶ νὰ τὸν
καθυστερῆ ἀπὸ τὶς δημόσιες ἀσχολίες του. Τοὺς καρποὺς ποὺ μά- 4
ζευε κάθε χρόνο ἀπὸ τὴν ἰδιοκτησία του τοὺς πουλοῦσε ὅλους μαζί,
καὶ ἔπειτα προμηθεύεταν ἀπὸ τὴν ἀγορὰ καθετὶ ποὺ εἶχε ἀνάγκη
ἔτσι εἶχε κανόνισαι τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του. Ἀλλὰ ὁ τρόπος αὐτὸς 5
δὲν εὐχαριστοῦσε τὰ παιδιά του, ποὺ ἦταν πιά μεγάλα, οὔτε τὶς γυ-
ναῖκες τοῦ σπιτιοῦ του. Ἐβλέπαν ὅτι ὁ Περικλῆς δὲν ἦταν ἀνοι-
χοχέρης καὶ εἶχαν παράπονο γιὰ τὸν καθημερινὸ περιορισμὸ τῆς
δαπάνης στὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα καὶ γιὰτὶ τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ
χαθῆ σὲ κάτι περιττό, ὅπως γίνεται στὰ μεγάλα σπίτια, ὅπου ὑπάρ-
χει ἀφθονία σὲ ὅλα. Στὸ δικό τους σπίτι κάθε ἐξοδο καὶ κάθε ἔσοδο
βάδιζαν μὲ ἀριθμὸ καὶ μὲ μέτρο. Ἐκεῖνος ποὺ τὰ κανόνιζε ὅλα μὲ 6
τέτοιαν ἀκρίβεια ἦταν ἓνας ὑπερέτης του, ὁ Εὐάγγελος, ἀπὸ τὴ φύ-
ση ἔτσι πλασμένος ὅσο κανένας ἄλλος ἢ ἀπὸ τὸν Περικλῆ καμώ-
μένος γιὰ οἰκονομία.

Αὐτὰ βέβαια δὲν ταίριαζαν μὲ τὴ σοφία τοῦ Ἀναξαγόρα, ἀφοῦ 7
αὐτὸς καὶ τὸ σπίτι του τὸ παράτησε καὶ τὰ χωράφια του τὰ ἄφησε
ἀκαλλιέργητα γιὰ νὰ βόσκουν τὰ ζῶα, παρακινήμενος ἀπὸ ἐνθου-
σιασμό καὶ μεγαλοφροσύνη. Δὲν εἶναι ὅμως τὸ ἴδιο, νομίζω, ὁ βίος
ἐνὸς θεωρητικοῦ φιλοσόφου καὶ ἐνὸς πολιτικοῦ. Ὁ φιλόσοφος στρέ-
φει στὰ ὠραῖα τὸ νοῦ του, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦ ὕλικὰ μέσα καὶ

ἀπροσδεῆ τῆς ἐκτὸς ὕλης ἐπὶ τοῖς καλοῖς κινεῖ τὴν διάνοιαν, τῷ δ' εἰς ἀνθρωπείας χρείας ἀναμειγρόντι τὴν ἀρετὴν ἔστιν οὐ γένοιτ' ἂν οὐ τῶν ἀναγκαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν καλῶν ὁ πλοῦτος, ὡσπερ ἦν
 8 καὶ Περικλεῖ, βοηθοῦντι πολλοῖς τῶν πενήτων. Καὶ μέντοι γε τὸν Ἄναξαγόραν αὐτὸν λέγουσιν ἀσχολουμένον Περικλέους ἀμελούμενον κεῖσθαι συγκεκαλυμμένον ἤδη γηραιὸν ἀποκαρτεροῦντα, προσπεσόντος δὲ τῷ Περικλεῖ τοῦ πράγματος, ἐκπλαγέντα θεῖν εὐθὺς ἐπὶ τὸν ἄνδρα καὶ δεῖσθαι πᾶσαν δέησιν, ὀλοφυρόμενον οὐκ ἐκείνον, ἀλλ'
 9 ἑαυτὸν, εἰ τοιοῦτον ἀπολεῖ τῆς πολιτείας σύμβουλον. Ἐκκαλυψάμενον οὖν τὸν Ἄναξαγόραν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν. « ὦ Περικλεῖς, καὶ οἱ τοῦ λύχνου χρεῖαν ἔχοντες ἔλαιον ἐπιχέουσιν. »

ΚΕΦ. 17

1 Ἀρχομένων δὲ Λακεδαιμονίων ἄχθεσθαι τῇ ἀδείξει τῶν Ἀθηναίων, ἐπαίρων ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον ἔτι μᾶλλον μέγα φρονεῖν καὶ μεγάλων αὐτὸν ἀξιοῦν πραγμάτων γράφει ψήφισμα, πάντας Ἑλλήνας τοὺς ὁποῖοτε κατοικοῦντας Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας παρακαλεῖν, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ἃ κατέπρησαν οἱ βαρβαροὶ, καὶ τῶν θυσιῶν, ἃς ὀφείλουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς, ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης,
 2 ὅπως πλέωσι πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρήνην ἄγωσιν. Ἐπὶ ταῦτα δ' ἄνδρες εἴκοσι τῶν ὑπὲρ πενήτηκοντα ἔτη γεγονότων ἐπέμφθησαν, ὧν πέντε μὲν Ἴωνας καὶ Δωριεῖς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ καὶ νησιώτας ἄχρι Λέσβου καὶ Ρόδου παρεκάλουν, πέντε δὲ τοὺς ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ Θράκῃ μέχρι Βυζαντίου τόπους ἐπήεσαν, καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις εἰς

χωρίς να ἔχη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὕλη πού τὸν περιβάλλει, ἐνῶ γιὰ τὸν πολιτικό, πού ἐφαρμόζει τὴν ἀρετὴ του γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὶς ἀνθρώπινες ἀνάγκες, ὁ πλοῦτος κάποτε δὲν εἶναι μόνο ἓνα ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ μέσα ἐφαρμογῆς τοῦ καλοῦ, ὅπως ἦταν γιὰ τὸν Περικλῆ, πού βοηθοῦσε πολλοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἀναξαγόρα. Λένε ὅτι ὁ φιλόσοφος πού τὸν εἶχε παραμελήσει ὁ Περικλῆς ἀπὸ τὶς πολλῆς ἀσχολίες του, ἔπεσε κατὰκοιτος, γέρος πιά, εἶχε σκεπάσει τὸ κεφάλι του καὶ ἀφέθηκε κερτερικὰ νὰ πεθάνῃ. Ὅταν τὸ ἔμαθε ὁ Περικλῆς, τaráχτηκε καὶ ἔτρεξε ἀμέσως στὸ φιλόσοφο, τὸν παρακαλοῦσε καὶ τὸν ἰκέτευε, θρηγνώντας ὅχι ἐκεῖνον παρὰ τὸν ἑαυτό του, ἀν χάσῃ τέτοιο σύμβουλο τῆς πολιτείας. Τότε ὁ Ἀναξαγόρας ξεσκέπασε τὸ κεφάλι του καὶ τοῦ εἶπε : « Περικλῆ, ὅσοι χρειάζονται τὸ λυχνάρι, δὲν τὸ ἀφήνουν χωρὶς λάδι.»

ΑΓΩΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ

(Κεφ. 17 - 23)

Οἱ Λακεδαιμόνιοι βλέποντας νὰ μεγαλώνη ἡ δύναμη τῶν Ἀθηναίων, ἄρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν. Καὶ ὁ Περικλῆς γιὰ νὰ ἀνυψώσῃ ἀκόμη περισσότερο τὴν περηφάνια τοῦ λαοῦ καὶ γιὰ νὰ τὸν πείσῃ ὅτι εἶναι ἄξιος γιὰ μεγάλα ἔργα, προτείνει στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ψήφισμα μὲ τὸ ὁποῖο προσκαλοῦσε ὅλους τοὺς Ἕλληνας, σὲ ὅποιο-δήποτε μέρος τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας καὶ ἀν κατοικοῦν, ὅλες τὶς πόλεις, μικρὲς ἢ μεγάλες, νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ σκεφτοῦν σ' ἓνα συνέδριο ὅλοι μαζὶ γιὰ τοὺς ἐλληνικοὺς ναοὺς πού εἶχαν κατακάψει οἱ βάρβαροι καὶ γιὰ τὶς θυσιῆς πού χρωστοῦν οἱ Ἕλληνας στοὺς θεοὺς, ἀφοῦ τὶς εἶχαν ὑποσχεθῆ σ' αὐτοὺς, ὅταν τοὺς παρακαλοῦσαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τότε πού πολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, καὶ τέλος γιὰ τὴ θάλασσα, δηλαδὴ πῶς νὰ πλέουν ὅλοι χωρὶς φόβο καὶ πῶς νὰ διατηροῦν τὴν εἰρήνην.

Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἴκοσι ἄντρες πού ἦταν ὁ καθένας πενήντα χρονῶν καὶ πάνω· πέντε πῆγαν νὰ προσκαλέσουν τοὺς Ἴωνες καὶ τοὺς Δωριεῖς τῆς Ἀσίας καὶ τοὺς νησιώτες ὡς τὴ Λέσβο καὶ τὴ Ρόδο· πέντε πορευτήκαν στὰ μέρη τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Θράκης ὡς τὸ Βυζάντιο· πέντε ἄλλοι στάλθηκαν στὴ

ΚΕΦ. 17

Σχέδιο γιὰ ἓνα πανελλήνιο συνέδριο.

Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα καὶ Πελοπόννησον, ἐκ δὲ ταύτης διὰ Λοκρῶν ἐπὶ τὴν πρόσκιον ἤπειρον ἕως Ἀκαρνανίας καὶ Ἀμβρακίας ἀπεστά-
 3 λησαν· οἱ δὲ λοιποὶ δι' Ἐβροίας ἐπ' Οἰταίους καὶ τὸν Μαλιέα κόλπον καὶ Φθιώτας [καὶ] Ἀχαιοὺς καὶ Θεσσαλοὺς ἐπορεύοντο, συμπί-
 4 πρᾶγιά τῆς Ἑλλάδος. Ἐπράχθη δ' οὐδέν οὐδὲ συνῆλθον αἱ πόλεις, Λακεδαιμονίων ὑπεναντιωθέντων, ὡς λέγεται, καὶ τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ τῆς πείρας ἐλεγχθείσης. Τοῦτο μὲν οὖν παρεθέμην ἐνδεικνύμενος αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην.

ΚΕΦ. 18

1 Ἐν δὲ ταῖς στρατηγίαις εὐδοκίμει μάλιστα διὰ τὴν ἀσφάλειαν, οὔτε μάχης ἐχούσης πολλὴν ἀδηλόγητα καὶ κίνδυνον ἔκουσίως ἀπτό-
 2 μενος, οὔτε τοὺς ἐκ τοῦ παραβάλλεσθαι χρησαμένους τύχῃ λαμπρᾷ καὶ θαυμασθέντας ὡς μεγάλους ζηλῶν καὶ μιμούμενος στρατηγούς, αἶτι τε λέγων πρὸς τοὺς πολίτας ὡς ὅσον ἐπ' αὐτῷ μενοῦσιν ἀθάνατοι
 3 πάντα τὸν χρόνον. Ὅρῶν δὲ Τολμίδην τὸν Τολμαίου διὰ τὰς πρότερον εὐτυχίας καὶ διὰ τὸ τιμᾶσθαι διαφερόντως ἐκ τῶν πολεμικῶν σὺν οὐδενὶ καιρῷ παρασκευαζόμενον εἰς Βοιωτίαν ἐμβαλεῖν, καὶ πεπεικῶτα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τοὺς ἀρίστους καὶ φιλοτιμομάτους ἐβελοντὶ στρατεῦσθαι, χιλίους γενομένους ἄνευ τῆς ἄλλης δυνάμεως, κατέχειν ἐπειρᾶτο καὶ παρακαλεῖν ἐν τῷ δήμῳ, τὸ μνημονεύμενον εἰπῶν, ὡς εἰ μὴ πείθοιτο Περικλεῖ, τὸν γε σοφώτατον οὐχ ἁμαρτήσεται σύμβουλον
 4 ἀναμείνας, χρόνον. Τότε μὲν οὖν μετρίως εὐδοκίμησε τοῦτ' εἰπῶν· ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις ὡς ἀνηγγέλθη τεθνεὺς μὲν αὐτὸς Τολμίδης περὶ Κορώνειαν ἠττηθεὶς μάχῃ, τεθνεῶτες δὲ πολλοὶ κάραθοι τῶν πολιτῶν, μεγάλην τοῦτο τῷ Περικλεῖ μετ' εὐνοίας δόξαν ἤνεγκεν ὡς ἀνδρὶ φρονίμῳ καὶ φιλοπολίτῃ.

Βοιωτία, τὴ Φωκίδα καὶ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπ' ἐκεῖ μέσο τῆς
 Λοκρίδας στὰ κοντινὰ μέρη ὡς τὴν Ἀκαρνανία καὶ Ἀμβρακία· τέλος
 οἱ ὑπόλοιποι πέντε πῆγαν μέσο τῆς Εὐβοίας στοὺς Οἰταίους, στὰ 3
 μέρη τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, στοὺς Φθιώτες, στοὺς Ἀχαιοὺς καὶ στοὺς
 Θεσσαλοὺς. Αὐτοὶ προσπαθοῦσαν νὰ πείσουν ὅλους νὰ στείλουν ἀν-
 τιπροσώπους καὶ νὰ πάρουν μέρος στὸ συνέδριο γιὰ τὴν εἰρήνη καὶ
 τὴν κοινὴ σύμπραξη τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ δὲν ἔγινε τίποτε οὔτε οἱ 4
 πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους, γιατί, ὅπως λένε, ἐναντιώθηκαν κρυ-
 φὰ οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ πρῶτα στὴν Πελοπόννησο ἀπότυχε ἡ ἀπό-
 πειρα αὐτῆ τοῦ Περικλῆ.

Τὸ διηγήθηκα καὶ αὐτό, γιὰ νὰ δείξω τὴ δύναμη τοῦ πνεύματος
 καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του.

Κατὰ τίς στρατηγίες του ἔχει ἐκτιμηθῆ ἰδιαίτερα ἡ προσοχὴ 1
 ποὺ ἔδινε στὴν ἀσφάλεια τοῦ στρατοῦ· δὲν ἐπιχειροῦσε ποτὲ μὲ τὴ
 θέλησή του μάχη μὲ ἀβέβαιο ἀποτέλεσμα καὶ ἐπικίνδυνη καὶ δὲ ζή-
 λευε οὔτε ἤθελε νὰ μιμηθῆ τοὺς στρατηγούς ποὺ ριψοκινδυνεύοντας
 κέρδισαν λαμπρὴ ἐπιτυχία καὶ θαυμάστηκαν. Ἔλεγε πάντα στοὺς
 πολίτες ὅτι, ἂν περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι του, θὰ ἔμεναν γιὰ πάντα ἀ-
 θάνατοι. Καὶ ὅταν εἶδε πὼς ὁ Τολμίδης, ὁ γιὸς τοῦ Τολμαίου, 2
 παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τίς πρῶτες ἐπιτυχίες του καὶ ἀπὸ τὴν ἐξαι-
 ρετικὴ ἐκτίμηση ποὺ κέρδισε γιὰ τίς πολεμικὲς του ἐπιχειρήσεις,
 ἦταν ἔτοιμος σὲ ἄκαιρη στιγμή νὰ εἰσβάλλῃ στὴ Βοιωτία καὶ εἶχε
 πείσει τοὺς πιὸ γενναίους καὶ φιλόδοξους ἀπὸ τοὺς στρατεύσιμους
 πολίτες νὰ ἐκστρατεύσουν μαζί του ἐθελοντικά — καὶ αὐτοὶ ἦταν
 χίλιοι, ξεχωριστὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη δύναμη — ὁ Περικλῆς προσπάθη-
 σε νὰ τὸν συγκρατήσῃ. Τὸν παρακαλοῦσε στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου
 λέγοντας τὰ περίφημα ἐκεῖνα λόγια : « Ἄν ὁ Τολμίδης δὲ θέλῃ νὰ
 πειστή στὸν Περικλῆ, δὲ θὰ κάμῃ λάθος ἂν περιμένῃ νὰ ἀκούσῃ τὸν
 πιὸ σοφὸ ἀπ' ὅλους τοὺς συμβούλους : τὸ χρόνο.» Τότε λίγοι ἐπαί- 3
 νεσαν τὸ λόγο του· ὕστερα ὅμως ἀπὸ λίγες μέρες, ὅταν ἤρθε ἡ εἰ-
 δηση ὅτι ὁ Τολμίδης νικῆθηκε στὴ μάχη κοντὰ στὴν Κορώνεια καὶ
 ὅτι ἔπεσε νεκρὸς καὶ ὁ ἴδιος καὶ μαζί του πολλοὶ γενναῖοι πολίτες,
 ἡ πρόβλεψή του ἐκείνη μεγάλωσε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμηση τοῦ
 λαοῦ στὸν Περικλῆ, γιατί ἔβλεπε πόσο φρόνιμος εἶναι καὶ πόσο
 φροντίζει γιὰ τὸ καλὸ του.

ΚΕΦ. 18

*Πρόνοια γιὰ
 τὴν ἀσφάλεια
 τοῦ στρατοῦ.*

- ΚΕΦ. 1
- 1 Τῶν δὲ στρατηγιῶν ἠγαπήθη μὲν ἡ περὶ Χερρόνησον αὐτοῦ μά-
 λιστα, σωτήριος γενομένη τοῖς αὐτόθι κατοικοῦσι τῶν Ἑλλήνων·
 οὐ γὰρ μόνον ἐποίκουσ Ἀθηναίων χιλίους κομίσας ἔρωσεν εὐανδρία
 τὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀγχένα διαζώσας ἐρύμασι καὶ προβλήμασι
 ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, ἀπετείχισε τὰς καταδρομὰς τῶν Θορακῶν
 περικεχυμένον τῇ Χερρονήσῳ, καὶ πόλεμον ἐνδελεχῆ καὶ βαρὺν ἐξέ-
 κλεισεν, ᾧ συνείχετο πάντα τὸν χρόνον ἢ χώρα, βαρβαρικαῖς ἀναμε-
 μειγμένην γειννιάσει καὶ γέμουσα ληστηρίων ὁμόρων καὶ συνοίκων.
- 2 Ἐθανμάσθη δὲ καὶ διεβοήθη πρὸς τοὺς ἐκτὸς ἀνθρώπους περι-
 πλεύσας Πελοπόννησον, ἐκ Πηγῶν τῆς Μεγαρικῆς ἀναχθεὶς ἑκατὸν
 τριήρεσιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐπόρθησε τῆς παραλίας πολλὴν ὡς Τολμίδης
 πρότερον, ἀλλὰ καὶ πόρρω θαλάττης προσελθὼν τοῖς ἀπὸ τῶν νεῶν
 ὀπλίταις, τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰ τεῖχη συνέστειλε δείσαντας αὐτοῦ
 τὴν ἔφοδον, ἐν δὲ Νεμέᾳ Σικωνίους ὑποστάντας καὶ συνάφαντας
- 3 μάχην κατὰ κράτος τρεψάμενος, ἔστησε τρόπαιον. Ἐκ δ' Ἀχαιῶν
 φίλης οὔσης στρατιώτας ἀναλαβὼν εἰς τὰς τριήρεις, ἐπὶ τὴν ἀντιπέ-
 ρας ἤπειρον ἐκομίσθη τῶν στόλῳ, καὶ παραπλεύσας τὸν Ἀχελῶν
 Ἀκαρνανίαν κατέδραμε καὶ κατέκλεισεν Οἰνιάδας εἰς τὸ τεῖχος, καὶ
 τεμὼν τὴν γῆν καὶ κακώσας, ἀπῆρεν ἐπ' οἶκον, φοβερός μὲν φανεὶς
 τοῖς πολεμίοις, ἀσφαλῆς δὲ καὶ δραστήριος τοῖς πολίταις. Οὐδὲν γὰρ
 οὐδ' ἀπὸ τύχης πρόσκρουσμα συνέβη περὶ τοὺς στρατενομένους.

- ΚΕΦ. 20
- 1 Εἰς δὲ τὸν Πόντον εἰσπλεύσας στόλῳ μεγάλῳ καὶ κεκοσμημένῳ
 λαμπρῶς, ταῖς μὲν Ἑλληνίσιν πόλεσιν ὧν ἐδέοντο διεπράξατο καὶ
 προσηνέχθη φιλανθρώπως, τοῖς δὲ περιοικοῦσι βαρβάροις ἔθνεσι καὶ
 βασιλεῦσιν αὐτῶν καὶ δυνάσταις ἐπεδείξατο μὲν τῆς δυνάμεως τὸ

Ἀπὸ ὅλες τὶς στρατηγικῆς του ἐπιχειρήσεις περισσότερο ἐκτιμήθηκε ἡ ἐκστρατεία του στὴ *Χερρόνησο*, γιατί ὑπῆρξε σωτήρια γιὰ τοὺς Ἕλληνας ποὺ κατοικοῦσαν ἐκεῖ. Ὅχι μόνον ἔφερε χίλιους Ἀθηναίους ἐποίκους καὶ μὲ τοὺς γενναίους αὐτοὺς ἄντρες δυνάμωσε τὶς ἐκεῖ πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸν ἰσθμὸ τὸν ἔξωσε μὲ ὀχυρώματα καὶ μὲ προμαχῶνες ἀπὸ τῆ μιὰ θάλασσα στὴν ἄλλη. Ἔτσι ἐμπόδισε μὲ τὸ τεῖχος αὐτὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Θρακῶν ποὺ εἶχαν ξεχυθῆ γύρω ἀπὸ τὴ Χερρόνησο καὶ ἔδωσε τέλος στὸν ἀδιάκοπο καὶ σκληρὸ πόλεμο ποὺ ταλαιπωροῦσε διαρκῶς αὐτὴ τὴ χώρα, γιατί γειτόνευε μὲ βαρβάρους καὶ ἦταν γεμάτη ἀπὸ ληστὲς καὶ τῶν γειτονικῶν χωρῶν καὶ ντόπιους.

Ἐπίσης θαυμάστηκε καὶ διαλαλήθηκε ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλλη-
νες ἡ ναυτική του ἐκστρατεία στὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ποὺ τὴν ἐπιχείρησε ξεκινώντας ἀπὸ τὶς Πηγές τῆς Μεγαρικῆς μὲ ἑκατὸ πλοῖα. Ὅχι μόνον λεηλάτησε πολλὰ παραλιακὰ μέρη, ὅπως ἕκα-
με πρὶν ὁ Τολμίδης, ἀλλὰ προχώρησε καὶ μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα, πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ, μὲ τοὺς ὀπλίτες ποὺ εἶχε μαζί του στὰ πλοῖα. Πολλοὺς κατοίκους τοὺς ἀνάγκασε νὰ κλειστοῦν στὰ τεῖχη, γιατί φοβήθηκαν τὴν ἔφοδό του. Στὴ Νεμέα ὅμως οἱ Σικυώνιοι τοῦ ἔφε-
ραν ἀντίσταση, ἀλλὰ στὴ μάχη ποὺ ἐγίνε ἐκεῖ ὁ Περικλῆς τοὺς ἔτρε-
ψε σὲ φυγὴ καὶ ἔσθησε τρόπαιο.

Ἐπειτα, ἀφοῦ πῆρε καὶ ἄλλους στρατιῶτες ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα
ποὺ ἦταν χώρα φιλικὴ καὶ τοὺς ἐπιβίβασε στὰ πλοῖα, τράβηξε πρὸς τὴν ἀπέναντι περιοχὴ μὲ τὸ στόλο του. Πλέοντας γύρω ἀπὸ τὸν Ἀ-
χελῶο ἐπιχείρησε ἐπιδρομὴ στὴν Ἀκαρνανία, ἔκλεισε τοὺς Οἰνιά-
δες στὰ τεῖχη τους, λεηλάτησε τὴ χώρα, τοὺς ἔφερε μεγάλες ζη-
μιές, καὶ γύρισε στὴν Ἀθήνα. Ἔτσι ἔδειξε πόσο φοβερὸς ἦταν στοὺς ἐχθροὺς καὶ πόσο προνοοῦσε ἀλάθευτα καὶ ἐνεργοῦσε ἀποτελεσμα-
τικά γιὰ τοὺς συμπολίτες του. Γιατί, πράγματι, σ' αὐτὴ τὴν ἐκ-
στρατεία δὲν τοὺς βροῆκε κανένα δυσάρεστο οὔτε κατὰ τύχη ἀκόμη.

Ἐπειτα ξεκίνησε γιὰ τὸν Εὐξεινο Πόντο μὲ στόλο μεγάλο καὶ
λαμπρὰ ἐξοπλισμένο. Ἐκεῖ κατόρθωσε νὰ κάμη ὅλα ὅσα εἶχαν ἀνάγκη
οἱ ἑλληνικὲς πόλεις καὶ φέρθηκε πρὸς αὐτὲς μὲ στοργή. Στὰ γύρω
βαρβαρικὰ ἔθνη καὶ στοὺς βασιλεῖς καὶ δυνάστες τοὺς ἔδειξε τὴ μεγάλη
δύναμη, τὴν ἀφοβία καὶ τὸ θάρρος ποὺ εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ πλέουν

1 ΚΕΦ. 19

*Ἐκστρατεῖες
στὴ Χερρόνη-
σο καὶ Πελο-
πόννησο.*

2

3

1

ΚΕΦ. 20

*Ἐκστρατεία
στὸν Εὐξεινο
Πόντο. Παρά-
τολμα σχέδια.*

μέγεθος και τὴν ἄδειαν καὶ τὸ θάρσος, ἧ βούλοιντο πλεόντων καὶ
 πᾶσαν ὕφ' αὐτοῖς πεποιημένων τὴν θάλατταν, Σινωπεῦσι δὲ τρισκαί-
 δεκα ναῦς ἀπέλιπε μετὰ Λαμάχου καὶ στρατιώτας ἐπὶ Τιμησίλεω
 2 τύραννον. Ἐκπεσόντος δὲ τούτου καὶ τῶν ἐταίρων, ἐψηφίσατο πλεῖν
 εἰς Σινώπην Ἀθηναίων ἐθελοντὰς ἑξακοσίους καὶ συγκατοικεῖν Σι-
 νωπεῦσι, νειμαμένους οἰκίας καὶ χώραν ἣν πρότερον οἱ τύραννοι
 κατεῖχον.

3 Τᾶλλα δ' οὐ συνεχώρει ταῖς ὁρμαῖς τῶν πολιτῶν οὐδὲ συνεξέπι-
 πτεν, ὑπὸ ῥώμης καὶ τύχης τοσαύτης ἐπαιρομένων Αἰγύπτου τε πάλιν
 ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ κινεῖν τῆς βασιλέως ἀρχῆς τὰ πρὸς θάλαττη.
 4 Πολλοὺς δὲ καὶ Σικελίας ὁ δύσερος ἐκεῖνος ἤδη καὶ δύσποτμος ἔρως
 εἶχεν, ὃν ὕστερον ἐξέκανσαν οἱ περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ῥήτορες. Ἦν
 δὲ καὶ Τυρρηγία καὶ Καρχηδὼν ἐνίοις ὄνειρος, οὐκ ἀπ' ἐλπίδος διὰ
 τὸ μέγεθος τῆς ὑποκειμένης ἡγεμονίας καὶ τὴν εὐροίαν τῶν πραγ-
 μάτων.

ΚΕΦ. 21

1 Ἄλλ' ὁ Περικλῆς κατεῖχε τὴν ἐκδρομὴν ταύτην καὶ περιέκοπτε
 τὴν πολυπραγμοσύνην, καὶ τὰ πλεῖστα τῆς δυνάμεως ἔτρεπεν εἰς
 φυλακὴν καὶ βεβαιότητα τῶν ὑπαρχόντων, μέγα ἔργον ἠγούμενος
 ἀνείργειν Λακεδαιμονίους καὶ ὅλως ὑπεναντιούμενος ἐκείνοις, ὡς
 ἄλλοις τε πολλοῖς ἔδειξε καὶ μάλιστα τοῖς περὶ τὸν ἱερὸν πραχθεῖσι
 2 πόλεμον. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι στρατεύσαντες εἰς Δελφοὺς
 Φωκῶν ἐχόντων τὸ ἱερὸν Δελφοῖς ἀπέδωκαν, εὐθὺς ἐκείνων ἀπαλ-
 λαγόντων ὁ Περικλῆς ἐπιστρατεύσας, πάλιν εἰσήγαγε τοὺς Φωκῆας,
 3 καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἦν ἔδωκαν αὐτοῖς Δελφοὶ προμαντεῖαν εἰς τὸ
 μέτωπον ἐγκολαφάντων τοῦ χαλκοῦ λύκου, λαβὼν καὶ αὐτὸς προμαν-

ὅπου ἤθελαν καὶ νὰ εἶναι κύριοι σὲ ὅλη τὴ θάλασσα. Στους κατοίκους τῆς Σινώπης ἄφησε δεκατρία πλοῖα μαζί με τὸν Ἀθηναῖο στρατηγὸν Λάμαχο καὶ στρατιῶτες, γιὰ νὰ πολεμήσουν τὸν τύραννο Τιμησίλαο. Καὶ ὅταν ὁ τύραννος αὐτὸς καὶ οἱ ὀπαδοὶ του διώχτηκαν, ὁ Περικλῆς ὑπόβαλε ψήφισμα πὺ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου νὰ πᾶνε στὴ Σινώπη ἐξακόσιοι Ἀθηναῖοι, ὅποιοι ἤθελαν, γιὰ νὰ κατοικήσουν ἐκεῖ μαζί με τοὺς Σινωπεῖς, ἀφοῦ μοιράσουν μεταξὺ τους τὰ σπίτια καὶ τὴ γῆ πὺ εἶχαν πρὶν οἱ τύραννοι.

Στις ἄλλες ὅμως ἀπαιτήσεις τῶν συμπολιτῶν του ὁ Περικλῆς δὲν ὑποχωροῦσε καὶ δὲν ἄφησε νὰ τὸν παρασύρουν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν μετὰ τὸ θάρρος πὺ τοὺς ἔδινε ἡ δυνάμη τους καὶ ἡ τόση ἐπιτυχία τους ζητοῦσαν μετὰ ἐπιμονὴ νὰ ἀρχίσουν πάλι τις ἐπιχειρήσεις στὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ ξεσηκώσουν σὲ ἀποστασία τὰ παραθαλάσσια μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους. Πολλοὶ μάλιστα εἶχαν τὴν ἐπιθυμία νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴ Σικελίαν, ἐπιθυμία ὀλέθρια καὶ ἀπαίσια, πὺ ἀργότερα κατὰφεραν νὰ τὴν ξαναῤῥαφούν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ πολιτικοὶ φίλοι του. Ἀκόμη καὶ τὴν Τυρρηνίαν καὶ τὴν Καρχηδόνα ὀνειρεύονταν μερικοὶ, μετὰ τὴν ἐλπίδα πὺ τοὺς γεννοῦσε τὸ μέγεθος τῆς ἡγεμονίας πὺ εἶχαν ἤδη ἀποκτήσει καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν πραγμάτων.

Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἐμπόδιζε αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία καὶ συγκρατοῦσε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τέτοια παράτολμα σχέδια. Τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀπὸ τις στρατιωτικὰς δυνάμεις τις χρησιμοποιοῦσε γιὰ τὴ διαφύλαξιν καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν χωρῶν πὺ ὑπῆρχαν, γιὰτὶ νόμιζε σπουδαῖον ἔργον τὸ νὰ κρατᾶ μακριὰ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἦταν πάντοτε ἀντίπαλος σ' ἐκείνους, ὅπως καὶ σὲ πολλὰς ἄλλας περιστάσεις τὸ ἔδειξε καὶ ἰδιαίτερα μετὰ ὅσα ἔκαμε κατὰ τὸν ἱερὸν πόλεμον. Σ' αὐτὸ τὸν πόλεμον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤρθαν μετὰ στρατὸν στους Δελφούς, πῆραν τὸ ἱερὸν ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς πὺ τὸ κατεῖχαν καὶ τὸ ξανάδωσαν στους κατοίκους τῶν Δελφῶν. Μόλις ὅμως ἔφυγαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὁ Περικλῆς ἀμέσως ἔτρεξε μετὰ τὸ στρατόν του καὶ ἔφερε πάλι ἐκεῖ τοὺς Φωκεῖς. Καί, ἐπειδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν ἀποκτήσει ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν τὸ δικαίωμα νὰ παίρνουν τὴν μαντεία πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ εἶχαν ἐπιγράψει τὸ δικαίωμα αὐτὸ στὸ μέτωπον τοῦ χάλκινου λύκου, ὁ Περικλῆς πῆρε καὶ

ΚΕΦ. 21

Ὁ «ἱερὸς πόλεμος».

τείαν τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὸν αὐτὸν λόκον κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν ἐνεχάραξεν.

ΚΕΦ. 22

- 1 "Οτι δ' ὀρθῶς ἐν τῇ Ἑλλάδι τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων συνείχεν, ἐμαρτύρησεν αὐτῷ τὰ γενόμενα. Πρῶτον μὲν γὰρ Εὐβοεῖς ἀπέστησαν, ἐφ' οὗς διέβη μετὰ δυνάμεως. Ἐἶτ' εὐθὺς ἀπηγγέλλοντο Μεγαρεῖς ἐκπεπολεμωμένοι καὶ στρατιὰ Πελοποννησίων ἐπὶ τοῖς ὄροις τῆς Ἀττικῆς οὖσα, Πλειστούνακτος ἡγουμένου βασιλέως Λακεδαιμονίων.
- 2 Πάλιν οὖν ὁ Περικλῆς κατὰ τάχος ἐκ τῆς Εὐβοίας ἀνεκομίζετο πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ πόλεμον, καὶ συνάφαι μὲν εἰς χεῖρας οὐκ ἐθάρασσε πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ὀπλίταις προκαλουμένοις, ὄρων δὲ τὸν Πλειστούνακτα νέον ὄντα κομιδῆ, χρώμενον δὲ μάλιστα Κλεανδριδίῃ τῶν συμβούλων, ὃν οἱ ἔφοροι φύλακα καὶ πάρεδρον αὐτῷ διὰ τὴν ἡλικίαν συνέπεμψαν, ἐπειρᾶτο τούτου κρύφα, καὶ ταχὺ διαφθείρας χρήμασιν
- 3 αὐτὸν ἐπεισεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπαγαγεῖν τοὺς Πελοποννησίους. Ὡς δ' ἀπεχώρησεν ἡ στρατιὰ καὶ διελύθη κατὰ πόλεις, βαρέως φέροντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸν μὲν βασιλέα χρήμασιν ἐζημίωσαν, ὣν τὸ πλῆθος οὐκ ἔχων ἐκτεῖσαι μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαίμονος, τοῦ δὲ
- 4 Κλεανδρίδου φεύγοντος θάνατον κατέγνωσαν. Οὗτος δ' ἦν πατὴρ Γυλίππου τοῦ περὶ Σικελίαν Ἀθηναίου καταπολεμήσαντος. Ἔοικε δ' ὥσπερ συγγενικὸν αὐτῷ προστρίψασθαι νόσημα τὴν φιλαργυρίαν ἢ φύσις, ὅφ' ἦς καὶ αὐτὸς αἰσχυρῶς ἐπὶ καλοῖς ἔργοις ἀλὸς ἐξέπεσε τῆς Σπάρτης. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Ἀνσάνδρου δεδηλώκαμεν.

ΚΕΦ. 23

- 1 Τοῦ δὲ Περικλέους ἐν τῷ τῆς στρατηγίας ἀπολογισμῷ δέκα τάλαντων ἀνάλωμα γράφαντος ἀηλωμένων εἰς τὸ δέον, ὁ δῆμος ἀπε-
- 2 δέξατο μὴ πολυπραγμονήσας μηδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόρητον. Ἔνιοι δ' ἱστορήκασιν, ὧν ἔστι καὶ Θεόφραστος ὁ φιλόσοφος, ὅτι καθ' ἕκαστον

αὐτὸς τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς πρώτης μαντείας γιὰ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸ χάραξε σ' ἐπιγραφή στὸ δεξί πλευρὸ τοῦ ἴδιου λύκου.

Ἔτσι σωστά ἔκανε ὁ Περικλῆς νὰ συγκρατῆ τὴ στρατιωτικὴ δύναμη τῶν Ἀθηναίων μέσα στὴν Ἑλλάδα τὸ ἀπόδειξαν τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν καὶ ποὺ ἤρθαν νὰ τὸν δικαιώσουν. Γιατὶ πρῶτα ἀποστάτησαν οἱ Εὐβοεῖς, καὶ πῆγε μὲ στρατὸ ἐναντίον τους. Ἐπειτα ἀμέσως ἤρθε εἶδηση ὅτι οἱ Μεγαρεῖς κήρυξαν τὸν πόλεμο καὶ ὅτι στρατιὰ Λακεδαιμονίων ἔφτασε στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς μὲ ἀρχηγὸ τὸ βασιλιά τῆς Σπάρτης Πλειστώνακτα. Ὁ Περικλῆς τότε γυρίζει ἀπὸ τὴν Εὐβοία ὅσο μπορούσε γρηγορώτερα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν πόλεμο στὴν Ἀττικὴ. Δὲν τόλμησε ὅμως νὰ συγκρουστῆ μὲ ἄντρες πολλοὺς καὶ γενναίους ποὺ τὸν προκαλοῦσαν. Ἀλλὰ βλέποντας ὅτι μαζί μὲ τὸν Πλειστώνακτα, ποὺ ἦταν πολὺ νέος, βρισκόταν ὁ Κλεανδρίδης, ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριότερους συμβούλους του, ποὺ τὸν εἶχαν στελεῖει οἱ ἔφοροι γιὰ φύλακα καὶ συμπαραστάτη τοῦ βασιλιᾶ ἐξαιτίας τῆς ἡλικίας του, προσπάθησε νὰ ἔρθη κρυφὰ σὲ συνεννόηση μαζί του. Γρήγορα κατάφερε νὰ τὸν δωροδοκῆσει καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀποσύρῃ τοὺς Πελοποννησίους ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ. Ἀλλά, μόλις ἔφυγε ἡ ἐχθρική στρατιὰ καὶ διαλύθηκε, γιὰ νὰ πάῃ ὁ καθένας στὴν πόλη του, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀγανακτισμένοι τιμώρησαν τὸ βασιλιά τους μὲ χρηματικὸ πρόστιμο, ποὺ αὐτὸς μὴ ἔχοντας νὰ τὸ πληρώσει ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ Σπάρτη, καὶ τὸν Κλεανδρίδη, ποὺ βρισκόταν ἐξόριστος, τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο. Αὐτὸς ὁ Κλεανδρίδης ἦταν πατέρας τοῦ Γύλιππου ποὺ νίκησε τοὺς Ἀθηναίους στὴ Σικελία. Καὶ φαίνεται πὼς ἡ φύση εἶχε δώσει καὶ σ' αὐτὸν τὸ ἐλάττωμα τῆς φιλαργυρίας, σὰν οἰκογενειακὸ νόσημα, γιατί καὶ αὐτὸς, ὕστερ' ἀπὸ λαμπρὲς ἐπιτυχίες, κυριεύτηκε ἀπ' αὐτὴ τὴν αἰσχροὺς ἀρρώστια καὶ ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Αὐτὰ ὅμως τὰ ἔχω διηγηθῆ στὴ βιογραφία τοῦ Λυσάνδρου.

Στὴ λογοδοσίᾳ τῆς στρατηγίας του ἔγραψε ὁ Περικλῆς ὅτι δαπανήθηκαν δέκα τάλαντα « γιὰ κάτι ποὺ ἦταν ἀνάγκη » καὶ ὁ δῆμος τὸ δέχτηκε, χωρὶς νὰ ἀσχοληθῆ περισσότερο καὶ χωρὶς νὰ ἐλέγξῃ τὸ μυστικὸ. Μερικοὶ μάλιστα διηγοῦνται, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ὁ Θεόφραστος ὁ φιλόσοφος, ὅτι κάθε χρόνο πήγαιναν δέκα τάλαντα στὴ

1 ΚΕΦ. 22

Ἀποστασίᾳ
τῆς Εὐβοίας.
Πόλεμος στὴν
Ἀττικὴ.

2

3

4

1 ΚΕΦ. 23

Ἐμπιστοσύνη
τοῦ λαοῦ στὸν
Περικλῆ.
Ἐπιτομή τῆς
Εὐβοίας.

2

ἐνιαυτὸν εἰς τὴν Σπάρτην ἐφοῖτα δέκα τάλαντα παρὰ τοῦ Περικλέους, οἷς τοὺς ἐν τέλει πάντας θεραπεύων παρηγεῖτο τὸν πόλεμον, οὐ τὴν εἰρήνην ὠνούμενος, ἀλλὰ τὸν χρόνον ἐν ᾧ παρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν ἔμελλε πολεμήσειν βέλτιον.

- 3 Ἀθῆσι οὖν ἐπὶ τοὺς ἀφεστῶτας τραπόμενος καὶ διαβάς εἰς Εὐβοίαν πεντήκοντα ναυσὶ καὶ πεντακισχιλίους ὀπλίταις, κατεστρέψατο τὰς
4 πόλεις, καὶ Χαλκιδέων μὲν τοὺς Ἴπποβότας λεγομένους πλούτῳ καὶ δόξῃ διαφέροντας ἐξέβαλεν, Ἔστιεῖς δὲ πάντας ἀναστήσας ἐκ τῆς χώρας, Ἀθηναίους κατώκισε, μόνοις τούτοις ἀπαραιτήτως χρησάμενος, ὅτι ναῶν Ἀττικὴν αἰχμάλωτον λαβόντες ἀπέκτειναν τοὺς ἄνδρας.

ΚΕΦ. 24

- 1 Ἐκ τούτου γενομένων σπονδῶν Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίοις εἰς ἔτη τριάκοντα, ψηφίζεται τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, αἰτίαν ποιησάμενος κατ' αὐτῶν ὅτι τὸν πρὸς Μιλησίους κελευόμενοι διαλύσασθαι πόλεμον οὐχ ὑπήκουον.

ΚΕΦ. 25

- 1 Αἱ γὰρ πόλεις ἐπολέμων τὸν περὶ Πριήνης πόλεμον, καὶ κρατοῦντες οἱ Σάμιοι, παύσασθαι τῶν Ἀθηναίων κελεύοντων καὶ δίκας
2 λαβεῖν καὶ δοῦναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπέθοντο. Πλεύσας οὖν ὁ Περικλῆς τὴν μὲν οὖσαν ὀλιγαρχίαν ἐν Σάμῳ κατέλυσεν, τῶν δὲ πρώτων λαβὼν ὀμήρους [ἄνδρας] πεντήκοντα καὶ παῖδας ἴσους εἰς Αἴημον ἀπέστειλε. Καίτοι φασὶν ἕκαστον μὲν αὐτῷ τῶν ὀμῆρων διδόναι τάλαντον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, πολλὰ δ' ἄλλα τοὺς μὴ θέλοντας ἐν τῇ πόλει
3 γενέσθαι δημοκρατίαν. Ἔτι δὲ Πισσοῦθνης ὁ Πέρονης, ἔχων τινα πρὸς Σαμίους εὐνοίαν, ἀπέστειλεν αὐτῷ μυρσίους χρυσοῦς, παραιτούμενος τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἔλαβε τούτων οὐδὲν ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ χρησά-

Σπάρτη σταλμένα από τον Περικλή και ότι με αυτά καλόπιανε τους άρχοντες όλους, για να απομακραινῆ τὸν πόλεμο· ἔτσι ἐξαγόραζε ὄχι τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ τὸν καιρὸ πού τοῦ χρειαζόταν για νὰ ἐτοιμαστῆ με ἡσυχία, ὥστε νὰ πολεμήσῃ καλύτερα.

Ἄφοῦ λοιπὸν στράφηκε πάλι πρὸς ἐκείνους πού εἶχαν ἀποστα- 3
τήσει καὶ πέρασε στὴν Εὐβοία με πενήντα πλοῖα καὶ πέντε χιλιάδες
ὀπλίτες, ὑπόταξε τὶς πόλεις. Ἔδωξε ἀπὸ τὴ Χαλκίδα τοὺς λεγό- 4
μενους Ἰσποβότες, πού ξεχώριζαν για τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φήμη τους.
Στὴν Ἰστιαία ἔδωξε ὄλους τοὺς κατοίκους καὶ στὴ θέση τους ἔστειλε
Ἀθηναίους νὰ κατοικήσουν. Μόνον σ' αὐτοὺς φέρθηκε σκληρά, γιατί,
ὅταν εἶχαν αἰχμαλωτίσει ἓνα ἀττικὸ πλοῖο, ἔπιασαν ὄλους τοὺς ἄντρες
καὶ τοὺς σκότωσαν.

Ο ΣΑΜΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (Κεφ. 24 - 28)

Ἔστερ' ἀπ' αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔκλεισαν 1
συμφωνία εἰρήνης για τριάντα χρόνια. Καὶ τότε ὁ Περικλῆς προτείνει
στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ ἀποφασίζεται ἡ ναυτικὴ ἐστρατεία
ἐναντίον τῆς Σάμου, με τὴν πρόφαση ὅτι, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν
ἀπαιτήσει ἀπὸ τοὺς Σαμίους νὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο πρὸς τοὺς
Μιλησίους, αὐτοὶ ἀρνήθηκαν νὰ ὑπακούσουν.

Αὐτὲς οἱ δύο πόλεις, (ἡ Σάμος καὶ ἡ Μίλητος) πολεμοῦσαν τότε 1
για τὴν κατοχὴ τῆς Πριήνης καὶ νικοῦσαν οἱ Σάμιοι. Οἱ Ἀθηναῖοι
τοὺς κάλεσαν νὰ πάψουν τὸν πόλεμο καὶ νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους
στὴν Ἀθήνα, για νὰ συζητήσουν μαζί τους αὐτὴ τὴ διαφορὰ. Οἱ
Σάμιοι ὅμως ἀρνήθηκαν.

Ὁ Περικλῆς τότε πῆγε στὴ Σάμο, ἀνάτρεψε τὴν ὀλιγαρχικὴ τῆς 2
κυβέρνηση, καὶ ἔπιασε ὡς ὀμήρους πενήντα ἄντρες ἀπὸ τοὺς προκρί-
τους καὶ ἄλλα τόσα παιδιά. Τοὺς ὀμήρους αὐτοὺς τοὺς ἔστειλε στὴ
Λήμνο, ἂν καί, ὅπως λένε, καθένας ἀπ' αὐτοὺς τοῦ ἔδινε ἓνα τάλαντο
για νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερο καὶ πολλὰ ἄλλα τοῦ πρόσφεραν ἐκεῖνοι
πού δὲν ἤθελαν νὰ γίνῃ στὴν πόλῃ τους δημοκρατία. Ἀκόμη καὶ ὁ 3
Πισσοθύνης ὁ Πέρσης, πού εὐνοοῦσε για κάποιον λόγο τὴ Σάμο, τοῦ
ἔστειλε δέκα χιλιάδες χρυσὰ περσικὰ νομίσματα καὶ τὸν παρακαλοῦσε
νὰ μὴν πειράξῃ τὴν πόλῃ. Ὁ Περικλῆς ὅμως ἀρνήθηκε ὄλες αὐτὲς

ΚΕΦ. 24

Ἀφορμὴ τοῦ
Σαμιακοῦ πο-
λέμου.

ΚΕΦ. 25

Ἐπιτυχίες
τοῦ Περικλῆ
στὴ Σάμο.

μενος ὡσπερ ἐγνώκει τοῖς Σαμίοις καὶ καταστήσας δημοκρατίαν,
 4 ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ δ' εὐθὺς ἀπέστησαν, ἐκκλέψαντος
 αὐτοῖς τοὺς ὁμήρους Πισσοῦθνον, καὶ τᾶλλα παρεσκευάσαντο πρὸς
 τὸν πόλεμον. Ἀθῆσι οὖν ὁ Περικλῆς ἐξέπλευσεν ἐπ' αὐτοὺς οὐχ ἡσυ-
 χάζοντας οὐδὲ κατεπτηχότας, ἀλλὰ καὶ πάνυ προθύμως ἐγνωκότας
 5 ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς θαλάττης. Γενομένης δὲ καρτερᾶς ναυμαχίας
 περὶ νῆσον ἣν Τραγίας καλοῦσι, λαμπρῶς ὁ Περικλῆς ἐνίκα, τέσσαρασι
 καὶ τεσσαράκοντα νασὶν ἑβδομήκοντα καταναυμαχίσας, ὧν εἴκοσι
 στρατιώτιδες ἦσαν.

ΚΕΦ. 26

1 Ἄμα δὲ τῇ νίκῃ καὶ τῇ διώξει τοῦ λιμένος κρατίσας ἐπολιόρκει
 τοὺς Σαμίους, ἅμῳς γέ πως ἔτι τολμῶντας ἐπεξίεναί καὶ διαμάχεσθαι
 πρὸ τοῦ τείχους. Ἐπεὶ δὲ μείζων ἕτερος στόλος ἦλθεν ἐκ τῶν Ἀ-
 θηνηῶν καὶ παντελῶς κατεκλείσθησαν οἱ Σάμιοι, λαβὼν ὁ Περικλῆς
 ἐξήκοντα τριήρεις ἔπλευσεν εἰς τὸν ἔξω πόντον, ὡς μὲν οἱ πλείστοι
 λέγονσι, Φοινισσῶν νεῶν ἐπικούρων τοῖς Σαμίοις προσφερομένων,
 ἀπαντῆσαι καὶ διαγωνίσασθαι πορρωτάτω βουλόμενος, ὡς δὲ Στη-
 σίμβροτος, ἐπὶ Κύπρον στελλόμενος· ὅπερ οὐ δοκεῖ πιθανὸν εἶναι.
 2 Ὅποτέρῳ δ' οὖν ἐχρήσατο τῶν λογισμῶν, ἄμαρτεῖν ἔδοξε. Πλεύ-
 σαντος γὰρ αὐτοῦ, Μελίσσος ὁ Ἰθαγένους, ἀνὴρ φιλόσοφος στρατηγῶν
 τότε τῆς Σάμου, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος τῶν νεῶν καὶ τῆς
 3 ἀπειρίας τῶν στρατηγῶν, ἔπεισε τοὺς πολίτας ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθη-
 ναίοις, καὶ γενομένης μάχης νικήσαντες οἱ Σάμιοι καὶ πολλοὺς μὲν
 αὐτῶν ἄνδρας ἐλόντες, πολλὰς δὲ ναῦς διαφθείραντες, ἐχρῶντο τῇ
 θαλάττῃ καὶ παρετίθεντο τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν πόλεμον ὅσα μὴ
 πρότερον εἶχον. Ὑπὸ δὲ τοῦ Μελίσσου καὶ Περικλέα φησὶν αὐτὸν
 Ἀριστοτέλης ἠττηθῆναι ναυμαχοῦντα πρότερον.

ΚΕΦ. 27

1 Πυθόμενος δ' οὖν ὁ Περικλῆς τὴν ἐπὶ στρατοπέδου συμφορὰν,
 ἐβόηθει κατὰ τάχος, καὶ τοῦ Μελίσσου πρὸς αὐτὸν ἀντιταξαμένου

τις προσφορές. Ἐκαμε στή Σάμο ὅ,τι ἀκριβῶς εἶχε ἀποφασίσει, ἐγκατάστησε τή δημοκρατία καί γύρισε στήν Ἀθήνα. Ἀλλά ὕστερ' ἀπό λίγο ὁ Πισσοῦθνης πῆρε κρυφά τοὺς ὀμήρους ἀπὸ τῆ Λήμνο καί τοὺς ἔφερε στήν πατρίδα τους καί ἀμέσως τότε οἱ Σάμιοι ἐπαναστάτησαν καί ἄρχισαν νὰ ἐτοιμάζονται γιὰ πόλεμο. Πάλι ὁ Περικλῆς ἔρχεται ἐναντίον τους, ἀλλ' αὐτὴ τῆ φορά δὲν τοὺς βρῆκε ἤσυχους οὔτε φοβισμένους. Ἀπεναντίας ἦταν ἀποφασισμένοι ὀλόψυχα νὰ διεκδικήσουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχία στή θάλασσα. Ἐγινε μιὰ τρομερὴ ναυμαχία γύρω ἀπὸ τὸ νησί πού λέγεται *Τραγία* καί ὁ Περικλῆς κέρδισε νίκη λαμπρή. Μὲ σαράντα τέσσερα πλοῖα κατατρόπωσε ἑβδομήντα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἴκοσι ἦταν ὀπλιταγωγὰ.

Ἀμέσως μετὰ τῆ νίκη, ἀφοῦ καταδίωξε τὸ Σαμιακὸ στόλο, ἀπέκλεισε τὸ λιμένα καί πολιορκοῦσε τοὺς Σαμίους, πού ὀπωσδήποτε τολμοῦσαν ἀκόμη νὰ κάνουν ἐξόδους καί νὰ μάχωνται μαζί του ἀπὸ τὸ τεῖχος. Ὅταν ἤρθε καί ἄλλος, μεγαλύτερος στόλος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καί οἱ Σάμιοι ἀποκλειστήκαν ἐντελῶς, ὁ Περικλῆς μὲ ἐξήντα πλοῖα τράβηξε στὰ ἀνοιχτά, πρὸς τὴν ἔξω θάλασσα. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς λένε πὼς ἤθελε νὰ συναντήσῃ μερικὰ φοινικικὰ πλοῖα πού ἔρχονταν νὰ βοηθήσουν τοὺς Σαμίους καί νὰ τὰ χτυπήσῃ ὅσο μπορούσε πιὸ μακριά ἀπὸ τὴ Σάμο, ὁ *Στησίμβροτος* ὅμως λέει πὼς ἔπλεε πρὸς τὴν Κύπρο· ἀλλ' αὐτὸ δὲ φαίνεται νὰ εἶναι πιθανό.

Ἀλλὰ εἴτε τὸ ἓνα σκέφτηκε ὁ Περικλῆς εἴτε τὸ ἄλλο, φαίνεται πὼς ἔπεσε ἔξω στοὺς ὑπολογισμούς του. Γιατί, μόλις ἔφυγε ἀπὸ τὸ λιμάνι, ὁ *Μέλισσος*, ὁ γιὸς τοῦ Ἰθαγένῃ, ὁ φιλόσοφος, πού ἦταν τότε στρατηγὸς τῆς Σάμου, βλέποντας μὲ περιφρόνηση τὸ μικρὸ ἀριθμὸ τῶν ἀθηναϊκῶν πλοίων καί τὴν ἀπειρία τῶν στρατηγῶν τους, ἔπεισε τοὺς συμπολίτες του νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναγτίον τῶν Ἀθηναίων. Ἐγινε τότε ναυμαχία καί νίκησαν οἱ Σάμιοι. Ἐπιασαν πολλοὺς Ἀθηναίους, κατάστρεψαν πολλὰ πλοῖα τους καί ἔπλεαν ἐλεύθερα στή θάλασσα. Ἐτσι τώρα μπορούσαν εὐκόλα νὰ προμηθεύωνται ὅσα τοὺς ἔλειπαν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸν πόλεμο. Ὁ Ἀριστοτέλης λέει πὼς καί ὁ Περικλῆς ὁ ἴδιος σὲ προηγούμενη ναυμαχία εἶχε νικηθῆ ἀπὸ τὸ Μέλισσο.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Περικλῆς ἔμαθε τὴ συμφορὰ τοῦ στρατοῦ του, βιάστηκε ὅσο μπορούσε πιὸ γρήγορα νὰ δώσῃ βοήθεια. Ὁ Μέλισσος

1 ΚΕΦ. 26

Ἀποτυχί-
των Ἀθη-
ναίων κατὰ
τὴν ἀπουσία
τοῦ Περικλή.

1 ΚΕΦ. 27

Πολιορκία τῆς

- κρατίσας καὶ τρεψάμενος, τοὺς πολεμίους εὐθὺς περιετείχιζε, δαπάνη καὶ χρόνῳ μᾶλλον ἢ τραύμασι καὶ κινδύνοις τῶν πολιτῶν περι-
- 2 γενέσθαι καὶ συνελεῖν τὴν πόλιν βουλόμενος. Ἐπεὶ δὲ δυσχεραίνοντας τῇ τριβῇ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μάχεσθαι προθυμουμένους ἔργον ἦν κατασχεῖν, ὀκτὸ μέρη διελὼν τὸ πᾶν πλῆθος ἀπεκλήρον, καὶ τῷ λαχόντι τὸν λευκὸν κῦαμον εὐωχεῖσθαι καὶ σχολάζειν παρεῖχε τῶν
- 3 ἄλλων τρυχομένων. Διὸ καὶ φασὶ τοὺς ἐν εὐπαθείαις τισὶ γενομένους λευκὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κῦαμου προσαγορεύειν. Ἐφορος δὲ καὶ μηχαναῖς χρήσασθαι τὸν Περικλέα, τὴν καινότητα θαυμάσαντα, Ἀρτέμωνος τοῦ μηχανικοῦ παρόντος, ὃν χωλὸν ὄντα καὶ φορεῖω πρὸς τὰ κατεπεύγοντα τῶν ἔργων προσκομιζόμενον ὀνομασθῆναι
- 4 Περιφόρητον. Τοῦτο μὲν ὄν Ἡρακλείδης ὁ Πονικὸς ἐλέγχει τοῖς Ἀνακρέοντος ποιήμασιν ἐν οἷς « ὁ περιφόρητος » Ἀρτέμων ὀνομάζεται πολλαῖς ἔμπροσθεν ἡλικίαις τοῦ περὶ Σάμον πολέμου καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων· τὸν δ' Ἀρτέμωνα φησὶ τρυφερόν τινα τῷ βίῳ καὶ πρὸς τοὺς φόβους μαλακὸν ὄντα καὶ καταπλήγη τὰ πολλὰ μὲν οἴκοι καθέζεσθαι, χαλκὴν ἀσπίδα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὄνειν οἰκετῶν ὑπερεχόντων, ὥστε μηδὲν ἐμπεσεῖν τῶν ἄνωθεν, εἰ δὲ βιασθεῖη προελθεῖν, ἐν κλινιδίῳ κρεμαστῷ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν περιφερόμενον κομίζεσθαι καὶ διὰ τοῦτο κληθῆναι περιφόρητον.

ΚΕΦ. 28

- 1 Ἐνάτῳ δὲ μηνὶ τῶν Σαμίων παραστάντων, ὁ Περικλῆς τὰ τεῖχη καθεῖλε καὶ τὰς ναῦς παρέλαβε καὶ χρήμασι πολλοῖς ἐξημίωσεν, ὧν τὰ μὲν εὐθὺς εἰσήνεγκαν οἱ Σάμιοι, τὰ δ' ἐν χρόνῳ ῥήτῳ ταξάμενοι
- 2 κατοίσειν ὁμήρους ἔδωκαν. Δούρις δ' ὁ Σάμιος τούτοις ἐπιτραγωδεῖ πολλὴν ὁμότητα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Περικλέους κατηγορῶν, ἦν

μέ τους Σαμίους παρατάχτηκε απέναντί του. Ἄλλὰ ὁ Περικλῆς τοὺς
 νίκησε, τοὺς ἔτρεψε σὲ φυγή, τοὺς ἀπόκλεισε μέσα στὴν πόλη καὶ
 ἀμέσως ἄρχισε νὰ τοὺς πολιορκῇ. Ἦθελε νὰ τοὺς νικήσῃ καὶ νὰ κυριέψῃ
 τὴν πόλη περισσότερο μὲ τὴν ἐξάντληση τῶν ἐφοδίων καὶ μὲ τὴ βοή-
 θεια τοῦ χρόνου παρὰ μὲ τραυματισμοὺς καὶ κινδύνους τῶν συμπολι-
 τῶν του. Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν δύσκολο νὰ συγκρατήσῃ τοὺς Ἀθηναίους 2
 ποὺ δυσανασχετοῦσαν γιὰ τὴ χρονοτριβὴ καὶ ζητοῦσαν μὲ ἐπιμονὴ νὰ
 δώσουν μάχη, σκέφτηκε νὰ διαίρεσῃ ὅλο τὸ στρατό του σὲ ὀχτῶ
 μέρη. Ἐπειτα ἔβαζε κλῆρο καὶ ἐκεῖνο τὸ τμήμα ποὺ τοῦ λάχαινε
 τὸ « ἄσπρο κουκί » ἦταν ἐλεύθερο νὰ διασκεδάζῃ καὶ νὰ ξεκουράζεται,
 ἐνῶ οἱ ἄλλοι πολεμοῦσαν. Καὶ λένε πὼς ἀπ' αὐτὸ τὸ « ἄσπρο κουκί », 3
 ὅταν κανεὶς περνᾷ μιὰν εὐχάριστη μέρα, τὴν ὀνομάζει « ἄσπρη μέρα ».
 Ὁ ἱστορικός Ἔφορος λέει πὼς ὁ Περικλῆς μεταχειρίστηκε στὴν
 πολιορκία καὶ μερικὲς καινούργιες μηχανεὲς ποὺ τὶς θαύμασε, ἔχοντας
 μαζί του καὶ τὸ μηχανικὸ ποὺ τὶς ἔφτιαξε, τὸν Ἀρτέμωνα. Αὐτὸς
 ἦταν κουτσὸς καί, ὅταν ἦταν κατεπίγουσα ἀνάγκη νὰ κινηθῇ, τὸν
 ἔφερναν σὲ φορεῖο· γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε « Περιφόρητος ». Ἄλλὰ ὁ 4
 Ἡρακλείδης ἀπὸ τὸν Πόντο τὸ ἀναίρει αὐτὸ μὲ τὰ ποιήματα τοῦ
 Ἀνακρέοντα, στὰ ὁποῖα γίνεται λόγος γιὰ ἕναν « περιφόρητο » Ἀρ-
 τέμωνα ποὺ ἔζησε πολλὰς γενιὰς πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τῆς Σάμου καὶ
 ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ περιστατικά. Καὶ λέει γι' αὐτὸν τὸν Ἀρτέμωνα πὼς
 ἦταν ἕνας περίεργος ἄνθρωπος πρὸς ζοῦσε μαλθακά, τὸν κυριεῦε
 φόβος καὶ ἔμενε τρομαγμένος· γι' αὐτὸ τὶς περισσότερες φορὲς καθό-
 ταν στὸ σπῆτι του καὶ ἔβαζε δύο ὑπηρέτες νὰ κρατοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὸ
 κεφάλι του μιὰ χάλκινη ἀσπίδα, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ τίποτε ἀπὸ πάνω
 καί, ἂν ἦταν ἀνάγκη νὰ βγῆ ἔξω, τὸν κουβαλοῦσαν μέσα σ' ἕνα κρε-
 βατάκι κρεμασμένο λίγο πάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος, καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε
 « περιφόρητος ».

Σάμου. Πο-
 λιορκητικά
 μηχανήματα.

Τὸν ἕνατο μῆνα τῆς πολιορκίας οἱ Σάμιοι παραδόθηκαν. Ὁ 1
 Περικλῆς γκρέμισε τὰ τεῖχη, πῆρε τὰ πλοῖα τους καὶ τοὺς τιμώρησε
 μὲ μεγάλο χρηματικὸ πρόστιμο. Ἐνα μέρος ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔδωσαν ἀμέ-
 σως οἱ Σάμιοι· τὸ ὑπόλοιπο ὑποσχέθηκαν πὼς θὰ τὸ πληρώσουν σὲ
 ὀρισμένο χρόνο καὶ γιὰ ἐγγύηση ἔδωσαν ὀμήρους. Ὁ Δούρης, ἱστο- 2
 ρικὸς ἀπὸ τὴ Σάμο, τὰ παριστάνει πολὺ τραγικὰ καὶ κατηγορεῖ
 τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸν Περικλῆ γιὰ μεγάλη σκληρότητα. Ἄλλ'

ΚΕΦ. 28

Τελικὴ νίκη
 στὴ Σάμο.

οὔτε Θουκυδίδης ἰστόρηκεν οὔτ' Ἐφορος οὔτ' Ἀριστοτέλης· ἀλλ' οὐδ' ἀληθεύειν ἔοικεν, ὡς ἄρα τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς ἐπιβάτας τῶν Σαμίων εἰς τὴν Μιλησίων ἀγορὰν καταγαγὼν καὶ σάνισι προσδήσας ἐφ' ἡμέρας δέκα κακῶς ἤδη διακειμένους προσέταξεν ἀνελεῖν, ξύλοις τὰς κεφαλὰς συγκόφοντας, εἶτα προβαλεῖν ἀκήδεντα
 3 τὰ σώματα. Δοῦρις μὲν οὖν οὐδ' ὅπου μὴδὲν αὐτῶ πρόσεστιν ἴδιον πάθος εἰθῶς κρατεῖν τὴν διήγησιν ἐπὶ τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ἔοικεν ἐνταῦθα δεινῶσαι τὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς ἐπὶ διαβολῇ τῶν Ἀθηναίων.

4 Ὁ δὲ Περικλῆς καταστρεφόμενος τὴν Σάμον ὡς ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ταφάς τε τῶν ἀποθανόντων κατὰ τὸν πόλεμον ἐνδόξως ἐποίησε, καὶ τὸν λόγον εἰπὼν, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἐπὶ τῶν σημάτων ἐθανμάσθη.

7 Θυμαστὸν δέ τι καὶ μέγα φρονῆσαι καταπολεμήσαντα τοὺς Σαμίους φησὶν αὐτὸν ὁ Ἴων, ὡς τοῦ μὲν Ἀγαμέμνονος ἔτεσι δέκα βάβαρον πόλιν, αὐτοῦ δὲ μῆσιν ἑννέα τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους
 8 Ἰώνων ἐλόντος. Καὶ οὐκ ἦν ἄδικος ἢ ἀξίωσις, ἀλλ' ὄντως πολλῆν ἀδηλόγητα καὶ μέγαν ἔσχε κίνδυνον ὁ πόλεμος, εἶπερ, ὡς Θουκυδίδης φησί, παρ' ἐλάχιστον ἦλθε Σαμίων ἢ πόλις ἀφελέσθαι τῆς θαλάττης τὸ κράτος Ἀθηναίων.

ΚΕΦ. 29

1 Μετὰ ταῦτα κυμαίνοντος ἤδη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, Κερκυραίοις πολεμουμένοις ὑπὸ Κορινθίων ἐπεισε τὸν δῆμον ἀποστεῖλαι βοήθειαν καὶ προσλαβεῖν ἐρωωμένην ναυτικῇ δυνάμει νῆσον, ὡς ὅσον οὐδέπω Πελοποννησίων ἐκπεπολεωμένων πρὸς αὐτούς. Ψηφισαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν βοήθειαν, ἀπέστειλε δέκα ναῦς μόνας ἔχοντα Λακεδαιμόνιον, τὸν Κίμωνος νιόν, οἷον ἐφρυζίξων· πολλὴ γὰρ ἦν εὖνοια καὶ φιλία τῶ Κίμωνος οὐκὰ πρὸς Λακεδαιμόνιους.

αυτό δὲν τὸ ἀναφέρει οὔτε ὁ Θουκυδίδης οὔτε ὁ Ἐφορος οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης. Καὶ φαίνεται πὼς δὲν εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ πού λέει ὁ Δούρης, πὼς τάχα ὁ Περικλῆς ἔφερε στὴν ἀγορὰ τῆς Μιλήτου τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς ναῦτες τῶν Σαμίων, τοὺς ἔδесе σὲ σανίδες, τοὺς ἄφησε ἔτσι δέκα μέρες σὲ κακὴ κατάσταση καὶ ἔπειτα ἔδωσε διαταγὴ νὰ τοὺς σκοτώσουν, σπάζοντας τὰ κεφάλια τους μὲ ξύλα, καὶ νὰ πετάξουν τὰ πτώματά τους ἀκήδευτα. Ὁ Δούρης ὅμως, πού 3 καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν τὸν κινῆ κανένα ἰδιαιτέρο πάθος, συνηθίζει νὰ μὴν κρατῆ τὴ διήγηση πάνω στὴν ἀλήθεια, φαίνεται πὼς σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση μεγαλοποίησε περισσότερο τὶς συμφορὰς τῶν συμπατριωτῶν του, γιὰ νὰ διαβάλλῃ τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Περικλῆς, ἀφοῦ ὑπόταξε τὴ Σάμο, γύρισε στὴν Ἀθήνα. 4 Πρόσταξε νὰ γίνῃ ἐπίσημη τιμὴ τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου καί, κατὰ τὴ συνήθεια, τοὺς ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο πάνω στὰ μήματά τους μὲ ἓνα λόγο πού προκάλεσε θαυμασμό.

Ὁ Ἴων ἀναφέρει ὅτι ὁ Περικλῆς μὲ τὸ θρίαμβό του στὴ Σάμο 7 αἰσθάνθηκε περηφάνια καὶ μεγάλη ἱκανοποίηση, γιατί, ἐνῶ ὁ Ἀγαμέμνων χρειάστηκε δέκα χρόνια, γιὰ νὰ κυριέψῃ μιὰ βαρβαρικὴ πόλη, αὐτὸς μέσα σ' ἑννιά μῆνες νίκησε τοὺς πρώτους καὶ τοὺς δυνατότερους ἀπὸ τοὺς Ἴωνες. Καὶ δὲν ἦταν ἀδικαιολόγητη ἡ ἱκανοποίησή του αὐτῆ, 8 γιατί πράγματι ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Σαμίους ἦταν πολὺ ἀβέβαιος καὶ πολὺ ἐπικίνδυνος, καί, ὅπως λέει ὁ Θουκυδίδης, λίγο ἔλειψε ἡ Σάμος νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχία στὴ θάλασσα.

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (Κεφ. 29 - 37)

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ φαινόνταν νὰ πλησιάζῃ ἡ τρικυμία τοῦ 1 ΚΕΦ. 29 πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ Περικλῆς ἔπεισε τότε τὸ λαὸ νὰ στείλουν βοήθεια στοὺς Κερκυραίους πού βρισκόνταν σὲ πόλεμο μὲ τοὺς Κορινθίους καὶ νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τους τὴν Κέρκυρα πού εἶχε μεγάλη ναυτικὴ δύναμη, γιατί οἱ Πελοποννήσιοι ἦταν ἔτοιμοι ἀπὸ μέρα σὲ μέρα νὰ τὴ χτυπήσουν.

Ἄλλὰ, ὅταν ὁ λαὸς ψήφισε τὴ βοήθεια, ἔστειλε μόνο δέκα πλοῖα μὲ ἀρχηγὸ τὸ γιὸ τοῦ Κίμωνα, πού ὀνομαζόταν Λακεδαιμόνιος. Τὸ ἔκαμε αὐτὸ σὰ νὰ ἤθελε νὰ τὸν ἐξευτελίσῃ, γιατί ἡ οἰκογένεια τοῦ Κίμωνα ἔδειχνε μεγάλη συμπάθεια καὶ φιλία πρὸς τοὺς Λακεδαιμόνιους.

ΚΕΦ. 29

Βοήθεια στοὺς Κερκυραίους. Παράπονα ἑλληνικῶν πόλεων. Ἡ Ποτίδαα ἀποστατεῖ.

- 2 Ὡς ἂν οὖν, εἰ μὴδὲν ἔργον μέγα μῆδ' ἐκπροεπὲς ἐν τῇ στρατηγίᾳ τοῦ
 Λακεδαιμονίου γένοιτο, προσδιαβληθεῖν μᾶλλον εἰς τὸν λακωνι-
 σμόν, ὀλίγας αὐτῷ ναῦς ἔδωκε καὶ μὴ βουλόμενον ἐξέπεμψε, καὶ ὅλως
 διετέλει κολούων, ὥς μὴδὲ τοῖς ὀνόμασι γνησίους, ἀλλ' ὀθνεῖους καὶ
 ξένους, ὅτι τῶν Κίμωνος υἱῶν τῷ μὲν ἦν Λακεδαιμόνιος ὄνομα, τῷ
 δὲ Θεσσαλός, τῷ δ' Ἡλεῖος. Ἐδόκουν δὲ πάντες ἐκ γυναικὸς Ἀρκα-
 3 δικῆς γεγονέναι. Κακῶς οὖν ὁ Περικλῆς ἀκούων διὰ τὰς δέκα ταύτας
 τριήρεις, ὥς μικρὰν μὲν βοήθειαν τοῖς δεσθεῖσι, μεγάλην δὲ πρόφασιν
 τοῖς ἐγκαλοῦσι παρεσχηκώς, ἐτέρας αἰθῆς ἔστειλε πλείονας εἰς τὴν
 4 Κέρκυραν αἰ μετὰ τὴν μάχην ἀφίκοντο. Χαλεπαίνουσι δὲ τοῖς Κοριν-
 θίοις καὶ κατηγοροῦσι τῶν Ἀθηναίων ἐν Λακεδαίμονι προσεγένοντο
 Μεγαρεῖς, αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, ἀπάντων δὲ λιμένων ὧν
 Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν εἶργεσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ
 5 δίκαια καὶ τοὺς γεγενημένους ὅρκους τοῖς Ἑλλησιν Αἰγινηταὶ δὲ
 κακοῦσθαι δοκοῦντες καὶ βίαια πάσχειν, ἐποτινῶντο κρύφα πρὸς τοὺς
 Λακεδαιμονίους, φανερώς ἐγκαλεῖν τοῖς Ἀθηναίοις οὐ θαρροῦντες.
 6 Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ποτίδαια, πόλις ὑπήκοος Ἀθηναίων, ἄποικος δὲ
 Κορινθίων, ἀποστᾶσα καὶ πολιορκουμένη μᾶλλον ἐπετάχυνε τὸν πό-
 7 λεμον. Οὐ μὴν ἀλλὰ πρεσβειῶν τε πεμπομένων Ἀθήναζε καὶ τοῦ
 βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχιδάμου τὰ πολλὰ τῶν ἐγκλημάτων
 εἰς διαλύσεις ἄγοντος καὶ τοὺς συμμάχους πρᾶνοντος, οὐκ ἂν δοκεῖ
 συμπεσεῖν ὑπὸ γε τῶν ἄλλων αἰτιῶν ὁ πόλεμος τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ τὸ
 ψήφισμα καθελεῖν τὸ Μεγαρικὸν ἐπέισθησαν καὶ διαλλαγῆναι πρὸς
 8 αὐτούς. Διὸ καὶ μάλιστα πρὸς τοῦτο Περικλῆς ἐναντιωθείς καὶ παρο-
 ξύνας τὸν δῆμον ἐμμεῖναι τῇ πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς φιλονικίᾳ, μόνος
 ἔσχε τοῦ πολέμου τὴν αἰτίαν.

Για να εκτεθῆ λοιπὸν ἀκόμη περισσότερο γιὰ τὰ φιλικὰ του αἰσθή- 2
 ματα πρὸς τοὺς Λακωνες ὁ Λακεδαιμόνιος, ἂν κατὰ τὴ στρατηγία
 του δὲ γινόταν τίποτε μεγάλο καὶ ἀξιόλογο, τοῦ ἔδωσε λίγα πλοῖα
 καὶ τὸν ἔστειλε παρὰ τὴ θέλησὶ του. Γενικὰ προσπαθοῦσε μὲ κάθε
 τρόπο νὰ ταπεινώσῃ τοὺς γιουὺς τοῦ Κίμωνα, γιατί, ὅπως ἔλεγε, καὶ
 τὰ ὀνόματά τους ἀκόμη δείχνουν πὺς δὲν εἶναι γνήσιοι Ἀθηναῖοι, παρὰ
 νόθοι καὶ ξένοι, ἀφοῦ ὁ ἕνας λεγόταν Λακεδαιμόνιος, ὁ δεύτερος Θεσ-
 σαλὸς καὶ ὁ τρίτος Ἡλεῖος. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ὅλοι γεννήθηκαν
 ἀπὸ Ἀρκαδικὴ μητέρα. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ κακολογοῦσαν τὸν Περι- 3
 κλῆ, γιατί ἔστειλε μόνο δέκα πλοῖα, καὶ ἔτσι ἔδινε μικρὴ βοήθεια
 γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν Κερκυραίων, ἀλλὰ μεγάλη ἀφορμὴ σ' ἐκείνους
 ποὺ κατηγοροῦσαν τοὺς Ἀθηναίους, ἔστειλε πάλι καὶ ἄλλα περισσό-
 τερα στὴν Κέρκυρα· ἀλλ' αὐτὰ ἔφτασαν μετὰ τὴ μάχη. Οἱ Κορινθιοὶ 4
 τότε ἐξοργίστηκαν, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθεια στοὺς Κερ-
 κυραίους καὶ τοὺς κατηγοροῦσαν στὴ Λακεδαίμονα. Συγχρόνως καὶ
 οἱ Μεγαρεῖς διατύπωναν παράπονα, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐμπό-
 δίζουν καὶ τοὺς διώχνουν ἀπ' ὅλες τὶς ἀγορὰς καὶ ἀπ' ὅλα τὰ λιμάνια
 ποὺ εἶχαν στὴν ἐξουσία τους, παραβαίνοντας τὰ κοινὰ δίκαια καὶ
 τοὺς ὅρκους τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰγινῆτες ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος 5
 εἶχαν παράπονα, γιατί νόμιζαν ὅτι ἀδικοῦνται καὶ καταπιέζονται.
 Αὐτοὶ ζητοῦσαν κρυφὰ τὴ βοήθεια τῶν Λακεδαιμονίων, γιατί δὲν
 τολμοῦσαν νὰ κατηγορήσουν φανερά τοὺς Ἀθηναίους. Στὸ μεταξύ καὶ 6
 ἡ Ποτίδαια, πόλις ποὺ ἦταν στὴν ἐξουσία τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἀποικία
 τῶν Κορινθίων, ἀποστάτησε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πολιόρκησαν.
 Αὐτὸ ἐπιτάχυνε τὸν πόλεμο. Καὶ ὅμως, ἐπειδὴ πολλὰς πρεσβεῖες εἶ- 7
 χαν ἔρθει στὴν Ἀθῆνα ἀπὸ διάφορες πόλεις καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος
 ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχίδαμος προσπαθοῦσε νὰ συμβι-
 βάσῃ τὶς διαφορὰς καὶ νὰ κατευνάσῃ τοὺς συμμάχους, φαίνεται πὺς
 δὲ θὰ γινόταν ὁ πόλεμος ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀφορμὰς ποὺ εἶχαν ὡς τότε
 παρουσιασθῆ, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν πειστῆ νὰ ἀκυρώσουν τὸ « μεγα-
 ρικὸ ψήφισμα » καὶ νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τοὺς Μεγαρεῖς. Ἀλλὰ ὁ 8
 Περικλῆς ἐναντιώθηκε ἐντονώτατα σ' αὐτὸ καὶ παρακίνησε τὸ λαὸ
 νὰ ἐπιμείνῃ στὴ διαφορὰ του μὲ τοὺς Μεγαρεῖς. Γι' αὐτὸ κατηγορή-
 θηκε ὡς ὁ μόνος αἴτιος τοῦ πολέμου.

ΚΕΦ. 30

- 1 Λέγουσι δὲ πρεσβείας Ἀθήναζε περὶ τούτων ἐκ Λακεδαίμονος ἀφιγμένης, καὶ τοῦ Περικλέους νόμον τινὰ προβαλομένον κωλύοντα καθελεῖν τὸ πινάκιον ἐν ᾧ τὸ ψήφισμα γεγραμμένον ἐτύγχανεν, εἰπεῖν Πολυάλακῃ τῶν πρέσβεων τινὰ: « σὺ δὲ μὴ καθέλῃς, ἀλλὰ στρέφον εἴσω τὸ πινάκιον· οὐ γὰρ ἔστι νόμος ὁ τοῦτο κωλύων ». Κομφοῦ
- 2 δὲ τοῦ λόγου φανέντος, οὐδέν τι μᾶλλον ὁ Περικλῆς ἐνέδωκεν. Ὑπὴρ μὲν οὖν τις ὡς ἔοικεν αὐτῷ καὶ ἰδία πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς ἀπέχθεια, κοινὴν δὲ καὶ φανεράν ποιησάμενος αἰτίαν κατ' αὐτῶν, ἀποτέμενεσθαι τὴν ἱερὰν ὀργάδα, γράφει ψήφισμα κήρυκα πεμφθῆναι πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους τὸν αὐτόν, κατηγοροῦντα τῶν Μεγαρέων.
- 3 Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ψήφισμα Περικλέους ἐστὶν ἐγνώμονος καὶ φιλανθρώπου δικαιολογίας ἐχόμενον· ἐπεὶ δ' ὁ πεμφθεὶς κήρυξ Ἀνθεμόκριτος αἰτία τῶν Μεγαρέων ἀποθανεῖν ἔδοξε, γράφει ψήφισμα κατ' αὐτῶν Χαρίνος « ἄσπονδόν μὲν εἶναι καὶ ἀκήρυκτον ἔχθραν, ὃς δ' ἂν ἐπιβῆ τῆς Ἀττικῆς Μεγαρέων, θανάτῳ ζημιουῖσθαι, τοὺς δὲ στρατηγούς ὅταν ὀμνύωσι τὸν πάτριον ὄρκον ἐπομνύειν ὅτι καὶ δις ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν Μεγαρικὴν εἰσβαλοῦσι ταφῆναι δ' Ἀνθεμόκριτον παρὰ τὰς Θριασίας πύλας » αἱ νῦν Δίπτυλον ὀνομάζονται.
- 4 Μεγαρεῖς δὲ τὸν Ἀνθεμοκρίτου φόνον ἀπαρνοῦνται τὰς αἰτίας.

ΚΕΦ. 31

- 1 Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν ὅπως ἔσχεν οὐ ῥάδιον γινῶναι, τοῦ δὲ μὴ λυθῆναι τὸ ψήφισμα πάντες ὡσαύτως τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσι τῷ Περικλεῖ. Πλὴν οἱ μὲν ἐκ φρονήματος μεγάλου μετὰ γνώμης κατὰ τὸ βέλτιστον ἀπισχυρίσασθαι φασιν αὐτόν, πείραν ἐνδόσεως τὸ πρόσταγμα καὶ τὴν συγχώρησιν ἐξομολόγησιν ἀσθενείας ἠγούμενον, οἱ δὲ μᾶλλον ἀθαδεία τινὶ καὶ φιλονικίᾳ πρὸς ἐνδειξιν ἰσχύος περιφρονησαὶ Λακεδαιμονίων.

"Όταν ἦρθε στήν Ἀθήνα πρεσβεία ἀπὸ τῆ Σπάρτη νὰ συζητήσῃ
 γι' αὐτά, ἐπειδὴ ὁ Περικλῆς προφασίζεταν ὅτι ὑπάρχει νόμος ποῦ
 ἀπαγορεύει νὰ κατεβάσουν ἀπὸ τῆ θέσις τῆς τὴν πλάκα μὲ τὸ « μεγα-
 ρικὸ ψήφισμα », λένε πὼς ὁ Πολυάλκης, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀποσταλμένους
 τῆς Σπάρτης, τοῦ εἶπε : « Ἐσὺ μὴν τὴν κατεβάσης λοιπόν, ἀλλὰ γύ-
 ρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὴν πλάκα· αὐτὸ δὲν ὑπάρχει νόμος ποῦ
 νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. » Ὁ λόγος φάνηκε ἐξυπνος, ἀλλὰ ὁ Περικλῆς δὲν
 ὑποχώρησε. Φαίνεται πὼς εἶχε καὶ κάποιαν ἰδιαιτέρη ἐχθρότητα πρὸς
 τοὺς Μεγαρεῖς. Πάντως ἐπίσημα καὶ φανερά τοὺς κατηγοροῦσε γιατί
 καταπάτησαν ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ « ἱερὰ λιβάδια » καὶ πρότεινε ψήφισμα
 νὰ στείλουν οἱ Ἀθηναῖοι ἓναν κήρυκα σ' αὐτοὺς καὶ τὸν ἴδιον κήρυκα
 στὴ Σπάρτη, γιὰ νὰ κατηγορήσῃ ἀπὸ μέρος τοὺς τοὺς Μεγαρεῖς.
 Αὐτὸ βέβαια τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλῆ εἶχε μιὰ λογικὴ καὶ φιλόφρονη
 βάση. Ἀλλά, ὅταν ὁ κήρυκας Ἀνθεμόκριτος ποῦ ἔστειλαν οἱ Ἀθη-
 ναῖοι θανατώθηκε καὶ θεωρήθηκαν ὡς αἴτιοι γι' αὐτὸ τὸ ἐγκλημα οἱ
 Μεγαρεῖς, ὁ Ἀθηναῖος πολίτης Χαρίνος προτείνει τὸ ἀκόλουθο ψή-
 φισμα ποῦ ἐγκρίνεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου : « Ἀσπονδῆ καὶ
 ἀσυμφιλίωτῆ νὰ εἶναι ἡ ἔχθρα μας πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς· ὅποιος ἀπ'
 αὐτοὺς πατήσῃ τὸ πόδι του στὴν Ἀττικὴ νὰ τιμωρῆται μὲ θάνατο·
 οἱ στρατηγοὶ μας, ὅταν ὀρκίζονται τὸν πατροπαράδοτο ὄρκο νὰ προσ-
 θέτουν στὸν ὄρκο τοὺς ὅτι δυὸ φορὲς κάθε χρόνο θὰ εἰσβάλλουν στὴ
 Μεγαρικὴ· ὁ Ἀνθεμόκριτος νὰ ταφῆ κοντὰ στὶς *Θριάσιες πύλες* ».

Αὐτὲς οἱ πύλες σήμερα ὀνομάζονται Δίπτυλο.

Οἱ Μεγαρεῖς ὅμως ἀρνοῦνται πὼς αὐτοὶ θανάτωσαν τὸν Ἀνθε-
 μόκριτο.

1 ΚΕΦ. 30

Ἀθηναῖοι καὶ
Μεγαρεῖς.

Ποιὰ ἦταν ἡ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ξέρῃ κανεὶς.
 Ἀλλὰ γιὰ τὴ μὴ ἀκύρωση τοῦ ψηφίσματος ὅλοι ὁμόφωνα ρίχνουν τὴν
 εὐθύνη στὸν Περικλῆ. Μερικοὶ ὅμως παραδέχονται ὅτι ἔδειξε αὐτὴ
 τὴν ἰσχυρογνωμοσύνη ἀπὸ εὐγενικὸ φρόνημα καὶ ἀπὸ τὴ σκέψη ὅτι
 ἔτσι ἐξυπηρετεῖ καλύτερα τὸ συμφέρον τῶν Ἀθηναίων, γιατί νόμι-
 ζε ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ τὴν ἀπαίτησή τους ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν
 ὡς ποῦ θὰ ὑποχωροῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅτι ἡ ὑποχώρησις θὰ ἦταν
 ὁμολογία ἀδυναμίας. Ἄλλοι πάλι ἰσχυρίζονται πὼς περιφρόνησε τοὺς
 Λακεδαιμόνιους μᾶλλον ἀπὸ ὑπεροψία καὶ φιλοπόλεμη διάθεσις,
 γιὰ νὰ δείξῃ δύναμη.

1 ΚΕΦ. 31

Ἡ εὐθύνη τοῦ
πολέμου. Ὁ
Φειδίας στό-
χος ἐπιθέ-
σεων.

- 2 Ἡ δὲ χειρίστη μὲν αἰτία πασῶν, ἔχουσα δὲ πλείστους μάρτυρας, οὕτω πως λέγεται. Φειδίας ὁ πλάστης ἐργολάβος μὲν ἦν τοῦ ἀγάλματος ὡσπερ εἴρηται, φίλος δὲ τῷ Περικλεῖ γενόμενος καὶ μέγιστον παρ' αὐτῶν δυνηθείς, τοὺς μὲν δι' αὐτὸν ἔσχεν ἐχθροὺς φθονοῦμενος, οἱ δὲ τοῦ δήμου ποιούμενοι πείραν ἐν ἐκείνῳ ποιῶς τις ἔσοιτο τῷ Περικλεῖ κριτής, Μένονά τινα τῶν Φειδίου συνεργῶν πείσαντες ἰκέτην ἐν ἀγορᾷ καθίζουσιν, αἰτούμενον ἄδειαν ἐπὶ μηνύσει καὶ κατηγο-
- 3 ρία τοῦ Φειδίου. Προσδεξαμένου δὲ τοῦ δήμου τὸν ἄνθρωπον καὶ γενομένης ἐν ἐκκλησίᾳ διώξεως, κλοπαὶ μὲν οὐκ ἠλέγχοντο· τὸ γὰρ χρυσίον οὕτως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῷ ἀγάλματι προσειργάσατο καὶ περιέθηκεν ὁ Φειδίας γνώμη τοῦ Περικλέους, ὥστε πάνν δυνατὸν εἶναι περιελούσιν ἀποδείξει τὸν ὀταθμόν, ὃ καὶ τότε τοὺς κατηγοροὺς ἐκέλευσε ποιεῖν ὁ Περικλῆς· ἢ δὲ δόξα τῶν ἔργων ἐπίεζε φθόνῳ τὸν Φειδίαν, καὶ μάλισθ' ὅτι τὴν πρὸς Ἀμαζόνας μάχην ἐν τῇ ἀσπίδι ποιῶν αὐτοῦ τινα μορφὴν ἐνετύπωσε, πρᾶσβύτου φαλακροῦ πέτρον ἐπηρμένον δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ τοῦ Περικλέους εἰκόνα
- 4 παγκάλην ἐνέθηκε μαχομένου πρὸς Ἀμαζόνα. Τὸ δὲ σχῆμα τῆς χειρός, ἀνατεινούσης δόρυ πρὸ τῆς ὄψεως τοῦ Περικλέους, πεποιημένον εὐμηγάνως οἷον ἐπικρύπτειν βούλεται τὴν ὁμοιότητα παραφαινομένην
- 5 ἐκατέρωθεν. Ὁ μὲν οὖν Φειδίας εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπαχθεὶς ἐτελέτησε νοσήσας, ὡς δὲ φασιν ἔνιοι φαρμάκοις, ἐπὶ διαβολῇ τοῦ Περικλέους τῶν ἐχθρῶν παρασκευασάντων. Τῷ δὲ μηνυτῇ Μένωνι γράψαντος Γλαύκωνος ἀτέλειαν ὁ δῆμος ἔδωκε, καὶ προσέταξε τοῖς στρατηγοῖς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΦ. 33

- 1 Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γινώσκοντες ὡς ἐκείνου καταλυθέντος εἰς πάντα μαλακωτέροις χρήσονται τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκέλευον αὐτοὺς τὸ ἄγος ἐλαύνειν τὸ Κυλώνειον, ᾧ τὸ μητροθέν γένος τοῦ Περικλέους
- 2 ἔνοχον ἦν, ὡς Θουκυδίδης ἰστόρηκεν. Ἡ δὲ πείρα περιέστη τοῖς

Ἄλλὰ ἡ χειρότερη ἀπ' ὅλες τις κατηγορίες, πού ἔχει πάρα πολλούς 2
 μάρτυρες, λένε πὼς εἶναι ἡ ἀκόλουθη. Ὁ Φειδίας ὁ γλύπτης, ὅπως εἴ-
 παμε, εἶχε ἀναλάβει τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς Ἀ-
 θηνᾶς. Ἐπειδὴ ἔγινε φίλος τοῦ Περικλῆ καὶ εἶχε πάρα πολὺ μεγάλῃ
 δύναμη σ' αὐτόν, μερικοὶ τὸν φθόνησαν, γιατί ἦταν προσωπικοὶ
 ἐχθροὶ του. Ἄλλοι ὅμως ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν στὸ πρόσωπο ἐκείνου
 πὼς θὰ ἔκρινε ὁ λαὸς τὸν Περικλῆ. Αὐτοὶ λοιπὸν ἐπείσαν κάποιον
 Μένωνα, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἐργάτες τοῦ Φειδιά, καὶ τὸν ἔβαλαν νὰ κα-
 θίση στὴν ἀγορὰ ὡς ἰκέτης καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδεια νὰ καταγγεῖλῃ
 καὶ νὰ κατηγορήσῃ τὸ Φειδία. Ὁ λαὸς δέχτηκε τὴν αἴτηση τοῦ ἀν- 3
 θρώπου αὐτοῦ καὶ ἡ καταγγελία του συζητήθηκε στὴν ἐκκλησία τοῦ
 δήμου. Γιὰ κλοπὲς δὲν μπορούσε νὰ σταθῇ κατηγορία, γιατί ὁ Φει-
 διάς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶχε δουλέψῃ τὸ χρυσάφι καὶ τὸ εἶχε βάλει γύρω
 στὸ ἄγαλμα, κατὰ συμβουλὴ τοῦ Περικλῆ, μὲ τέτοιον τρόπον, ὥστε
 νὰ εἶναι πολὺ εὐκόλο νὰ τὸ βγάλουν καὶ νὰ τὸ ζυγίσουν, πράμα πού
 καὶ τότε ὁ Περικλῆς ζήτησε νὰ κάμουν οἱ κατήγοροι. Ἄλλὰ ὁ φθόνος
 γιὰ τὴ δόξα τῶν ἔργων του βάραινε τὸ Φειδία καὶ μάλιστα γιατί στὴν
 Ἀμαζονομαχία πού παράστησε πάνω στὴν ἀσπίδα τῆς Ἀθηνᾶς ἀπο-
 τύπωσε μιὰ εἰκόνα πού τοῦ ἔμοιαζε, μὲ μορφὴ ἐνὸς γέρου φαλακροῦ
 πού σήκωνε μιὰ πέτρα μὲ τὰ δύο του χέρια. Ἐπίσης πρόσθεσε μιὰν
 ὠραιότατῃ εἰκόνα τοῦ Περικλῆ νὰ πολεμᾷ μὲ μιὰν Ἀμαζόνα. Ἄλλὰ 4
 τὸ σχῆμα τοῦ χεριοῦ, ὅπως σήκωνε τὸ δόρυ μπροστὰ στὸ πρόσωπο
 τοῦ Περικλῆ, ἦταν κατάλληλα φτιαγμένο, σὰ νὰ ἤθελε νὰ κρύψῃ τὴν
 ὁμοιότητα, πού φαινόταν ὅμως ἀπὸ τὰ δύο πλάγια. Τότε ὁ Φειδίας 5
 ρίχτηκε στὴ φυλακὴ, ἀρρώστησε καὶ πέθανε ἢ, ὅπως λένε μερικοί,
 δηλητηριάστηκε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Περικλῆ, γιὰ νὰ βροῦν ἀφορμὴ
 νὰ τὸν συκοφαντήσουν. Στὸ Μένωνα πού εἶχε κάμει τὴν καταγγελία,
 κατὰ πρόταση τοῦ Γλαύκωνα ὁ δῆμος χορήγησε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς
 φόρους καὶ ἔδωσε διαταγὴ στοὺς στρατηγοὺς νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν
 ἀσφάλειά του.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐπειδὴ εἶχαν τὴ γνώμη πὼς, ἂν ὁ Περικλῆς 1
 πέσῃ ἀπὸ τὴν ἐξουσία, οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἦταν πιὸ διαλλαχτικοὶ σ'
 αὐτούς, τοὺς ζητοῦσαν νὰ διώξουν ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα τοὺς ἀνθρώπους
 πού τοὺς βαραίνει τὸ « κλυδωνεῖον ἄγος », κληρονομημένο ἀπὸ τὸ μη-
 τρικὸ γένος τοῦ Περικλῆ, ὅπως λέει ὁ Θουκυδίδης. Ἄλλὰ ἡ ἀπόπειρα 2

ΚΕΦ. 33

Εἰσβολὴ στὴν
Ἀττικὴ. Ἡ
φρόνηση τοῦ
Περικλῆ.

- πέμψασιν εἰς τὸναντίον· ἀντὶ γὰρ ὑποψίας καὶ διαβολῆς ὁ Περικλῆς
 3 ἔτι μείζονα πίστιν ἔσχε καὶ τιμὴν παρὰ τοῖς πολίταις, ὡς μάλιστα
 μισούντων καὶ φοβουμένων ἐκεῖνον τῶν πολεμίων. Διὸ καὶ πρῶν
 ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Ἀρχίδαμον ἔχοντα τοὺς Πελοπον-
 νησίους προεῖπε τοῖς Ἀθηναίοις, ἂν ἄρα τᾶλλα δηῶν ὁ Ἀρχίδαμος
 ἀπέχηται τῶν ἐκείνου διὰ τὴν ξενίαν τὴν οὖσαν αὐτοῖς ἢ διαβολῆς
 τοῖς ἐχθροῖς ἐνδιδούς ἀφορμᾶς, ὅτι τῇ πόλει καὶ τὴν χώραν καὶ τὰς
 ἐπαύλεις ἐπιδίδωσιν.
- 4 Ἐμβάλλουσιν οὖν εἰς τὴν Ἀττικὴν στρατῶ μεγάλῳ Λακεδαιμό-
 νιοι μετὰ τῶν συμμάχων, Ἀρχιδάμου τοῦ βασιλέως ἡγουμένου, καὶ
 δηοῦντες τὴν χώραν προῆλθον εἰς Ἀχαρνὰς καὶ κατεστρατοπέδεδυσαν,
 ὡς τῶν Ἀθηναίων οὐκ ἀνεξομένων, ἀλλ' ὑπ' ὄργῆς καὶ φρονήματος
 5 διαμαχομένων πρὸς αὐτούς. Τῶ δὲ Περικλεῖ δεινὸν ἐφαίνετο πρὸς
 τοὺς ἐξακισμυρίους Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν ὀπλίτας — τοσοῦτοι
 γὰρ ἦσαν οἱ τὸ πρῶτον ἐμβαλόντες — ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πόλεως μάχην
 συνάψαι· τοὺς δὲ βουλομένους μάχεσθαι καὶ δυσπαθοῦντας πρὸς τὰ
 γινόμενα κατεπράννε, λέγων ὡς δένδρα μὲν τμηθέντα καὶ κοπέντα
 φύεται ταχέως, ἀνδρῶν δὲ διαφθαρέντων αἰθὶς τυχεῖν οὐ ῥαδίον ἔστι.
- 6 Τὸν δὲ δῆμον εἰς ἐκκλησίαν οὐ συνῆγε, δεδιὼς βιασθῆναι παρὰ γνώ-
 μην, ἀλλ' ὥσπερ νεὼς κυβερνήτης ἀνέμου κατιόντος ἐν πελάγει θέ-
 μένος εὐ πάντα καὶ κατατείνας τὰ ὄπλα χρηταὶ τῇ τέχνῃ, δάκρυα καὶ
 δεήσεις ἐπιβατῶν ναυτιόντων καὶ φοβουμένων εἰσάσας, οὕτως ἐκεῖνος
 τὸ τ' ἄστν συγκλείσας καὶ καταλαβὼν πάντα φυλακαῖς πρὸς ἀσφα-
 λειαν, ἐχρήτο τοῖς αὐτοῦ λογισμοῖς, βραχέα φροντίζων τῶν καταβο-
 7 ὄντων καὶ δυσχεραίνοντων. Καίτοι πολλοὶ μὲν αὐτοῦ τῶν φίλων
 δεόμενοι προσέκειντο, πολλοὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἀπειλοῦντες καὶ κατη-
 γοροῦντες, χοροὶ δ' ἤδον ἄσματα καὶ σκώμματα πρὸς αἰσχρῆν,
 ἐφυβρίζοντες αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν ὡς ἄνανδρον καὶ προἰεμένην τὰ

αὐτῆ τῶν Λακεδαιμονίων ἔφερε τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα γι' αὐτούς. Γιατί, ἀντὶ νὰ γεννησῆ ὑποψία καὶ νὰ συκοφαντηθῆ ὁ Περικλῆς, κέρδισε ἀκόμη μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη καὶ ἐκτίμηση ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του, ἀφοῦ ἔβλεπαν ὅτι κυρίως ἐκείνον μισοῦν καὶ φοβοῦνται οἱ ἐχθροί. Γι' αὐτό, καὶ πρὶν ἀκόμη εἰσβάλλῃ στὴν Ἀττικὴ ὁ Ἀρχίδαμος μὲ τοὺς Πελοποννησίους, ὁ Περικλῆς εἶπε στοὺς Ἀθηναίους ὅτι, ἂν τυχόν ὁ Ἀρχίδαμος λεηλατήσῃ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ ἀφήσῃ ἀπείραχτα τὰ δικά του κτήματα ἐξαιτίας τῆς φιλίας πού ὑπῆρχε μεταξὺ τούς ἢ γιὰ νὰ δώσῃ στοὺς ἐχθροὺς του ἀφορμὲς διαβολῆς, αὐτὸς χάριζει στὴν πόλιν τὰ κτήματά του καὶ τὰ σπίτια του.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν καὶ οἱ σύμμαχοί τους εἰσβάλλουν στὴν Ἀττικὴ μὲ μεγάλο στρατὸ καὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸ βασιλεὺς Ἀρχίδαμο. Λεηλάτησαν τὴ χώρα καὶ προχώρησαν ὡς τὶς Ἀχαρνές, ὅπου ἔστησαν τὸ στρατόπεδό τους, μὲ τὴ σκέψη πὼς οἱ Ἀθηναῖοι δὲ θὰ συγκαταθροῦν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ὄργῃ καὶ τὴν περηφάνια τους θὰ βγοῦν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν. Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἔκρινε πὼς θὰ ἦταν ἐπικίνδυνον νὰ ἀναμετρηθῆ μὲ ἐξήντα χιλιάδες Πελοποννησίους καὶ Βοιωτοὺς ὀπλίτες — γιατί τόσοι ἦταν αὐτοὶ πού ἔκαμαν τὴν πρώτη εἰσβολή — καὶ νὰ πολεμήσῃ θέτοντας σὲ ἄμεσο κίνδυνον καὶ τὴν ἴδια τὴν πόλιν. Γιὰ νὰ καταπραῦνῃ ἐκείνους πού ἤθελαν νὰ δώσουν μάχην καὶ ἀγαναχτοῦσαν γιὰ τὴν ἀδράνειά του, ἔλεγε πὼς τὰ δέντρα καὶ ἂν κουτσουρευτοῦν καὶ ἂν κοποῦν, γρήγορα ξαναγίνονται, ἐνῶ, ἂν χάσωμε τοὺς ἀνθρώπους μας, δὲν τοὺς ξαναβρίσκομε εὐκόλα. Καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου δὲν τὴν συγκαλοῦσε, γιατί φοβόταν μήπως τὸν ἀναγκάσουν νὰ κάμῃ ὅσα δὲν ἦταν σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη του. Ὅπως ἓνας καραβοκύρης, ὅταν ξεσπάῃ ἀνεμοθύελλα στὸ πέλαγος, τὰ βάζει ὅλα σὲ τάξην, σφίγγει τὰ σκοινιά καὶ κάνει τὴ δουλειά του, χωρὶς νὰ λογαριάζῃ τὰ δάκρυα καὶ τὶς παρακλήσεις τῶν ἐπιβατῶν πού κυριεύονται ἀπὸ ναυτία καὶ φόβον, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ἔκλεισε τὴν πόλιν, ἔβαλε παντοῦ φρουρὰς γιὰ τὴν ἀσφάλειά της, ἔκανε ὅ,τι τοῦ ὑπαγόρευε ἡ δική του σκέψη, χωρὶς νὰ γνοιάζεται πολὺ γιὰ τὶς κατακραυγὰς καὶ τὶς διαμαρτυρίες. Καὶ ὅμως πολλοὶ φίλοι του τὸν ἐπίεζαν μὲ τὶς παρακλήσεις τους, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του τὸν φοβέριζαν καὶ τὸν κατήγοροῦσαν, οἱ χοροὶ στίς κωμωδίες τραγουδοῦσαν πειραχτικὰ καὶ χλευαστικὰ τραγούδια γιὰ νὰ τὸν ταπεινώσουν καὶ τὸν ἔβριζαν, λέγοντας πὼς εἶναι δειλὸς στρατηγὸς καὶ παραδίνει τὰ πάντα στοὺς ἐχθροὺς.

- 8 πράγματα τοῖς πολεμίοις. Επεφύετο δὲ καὶ Κλέων ἤδη, διὰ τῆς πρὸς ἐκείνον ὀργῆς τῶν πολιτῶν πορευόμενος ἐπὶ τὴν δημαγωγίαν, ὡς τὰ ἀνάπαιστα ταῦτα δηλοῖ ποιήσαντος Ἑρμίππου·

Βασιλεῦ σατύρων, τί ποτ' οὐκ ἐθέλεις
 δόρυ βαστάζειν, ἀλλὰ λόγους μὲν
 περὶ τοῦ πολέμου δεινὸς παρέχεις,
 ψυχὴ δὲ Τέλητος ὕπεστιν ;
 Κάγχειριδίου δ' ἀκόνη σκληροῦ
 παραθηγομένης βρούχεις κοπίδος,
 δηχθεῖς αἴθωνι Κλέωνι.

ΚΕΦ. 34

- 1 Πλὴν ὑπ' οὐδενὸς ἐκινήθη τῶν τοιούτων ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ πρῶτος
 καὶ σιωπῇ τὴν ἀδοξίαν καὶ τὴν ἀπέχθειαν ὑφιστάμενος, καὶ νεῶν
 ἑκατὸν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον στόλον ἐκπέμπων, αὐτὸς οὐ συνεξέ-
 2 πλευσεν, ἀλλ' ἔμεινεν οἰκουρῶν καὶ διὰ χειρὸς ἔχων τὴν ὄλην πόλιν,
 ἕως ἀπηλλάγησαν οἱ Πελοποννήσιοι. Θεραπεύων δὲ τοὺς πολλοὺς
 ὁμως ἀσχάλλοντας ἐπὶ τῷ πολέμῳ, διανομαῖς τε χρημάτων ἀνελάμ-
 3 βανε καὶ κληρουχίας ἔγραφεν· Αἰγιονίτας γὰρ ἐξελάσας ἅπαντας,
 διένειμε τὴν νῆσον Ἀθηναίων τοῖς λαχοῦσιν. Ἦν δέ τις παρηγορία
 καὶ ἀφ' ὧν ἔπασχον οἱ πολέμοι. Καὶ γὰρ οἱ περιπλέοντες τὴν Πελο-
 4 πόννησον χώραν τε πολλὴν κώμας τε καὶ πόλεις οὐ μικρὰς διεπόρ-
 θησαν, καὶ κατὰ γῆν αὐτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἔφθειρε
 πᾶσαν. Ἦι καὶ δῆλον ἦν ὅτι πολλὰ μὲν δρωῶντες κατὰ γῆν κακὰ τοὺς
 Ἀθηναίους, πολλὰ δὲ πάσχοντες ὑπ' ἐκείνων ἐκ θαλάττης, οὐκ ἂν
 εἰς μῆκος πολέμου τοσοῦτο προὔβησαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπέειπον, ὥσπερ
 5 τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς. Νῦν δὲ πρῶτον μὲν ἡ λοιμώδης ἐπέπεσε
 φθορὰ καὶ κατενεμήθη τὴν ἀκμάζουσαν ἡλικίαν καὶ δύναμιν, ὑφ' ἧς
 καὶ τὰ σώματα κακούμενοι καὶ τὰς ψυχάς, παντάπασιν ἡγριώθησαν

Τότε ἄρχισε τὴν ἐπίθεσὴν τοῦ καὶ ὁ Κλέων, ποῦ βρῆκε τὴν εὐκαιρία 8
ἀπὸ τὴν ὀργὴν τῶν πολιτῶν ἐναντίον ἐκείνου νὰ ἀνοίξῃ γιὰ τὸν ἑαυτοῦ
τοῦ δρόμο πρὸς τὴν ἀρχηγίαν, ὅπως δείχνουν οἱ παρακάτω ἀναπαιστι-
κοὶ στίχοι τοῦ ποιητῆ "Ερμίππου :

« Βασιλιά τῶν σατύρων, γιὰ πές μου : γιατί
νὰ βαστάξῃς τὸ δόρυ δὲ θέλεις, παρὰ
λόγια μόνο πολέμου φωνάζεις δεινά,
μὰ ψυχὴ σὰν τοῦ Τέλητα κρύβεις ;

Σὰ σπαθὶ ποῦ τροχίζει κανεῖς
σὲ μιὰ πέτρα, τὰ δόντια σου τρίχεις,
τὶ ὁ λαμπρὸς Κλέωνας σ' ἔχει δαγκώσει. »

Ἄλλὰ ὁ Περικλῆς ἔμεινε ἀτάραχος σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπιθέσεις 1
καὶ ὑπόμεινε μὲ πραότητα καὶ σιωπὴ τὴν ἀνυποληψία καὶ τὴν ἐχθρό-
τητα. "Ἔστειλε στὴν Πελοπόννησο στόλο ἀπὸ ἑκατὸ πλοῖα. Ὁ ἴδιος
ὅμως δὲν πῆγε μαζί τους, παρὰ ἔμεινε στὴν πόλη, γιὰ νὰ τὴν κρα-
τῆ ὀλόκληρη στὰ χέρια του, ὥσπου τέλος οἱ Πελοποννήσιοι ἔφυγαν
ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν. Γιὰ νὰ περιποιηθῆ ὅμως τὸ λαὸ ποῦ δὲν ἔπαψε νὰ 2
ἀγαναχτῆ γιὰ τὰ δεινά τοῦ πολέμου, προσπαθοῦσε νὰ τὸν προσελκύσῃ
μὲ χρηματικὰ βοηθήματα καὶ πρότεινε νὰ τοῦ δοθοῦν κληρουχίες.
Ἔδωξε ὅλους τοὺς Αἰγινῆτες καὶ μοίρασε μὲ κλῆρο τὸ νησί σὲ Ἀθη-
ναίους. Εἶχαν ἀκόμη κάποια παρηγοριὰ καὶ ἀπὸ τὶς συμφορὲς ποῦ 3
προξενοῦσαν στοὺς ἐχθρούς. Γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι ποῦ ἔπλεαν γύρω ἀπὸ
τὴν Πελοπόννησο λεηλατοῦσαν μεγάλες περιοχὲς καὶ κωμοπόλεις
καὶ πόλεις ὄχι μικρὲς· καὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰ μπῆκε ὁ ἴδιος ὁ Περικλῆς
στὴ Μεγαρικὴ καὶ τὴν κατάστρεψε ὀλόκληρη.

Καί, ἀφοῦ οἱ ἐχθροὶ προξενοῦσαν βέβαια πολλὰ κακὰ στοὺς Ἀ- 4
θηναίους στὴν ξηρὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πάθαιναν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους παλ-
λὰ στὴ θάλασσα, ἦταν φανερὸ πὼς δὲ θὰ ἄντεχαν νὰ κρατήσουν τὸν
πόλεμο τόσο πολὺ καὶ γρήγορα θὰ κουράζονταν, ὅπως ἐξαρχῆς τὸ
εἶχε προβλέψει ὁ Περικλῆς, ἂν κάποια θεία δύναμη δὲν εἶχε ἔρθει
ἀντίθετη στοὺς ἀνθρώπινους ὑπολογισμούς. Τώρα γιὰ πρώτη φορὰ 5
ἔπεσε στὴν Ἀθήνα ἡ θανατηφόρα ἐπιδημία καὶ ἄρχισε νὰ θερίζῃ
τὴ νεότητα καὶ τὸ στρατό. Χτυπημένοι ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ στὸ
σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ τους ἐξαγριώθηκαν ἐντελῶς καὶ θεωροῦσαν ὑπεύ-

ΚΕΦ. 34

Ὁ ἀθηναϊκὸς
στόλος στὴν
Πελοπόννησο.
Ἡ ἐπιδημία
στὴν Ἀθήνα.

πρὸς τὸν Περικλέα, καὶ καθάπερ ἱατροὶν ἢ πατέρα τῇ νόσῳ παραφρονήσαντες ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, ἀναπεισθέντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ὡς τὴν μὲν νόσον ἢ τοῦ χωριτικοῦ πλήθους εἰς τὸ ἄστυ συμφόρησις ἀπερογάζεται, θέρους ὥρα πολλῶν ὁμοῦ χύδην ἐν οἰκίμασι μικροῖς καὶ σκηνώμασι πνιγροῖς ἠναγκασμένων διαιτᾶσθαι δίαιταν οἰκουρὸν καὶ ἀργὴν ἀντὶ καθαρᾶς καὶ ἀναπεπταμένης τῆς πρότερον, τούτου δ' αἴτιος ὁ τῷ πολέμῳ τὸν ἀπὸ τῆς χώρας ὄχλον εἰς τὰ τείχη καταχεάμενος καὶ πρὸς οὐδὲν ἀνθρώποις τοσοῦτοις χρώμενος, ἀλλ' ἔῶν ὡσπερ βοσκίματα καθειρογμένους ἀναπίμπλασθαι φθορᾶς ἀπ' ἀλλήλων καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν μηδ' ἀναφυγὴν ἐκπορίζων.

ΚΕΦ. 35

- 1 Ταῦτα βουλόμενος ἰᾶσθαι καὶ τι παραλυπεῖν τοὺς πολεμίους, ἑκατὸν καὶ πενήκοντα ναῦς ἐπλήρουν, καὶ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ὀπλίτας καὶ ἱππεῖς ἀναβιβασάμενος, ἔμελλεν ἀνάγεσθαι, μεγάλην ἐλπίδα τοῖς πολίταις καὶ φόβον οὐκ ἐλάττω τοῖς πολεμίους ἀπὸ τούτης
- 2 ἰσχῆος παρασχών. Ἦδη δὲ πεπληρωμένων τῶν νεῶν καὶ τοῦ Περικλέους ἀναβηρῆκατος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τριήρη, τὸν μὲν ἥλιον ἐκλιπεῖν συνέβη καὶ γενέσθαι σκότος, ἐκπλαγῆναι δὲ πάντας ὡς πρὸς μέγα σημεῖον. Ὁρῶν οὖν ὁ Περικλῆς περίφοβον τὸν κυβερνήτην καὶ διηπορημένον, ἀνέσχε τὴν χλαμύδα πρὸ τῶν ὄψεων αὐτοῦ, καὶ παρακαλύψας ἠρώτησε μὴ τι δεινὸν ἢ δεινοῦ τινος οἴεται σημεῖον· ὡς δ' οὐκ ἔφη, « τί οὖν » εἶπεν « ἐκεῖνο τούτου διαφέρει, πλὴν ὅτι μείζον τῆς χλαμύδος ἐστὶ τὸ πεποιηκὸς τὴν ἐπισκότησιν : » Ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχολαῖς λέγεται τῶν φιλοσόφων.
- 3 Ἐκπεύσας δ' οὖν ὁ Περικλῆς οὐτ' ἄλλο τι δοκεῖ τῆς παρασκευῆς ἄξιον δοᾶσαι, πολιορκήσας τε τὴν ἱερὰν Ἐπίδαυρον ἐλπίδα παρασχούσαν ὡς ἀλωσομένην, ἀπέτυχε διὰ τὴν νόσον. Ἐπιγενομένη γὰρ οὐκ αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀπωσοῦν τῇ στρατιᾷ συμμειζάντας

νο τὸν Περικλῆ. Ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ παραφρονοῦν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ τὰ βάζουν μὲ τὸ γιατρὸ ἢ μὲ τὸν πατέρα τους, ἔτσι καὶ αὐτοὶ φέρθηκαν ἄδικα στὸν Περικλῆ. Τοὺς ἔπεισαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ πῶς τὴν ἀρρώστια τὴν προκάλεσε ἡ συσσώρευση μέσα στὴν πόλη τοῦ πλήθους τῶν χωρικῶν, γιατί σ' ἐποχὴ καλοκαιριοῦ ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ μένουν πολλοὶ μαζί σωρηδὸν σὲ μικρὰ οἰκήματα καὶ σὲ πνιγηρῆς σκηνῆς καὶ νὰ μένουν κλεισμένοι μέσα, χωρὶς νὰ κινοῦνται, αὐτοὶ ποὺ πρὶν ἦταν συνηθισμένοι στὸν καθαρὸ ἀέρα τοῦ ὑπαίθρου. Καὶ ὑπεύθυνος γι' αὐτά, ἔλεγαν, εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐξαιτίας τοῦ πολέμου ἔριξε τὴ μάζα τῶν ἀγροτῶν μέσα στὰ τείχη, ποὺ δὲ χρησιμοποιοῦσε σὲ τίποτε τόσους ἀνθρώπους, παρὰ τοὺς ἄφηνε μαν. ἰ μένους σὰν κτήνη νὰ μολύνουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, χωρὶς νὰ ἀλλάζῃ τὴν κατάστασή τους οὔτε νὰ τοὺς δῖνῃ τὰ μέσα νὰ ἀνακουφιστοῦν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤθελε νὰ δώσῃ μιὰ λύση σ' αὐτὴ τὴ δραματικὴ 1
κατάσταση καὶ συγχρόνως νὰ βλάψῃ τοὺς ἐχθροὺς, ἐξόπλισε ἑκατὸν πενήντα πλοῖα καί, ἀφοῦ ἐπιβίβασε σ' αὐτὰ πολλοὺς γενναίους ὀπλί-
τες καὶ ἱππεῖς, ἦταν ἔτοιμος νὰ ξεκινήσῃ. Μὲ τὴν τόση δύναμη ποὺ
εἶχε ἔτοιμάσει, ἔδωσε μεγάλη ἐλπίδα στοὺς Ἀθηναίους καὶ ὄχι μικρὸ
φόβο στοὺς ἐχθροὺς. Ἀλλά, ἐνῶ ἤδη εἶχαν ἐπιβιβαστῆ τὰ πληρώ- 2
ματα καὶ ὁ Περικλῆς εἶχε ἀνεβῆ στὸ πλοῖο του, ἐγινε ἐκλειψὴ ἡλίου
καὶ ἔπεσε σκοτάδι. Ὅλοι τρόμαξαν καὶ τὸ θεώρησαν σὰν ἓνα μεγάλο
θεῖκὸ σημάδι. Βλέποντας τότε ὁ Περικλῆς τὸν κυβερνήτη τοῦ πλοίου
του περίτρομο καὶ ἐμβρόντητο, σήκωσε τὴ χλαμῦδα μπροστὰ στὰ
μάτια του, τοῦ τὰ σκέπασε καὶ τὸν ρώτησε ἂν αὐτὸ τὸ νομίζῃ κάτι
φοβερὸ ἢ σημάδι ποὺ προοιωνίζει κάτι φοβερό. «Ὅχι βέβαια»,
ἀποκρίθηκε ὁ κυβερνήτης. «Λοιπὸν», εἶπε ὁ Περικλῆς, «τι διαφορά
ἔχει ἀπ' αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ἐκεῖνο ποὺ ἔφερε τὸ σκοτάδι εἶναι
μεγαλύτερο ἀπὸ τὴ χλαμῦδα μου;» Αὐτὰ βέβαια τὰ διηγοῦνται στίς
σχολές τῶν φιλοσόφων.

Ὁ Περικλῆς λοιπὸν ξεκίνησε τότε, ἀλλά, φαίνεται πῶς δὲν 3
τόρθωσε κάτι ἀντάξιο στὴν τόση προετοιμασία. Πολιόρκησε τὴν
ἱερὴ Ἐπίδαυρο καὶ εἶχε τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ τὴν κυριέψῃ. Δὲν μπόρεσε
ὁμως, γιατί ἐμφανίστηκε ἡ ἐπιδημία, ποὺ ζέσπασε στὸ στρατὸ καὶ
ἀφάνισε ὄχι μόνον τοὺς στρατιῶτες, ἀλλὰ καὶ ὅλους ὅσοι εἶχαν ἔρθει
μὲ ὅποιοδήποτε τρόπο σ' ἐπαφὴ μὲ αὐτούς. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε εἶχαν

1 ΚΕΦ. 35

*Ἐκλειψὴ τοῦ
ἡλίου. Ἐξά-
πλωσὴ τῆς ἐ-
πιδημίας.*

προσδιέφθειρεν. Ἐκ τούτου χαλεπῶς διακειμένους τοὺς Ἀθηναίους
 4 πρὸς αὐτὸν ἐπειρᾶτο παρηγορεῖν καὶ ἀναθαρρύνειν. Οὐ μὴν παρέλυσε
 τὴν ὀργὴν οὐδὲ μετέπεισε πρότερον ἢ τὰς ψήφους λαβόντας ἐπ' αὐτὸν
 εἰς τὰς χεῖρας καὶ γενομένους κυρίους ἀφελέσθαι τὴν στρατηγίαν
 καὶ ζημιῶσαι χορήμασιν, ὧν ἀριθμὸν οἱ τὸν ἐλάχιστον πεντεκαίδεκα
 5 τάλαντα, πενήκοντα δ' οἱ τὸν πλείστον γράφουσιν. Ἐπεγράφη δὲ τῇ
 δίκῃ κατήγορος, ὡς μὲν Ἰδομενεὺς λέγει, Κλέων, ὡς δὲ Θεόφραστος,
 Σιμμίας· ὁ δὲ Ποντικός Ἡρακλείδης Λακρρατίδαν εἴρηκε.

ΚΕΦ. 36

- 1 Τὰ μὲν οὖν δημόσια ταχέως ἔμελλε παύσεσθαι, καθάπερ κέν-
 τρον εἰς τοῦτον ἅμα πληγῇ τὸν θυμὸν ἀφεικότων τῶν πολλῶν·
 τὰ δ' οἰκεῖα μοχθηρῶς εἶχεν αὐτῷ, κατὰ τὸν λοιμὸν οὐκ ὀλίγους
 ἀποβαλόντι τῶν ἐπιτηδείων, καὶ στάσει διατεταραγμένα πόρρωθεν.
 2 Ὁ γὰρ πρεσβύτερος αὐτοῦ τῶν γνησίων υἱῶν Ξάνθιππος, φύσει τε
 δαπανηρὸς ὢν καὶ γυναικὶ νέᾳ καὶ πολυτελεῖ συνοικῶν, Τεισάνδρου
 θυγατρὶ τοῦ Ἐπιλύκου, χαλεπῶς ἔφερε τὴν τοῦ πατρὸς ἀκρίβειαν,
 3 γλίσχρα καὶ κατὰ μικρὸν αὐτῷ χορηγοῦντος. Πέμψας οὖν πρὸς τινα
 4 τῶν φίλων ἔλαβεν ἀργύριον ὡς τοῦ Περικλέους κελεύσαντος. Ἐκείνου
 δ' ὕστερον ἀπαιτοῦντος, ὁ μὲν Περικλῆς καὶ δίκην αὐτῷ προσέλαχε,
 τὸ δὲ μειράκιον ὁ Ξάνθιππος ἐπὶ τούτῳ χαλεπῶς διατεθείς ἐλοιδορεῖ
 τὸν πατέρα, πρῶτον μὲν ἐκφέρων ἐπὶ γέλωτι τὰς οἰκοὺς διατριβὰς
 5 αὐτοῦ καὶ τοὺς λόγους οὓς ἐποιεῖτο μετὰ τῶν σοφιστῶν. Πεντάθλου
 γὰρ τινας ἀκοντίῳ πατάξαντος Ἐπίτιμον τὸν Φαρσάλιον ἀκουσίως
 καὶ κτείναντος, ἡμέραν ὄλην ἀναλῶσαι μετὰ Πρωταγόρου διαπο-
 ροῦντα, πότερον τὸ ἀκόντιον ἢ τὸν βαλόντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἀγωνοθέ-
 τας κατὰ τὸν ὀρθότατον λόγον αἰτίους χρῆ τοῦ πάθους ἡγεῖσθαι.
 6 Ἰπέθανε γὰρ ὁ Ξάνθιππος ἐν τῷ λοιμῷ νοσήσας.

ἐξοργιστῆ ἔναντίον του γι' αὐτὴ τὴν ἀποτυχία καὶ ὁ Περικλῆς προσ-
παθοῦσε νὰ τοὺς παρηγορήσῃ καὶ νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος. Ἄλλὰ δὲν
μπόρεσε νὰ κατευνάσῃ τὴν ὀργή τους οὔτε νὰ τοὺς μεταπείσῃ, ὡς τῆ
στιγμὴ πού πῆραν στὰ χέρια τους τὴν ψῆφο καὶ τὴ χρησιμοποίησαν
ἐναντίον του. Μὲ τὴν ψῆφο τους αὐτὴν ἔγιναν κύριοι τῆς τύχης του,
τοῦ ἀφαίρεσαν τὴ στρατηγία καὶ τὸν καταδίκασαν σὲ χρηματικὸ
πρόστιμο, πού μερικοὶ τὸ κατεβάζουν σὲ δεκαπέντε τάλαντα, ἐνῶ
ἄλλοι τὸ ἀνεβάζουν σὲ πενήντα. Στὴ δίκη κατήγορός του ἦταν ὁ
Κλέων, ὅπως γράφει ὁ Ἰδομενέας· ὁ Θεόφραστος ὅμως λέει πὼς
ἦταν ὁ Σιμμίας, ἐνῶ ὁ Ἡρακλείδης ἀπὸ τὸν Πόντο ἀναφέρει σὰν
κατήγορο τὸν Λακκατίδα.

Τὰ δημόσια ἀτυχήματά του ἐμελλαν γρήγορα νὰ τελειώσουν, γιὰτί
ὁ λαὸς μὲ τὸ χτύπημα πού τοῦ ἔδωσε ἔβγαλε τὸ ἄχτι του, ὅπως ἡ
μέλισσα ὅταν πληγῶνῃ βγάζει τὸ κεντρί της.

Ἄλλὰ ἡ κατάστασις τοῦ σπιτιοῦ του δὲν ἦταν καθόλου καλὴ.
Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του εἶχαν θεριστῆ ἀπὸ τὴν ἐπιδημία,
ἐνῶ ἀπὸ καιρὸ τώρα φιλονικίες εἶχαν ξεσπάσει στὴν οἰκογένειά του.
Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιὰ του, ὁ Ξάνθιππος, πού ἦταν
ἀπὸ φύσιν σπάταλος καὶ εἶχε παντρευτῆ μιὰ νέα καὶ ἄσωτη γυναίκα,
τὴν κόρη τοῦ Τεισάνδρου καὶ ἐγγονὴ τοῦ Ἐπιλύκη, ἦταν δυσαρεστη-
μένος ἀπὸ τὶς αὐστηρὲς οἰκονομίες τοῦ πατέρα του, πού τοῦ ἔδινε
πάντοτε λίγα καὶ μετρημένα. Αὐτὸς λοιπὸν ἔστειλε κάποτε καὶ πῆρε
ἀπὸ ἓνα φίλο του χρήματα, ἀπὸ μέρος τάχα τοῦ Περικλῆ. Ὅταν ὅμως
ὑστερα ζητοῦσε τὰ χρήματά του, ὁ Περικλῆς ὄχι μόνον ἀρνήθηκε, ἀλλὰ
καὶ τὸν κατάγγειλε. Τότε ὁ νεαρὸς ὁ Ξάνθιππος δυσαρεστήθηκε γι'
αὐτὸ καὶ κακολογοῦσε τὸν πατέρα του. Καὶ πρῶτα, γιὰ νὰ τὸν γελοιο-
ποιήσῃ, ἔλεγε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὶς συναναστροφὲς πού εἶχε ὁ πατέ-
ρας του στὸ σπίτι καὶ τὶς συζητήσεις του μὲ τοὺς σοφιστῆς. Ἔτσι,
λόγου χάριν, διηγήθηκε πὼς, ὅταν ἓνας ἀθλητῆς τοῦ πεντάθλου χτύ-
πησε μὲ τὸ ἀκόντιό του, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, τὸν Ἐπίτιμο ἀπὸ τὰ
Φάρσαλα καὶ τὸν σκότωσε, ὁ πατέρας του πέρασε μιὰ μέρα ὀλόκληρη
συζητώντας μὲ τὸν Πρωταγόρα, ἄν, κατὰ τὴν πιὸ σωστὴ λογικὴ,
πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὑπαίτιος τοῦ δυστυχήματος τὸ ἀκόντιο ἢ ὁ ἀκον-
τιστῆς ἢ οἱ ἀθλοθέτες.

Ἦστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ ὁ Ξάνθιππος πέθανε ἀπὸ τὴν ἐπιδημία.

ΚΕΦ. 36

Οἰκογενειακά
ἀτυχήματα
τοῦ Περικλῆ.
Ἡ εὐφυχία
του.

7 Ἀπέβαλε δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν ὁ Περικλῆς τότε καὶ τῶν κηδεστῶν
 8 καὶ φίλων τοὺς πλείστους καὶ χρησιμωτάτους πρὸς τὴν πολιτείαν. Οὐ
 μὴν ἀπεῖπεν οὐδὲ προὔδωκε τὸ φρόνημα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς
 ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ἀλλ' οὐδὲ κλαίων οὔτε κηδεύων οὔτε πρὸς τάφω
 τινὸς ὄφθη τῶν ἀναγκαίων, πρὶν γε δὴ καὶ τὸν περίλοιπον αὐτοῦ
 9 τῶν γνησίων υἱῶν ἀποβαλεῖν Πάραλον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καμφθεῖς,
 ἐπειρᾶτο μὲν ἐγκαρτερεῖν τῷ ἥθει καὶ διαφυλάττειν τὸ μεγαλόφυ-
 χον, ἐπιφέρων δὲ τῷ νεκρῷ στέφανον ἠττήθη τοῦ πάθους πρὸς τὴν
 ὄψιν, ὥστε κλαυθμόν τε ῥῆξαι καὶ πλῆθος ἐκκαίει δακρῶν, οὐδέποτε
 τοιοῦτον οὐδὲν ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ πεποιηκώς.

ΚΕΦ. 37

1 Τῆς δὲ πόλεως πειρωμένης τῶν ἄλλων στρατηγῶν εἰς τὸν πό-
 λεμον καὶ ῥητόρων, οὐδεὶς βάρος ἔχων ἰσόρροπον οὐδ' ἀξίωμα πρὸς
 τοσαύτην ἐχέγγυον ἡγεμονίαν ἐφαίνετο· ποθούσης δ' ἐκείνων καὶ κα-
 λούσης ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸ στρατήγιον, ἀθμῶν καὶ κείμενος οἴκοι
 διὰ τὸ πένθος ὑπ' Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπέισθη φίλων προελ-
 2 θεῖν. Απολογησαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν ἀγνωμοσύνην τὴν πρὸς
 αὐτόν, ὑποδεξάμενος αὐθις τὰ πράγματα καὶ στρατηγὸς αἰρεθεῖς,
 ἤτησατο λυθῆναι τὸν περὶ τῶν νόθων νόμον, ὃν αὐτὸς εἰσηγηρόχει
 πρότερον, ὡς μὴ παντάπασιν ἐρημία διαδοχῆς [τὸν οἶκον] ἐκλίπει
 3 τοῦνομα καὶ τὸ γένος. Εἶχε δ' οὕτω τὰ περὶ τὸν νόμον. Ἀκμάζων ὁ
 Περικλῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ πρὸ πάντων πολλῶν χρόνων καὶ παῖδας ἔχων
 ὥσπερ εἴρηται γνησίους, νόμον ἔγραψε, μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς
 4 ἐκ θυεῖν Ἀθηναίων γεγονότας. Ἐπεὶ δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυ-
 πτίων δωρεὰς τῷ δήμῳ πέμπαντος τετρακισμυρίους πυρῶν μεδίμους
 ἔδει διανεμέσθαι τοὺς πολίτας, πολλοὶ μὲν ἀνεφύοντο δίκαι τοῖς νό-
 θοις ἐκ τοῦ γράμματος ἐκείνου τέως διαλανθάνουσι καὶ παρορωμένοις,
 πολλοὶ δὲ καὶ συκοφαντήμασι περιέπιπτον. Ἐπράθησαν οὖν ἀλόγτες

Ἄλλὰ καὶ τὴν ἀδερφή του ἔχασε τότε ὁ Περικλῆς καὶ πάρα πολλοὺς 7
 συγγενεῖς καὶ φίλους, πού ἦταν πολὺ χρήσιμοι στὴν πολιτικὴ του. 8
 Καὶ ὅμως δὲν ἀπελπίστηκε καὶ δὲν ἄφησε νὰ λυγίσῃ ἀπὸ τίς συμφορὰς 9
 τὸ φρόνημά του καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του. Καὶ ποτὲ δὲν τὸν 1
 εἶδε κανεὶς νὰ κλαίῃ οὔτε ὅταν συνόδευε τοὺς νεκροὺς οὔτε ὅταν πῆ-
 γαινε στὸν τάφο κανενὸς ἀπὸ τοὺς δικούς του, ὥσπου τέλος ἔχασε
 καὶ τὸ παιδί του τὸν Πάραλο, τὸ μόνο πού τοῦ εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὰ
 γνήσια παιδιά του. Τότε λύγισε πιά. Προσπαθοῦσε νὰ συγκρατήσῃ τὸ
 συνηθισμένο γαλῆνιο ὕφος του, καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀξιοπρέπειά
 του, μὰ, ὅταν πλησίασε γιὰ νὰ ἀποθέσῃ πάνω στὸ νεκρὸ παιδί του
 ἓνα στεφάνι καὶ τὸ ἀντίκρισε, νικῆθηκε ἀπὸ τὴ συμφορὰ· ξέσπασε σὲ
 λυγμούς καὶ ἔχυσε ἄφθονα δάκρυα, πράμα πού δὲν εἶχε κάμει ποτὲ
 σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ ὡς τότε.

Ἡ πόλη ὅμως, ἀφοῦ δοκίμασε τοὺς ἄλλους στρατηγούς καὶ πολι- 1
 τικούς γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο, εἶδε πὼς κανεὶς δὲν εἶχε ἀνά-
 λογη βαρύτητα οὔτε κύρος ἰκανὸ νὰ δώσῃ τὴν ἐγγύηση πού ἀπαι-
 τοῦσε μὰ τόσο μεγάλη ἐξουσία σ' ἐκεῖνες τίς περιστάσεις. Γιὰ τοῦτο
 ὁ λαὸς ἀποζητοῦσε τὸν Περικλῆ. Τὸν καλοῦσε πάλι στὸ βῆμα καὶ
 στὴ στρατηγία. Ἄλλ' αὐτὸς ἔμενε στὸ σπίτι του, καταθλιμμένος ἀπὸ
 τὸ πένθος του. Μόνον ὅταν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ ἄλλοι του φίλοι πῆ-
 γαν καὶ τὸν παρακάλεσαν, πείστηκε νὰ ἐμφανιστῇ. Καί, ἀφοῦ ὁ λαὸς 2
 ζήτησε συγγνώμη γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη πού τοῦ ἔδειξε, δέχτηκε πάλι
 τὴν ἐξουσία καὶ ἐκλέχτηκε στρατηγός. Ἐπρότεινε τότε νὰ καταργηθῇ
 ὁ νόμος γιὰ τοὺς μὴ γνήσιους πολίτες (πού ἄλλοτε αὐτὸς εἶχε προ-
 τείνει), γιὰ νὰ μὴ χαθῇ ὀλότελα τὸ ὄνομα καὶ τὸ γένος του ἀπὸ ἔλ-
 λειψη διαδοχῆς. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ νόμου εἶναι 3
 καὶ τὰ ἀκόλουθα. Ὅταν ὁ Περικλῆς ἦταν στὴν ἀκμὴ τῆς πολιτικῆς
 του σταδιοδρομίας, πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, καὶ εἶχε παιδιά γνήσια,
 εἶχε προτείνει νόμο, νὰ θεωροῦνται γνήσιοι Ἀθηναῖοι ὅσοι ἔχουν γεν-
 νηθῇ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο γονεῖς Ἀθηναίους. Ὅταν ὅμως ὁ βασιλιάς τῶν 4
 Αἰγυπτίων ἔστειλε στὴν Ἀθήνα ὡς δωρεὰ σαράντα χιλιάδες μεδί-
 μους σιτᾶρι καὶ ἔπρεπε νὰ μοιραστῇ στοὺς πολίτες, πολλὰς δίκας
 εἶχαν κινηθῇ ἐξαιτίας ἐκεῖνου τοῦ νόμου, γιὰτὶ πολλοὶ ἀμφισβητοῦσαν
 τὸ δικαίωμα τῆς διανομῆς στοὺς μὴ γνήσιους πολίτες, πού ὡς τότε
 ξέφευγαν καὶ ἔμεναν ἀπαράτητοι· ἀρκετοὺς μάλιστα τοὺς συκο-

ΚΕΦ. 37

Ἀνάκληση
 τοῦ Περικλῆ
 στὴ στρατη-
 γία. Ὁ νόμος
 γιὰ τοὺς γνή-
 σιους Ἀθη-
 ναίους.

ὀλίγω πεντακισχιλίων ἐλάττους, οἱ δὲ μείναντες ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ
 κριθέντες Ἀθηναῖοι μύριοι καὶ τετρακισχίλιοι καὶ τεσσαράκοντα τὸ
 5 πλῆθος ἐξητάσθησαν. Ὅντος οὖν δεινοῦ τὸν κατὰ τοσοῦτων ἰσχύ-
 σαντα νόμον ὑπ' αὐτοῦ πάλιν λυθῆναι τοῦ γράφαντος, ἢ παροῦσα δυ-
 στυχία τῷ Περικλεῖ περὶ τὸν οἶκον, ὡς δίκην τινὰ δεδωκότι τῆς ὑπε-
 ροφίας καὶ τῆς μεγαλαυχίας ἐκείνης, ἐπέκλασε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ
 δόξαντες αὐτὸν νεμεσητά τε παθεῖν ἀνθρωπίνων τε δεῖσθαι, συνεχώ-
 ρησαν ἀπογράψασθαι τὸν νόθον εἰς τοὺς φράτορας, ὄνομα θέμενον τὸ
 6 αὐτοῦ. Καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἐν Ἀργινοῦσαις κατανανμαχίσαντα
 Πελοποννησίους ἀπέκτεινεν ὁ δῆμος μετὰ τῶν συστρατήγων.

ΚΕΦ. 38

1 Τότε δὲ τοῦ Περικλέους ἔοικεν ὁ λοιμὸς λαβέσθαι λαβὴν οὐκ
 ὀξεῖαν ὡσπερ ἄλλων οὐδὲ σύντονον, ἀλλὰ βληχρᾶ τινι νόσῳ καὶ μῆκος
 ἐν ποικίλαις ἐχούσῃ μεταβολαῖς διαχρωμένῃ τὸ σῶμα σχολαίως καὶ
 2 ὑπερείπουσιν τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. Ὁ γοῦν Θεόφραστος ἐν τοῖς
 Ἰθιοκοῖς διαπορήσας εἰ πρὸς τὰς τύχας τρέπεται τὰ ἦθη καὶ κινού-
 μενα τοῖς τῶν σωμάτων πάθεσιν ἐξίσταται τῆς ἀρετῆς, ἰστόρηκεν
 ὅτι νοσῶν ὁ Περικλῆς ἐπισκοπομένῳ τινὶ τῶν φίλων δείξειε περιά-
 πτον ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῷ τραχίλῳ περιηρημένον, ὡς σφόδρα κακῶς
 3 ἔχων ὁπότε καὶ ταύτην ὑπομένοι τὴν ἀβελτερίαν. Ἦδη δὲ πρὸς τῷ τε-
 λευτᾷ ὄντος αὐτοῦ, περικαθήμενοι τῶν πολιτῶν οἱ βέλτιστοι καὶ τῶν
 φίλων οἱ περιόντες λόγον ἐποιούντο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνάμεως,
 ὅση γένοιτο, καὶ τὰς πράξεις ἀνεμετροῦντο καὶ τῶν τροπαίων τὸ
 πλῆθος· ἐννέα γὰρ ἦν ἃ στρατηγῶν καὶ νικῶν ἔστησεν ὑπὲρ τῆς πό-
 4 λεως. Ταῦθ' ὡς οὐκέτι συνιέντος, ἀλλὰ καθηρημένου τὴν αἴσθησιν
 αὐτοῦ, διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους· ὁ δὲ πᾶσιν ἐτύγχανε τὸν νοῦν προσε-
 σχηκῶς, καὶ φθεγγόμενος εἰς μέσον ἔφη θαυμάζειν ὅτι ταῦτα μὲν

φαντοῦσαν πὼς δὲν ἦταν γνήσιοι. Τότε, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, καταδικάστηκαν καὶ πουλήθησαν ὡς δοῦλοι σχεδὸν πέντε χιλιάδες, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔμειναν ὡς πολῖτες καὶ θεωρήθηκαν γνήσιοι Ἀθηναῖοι βρέθηκαν δεκατέσσερις χιλιάδες σαράντα. Ἦταν λοιπὸν φοβερό, 5 ὁ νόμος αὐτὸς ποὺ ἐφαρμόστηκε γιὰ τόσα ἄτομα, νὰ καταργηθῆ τώρα ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο ποὺ τὸν πρότεινε. Ἀλλὰ ἡ σημερινὴ οἰκογενειακὴ δυστυχία τοῦ Περικλῆ, ποὺ ἦταν σὰν τιμωρία γιὰ τὴν ὑπεροψία καὶ τὴν ἀλαζονεία του, συγκίνησε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι ἀρκετὰ τιμωρήθηκε ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ τώρα εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ βρῆ τὴν ἐπιείκεια ποὺ ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ ἔδωσαν τὴν ἄδεια νὰ γράψῃ τὸ μὴ γνήσιο παιδί του στὸ μητρώο τῶν πολιτῶν καὶ νὰ τοῦ δώσῃ τὸ ὄνομά του.

Καὶ αὐτὸν ὅμως ἀργότερα, ἀν καὶ νίκησε στὶς Ἀργινοῦσες τοὺς 6 Πελοποννησίους στὴ ναυμαχία, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο μαζί μὲ τοὺς ἄλλους στρατηγούς.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ (Κεφ . 38 - 39)

Τότε φαίνεται πὼς ἡ ἐπιδημία χτύπησε καὶ τὸν Περικλῆ. Ἡ 1 ἄρρωστια δὲν παρουσίασε ὀξύτητα καὶ ὄρμη, ὅπως σὲ ἄλλους. Ἦταν ἥπια, ἀλλὰ μακροχρόνια, εἶχε διάφορες φάσεις καὶ τοῦ ἐξάντλοῦσε σιγὰ σιγὰ τὸ σῶμα καὶ τοῦ ἐρεῖπανε τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. Ὁ Θεόφραστος 2 στὰ «Ἡθικά» του, διερευνώντας ἀν οἱ χαρακτῆρες τῶν ἀνθρώπων ἀλλάζουν ἀνάλογα μὲ ὅσα τοὺς παρουσιάζει κάθε φορὰ ἡ τύχη καὶ ἀν ἀλλοιώνωνται ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ σώματος καὶ χάνουν τὴν ἀρετὴ τους, διηγεῖται ὅτι ὁ Περικλῆς, ὅταν ἦταν ἄρρωστος, ἔδειξε σὲ κάποιον φίλο του ποὺ ἤρθε νὰ τὸν δῆ ἕνα φυλαχτὸ ποὺ τοῦ εἶχαν κρεμάσει οἱ γυναῖκες στὸ λαιμό, σὰ νὰ τοῦ ἔδινε νὰ καταλάβῃ σὲ ποιά σοβαρὴ κατάσταση βρίσκεται, ἀφοῦ ἀνέχεται καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀνοησία.

Ἐνῶ αὐτὸς πλησίαζε πιά στὸ θάνατο, καθισμένοι γύρω του οἱ 3 ἐπισημότεροι πολῖτες καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς φίλους του εἶχαν ἐπιζῆσει μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ δύναμη ποὺ εἶχε καὶ ἀπαριθμοῦσαν τίς πράξεις καὶ τὰ πολλὰ του τρόπαια· καὶ ἦταν ἐννιά τὰ τρόπαια ποὺ εἶχε στήσει ἀπὸ μέρος τῆς Ἀθήνας σὰ στρατηγὸς καὶ νικητῆς. Τὰ 4 ἔλεγαν αὐτὰ μεταξὺ τους, μὲ τὴν ἰδέα πὼς αὐτὸς εἶχε χάσει τίς αἰσθήσεις του καὶ δὲν καταλάβαινε πιά. Καὶ ὅμως ἐκεῖνος πρόσεχε σὲ ὅλα

ΚΕΦ. 38

Ὁ Περικλῆς προσβάλλεται ἀπὸ τὴν ἐπιδημία. Ἐγκώμιο τῶν ἀρετῶν του.

ἐπαινοῦσιν αὐτοῦ καὶ μνημονεύουσιν, ἃ καὶ πρὸς τύχης ἐστὶ κοινὰ καὶ γέγονεν ἤδη πολλοῖς στρατηγοῖς, τὸ δὲ κάλλιστον καὶ μέγιστον οὐ λέγουσιν. « Οὐδείς γάρ », ἔφη, « δι' ἐμὲ τῶν ὄντων Ἀθηναίων μέλαν ἱμάτιον περιεβάλετο. »

ΚΕΦ. 39

- 1 Θαναστος οὖν ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ πραότητος, ἦν ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ μεγάλας ἀπεχθείαις διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ φρονήματος, εἰ τῶν αὐτοῦ καλῶν ἠγγεῖτο βέλτιστον εἶναι τὸ μῆτε φθόνῳ μῆτε θυμῷ χαρίσασθαι μηδὲν ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως,
- 2 μὴδὲ χρήσασθαι τινι τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀνηκέστῳ. Καὶ μοι δοκεῖ τὴν μειρακιώδη καὶ σοβαρὰν ἐκείνην προσωνυμίαν ἐν τούτῳ ποιεῖν ἀνεπίφθορον καὶ πρέπουσαν, οὕτως εὐμενὲς ἦθος καὶ βίον ἐν ἐξουσίᾳ καθαρὸν καὶ ἁμίαντον Ὀλύμπιον προσαγορεύεσθαι, καθάπερ τὸ τῶν θεῶν γένος ἀξιοῦμεν αἴτιον μὲν ἀγαθῶν, ἀναίτιον δὲ κακῶν πεφυκὸς ἄρχειν καὶ βασιλεύειν τῶν ὄντων, οὐχ ὥσπερ οἱ ποιηταὶ συνταράττοντες ἡμᾶς ἀμαθεστάταις δόξαις ἀλίσκονται τοῖς αὐτῶν μυθεύμασι, τὸν μὲν τόπον, ἐν ᾧ τοὺς θεοὺς κατοικεῖν λέγουσιν, ἀσφαλὲς ἔδος καὶ ἀσάλευτον καλοῦντες, οὐ πνεύμασιν, οὐ νέφεσι χρώμενον, ἀλλ' αἰθρία μαλακῆ καὶ φωτὶ καθαρωτάτῳ τὸν ἅπαντα χρόνον ὁμαλῶς περιλαμπόμενον, ὡς τοιαύτης τινὸς τῷ μακαρίῳ καὶ ἀθανάτῳ διαγωγῆς μάλιστα προεπούσης, αὐτοὺς δὲ τοὺς θεοὺς ταραχῆς καὶ δυσμενείας καὶ ὀργῆς ἄλλων τε μεστοὺς παθῶν ἀποφαίνοντες, οὐδ' ἀνθρώποις
- 3 νοῦν ἔχουσι προσηκόντων. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐτέρας δόξει πραγματείας εἶναι.

Τοῦ δὲ Περικλέους ταχεῖαν αἴσθησιν καὶ σαφῆ πόθον Ἀθηναίοις ἐνεργάζετο τὰ πράγματα. Καὶ γὰρ οἱ ζῶντος βαρυνόμενοι

ὅσα ἔλεγαν, τοὺς ἔκοψε τὴν ὁμιλία τους καὶ τοὺς εἶπε πὼς ἀπορεῖ γιατί ἐπαινοῦν καὶ μνημονεύουν τὰ ἔργα του ἐκεῖνα πού καὶ ἡ τύχη βοήθησε νὰ γίνουν καὶ πού ἔχουν κάμει ἤδη πολλοὶ στρατηγοί, δὲν ἀναφέρουν ὅμως τὸ καλύτερο καὶ τὸ σπουδαιότερο, ὅτι «Κανεῖς ἸΑθηναῖος δὲ μαυροφόρεσε ἐξαιτίας του.»

Ἦταν, ἀλήθεια, θαυμαστός ἄνθρωπος, ὄχι μόνο γιὰ τὴ μετριοπάθεια καὶ τὴν πραότητα, πού διατήρησε μέσα σὲ τόσο πολλὲς περιστάσεις καὶ σὲ τόσο μεγάλες ἐχθρότητες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ φρονήματός του. Πίστευε πὼς τὸ καλύτερο ἀπ' ὅλα τὰ προτερήματά του εἶναι τὸ ὅτι, ἂν καὶ εἶχε τόσο μεγάλη δύναμη, ποτὲ δὲν παρασύρθηκε οὔτε ἀπὸ φθόνο οὔτε ἀπὸ θυμὸ καὶ ποτὲ δὲν ἀντίκρισε κανέναν ἀντίπαλό του σὰν ἐχθρὸ ἀσυμφιλίωτο. Καὶ νομίζω πὼς ἡ ἀλαζονικὴ καὶ βαριά ἐκείνη προσωνομία πού τοῦ ἔδωσαν, ὅταν τὸν εἶπαν «Ὀλύμπιο», μόνο γιὰ τοῦτο εἶναι ἀποδεχτὴ καὶ σωστὴ, γιατί δόθηκε σὲ ἄνθρωπο πού εἶχε τόσο ἥρεμο χαρακτῆρα καὶ ἔζησε ζωὴ τόσο καθαρὴ καὶ ἀμίαντη παρ' ὅλη τὴ μεγάλη ἐξουσία πού εἶχε στὰ χέρια του. Τὸ ἴδιο πιστεύομε πὼς συμβαίνει καὶ στὸ γένος τῶν θεῶν. Πιστεύομε πὼς οἱ θεοὶ εἶναι αἵτιοι τοῦ καλοῦ καὶ ὄχι τοῦ κακοῦ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι κύριοι καὶ βασιλεῖς τοῦ σύμπαντος. Δὲν πιστεύομε τὰ λόγια τῶν ποιητῶν πού μᾶς ταραάζουν μὲ τίς τόσο ἀνόητες δοξασίες τους, ὅπως φαίνεται καθαρὰ στὰ ἴδια τους τὰ ποιήματα. Μᾶς λένε πολὺ σωστά ὅτι ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τῶν θεῶν εἶναι ἓνα μέρος σταθερὸ καὶ ἀσάλευτο, πού δὲν ἔχει ἀνέμους οὔτε νέφη, παρὰ καταυγάζεται αἰώνια καὶ ἀδιατάραχτα ἀπὸ καθαρὴ ξαστεριά καὶ λαμπρότατο φῶς, γιατί ἓνα τέτοιο εἶδος ζωῆς ἀρμόζει προπάντων σὲ μακάρια καὶ ἀθάνατα ὄντα· καὶ ὅμως αὐτοὺς τοὺς θεοὺς μᾶς τοὺς παρουσιάζουν γεμάτους ἀπὸ ταραχὴ καὶ μῖσος καὶ ὀργή καὶ ἀπὸ ἄλλα ταπεινὰ πάθη, πού δὲν ἀρμόζουν οὔτε σὲ ἀνθρώπους μυαλωμένους. Ἄλλ' αὐτὰ ἴσως ἔχουν τὴ θέση τους σὲ ἄλλου εἴδους πραγματεία.

Ὅταν ὁ Περικλῆς πέθανε, τὰ γεγονότα πού ἀκολούθησαν ἔκαμαν γρήγορα αἰσθητὴ στοὺς ἸΑθηναίους τὴν ἔλλειψή του καὶ ὅλοι τὸν ἀποζητοῦσαν μὲ μεγάλο πόθο. Ἀκόμη καὶ ὅσοι αἰσθάνονταν βαριά τὴ δύναμή του, ὅσο ἐκεῖνος ζοῦσε, γιατί τοὺς ἐπισκίαζε, ἀμέσως μόλις αὐτὸς ἔλειψε καὶ δοκίμασαν ἄλλους πολιτικούς καὶ ἄλλους ἀρχηγούς, συμφωνοῦσαν ὅτι ποτὲ δὲν εἶχε φανῆ ἄλλος ἄνθρωπος μὲ χαρακτῆρα

1 ΚΕΦ. 39

Χαρακτηρισμός τοῦ Περικλή. Ὁ θάνατός του. Τὰ ἐπακόλουθα.

2

3

τὴν δύναμιν ὡς ἀμανροῦσαν αὐτούς, εὐθὺς ἐκποδῶν γενομένου πει-
 ρώμενοι ἠητόρων καὶ δημαγωγῶν ἑτέρων, ἀνωμολογοῦντο μετριώ-
 4 τερον ἐν ὄγκῳ καὶ σεμνότερον ἐν πραότητι μὴ φῶναι τρόπον. Ἡ δ'
 ἐπίφθορος ἰσχὺς ἐκείνη, μοναρχία λεγομένη καὶ τυραννὶς πρότερον,
 ἐφάνη τότε σωτήριον ἔρουμα τῆς πολιτείας γενομένη· τοσαύτη φθορὰ
 καὶ πλῆθος ἐπέκειτο κακίας τοῖς πράγμασιν, ἦν ἐκεῖνος ἀσθενῆ καὶ
 ταπεινὴν ποιῶν ἀπέκρουπτε καὶ κατεκώλυνεν ἀνίκηστον ἐν ἐξουσίᾳ
 γενέσθαι.

πὺς μετρημένα στὴν περηφάνια του καὶ πὺς σεβαστὸ στὴν πραότητά του. Ἄλλὰ ἡ δύναμή του ἐκείνη πὺς προκαλοῦσε τὸ φθόνον καὶ τὴν ἔλεγον πρῶτύτερα μοναρχία καὶ τυραννία, φάνηκε τότε πόσο σωτήριο στήριγμα ἦταν γιὰ τὴν πολιτεία. Τότε φάνηκε πόσο εἶχε εἰσχωρήσει στὴν πολιτικὴ ζωὴ ἡ διαφθορὰ καὶ πόσο μεγάλη φαυλότητα ὑπῆρχε, πὺς ἐκεῖνος τὴν περιόριζε καὶ τὴν ἐλάττωνε σὲ σημείον πὺς νὰ εἶναι κρυμμένη, καὶ τὴν ἐμπόδιζε νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ νὰ μεταβληθῇ σὲ ἐξουσία, πὺς τότε θὰ ἦταν ἀθεράπευτη.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

Σελ. 117

Κεφ. 3. *Ἀκαμαντίδα φυλή*, μία ἀπὸ τὶς δέκα φυλὲς τῆς Ἀττικῆς μετὰ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ Κλεισθένη τὸ 507 π.Χ.

στὸ δῆμο τοῦ Χολαργοῦ, ποῦ ἀνῆκε στὴν Ἀκαμαντίδα φυλή. Ἄγνωστη ἡ θέση τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ δήμου. Ἴσως στὰ Β.Δ. τῆς Ἀττικῆς.

Ξάνθιππος, ὁ πατέρας τοῦ Περικλῆ. Νίκησε τοὺς Πέρσες στὴ Μυκάλῃ (ποῦ εἶναι ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Σάμο) τὴν ἴδια μέρα ποῦ κέρδισε ὁ Πausanίας τὴ νίκη στὶς Πλαταιές (479 π.Χ.).

ἡ *Ἀγαρίστη*, ἡ μητέρα τοῦ Περικλῆ, δὲν ἦταν ἐγγονὴ παρὰ ἀνεψιὰ τοῦ Κλεισθένη (κόρη τοῦ ἀδερφοῦ του Ἰπποκράτη), ὅπως λέει ὁ Ἡρόδοτος.

ὁ *Κλεισθένης*, ποῦ ἀνῆκε στὴν παλαιὰ καὶ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. Αὐτὸς μὲ τὴ βοήθεια τῶν Σπαρτιατῶν κατόρθωσε νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἐξουσία τῶν Πεισιστρατιδῶν στὴν Ἀθήνα (τὸ 510 π.Χ.). Ἔδιωξε τὸν Ἰππία, τὸ γιὸ τοῦ Πεισιστράτου, καὶ ἐγκαθίδρυσε τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα (τὸ 508 π.Χ.).

Κεφ. 4. *Δάμων*. Ἀθηναῖος μουσικὸς τοῦ 5 π.Χ. αἰ., ποῦ εἶχε φήμη ἀνθρώπου σοφοῦ καὶ ἐμπειροῦ στὴν πολιτικὴ.—Ὁ Πλούτ. προσθέτει τὴ γραμματικὴ λεπτομέρεια ὅτι τὸ ὄνομα *Δάμων* προφέρεται μὲ βραχύχρονη τὴν πρώτη συλλαβή, δηλ. ὅπως προφέρομε καὶ ἐμεῖς σήμερα (*Δά-μων*), ἐνῶ ἂν ἦταν μακρόχρονη, θὰ προφερόταν *Δαά-μων*, γιὰτὶ οἱ ἀρχαῖοι τὸ μακρόχρονο φωνῆεν τὸ πρόφεραν σὲ διπλάσιο χρόνο περίπου ἀπὸ ὅσο τὸ βραχύχρονο (ἀπὸ τὸ *δαμάω*, *δαμάζω*, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ *δήμος*).

Ἀριστοτέλης, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 96.

Πυθακλείδης, ἀπὸ τὴ νῆσο Κέα, φιλόσοφος καὶ μουσικὸς.

Πλάτων ὁ κωμικός. Ἐζῆσε τὸν 4 π.Χ. αἰ., (σύγχρονος τοῦ μεγάλου κωμικοῦ Ἀριστοφάνη). Ἐγράψε πολλὰς κωμωδίας ἀπὸ τὶς ὁποῖες σώζονται μόνο μερικὰ ἀποσπάσματα.

Χείρων ὁ κωμικός Πλάτων φαντάζεται ὅτι ὁ σοφὸς Κένταυρος Χείρων ποῦ δίδαξε τὸν Ἀχιλλέα, ἦταν δάσκαλος καὶ τοῦ Περικλῆ.

Σελ. 119

Ζήνων, από τὴν Ἑλέα τῆς Ν. Ἰταλίας, σπουδαῖος Ἑλληνας φιλόσοφος τοῦ 5 π.Χ. αἰ., μαθητῆς τοῦ Παρμενίδη.

Παρμενίδης, ἔξοχος Ἑλληνας φιλόσοφος τοῦ 5 π.Χ. αἰ. ἀπὸ τὴν Ἑλέα τῆς Ν. Ἰταλίας, ὅπου ὑπῆρχε ὀνομαστὴ σχολὴ φιλοσόφων (Ἑλεατικὴ σχολή).

Τίμων ὁ Φλειάσιος (δηλ. ἀπὸ τῆ Φλειούντα, πόλη ΒΔ τῆς Νεμέας). Ἐζῆσε κατὰ τὶς ἀρχὰς τοῦ 3. π.Χ. αἰ. καὶ ἔγραψε τραγωδίες, σατυρικά δράματα καὶ ἓνα ἔμμετρο ἔργο πού ἐπιγράφεται « Σίλλοι » (δηλ. σατυρικά ποιήματα), στὸ ὁποῖο σατύριζε πολλοὺς φιλοσόφους· σ' αὐτὸ σατυρίζει καὶ τὸ φιλόσοφο Ζήνωνα μὲ τοὺς στίχους πού παραθέτει ἐδῶ ὁ Πλούτ.

διπλόγλωσσος, ἱκανὸς καὶ νὰ ὑποστηρίξη καὶ νὰ κατακρίνη μὲ ἐπιχειρήματα τὸ ἴδιο πράγμα.

Ἀναξαγόρας, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 87.

Κεφ. 5. μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη· ἔννοεῖ τὴν ἐξέταση τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων.

Σελ. 121

Ἴων, λυρικός καὶ τραγικός ποιητῆς τοῦ 5. π.Χ. αἰ. ἀπὸ τῆ Χίο.

ἓνα σατυρικό μέρος· στοὺς ἀρχαίους δραματικούς διαγωνισμοὺς ἐπαιζαν τρεῖς τραγωδίες μαζί (τριλογία) καὶ στὸ τέλος ἓνα σατυρικό δράμα πού ξεκούραζε κάπως τοὺς θεατῆς μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν Σατύρων, συνοδῶν τοῦ Διονύσου πού εἶχαν εὐθυμὴ ἐμφάνιση. Ὁ Πλούτ. λέει ὅτι κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Ἴωνα πρέπει καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνθρώπων νὰ ἔχη βέβαια τὴ σοβαρότητά της, ἀλλὰ νὰ ἐκδηλώνεται μὲ εὐχάριστο τρόπο.

Ζήνων, βλ. σημ. παραπάνω.

Κεφ. 6. μετεωρολογικά φαινόμενα· Βλ. παραπάνω μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη.

Θουκυδίδης, γιὸς τοῦ Μελησία, ἀπὸ τὸ δῆμο Ἀλωπεκῆς, γαμπρὸς τοῦ Κίμωνα· αὐτὸς ἦταν πολιτικός ἀντίπαλος τοῦ Περικλή. Δὲν πρέπει νὰ κάνουμε σύγχυση τοῦ Θουκυδίδη αὐτοῦ μὲ τὸν ἱστορικό Θουκυδίδη. Ἐζῆσαν καὶ οἱ δύο τὴν ἴδια ἐποχὴ.

Σελ. 123

ὁ ἦχος τῶν μετάλλινων δίσκων· οἱ ἀρχαῖοι, μὲ τὸ χτύπημα μετάλλινων δίσκων ἔδιναν ὀρισμένα συνθήματα στὸ στρατό, σὲ ἀθλητικὰς ἀσκήσεις κτλ. Οἱ μάντις πού χρησιμοποιοῦσαν διάφορα μέσα, γιὰ νὰ προλέγουν τὰ μέλλοντα, ἔλεγαν πῶς καὶ ἀπὸ τὸν ἦχο τῶν μετάλλινων δίσκων μποροῦσαν νὰ προφητεύουν.

ἡλιακὰ ρολόγια (ἀρχ. γνώμονες), πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ τὴ μέτρηση τῆς ὥρας. Σὲ μιὰν ἐπιφάνεια στηριζόταν ἕνας στυλίσκος (δείκτης) πού ἦ σκιά του, ὅπως μετατοπίζεται ἀνάλογα μὲ τὴ θέση τοῦ ἡλίου, ἔδειχνε τὴν ὥρα. Καὶ ἡ σκιά αὐτῆ (κατὰ τὴ θέση, τὸ μέγεθος ἢ τὴν ἔνταση πού εἶχε) ἦταν γιὰ τοὺς μάντις σημάδι ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔλεγαν πῶς μποροῦσαν νὰ προβλέψουν τὰ μέλλοντα.

Κεφ. 7. Πεισίστρατος, ὁ Ἀθηναῖος τύραννος (ἀρχοντας μὲ ἀπεριόριστα δικαιώματα) πού κυβέρνησε τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 538 π.Χ. ὡς τὸ θάνατό του (527 π.Χ.).

οἱ πολὺ ἡλικιωμένοι τὴν ἐποχὴ πού ὁ Περικλῆς ἦταν νέος, περίπου 20 ἐτῶν, δηλ. κατὰ τὸ 470 π.Χ., οἱ ἡλικιωμένοι πού εἶχαν γνωρίσει τὸν Πεισίστρατο θὰ ἦταν περίπου ἐξηντάρηδες· αὐτοὶ πού πρόφτασαν νὰ παρακολουθήσουν τὴ δράση του θὰ ἦταν ἀκόμη μεγαλύτεροι.

ὅταν ὁ Ἀριστείδης πέθανε, δηλ. τὸ 467 π.Χ.

καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξοστρακίστηκε, δηλ. τὸ 472 π.Χ.

τὸν Κίμωνα τὸν ἀπασχολοῦσαν οἱ ἐκστρατεῖες· ἀπὸ τὸ 467 π.Χ. εἶχε ἀνατεθῆ στὸν Κίμωνα ἡ ἀρχηγία τοῦ στόλου ἐναντίον τῶν Περσῶν· νίκησε στὸν Εὐρυμέδοντα τὸ 468 π.Χ. καὶ ἡ ἐκστρατεία του στὴ Θάσο ἐγίνε τὸ 465.

φοβήθηκε μήπως προκαλέσῃ τὴν ὑποψία ὅτι θέλει νὰ γίνῃ τύραννος, γιὰτὶ τότε θὰ τὸν ἐξοστράκιζαν· ἔτσι εἶχε ἐξοστρακιστῆ καὶ ὁ πατέρας του Ξάνθιππος τὸ 484 π.Χ.

Σελ. 125

πρὸς τὴν ἀγορά· ἀγορὰ λεγόταν κυρίως ὁ τόπος ὅπου συκεντρῶνονταν οἱ πολῖτες, συζητοῦσαν διάφορα ζητήματα τῆς πολιτείας, ἀγόρευαν οἱ ρήτορες κτλ. Περίφημη ἦταν στὴν Ἀθήνα ἡ ἀγορὰ τοῦ Κεραμεικοῦ, πού εἶχε πολλὰ γλυπτὰ ἔργα.

τὴν ὥρα πού θά ἀρχίζαν νά πίνουν· τὸ δεῖπνο τῶν ἀρχαίων, ὅταν ὑπῆρχαν καλεσμένοι, τελείωνε μὲ « σπονδές », δηλ. ἔχουναν λίγο ἀνέρωτο κρασί (« ἄκρατον οἶνον ») πρὸς τιμὴ τῶν θεῶν· ἔπειτα ἀκολουθοῦσε ἡ οἰνοποσία (ὁ πότος ἢ συμπόσιο) μὲ νερωμένο κρασί καὶ ἀρχίζαν φαιδρὲς συζητήσεις, τραγούδια, χοροὶ κτλ.

ὅσο ἐκδηλώνεται περισσότερο· δηλ. κατὰ τὸν Πλούτ. ὁ ἀληθινὰ ἐνάρετος ἄνθρωπος πρέπει νά δείχνῃ τὴν ἀρετὴ του στίς κοινωνικὰς του σχέσεις καὶ νά μὴ μένη κλεισμένος στὸν ἑαυτό του, ὅπως ἔκανε ὁ Περικλῆς.

Κριτόλαος, ἀπὸ τῆ Λυκία τῆς Μ. Ἀσίας, φιλόσοφος τοῦ 2. π.Χ., πού εἶχε πάρει μέρος σὲ μιὰν ἀποστολὴ στὴ Ρώμη καὶ ἔκαμε γνωστὴ στοὺς Ρωμαίους τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία.

« Σαλαμινία », καὶ ἡ « Πάραλος » ἦταν τὰ δύο ἱερὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, πού ἀναλάβαιναν σπουδαῖες ἀποστολές. Πρόσεξε τὴν παρομοίωση τοῦ Περικλῆ μὲ τὴ « Σαλαμινία ».

ὁ Ἐφιάλτης, πού εἶχε ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία τῶν δημοκρατικῶν μετὰ τὸ Θεμιστοκλῆ καὶ περιόρισε τὰ δικαιώματα τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ἄφθογο καὶ ἀνέρωτο κρασί ἐλευθερίας· μεταφορικὴ ἔκφραση (πῶς θά λέγαμε τὸ νόημα αὐτὸ μὲ κυριολεξία ;)

τὴν Εὐβοία τὴ δάγκωνε κτλ., μεταφορικὲς ποιητικὲς ἐκφράσεις, δηλ. πολεμοῦσε στὴν Εὐβοία (βλ. κεφ. 23, 3) καὶ καταπίεζε τὰ νησιά πού ἀνήκαν στὴν ἀθηναϊκὴ συμμαχία. Ἄγνωστος ὁ ποιητὴς τῶν στίχων αὐτῶν.

Κεφ. 8. σὰν ἓνα μουσικὸ ὄργανο κτλ. (παρομοίωση), δηλ. ὅπως ἓνα ἐγχορδο μουσικὸ ὄργανο μὲ τὸ τέντωμα τῶν χορδῶν του δυναμώνει τὸν ἦχο του, ἔτσι καὶ ὁ Περικλῆς, ὅταν μιλοῦσε, χρησιμοποιοῦσε τίς διδασκαλίαι τοῦ Ἀναξαγόρα καὶ ἔδινε στὸ λόγο του περισσότερὴ δύναμη.

Σελ. 127

« βροντοῦσε καὶ ἄστραφτε »· ἔτσι λέει γιὰ τὸν Περικλῆ ὁ μέγας κωμικὸς ποιητὴς Ἀριστοφάνης στὴν κωμωδία του πού ἔχει τὸν τίτλο « Ἀχαρνεῖς ».

ὁ Θουκυδίδης, βλ. σημ. σελ. 194. Ὁ ἀριστοκρατικὸς αὐτὸς πολιτικὸς διατηροῦσε φιλικὲς σχέσεις μὲ τὸν Ἀρχίδαμο, τὸ βασιλεῖα

τῆς Σπάρτης (469 - 427 π.Χ.). Τὸ ἀριστοκρατικὸ κόμμα τῆς Ἀθήνας ἦταν πάντοτε φιλικὸ πρὸς τὴ Σπάρτη.

τὰ ψηφίσματά του· μερικὰ ἀπὸ τὰ ψηφίσματα ποὺ πρότεινε ὁ Περικλῆς καὶ δέχτηκε ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἀναφέρονται παρακάτω στὰ κεφ. 10,4· 17,1· 20,2· 30,2 κτλ.

τὴν Αἴγινα· ἡ Αἴγινα ἦταν ἰσχυρὸς ἀντίπαλος γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, γιατί παλαιότερα εἶχε τὰ πρωτεῖα τοῦ ἐμπορίου στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο καὶ στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ διεκδικοῦσε νὰ ξαναπάρῃ τὴν παλαιὰ τῆς δύναμη. Γι' αὐτό, ὅπως βρισκόταν στὴν εἴσοδο τοῦ Σαρωνικοῦ, ἦταν μιὰ « τσίμπλα » στὰ μάτια τοῦ Πειραιᾶ (μεταφορικὴ ἔκφραση· πῶς θὰ λέγαμε στὴν κυριολεξία ;)

βλέπω τώρα καθαρὰ τὸν πόλεμο νὰ ἐρχεται τρέχοντας κτλ.· προσωποποίηση τοῦ πολέμου.

Στησίμβροτος ἱστοριογράφος ἀπὸ τὴ Θάσο, σύγχρονος τοῦ Περικλῆ. Ἔγραψε ἓνα ἔργο γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ, τὸν Περικλῆ καὶ τὸν πολιτικὸ Θουκυδίδη.

Σελ. 129

Κεφ. 9. κληρουχίες κτλ. Κληρουχία λεγόταν ἡ διανομὴ μὲ κλήρο μιᾶς νικημένης χώρας σὲ ἄπορους πολίτες (κληρούχους)· οἱ κληρουχίες ὑπῆρχαν καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Περικλῆ, αὐτὸς ὅμως τὶς ὀργάνωσε πρὸ συστηματικὰ καὶ τὶς ἐφάρμοσε συχνότερα.

θεωρικὰ, δηλ. τὰ χρήματα ποὺ ἐπαιρναν ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο οἱ ἄποροι πολίτες, γιὰ νὰ ἀγοράζουν εἰσιτήρια τοῦ θεάτρου σὲ μεγάλες γιορτές, ὥστε νὰ μὴ στεροῦνται καὶ αὐτοὶ τὶς πνευματικὲς ψυχαγωγίες, ἀφοῦ ἄλλα τὰ ἀγαθὰ πρέπει νὰ εἶναι κοινὰ γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες σὲ μιὰν ἀληθινὴ δημοκρατία.

ἀποζημιώσεις· τέτοιες ἀποζημιώσεις ἐπαιρναν οἱ πολίτες γιὰ τὶς μέρες ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀφήνουν τὴν ἐργασία τους, γιὰ νὰ λάβουν μέρος σὲ δημόσιες ὑπηρεσίες (στὰ δικαστήρια σὰ δικαστές, στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου ἢ στὸ στρατό).

Δαμωνίδης, ἴσως εἶναι ὁ Δάμων (κεφ. 4,1) ἀπὸ τὴν Οἴη, ποὺ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς δήμους τῆς Ἀττικῆς (λέγεται καὶ Ὁα ἢ Ὁή). Ἄγνωστο ποῦ ἀκριβῶς ἦταν. Ἴσως πρὸ πέρα ἀπὸ τὸ σημερινὸ Δαφνί.

'Αριστοτέλης (βλ. Θεμ. σημ. σελ. 96) τὰ ἀναφέρει αὐτὰ στὸ ἔργο του « Ἀθηναίων Πολιτεία ».

δὲν εἶχε κληρωθῆ· πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὸν Περικλῆ τὴν κυβερνητικὴ ἐξουσία τὴν εἶχαν οἱ 9 ἄρχοντες, δηλ. ἕνας « ἄρχων » (πού λεγόταν καὶ ἐπώνυμος), ἕνας « πολέμαρχος », ἕνας « βασιλεὺς » (πού εἶχε κυρίως ἱερατικὰ καθήκοντα) καὶ 6 « θεσμοθέτες ». Τοὺς ἄρχοντες αὐτοὺς τοὺς ὄριζαν μὲ κλῆρο ἀπὸ ἕναν κατάλογο ὑποψηφίων ἀπὸ τὶς 10 φυλές. Ἡ θητεία τῶν 9 ἀρχόντων διαρκοῦσε ἕνα χρόνο. Μετὰ τὴ λήξη τῆς θητείας τους, ἂν ὁ λαὸς ἐπιδοκίμαζε τὴ δράση τους, γίνονταν ἰσόβια μέλη τῆς βουλῆς τοῦ Ἄρειου Πάγου. μὲ μεσολάβηση τοῦ Ἐφιάλτη, βλ. σημ. 196.

Σελ. 131

ὁ ἐξοστρακισμὸς τοῦ Κίμωνα ἔγινε τὸ 461 π.Χ.

Κεφ. 10. μὲ μεγάλο στρατό· τὸ 457 π.Χ. οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ στρατὸ ἀπὸ 11500 ἄντρες μπῆκαν στὴν περιοχὴ τῆς Τανάγρας (πού ἦταν ἀρχαία πόλη τῆς Α. Βοιωτίας, κοντὰ πρὸς τὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ἄσωποῦ ποταμοῦ, στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς). Ἐναντίον τους παρατάχτηκαν 14000 Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ τελικῶς νίκησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι.

στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς, δηλ. ἐκεῖ, στὴν περιοχὴ τῆς Τανάγρας.

στὶς δύο πόλεις, δηλ. τὴν Ἀθῆνα καὶ τὴ Σπάρτη.

Ἐλπινίκη, ἀδερφή τοῦ Κίμωνα ἀπὸ ἄλλη μητέρα, πού εἶχε ἀνακατευτῆ στὰ πολιτικά.

Σελ. 133

ὅταν αὐτὸς δικαζόταν ἡ δίκη τοῦ Κίμωνα ἔγινε τὸ 463 π.Χ., ὅταν εἶχε ὑποτάξει τὴ Θάσο καὶ γύρισε στὴν Ἀθῆνα· κατηγορήθηκε πὼς εἶχε δωροδοκηθῆ ἀπὸ τὸ βασιλιά τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρο Α', γιὰ νὰ μὴν πειράξῃ τὴ χώρα του.

Ἰδομενέας, ἀπὸ τὴ Λάμψακο (πόλη τῆς μικρασιατικῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου). Ἐζῆσε τὸν 3. π.Χ. αἰ., ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Ἐπικούρου καὶ ἔγραψε βιβλίον « Περὶ δημαγωγῶν », πού περιέχει πολλὰ ἀνεύθυνες διηγήσεις καὶ συκοφαντικὰς κακολογίαις γιὰ διάφορα πολιτικά πρόσωπα.

ὅπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης, στὸ ἔργο του «Ἀθηναίων Πολιτεία».

στὴν Κύπρο, ὁ Κίμων πέθανε, ὅταν πολιορκοῦσε τὸ Κίτιο τῆς Κύπρου τὸ 449 π.Χ., πολεμώντας τοὺς Πέρσες.

Κεφ. 11. Θουκυδίδης, ὁ πολιτικός ἀντίπαλος τοῦ Περικλῆ (βλ. σημ. σελ. 194).

Σελ. 135

ἔμενε διαρκῶς μέσα στὴν πόλη, ἐνῶ ὁ προκατόχος του ὁ Κίμων ἦταν ἀπασχολημένος σ' ἐστρατείες τὸν περισσότερο καιρὸ (βλ. κεφ. 7,3).

ὅπως συμβαίνει σ' ἓνα σιδερένιο ἀντικείμενο, πού ἔχει στὸ ἐσωτερικό του κάποιο ράγισμα κρυφὸ κτλ. παρομοίωση (ἀνάλυση τὰ στοιχεῖα τῆς).

χαλάρωνε τὸ χαλινὸ ἀπὸ τὸ λαό, μεταφορική ἔκφραση (σὲ ποιά περίπτωσι χρησιμοποιοῦται κυριολεκτικὰ ἢ ἔκφραση αὐτή;)

μὲ εὐγενεῖς εὐχαριστήσεις, δηλ. μὲ ἐκδηλώσεις πού εἶχαν καλλιτεχνικὸ περιεχόμενο, ἱκανὲς νὰ ψυχαγωγῆσουν τὸ λαό, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν μορφώσουν.

χίλιους κληρούχους, βλ. σημ. σελ. 197 γιὰ τὶς κληρουχίες.

Χερσόνησος, ἢ βόρεια ἢ εὐρωπαϊκὴ χερσόνησος τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐκεῖ ἔστειλε ὁ Περικλῆς τὸ 447 π.Χ. 1.000 ἐποίκους Ἀθηναίους.

οἱ Βισάλτες, θρακικὸς λαὸς κοντὰ στὸ Στρυμόνα.

ἡ Σύβαρη, πλούσια ἑλληνικὴ πόλις στὸν Ταραντικὸ κόλπο, τὸ 510 π.Χ. καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς Κροτωνιάτες καὶ τὸ 444 π.Χ. μὲ φροντίδα τοῦ Περικλῆ ἀνοικοδομήθηκε καὶ μετονομάστηκε «Θούριοι».

Σελ. 137

Κεφ. 12. πῆρε ἀπὸ τὴ Δῆλο τὰ κοινὰ χρήματα κτλ. Οἱ συμμαχικὲς πόλεις ἔδιναν κάθε χρόνο γιὰ τὴν κοινὴ σωτηρία καὶ γιὰ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Περσῶν χρηματικὲς εἰσφορές. Τὰ ποσὰ αὐτὰ πού οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ τὰ διαθέτουν γιὰ τὴν παρασκευὴ ἀξιόμαχου ναυτικοῦ, τὰ φύλαγαν στὴ Δῆλο οἱ λεγόμενοι Ἑλληνοταμίαι. Ἀλλὰ τὸ 454 π.Χ. κατὰ πρότασιν τοῦ Περικλῆ τὸ κοινὸ συμ-

μαχικό ταμείο μεταφέρθηκε στην 'Αθήνα και τὰ χρήματα ἔμεναν φυλαγμένα στὸν ὀπισθόδρομο τοῦ Παρθενώνα μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι ἐκεῖ ἦταν πιὸ ἀσφαλισμένα.

χιλιοτάλαντους ναοὺς· δηλ. γιὰ τὸν καθένα δαπανήθηκαν χίλια τάλαντα. Γιὰ μερικά κτίσματα δαπανήθηκαν μεγαλύτερα ποσά· γιὰ τὰ Προπύλαια, λένε πὼς χρειάστηκαν 2.000 τάλαντα καὶ γιὰ τὸν Παρθενώνα ἀκόμη περισσότερα.

Σελ. 139

ὁ ἐργατικός λαὸς κτλ. δηλ. οἱ θῆτες· αὐτοί, ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν νὰ ἔχουν ὀπλισμὸ οὔτε ἄλογα, ὑπηρετοῦσαν μόνο ὡς « φιλοί », δηλ. στρατιῶτες μὲ ἑλαφρὸ ὀπλισμὸ (ἀκόντια, τόξα καὶ σφενδόνες, χωρὶς ἀσπίδα).

ἔβενος, σκληρότατο μαῦρο ξύλο ἀπὸ τὴν 'Αφρική καὶ τὶς 'Ινδίες.

Κεφ. 13. ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα· εἶναι πράγματι ἀξιοθαύμαστο τὸ ὅτι τόσα ὑπέροχα κτίσματα πού ἐλάμπρυναν τὴν 'Αθήνα, συντελέστηκαν σὲ τόσο σύντομο διάστημα, δηλ. κατὰ τὴν ἀκμὴ τῆς πολιτικῆς σταδιοδρομίας ἑνὸς μόνο ἀνθρώπου, τοῦ Περικλῆ. Αὐτὸς μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Φειδία καὶ τῶσων ἄλλων καλλιτεχνῶν, ἔκαμε τὴν 'Ακρόπολη τὸ λαμπρότερο καλλιτεχνικὸ κέντρο τῶν αἰώνων. Ἄν λάβῃ κανεὶς ὑπόψιν τοῦ ὅτι μαζὶ μὲ τοὺς ἐξαιρετικούς αὐτοὺς καλλιτέχνες, τὴν ἴδιαν ἐποχὴ εἶχαν ἀναφανῆ οἱ μεγαλύτεροι φιλόσοφοι, συγγραφεῖς καὶ ποιητὲς πού γνώρισε ὁ ἀρχαῖος κόσμος, μπορεῖ νὰ καταλάβῃ γιατί ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ ὀνομάστηκε « χρυσοῦς αἰώνας » καὶ γιατί ὡς σήμερα οἱ ἄνθρωποι μιλοῦν γιὰ τὸ « ἀρχαῖο ἐλληνικὸ θαῦμα ».

Σελ. 143

ὁ Ζεύξης (ἀρχ. ὁ Ζεῦξις, τοῦ Ζεῦξιδος), ὁ περιφημότερος ζωγράφος τῶν ἀρχαίων χρόνων· γεννήθηκε στὴν 'Ηράκλεια τῆς 'Ιταλίας, ἦρθε μετὰ τὸ 438 π.Χ. στὴν 'Αθήνα καὶ φιλοτέχνησε πολλὰ ἔργα, πού δὲ διασώθηκαν. Χρησιμοποίησε στὶς εἰκόνες του τὴ φωτοσίαση (δηλ. τὴν ἐναλλαγὴ φωτὸς καὶ σκιάς).

'Αγάθαρχος, ἀπὸ τὴ Σάμο, πού ἔζησε στὴν 'Αθήνα κατὰ τὸ διάστημα 460 - 430 π.Χ. καὶ φημίζεται ὡς σκηνογράφος.

τὴν ὁμορφίαν τοῦ ἀρχαίου κτλ., δηλ. καθένα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ εἶχε τὴν ὁμορφίαν τοῦ κλασικοῦ ἔργου, σὰ νὰ εἶχε δοκιμαστῆ ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ εἶχε ἐπιβληθῆ, ἐνῶ μόλις τότε κατασκευάστηκε. (Πρὸσεξε τὴν ἀντίθεση : τὴν ὁμορφίαν τοῦ ἀρχαίου — τὴ δροσερότητα ἐνὸς πρόσφατου καὶ νέου ἔργου).

Φειδίας, ὁ μεγαλύτερος Ἀθηναῖος γλύπτης, καὶ ἀνδριαντοποιὸς (5. π.Χ. αἰ.), ἀπὸ τοὺς κυριότερους συνεργάτες τοῦ Περικλῆ. Εἶχε τὴ γενικὴ ἐποπτεία τῶν ἔργων ποὺ ἔγιναν στὴν Ἀκρόπολη καὶ σὲ ὅλη τὴν Ἀττικὴ. Περίφημα ἔργα του εἶναι τὸ κολοσσιαῖο ὄρειχάλκινο ἄγαλμα τῆς « Προμάχου Ἀθηναῖς », ποὺ εἶχε στηθῆ στὴν Ἀκρόπολη καὶ τὸ χρυσολεφάντινο ἄγαλμα τῆς Ἀθηναῖς μέσα στὸν Παρθενῶνα, στὸ σηκὸ τοῦ ναοῦ. ἐπίσης τὸ χρυσελεφάντινο ἄγαλμα τοῦ Διὸς στὴν Ὀλυμπία.

τὸν ἐκατόμπεδο Παρθενῶνα. Στὴ θέση ὅπου οἰκοδομήθηκε ὁ Παρθενῶνας ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τοὺς μηδικοὺς πολέμους ναὸς τῆς Ἀθηναῖς, ποὺ λεγόταν « ἐκατόμπεδος », γιὰ εἶχε μῆκος 100 ποδῶν ἀττικῶν (=32,84 μ.). Μετὰ τὴν καταστροφή τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς Πέρσες τὸ 480 π.Χ. ὁ Κίμων ἄρχισε νὰ οἰκοδομῆ στὴ θέση του ἄλλο ναὸ, ἀλλὰ οἱ ἐργασίαι δὲν προχώρησαν. Στὰ θεμέλια του ἰδρύθηκε τὴν ἐποχὴ αὐτῆ τοῦ Περικλῆ ὁ νέος ὑπέρλαμπρος ναὸς τῆς Ἀθηναῖς, ὁ Παρθενῶνας, ποὺ ἐξακολούθησε νὰ λέγεται « ἐκατόμπεδος », ἂν καὶ τὸ μῆκος του εἶναι πολὺ μεγαλύτερο (225 ποδῶν), γιὰ τὸ κυριότερο μέρος του, ὁ σηκός, ὅπου βρισκόταν καὶ τὸ χρυσελεφάντινο ἄγαλμα, εἶχε μῆκος 108 ποδῶν. Παρθενῶνας λεγόταν στὴν ἀρχὴ μόνο τὸ δυτικὸ τμήμα, ὁ ὀπισθόδρομος. Ἀργότερα ὅμως ἔτσι ὀνομάστηκε ὅλος ὁ ναὸς καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστός ὡς σήμερα.

Καλλικράτης, Ἀθηναῖος ἀρχιτέκτονας τοῦ 5. π.Χ. αἰ. Συνεργάστηκε μὲ τὸν Ἴκτινο στὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Παρθενῶνα. Λέγεται ὅτι αὐτὸς ἔδωσε τὰ σχέδια καὶ τοῦ μικροῦ, ἀλλὰ κομποῦ ναοῦ τῆς Ἀθηναῖς Νίκης στὸ δυτικὸ ἄκρο τῆς Ἀκρόπολης. Ἐπίσης, ὅπως ἀναφέρει παρακάτω ὁ Πλούτ., ὁ Καλλικράτης ἐργάστηκε καὶ στὴν οἰκοδόμησιν τῶν μακρῶν τειχῶν τῆς Ἀθήνας.

Ἴκτινος, Ἕλληνας ἀρχιτέκτονας τοῦ 5. π.Χ. αἰ. Πιστεύεται ὅτι αὐτὸς ἔδωσε τὸ σχέδιον τοῦ Παρθενῶνα, ποὺ τὸ ἐφάρμοσε ὁ Καλ-

λικράτης. Περιήφημα έργα τοῦ Ἰκτινίου ἦταν καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνα στὴ Φιγαλία, καθὼς καὶ τὸ τελεστήριο στὴν Ἐλευσίνα.

τὸ τελεστήριο στὴν Ἐλευσίνα, ἦταν ναὸς τῆς Δήμητρας ποὺ ὀνομάστηκε ἔτσι, γιατί σ' αὐτὸν γινόταν ἡ τέλεση, δηλ. ἡ μύηση τῶν πιστῶν ὀνομάζεται καὶ ἀνάκτορο, γιατί ἦταν κατοικία τῆς Δήμητρας. Τὸ σχέδιο τοῦ ναοῦ ἦταν ἔργο τοῦ Ἰκτινίου, τὸ ἐφάρμοσαν ὅμως οἱ ἀρχιτέκτονες Κόροιβος καὶ Μεταγένης.

ποὺ ὑψώνονται ἀπὸ τὸ ἔδαφος, δηλ. ἀπὸ τὸ στυλοβάτη.

μὲ τὰ ἐπιστύλια, δηλ. μὲ μαρμάρινα δοκάρια ποὺ τὰ τοποθέτησε ἐπάνω ἀπὸ τοὺς στύλους.

Ἐυπέτη, δῆμος τῆς Κεκροπίδας φυλῆς.

διάζωμα· ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἐπιστύλιο τοποθετεῖται ἓνα τμημα στενόμακρο σὰ ζώνη ποὺ στολιζέται μὲ διάφορες γλυπτές παραστάσεις· αὐτὸ λέγεται διάζωμα.

καὶ τοὺς ἐπάνω στύλους· ἐπειδὴ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ναοῦ εἶχε μεγάλο ὕψος, στήθηκαν δύο σειρὲς ἀπὸ στύλους, ἡ μία ἐπάνω στὴν ἄλλη· ἔτσι ἐπάνω ἀπὸ τοὺς στύλους ποὺ ὑψώνονται ἀπὸ τὸ στυλοβάτη στήθηκαν οἱ ἐπάνω στύλοι, ποὺ ἐστήριζαν τὴν ὀροφή. Δηλαδή ἡ σειρά τοῦ συγκροτήματος τῶν στύλων ἦταν : οἱ στυλοβάτες, οἱ κάτω στύλοι, τὸ ἐπιστύλιο, τὸ διάζωμα καὶ ἐπάνω σ' αὐτὸ οἱ ἐπάνω στύλοι.

τὸ φεγγίτη στὴ στέγη τοῦ ἀνακτόρου (δηλ. τοῦ ναοῦ) ἡ στέγη εἶχε ἓνα μεγάλο ἄνοιγμα (« ὀπαῖον »), γιὰ νὰ φωτίζεται ὁ ναός.

τὸ μακρὸ τεῖχος· δύο μακρὰ τεῖχη εἶχαν οἰκοδομηθῆ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κίμωνος· τὸ ἓνα ἀπ' αὐτὰ ἔβανε τὸν περιβόλο τῆς πόλης μὲ τὸ Φάληρο καὶ τὸ ἄλλο μὲ τὸν Πειραιά. Τώρα, μὲ πρόταση τοῦ Περικλῆ, οἰκοδομήθηκε ἓνα ἐνδιάμεσο, κοντὰ στὸ πειραικὸ τεῖχος, ὥστε τὰ δύο αὐτὰ νὰ κλείνουν ὀλόγυρα τὸν Πειραιά. Τὸ ἄλλο τεῖχος, τὸ φαληρικὸ, ἀχρηστεύτηκε.

Κρατίνος, ἀρχαῖος κωμικὸς ποιητὴς τοῦ 5. π.Χ. αἰ. Ἔγραψε 21 κωμωδίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες πολὺ λίγα ἀποσπάσματα σώζονται.

τὸ Ὁδεῖο, θέατρο κατάλληλο γιὰ μουσικὴ στοὺς ΝΑ προποδες τῆς Ἀκρόπολης· τὸ χρησιμοποιοῦσαν στὴν ἀρχὴ γιὰ τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνες τῶν Παναθηναίων. Ἦταν ξύλινο κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος του καὶ πυρπολήθηκε τὸ 86 π.Χ., ὅταν ὁ Ρωμαῖος Σύλλας μὲ τὸ στρατὸ του εἶχε κυριέψει τὴν Ἀθήνα.

κατ' ἀπομίμηση τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν, δηλ. τῆς σκηνῆς ποῦ εἶχε στήσει ὁ Ξέρξης τὸ 480 π.Χ., γιὰ νὰ παρακολουθῆ τὴ ναυμαχία στὴ Σαλαμίνα. Πιθανότερο ὅμως εἶναι ὅτι τὸ Ὁδεῖο εἶχε ὀροφὴ κωνικὴ γιὰ ἀκουστικούς λόγους.

Σελ. 145

ὁ σκινοκέφαλος Δίας, δηλ. ὁ Περικλῆς· οἱ κωμικοὶ ποιητὲς τὸν ὀνόμασαν σκινοκέφαλο, γιὰτὶ εἶχε κεφάλι μακρουλὸ σὰν τὴ ρίζα τοῦ σκίνου ποῦ εἶναι φυτὸ βολβόριζο σὰν τὸ κρεμμύδι.

τώρα πιά ποῦ γλίτωσε τὸν ἐξοστρακισμό· ὁ Περικλῆς ξέφυγε ἀπὸ τὸν κίνδυνο νὰ ἐξοστρακιστῆ καί, ἀντίθετα, κατόρθωσε νὰ ἐξοστρακιστῆ ὁ ἀντίπαλός του ὁ Θουκυδίδης τὸ 443 π.Χ., τὴν ἐποχὴ ποῦ κατασκευάστηκε τὸ Ὁδεῖο.

ἀθλοθέτης· κάθε χρόνο διορίζονταν μὲ κλῆρο δέκα « ἀθλοθέτες », δηλ. ἰδιαιτέρου ἄρχοντες, ποῦ εἶχαν ὡς ἔργο τους νὰ ἐποπτεύουν τοὺς διάφορους ἀγῶνες ποῦ γίνονταν κατὰ τὰ Παναθήναια. Λέγονται καὶ ἀγωνοθέτες.

τὰ Προπύλαια στὴν Ἀκρόπολη ἦταν ἡ ἐπιβλητικὴ πύλη καὶ τὰ παράπλευρα οἰκοδομήματα ποῦ χτίστηκαν κατὰ τὰ ἔτη 437-432 π.Χ. πάνω στὴ βάση ἀρχαιότερης πύλης. Χρησίμευαν ὡς εἴσοδος στὴν Ἀκρόπολη.

ἄγαλμα τῆς Ὑγείας Ἀθηναῖς· τὸ βᾶθρο τοῦ ἀγάλματος σώζεται μὲ τὴν ἐπιγραφή : « Οἱ Ἀθηναῖοι στὴν Ἀθηναία τὴν Ὑγεία. Τὸ κατασκεύασε ὁ Πύρρος Ἀθηναῖος ». Φαίνεται ὅμως πὼς τὸ ἄγαλμα αὐτὸ ἔγινε ἀργότερα, ὅταν ἔπαψε ἡ ἐπιδημία καὶ οἱ Ἀθηναῖοι θέλησαν νὰ δείξουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους στὴ θεά, ποῦ βοήθησε νὰ σταματήσῃ τὸ κακό.

τὸ χρυσὸ ἄγαλμα, δηλ. τὸ χρυσελεφάντινο.

στὴ στήλη, ἔχι στὸ βᾶθρο τοῦ ἀγάλματος, παρὰ σὲ ἰδιαιτέρη στήλη.

Σελ. 147

Κεφ. 14. κατόρθωσε νὰ ἐξοστρακισθῆ τὸ Θουκυδίδη, βλ. σημ. παραπάνω στὴ φρ. τώρα ποῦ γλίτωσε ἀπὸ τὸν ἐξοστρακισμό.

Κεφ. 15. τῶν ὑποταγμένων λαῶν, ἐνν. στὴ Θράκη καὶ στὴν Καρία. τῶν βασιλέων, ὅπως τοῦ βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου Ψαμμήτι-

χου, πού είχε επαναστατήσει ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ εἶχε φιλικές σχέσεις μὲ τοὺς Ἀθηναίους.

τῶν δυναστῶν, ὅπως οἱ δυνάστες τῆς Καρίας πού ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κίμωνα εἶχαν ἐξαναγκαστῆ νὰ γίνουν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων.

σὰ μιὰ μουσικὴ ἀπαλὴ καὶ ἄτονη, ὅταν οἱ χορδὲς τῶν ὀργάνων εἶναι χαλαρωμένες.

Σελ. 149

τέντωνε τὰ λουριά, μεταφορικὴ ἔκφραση (πρβλ. καὶ τὴ φρ. χαλάρωνε τὸ χαλινό, σημ. σελ. 199).

Κεφ. 16. νέους Πεισιστράτιδες, δηλ. φιλόδοξους τυράννους, ὅπως ἦταν οἱ γιοὶ τοῦ Πεισιστράτου Ἰππίας καὶ Ἰππαρχος.

Τηλεκλείδης, κωμικὸς ποιητὴς τοῦ 5. π.Χ. αἰ., λίγο νεώτερος ἀπὸ τὸν Κρατῖνο. Στὶς κωμωδίαις του σατύριζε τὸν Περικλῆ καὶ ἄλλους συγχρόνους του. Ἀπ' αὐτὲς σώθηκαν ἀρκετὰ ἀποσπάσματα.

ἀπ' τίς πόλεις τοὺς φόρους, δηλ. τοὺς φόρους πού ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν οἱ συμμαχικὲς πόλεις γιὰ τὴν κοινὴ ἄμυνα.

καὶ πετρόχιστα τεῖχη, τὸ μακρὸ τεῖχος (βλ. σημ. σελ. 202).

Σελ. 151

ἐπὶ σαράντα ὀλόκληρα χρόνια, δηλ. ἀπὸ τὸ 469 - 429.

ἀνάμεσα ἀπὸ ἄντρες, ὅπως : ὁ Ἐφιάλτης, βλ. σημ. σελ. 196· ὁ Λεωκράτης, στρατηγὸς πού ὑπόταξε τὴν Αἴγινα τὸ 458 π.Χ., ὁ Μυρωνίδης, πού κέρδισε πολλὰς νίκαις (τὸ 458 π.Χ. νίκησε τοὺς Κορινθίους στὴ Μεγαρίδα, τὸ 455 τοὺς Βοιωτοὺς κτλ.), ὁ Κίμων, βλ. σημ. σελ. 195, ὁ Τολμίδης στρατηγὸς πού τὸ 455 π.Χ. ἔκαψε τὸν πολεμικὸ λιμένα τῶν Σπαρτιατῶν στὸ Γύθειο· ὁ Θουκυδίδης, βλ. σημ. σελ. 194.

μετὰ τὸν ἐξοστρακισμό τοῦ Θουκυδίδη, δηλ. τὸ 443 π.Χ. δὲν ταίριαζαν μὲ τὴ σοφία τοῦ Ἀναξαγόρα, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 87.

Σελ. 153

είχε σκεπάσει τὸ κεφάλι του· ὑπῆρχε συνήθεια νὰ σκεπά-
ζουν τὸ κεφάλι ὅσοι περίμεναν τὸ θάνατο.

Σελ. 155

Κεφ. 17. μέσο τῆς Λοκρίδας, ἐνν. τῆς δυτικῆς.

Οἰταῖοι, οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ποῦ εἶναι κοντὰ στὸ ὄρος
Οὔτη.

Κεφ. 18. Τολμίδης, Ἀθηναῖος στρατηγός, ποῦ ὀδήγησε τὸν Ἀθη-
ναϊκὸ στόλο τὸ 455 π.Χ. στὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἔκα-
ψε τὸν πολεμικὸ λιμένα τῶν Σπαρτιατῶν στὸ Γύθειο· πέθανε στὴν
Κορώνεια τὸ 447 π.Χ., ἐνῶ πολемоῦσε μὲ τοὺς Βοιωτοὺς.

Σελ. 157

Κεφ. 19. Χερρόνησος, βλ. σημ. σελ. 199.

τὸν ἰσθμὸ, ἀνάμεσα στὸ Μέλανα κόλπο καὶ στὴν Προπον-
τίδα.

οἱ Οἰινάδες, λαὸς καὶ πόλη τῆς Ἀκαρνανίας, στὴ δεξιὰ
ἄκρη τοῦ Ἀχελώου.

Σελ. 159

Κεφ. 20. Σινώπη, πόλη τῆς Μ. Ἀσίας στὴν παραλία τοῦ Εὐξείνου
πόντου, ἀποικία τῶν Μιλησίων.

Λάμαχος, ὀνομαστὸς Ἀθηναῖος στρατηγός· κατὰ τὸν Πε-
λοποννησιακὸ πόλεμο ἔλαβε μέρος μαζί μὲ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ τὸ
Νικία στὴν ἐκστρατεία ποῦ ἐπιχειρήσαν οἱ Ἀθηναῖοι στὴ Σικελία
καὶ ἔπεσε στὶς Συρακοῦσες τὸ 414 π.Χ.

νὰ ἀρχίσουν πάλι τίς ἐπιχειρήσεις στὴν Αἴγυπτο· οἱ προ-
ηγούμενες ἐπιχειρήσεις στὴν Αἴγυπτο ἔγιναν τὸ 459 καὶ 449 π.Χ.
ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι θέλησαν νὰ τὴν ἀποσπάσουν ἀπὸ τοὺς Πέρσες,
ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσαν.

Τυρρηνία (ἢ Ἐτρουρία), χώρα τῆς Ἰταλίας ποῦ ὀρίζε-
ται δυτικὰ ἀπὸ τὸ τυρρηνικὸ πέλαγος, ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν ποταμὸ
Τίβερην, πρὸς Β. ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ
Λατίου.

Καρχηδόνα, μεγάλη παραλιακὴ πόλη τῆς Β. Ἀφρικῆς στὴ

χερσόνησο πού είναι απέναντι στη Σικελία. Ίδρύθηκε τόν 7. π.Χ. αί. από τους Φοίνικες. Οί Καρχηδόνοι είχαν προσπαθήσει πολλές φορές νά υποτάξουν τις έλληνικές αποικίες τής Σικελίας και τής Ίταλίας.

Κεφ. 21. Ίερός πόλεμος· ό πόλεμος τών Φωκίων προς τους κατοίκους τών Δελφών ονομάστηκε ίερός, γιατί είχε αίτία τή διοίκηση του ναού και του μαντείου τών Δελφών (τó 448 π.Χ.). Τους Φωκεΐς υποστήριζαν οί Ἀθηναῖοι και τους Δελφούς οί Σπαρτιατές·

τό δικαίωμα νά παίρνουν τή μαντεία πρώτοι κτλ. Κανονικά, όταν πήγαιναν δύο ή περισσότεροι μαζί στο μαντείο, ή σειρά όριζόταν με κλήρο· οί Λακεδαιμόνιοι όμως απόκτησαν τό δικαίωμα νά παίρνουν τή μαντεία πρώτοι από τους άλλους (« προμαντεία », πρώτη μαντεία).

χάλκινος λύκος· ένα από τά αφιερώματα τών Δελφών ήταν τό χάλκινο άγαλμα του λύκου, κοντά στο βωμό του Ἀπόλλωνα. Τό είχαν αφιερώσει οί κάτοικοι τών Δελφών, γιατί, κατά τήν παράδοση, ένας λύκος τους είχε οδηγήσει νά βρούν τους θησαυρούς που είχε κλέψει κάποιος από τό μαντείο και τους είχε κρύψει στον Παρνασσό.

Σελ. 161

Κεφ. 22. αποστάτησαν οί Εύβοεΐς, τó 446 π.Χ., όταν οί Ἀθηναῖοι νικήθηκαν στην Κορώνεια.

πού ήταν πολú νέος· Ὁ πατέρας του Πλειστώνακτα ό Πausανίας, πέθανε τó 467 π.Χ. Ἐπομένως αυτός τó 446 θά ήταν 20-21 έτων.

Γύλιππος, στρατηγός τών Σπαρτιατών· τó 414 π.Χ. πολέμησε και νίκησε τους Ἀθηναίους που είχαν πολιορκήσει τις Συρακούσες.

Κεφ. 23. Θεόφραστος, φιλόσοφος από τήν Ἐρεσό τής Λέσβου (372 - 287 π.Χ.). Ἐγγραψε πολλά συγγράμματα, από τά όποια τό πιο αξιόλογο έχει τόν τίτλο « Χαρακτῆρες ».

Σελ. 163

Ἰπποβότες, πλούσιοι γαιοκτήμονες τής Εύβοίας, που αποτελοῦσαν τήν πρώτη τάξη τών πολιτῶν. Αυτούς τώρα (τó 446 -

445 π.Χ.) νικᾷ ὁ Περικλῆς καὶ τοὺς ἐξορίζει ἀπὸ τῆ Χαλκίδα.

Ἰστιαία (ἄρχ. *Ἐστίαία* ἢ *Ἰστίαία*), ἀρχαιότατη πόλη κατὰ τὰ βόρεια παράλια τῆς Εὐβοίας.

Κεφ. 24. *συμφωνία εἰρήνης.* Τὸ 445 π.Χ. ἔγινε ἔνορκη συμφωνία εἰρήνης (ἄρχ. « σπονδαί ») γιὰ 30 χρόνια. Ἡ συμφωνία ὅμως αὐτὴ κράτησε μόνο ὡς τὸ 431 π.Χ. πού ἄρχισε ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Κεφ. 25. *Μίλητος*, μεγάλη καὶ πλούσια πόλη στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, κοντὰ στὸ στόμιο τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ.

Πριήνη, ἀρχαία πόλη τῆς Ἰωνίας, ἀπέναντι ἀπὸ τῆ νῆσο Σάμο. Τὴν Πριήνη διεκδικοῦσαν ἡ Σάμος καὶ ἡ Μίλητος.

νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους στὴν Ἀθήνα· οἱ Σάμιοι ἦταν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων καὶ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ λύνουν τὶς διαφορὰς τους στὴν Ἀθήνα.

στὴ *Δῆμο*, ὅπου ὑπῆρχαν κληροῦχοι Ἀθηναῖοι (βλ. καὶ σημ. σελ. 197, γιὰ τὶς κληρουχίαις).

Πισσοῦθνης, ἀνεψιὸς τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν, σατράπης τῶν Σάρδεων.

χρυσὰ περσικὰ νομίσματα, πού ὀνομάζονταν *δαρεικοὶ στατήρες*· ὁ *δαρεικὸς* ἰσοδυναμοῦσε πρὸς 20 ἀττικὰς δραχμὲς καὶ εἶχε στὴ μία ὄψη τὴν εἰκόνα τοῦ *Δαρείου τοῦ Α'* καὶ στὴν ἄλλη διάφορα σχήματα.

Σελ. 165

ἡ *Τραγία* (συνήθως στὸν πληθ. οἱ *Τραγίαις*), νησάκι πρὸς Ν. τῆς Σάμου (σήμερα λέγεται *Σαμιοπούλα*).

Κεφ. 26. *πρὸς τὴν ἔξω θάλασσα*, δηλ. πρὸς τὸ τμήμα τῆς Μεσογείου πού εἶναι πρὸς Ν. τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Στησίμβροτος, βλ. σημ. σελ. 197.

Μέλισσος, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 87.

Ἀριστοτέλης, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 96.

Σελ. 167

Κεφ. 27. τὸ « ἄσπρο κουνί » στὴν ἀρχαία Ἀθήνα χρησιμοποιοῦσαν τὰ κουνιά ὡς κλήρους· σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσι, ἀνάμεσα στὰ

όχτω κόυκιά έβαζαν ένα άσπρο, που ήταν τo « τυχερό », δηλ. κέρδιζε εκείνος που τoύ τύχαινε κατά την κλήρωση.

« άσπρη μέρα », δηλ. ευχάριστη με αυτή τή σημασία είναι συνηθισμένη και σήμερα ή έκφραση : « μιάν άσπρη μέρα δέν είδε στή ζωή του », που λέγεται για κάποιον που έζησε βασιανισμέ- νος.

Έφορος, ιστοριογράφος από την Κύμη τής Μ. Άσίας (405 - 330 π.Χ.). Έγραψε « Ιστορίες », που άρχιζαν από την κάθοδο τών Έρακλειδών και έφταναν ως τά γεγονότα του 340 π.Χ.

Άρτέμων, μηχανικός από τις Κλαζομενές λέγεται πως βρήκε νέου είδους πολιορκητικές μηχανές.

Έρακλειδής, από την Έράκλεια του Πόντου, φιλόσοφος και ιστορικός του 4. π.Χ. αι. Έγραψε πολλά έργα, άλλ' άπ' αυτά σώζονται μόνο μερικά αποσπάσματα.

Άνακρέων, λυρικός ποιητής του 6. π.Χ., από την Ίωνία τής Μ. Άσίας. Όταν ή πατρίδα του ύποτάχτηκε στους Πέρσες (τo 545 π.Χ.) έφυγε και έζησε στα Άβδηρα τής Θράκης, στή Σάμο και τέλος στήν Άθήνα. Άπό τά ποιήματά του μόνο μερικά αποσπά- σματα σώζονται.

Σελ. 169

Κεφ. 28. *έπίσημη ταφή τών νεκρών.* Έπήρχε συνήθεια να συγκεν- τρώνωνται τά λείψανα τών νεκρών του πολέμου και να γίνεται επί- σμημη ταφή τους στον Κεραμεικό. Κατά την τελετή ένας όμιλητής, που τον όριζε ή πόλη, έκφωνούσε τον « έπιτάφιο λόγο », δηλ. εγκω- μιάζε τους ήρωες που έπεσαν για την πατρίδα και παρακινούσε τούς πολίτες να μιμηθούν τo παράδειγμά τους. Βλ. και κεφ. 8. 9.

Ίων, τραγικός ποιητής από τή Χίο, που έζησε άρκετον καιρό στήν Άθήνα κατά τούς χρόνους του Κίμωνα και του Περι- κλή. Έγραψε τραγωδίες, ποιήματα και ένα βιβλίο με ταξιδιωτικές έντυπώσεις.

Άγαμέμνων, ό όμηρικός βασιλιάς τών Μυκηνών, άρχη- γός τών Έλλήνων στον πόλεμο έναντίον τής Τροίας, που κράτησε δέκα χρόνια.

Κεφ. 29. *μετά τά γεγονότα αυτά* πραγματικά, μεσολάβησαν 6 χρό- νια από την έκστρατεία τής Σάμου (440 - 439 π.Χ.) ως την έπο-

χῆ αὐτῆ πού ἡ Κέρκυρα ζητεῖ τῆ βοήθεια τῶν Ἀθηναίων γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν Κόρινθο (433 π.Χ.).

Σελ. 171

γιὰ νὰ ἐκτεθῆ ἀκόμη περισσότερο κτλ. Τὸ ὅτι ὁ Περικλῆς θέλησε νὰ στείλῃ τὸ γιὸ τοῦ Κίμωνα μὲ λίγα πλοῖα, ἐπίτηδες γιὰ νὰ μὴν κατορθώσῃ τίποτε τὸ ἀξιόλογο καὶ νὰ μειωθῆ, δὲν εἶναι σωστό. Ὁ Θουκυδίδης πού ἔγραψε τὴν ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ μεγάλη ἀμεροληψία δὲν ἀναφέρει τέτοια πρόθεση τοῦ Περικλῆ. Γράφει μάλιστα ὅτι μαζί μὲ τὸ γιὸ τοῦ Κίμωνα εἶχαν σταλθῆ καὶ δύο ἄλλοι στρατηγοί.

νόθοι, δηλ. μὴ γνήσιοι Ἀθηναῖοι· ἔτσι ἔλεγαν ἐκείνους πού δὲν εἶχαν καὶ τοὺς δύο γονεῖς Ἀθηναίους. Τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν τοῦ Κίμωνα εἶχαν δοθῆ ἀπὸ τίς πόλεις πού αὐτὸς ἀντιπροσώπευε στὴν Ἀθήνα ὡς πρόξενος.

καὶ τοὺς δοκούς, δηλ. τὴν ἔνορκη συμφωνία εἰρήνης γιὰ 30 χρόνια (βλ. σημ. σελ. 207 γιὰ τὴ συμφωνία εἰρήνης).

Ποτιδαία, ἀρχαία πόλη τῆς Χαλκιδικῆς, κοντὰ στὸν Ἴσθμό τῆς χερσονήσου τῆς Παλλήνης, στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο.

τὸ « μεγαρικὸ ψήφισμα »· ἔτσι λεγόταν τὸ ψήφισμα (πού εἶχε ἐγκριθῆ κατὰ πρόταση τοῦ Περικλῆ), σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο οἱ Μεγαρεῖς, σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν, εἶχαν ἀποκλειστῆ ἀπὸ τὰ λιμάνια καὶ τίς ἀγορὲς πού ἦταν στὴν ἐξουσία τῶν Ἀθηναίων.

Σελ. 173

Κεφ. 30. τὰ « ἱερὰ λιβάδια » (ἀρχ. ἡ « ἱερὰ ὄργας »), ἔκταση ἀνάμεσα στὴν Μεγαρίδα καὶ τὴν Ἀττική, ἀφιερωμένη στὴ θεὰ Δήμητρα καὶ τὴν Κόρη της (τὴν Περσεφόνη)· ἡ ἔκταση αὐτὴ ἦταν γόνιμη, ἀλλὰ ἔμενε ἀκαλλιέργητη καὶ κανεὶς δὲν εἶχε δικαίωμα κατοχῆς.

Θριάσιες πύλες· ἦταν ἡ ΒΔ πύλη τῆς Ἀθήνας, κοντὰ στὸν Κεραμεικὸ, ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν « Ἱερὰ ὀδὸ » πού ὀδηγοῦσε στὸν κάμπο τῆς Ἐλευσίνας (« Θριάσιον πεδίον ») καὶ στὴν πόλη τῆς Ἐλευσίνας. Κατὰ τὸν 4. π.Χ. αἰ. ἡ πύλη αὐτὴ ἀντικαταστάθηκε μὲ δύο νέες πύλες, πού ὀνομάστηκαν « Δίπυλον ».

Κεφ. 31. μᾶλλον ἀπὸ ὑπεροφία κτλ. Εἶναι ὁλότελα ἄδικη ἡ κατη-

γορία αὐτή. Ὁ Περικλῆς στὴν περίπτωση ἐκείνη δὲν εἶχε κινηθῆ οὔτε ἀπὸ ὑπεροψία οὔτε ἀπὸ φιλοπόλεμη διάθεση. Ἐβλεπε πράγματι ὅτι ἡ ὑποχώρηση θὰ ἦταν ὁμολογία ἀδυναμίας καὶ θὰ ὀδηγοῦσε σὲ νέες ἀξιώσεις τῆς Σπάρτης καὶ σὲ νέες ὑποχωρήσεις τῆς Ἀθήνας, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐκμηδένιση τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας.

Σελ. 175

Κεφ. 33. τὸ « κυλώνειον ἄγος ». Ὅταν ἦταν στὴν Ἀθήνα ἐπάνω-μος ἄρχοντας ὁ Μεγακλῆς (ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Ἀλκμεωνιδῶν), ὁ Κύλων ἐπιχείρησε νὰ γίνῃ τύραννος, ἀλλὰ τὸ κίνημά του δὲν πέτυχε (612 π.Χ.). Αὐτὸς τότε κατόρθωσε νὰ φύγῃ, οἱ ὄπαδοί του ὅμως θανατώθηκαν, ἂν καὶ εἶχαν παραδοθῆ μὲ ἔνορκη διαβεβαίωση ὅτι δὲ θὰ πειραχοῦν. Ὅταν ἔπειτα ἔπεσε ἐπιδημία στὴν Ἀθήνα, πιστεύτηκε ὅτι ἦταν τιμωρία γιὰ τὸ ἔγκλημα (τὸ « κυλώνειον ἄγος ») καί, γιὰ νὰ καθαρισθῆ ἡ πόλις, ἐξορίστηκαν οἱ Ἀλκμεωνίδες. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτῶν καταγόταν ἡ μητέρα τοῦ Περικλῆ Ἀγχαρίστη.

Σελ. 177

εἰσβάλλον στὴν Ἀττικὴ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος μπῆκε στὴν Ἀττικὴ τὴν ἀνοιξή τοῦ 431 π.Χ.

στὶς Ἀχαρνές, κοντὰ στὸ σημερινὸ Μενίδι.

ὅπως ἓνας καραβοκύρης κτλ. Πρόσεξε τὴν παρομοίωση καὶ ἀνάλυσε τὰ στοιχεῖα τῆς.

οἱ χοροὶ στὶς κωμωδίες ὅπως καὶ στὶς τραγωδίες, σπουδαῖο μέρος παίρνει ὁ χορὸς (ὄμιλος προσώπων) ποὺ τραγουδαί ὀρισμένα ἄσματα, ἀνάλογα μὲ τὴν ὑπόθεση. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ κωμικοὶ ποιητὲς μὲ τὰ τραγούδια τοῦ χοροῦ στὶς κωμωδίες τοὺς σάτυριζαν τὸν Περικλῆ γιὰ τὴ φαινομενικὴ ἀδράνεια του. Τέτοιο τραγούδι εἶναι καὶ αὐτὸ ποὺ παραθέτει ὁ Πλούτ. παρακάτω.

Σελ. 179

Κλέων, περίφημος Ἀθηναῖος δημαγωγός ἄντιπολιτευτῆς μὲ βιαιότητα τὸν Περικλῆ καὶ ὑπερίσχυσε μετὰ τὸ θάνατο ἐκείνου. Ἐπεσε στὴν Ἀμφίπολη, πολεμώντας τοὺς Σπαρτιάτες (424 π.Χ.).

Ἐρμιππος, Ἀθηναῖος κωμικὸς ποιητής, παλαιότερος τοῦ

Ἄριστοφάνη. Οἱ στίχοι αὐτοὶ λέγονται ἀναπαιστικοί, γιατί ἀπαρτί-
ζονται ἀπὸ ἀνάπαιστους, δηλ. ἀπὸ τρισύλλαβα κομμάτια (πόδια),
ποῦ τὸ καθένα ἔχει τὶς δύο πρῶτες συλλαβὲς ἄτονες καὶ τὴν τρίτη
τονισμένη. Ὁ ἀνάπαιστος στὴν ἀρχαία ποίησή εἶχε τὶς δύο πρῶ-
τες συλλαβὲς βραχύχρονες καὶ τὴν τρίτη μακρόχρονη (υυ -).

οἱ σάτυροι, ἦσαν συνοδοὶ τοῦ Διονύσου. Ὀνομάζει τὸν Πε-
ρικλῆ « βασιλιά τῶν σατύρων », γιατί αὐτοὶ ἦταν φημισμένοι γιὰ
τὴ δειλία καὶ μαλθακότητά τους.

σὺν τοῦ Τέλητα: αὐτὸς ἦταν κάποιος Ἀθηναῖος, ὀνομα-
στὸς γιὰ τὴ δειλία του.

σ' ἔχει δαγκώσει, δηλ. σ' ἔχει βάλει στόχο τῶν κατηγο-
ριῶν ποῦ ἀπευθύνει μὲ δεικτικότητα ἐναντίον σου.

Κεφ. 34. ὥσπου τέλος οἱ Πελοποννήσιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ,
τὸν Ἰούλιο τοῦ 431 π.Χ.

κληρουχίες, βλ. σημ. σελ. 197.

ἡ θανατηφόρα ἐπιδημία, ὁ « λοιμὸς », ποῦ ἔπεσε στὴν Ἀ-
θήνα τὸ δεύτερο ἔτος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (430 π.Χ.) καὶ
προξένησε μεγάλη φθορὰ στὸ στρατό. Κατὰ τὰ τρία χρόνια ποῦ
κράτησε ἡ ἐπιδημία πέθαναν 4.400 ὀπλίτες καὶ 600 ἵππεῖς. Ἀλλὰ
καὶ στὸν πληθυσμὸ ἦταν πολλὰ τὰ θανατηφόρα κρούσματα.

Σελ. 181

Κεφ. 35. ἔγινε ἔκλειψη ἡλίου ἦταν μερικὴ ἔκλειψη καὶ ἔγινε στὶς
3 Αὐγούστου τοῦ 431 π.Χ.

Ἐπίδαυρος: τὴν ὀνομάζει « ἱερή », γιατί ὁ τόπος ἦταν
ἀφιερωμένος στὸν Ἀσκληπιό.

Σελ. 183

Ἰδομενέας, βλ. σημ. σελ. 198.

Θεόφραστος, βλ. σημ. σελ. 206.

Ἡρακλείδης, βλ. σημ. σελ. 208.

Κεφ. 36. ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιὰ του: τὰ παιδιὰ τοῦ Περικλῆ ἀπὸ
τὴν πρώτη σύζυγό του (ποῦ τὸ ὄνομά της εἶναι ἄγνωστο), ὁ Ξάν-
θιππος καὶ ὁ Πάραλος, λογαριάζονται ὡς γνήσιοι πολῖτες Ἀθηναῖοι,
γιατί εἶχαν καὶ τοὺς δύο γονεῖς Ἀθηναίους. Ἀπὸ τὴ δεύτερη σύζυ-
γό του, τὴν Ἀσπασία (ἀπὸ τὴ Μίλητο) ἀπόχτησε ἓνα γιό, ποῦ

ονομάστηκε και αυτός Περικλής· αλλά αυτός σύμφωνα με το νόμο δὲν μπορούσε νὰ θεωρηθῆ ὡς γνήσιος Ἀθηναῖος, γιατί ἡ μητέρα του ἦταν ξένη.

ἀπὸ τὶς αὐστηρὲς οἰκονομίες τοῦ πατέρα του· γι' αὐτὲς ἔγινε λόγος στὸ κεφ. 16, 4 - 6.

ἀθλητὴς πεντάθλου, αὐτὸς ποὺ ἀγωνίζεται τὸ πένταθλο, δηλ. τοὺς πέντε ἄθλους (ἄλμα, δρόμο, δίσκο, ἀκόντιο καὶ πάλη).

Πρωταγόρας, σοφιστὴς ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα (485 - 415 π.Χ.), ποὺ εἶχε ἔρθει πολλὲς φορές στὴν Ἀθήνα.

ἀθλοθέτες (καὶ ἀγωνοθέτες), οἱ ἄρχοντες ποὺ εἶχαν ἔργο τους νὰ διευθύνουν τοὺς ἀγῶνες καὶ νὰ ἀνακηρύττουν τοὺς νικητὲς.

Σελ. 185

ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιὰ του, βλ. παραπάνω σημ.

Κεφ. 37. Ἀλκιβιάδης, ὁ ὀνομαστὸς Ἀθηναῖος στρατηγὸς (448 - 404 π.Χ.) εἶχε ἀπὸ τὴ μητέρα του συγγενικοὺς δεσμοὺς μετὰ τὸν Περικλῆ. Ἄλλωστε αὐτὸν εἶχε κηδεμόνα στὰ παιδικὰ του χρόνια.

ἐκλέχτηκε στρατηγός, τὸ 429 π.Χ.

καὶ εἶχε παιδιὰ γνήσια, ἀπὸ τὴν πρώτη σύζυγό του, βλ. σημ. παραπάνω.

ὁ βασιλιάς τῶν Αἰγυπτίων, ὁ Ψαμμήτιχος, τὸ 450 π.Χ. ἔστειλε στὴν Ἀθήνα ὡς δωρεὰ 40.000 μεδίμνους σιτᾶρι. Ὁ μέδιμνος ἦταν μέτρο χωρητικότητας γιὰ στερεὰ στὴν ἀρχαία Ἀθήνα καὶ ἰσοδυναμεῖ περίπου πρὸς 52 σημερινὲς λίτρες.

Σελ. 187

καταδικάστηκαν καὶ πουλήθηκαν ὡς δούλοι· σύμφωνα με τὸ νόμο αὐτοὺς ποὺ κληρονομοῦσαν τὴν ιδιότητα τοῦ Ἀθηναίου πολίτη, χωρὶς νὰ ἔχουν τέτοιο δικαίωμα, τοὺς πουλοῦσαν ὡς δούλους.

τὸ μὴ γνήσιο παιδί του, δηλ. τὸ παιδί ποὺ εἶχε ἀποχτήσει ἀπὸ τὴν Ἀσπασία καὶ στὸ ὅποιο ἔδωσε τὸ ὄνομά του Περικλῆς. ἀργότερα, δηλ. τὸ 406 π.Χ. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι καταδίκασαν σὲ θάνατο τοὺς στρατηγούς ποὺ νίκησαν τὸ σπαρτιατικὸ στόλο στὶς Ἀργινοῦσες (νησάκια ἀνάμεσα στὴ Λέσβο καὶ τὰ μικρασιατικὰ παρά-

λια), γιατί δὲν μπόρεσαν νὰ περισυλλέξουν τοὺς νεκροὺς ἐξαιτίας τῆς θαλασσοταραχῆς. Μόνο ὁ Σωκράτης, πού ἦταν πρόεδρος τῆς ἐκκλησίας, ἀντιτάχτηκε σ' αὐτὴ τὴν καταδίκη.

Κεφ. 38. ἡ ἐπιδημία χτύπησε καὶ τὸν Περικλῆ, τὸ φθινόρωπο τοῦ 429 π.Χ.

Θεόφραστος, βλ. σημ. σελ. 206. Τὸ σύγγραμμα «Ἠθικά» τοῦ Θεοφράστου δὲν ἔχει σωθῆ.

Σελ. 189

Κεφ. 39. ὅλοι τὸν ἀποζητοῦσαν μὲ μεγάλο πάθο. Ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ δημιούργησε κενὸ πού τὸ αἰσθάνθηκαν ὅλοι. Τότε οἱ φίλοι καὶ οἱ ἐχθροὶ του κατάλαβαν τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου πού ἐπὶ σαράντα χρόνια ἐργάστηκε ὅσο κανεὶς ἄλλος γιὰ τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἀθήνας καὶ μὲ τὸ ἐξαιρετικὸ πνεῦμα του ἐσφράγισε μιὰν ἐποχὴ πού ὑπῆρξε ἡ λαμπρότερη περίοδος τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ.	5 - 10
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	»	11 - 111
Προσωπογραφία	»	14
Χαρακτηρισμός του Θεουκλίδη	»	15
Κείμενο και μετάφραση	»	16 - 83
Σημειώσεις	»	85 - 111
ΠΕΡΙΚΛΗΣ	»	113 - 208
Προσωπογραφία	»	114
Χαρακτηρισμός του Θεουκλίδη	»	115
Κείμενο και μετάφραση	»	116 - 191
Σημειώσεις	»	193 - 214

Εξώφυλλον : Ζωγράφων ΛΟΥΙΖΑΣ . ΜΟΝΤΕΣΑΝΤΟΥ

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίσημον ἀντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/28 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

024000025410

ΕΚΔΟΣΙΣ Β.΄ 1966 (VIII) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 95.000 - ΑΠ.Δ.Σ. 28/14/21-4-66 - ΣΥΜ. 1359 14-4-66

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ : Ι. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ & ΥΙΟΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΞΙΑ : ΙΩΑΝ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο. Ε.

